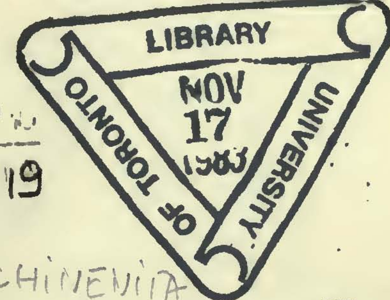

Сочиненія и Письма

П. А. Кулиша

Томъ 3-й.

Изданіе А. М. Кулишъ.

Подъ редакціей

И. Каманина.

КІЕВЪ.
Типографія Т. Г. Мейнандера, Пушкинская № 20.
1909.

СТИХОТВОРЕНІЯ.

1893—1897 г.г.

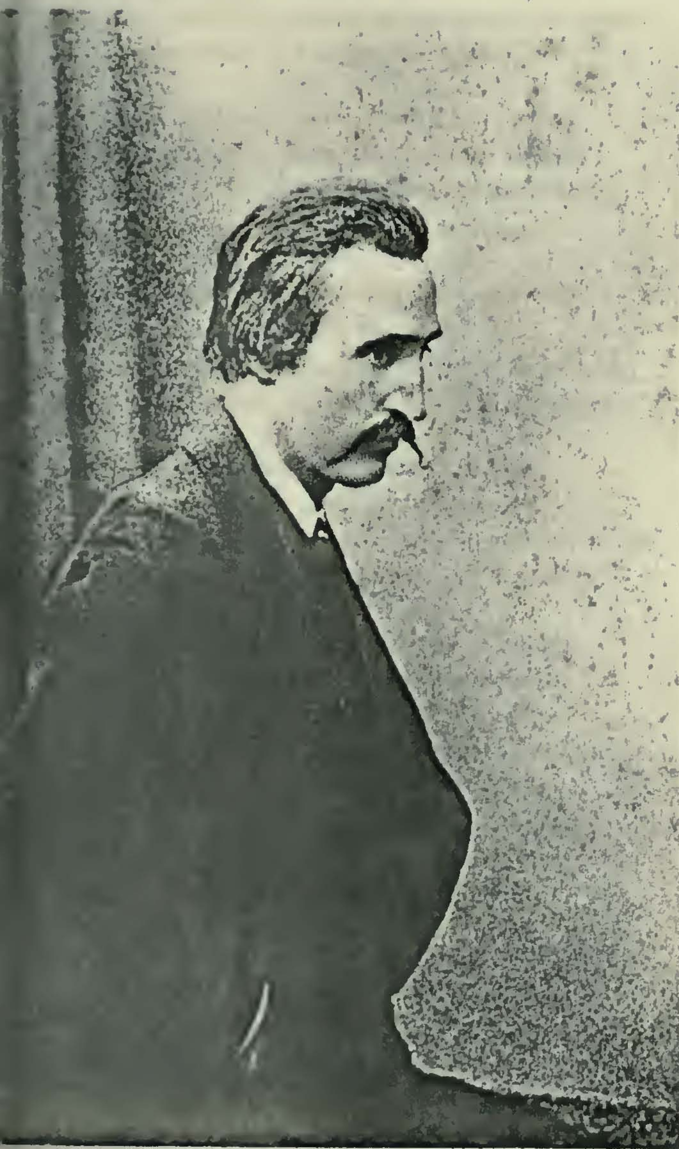

Панько Кулиш

Дзьвін.

Староруські думи й сьпіви.

Засьпів.

У дзвона дзвоню я, до церкви скликаю,
До церкви вселеньскоі правди...
У щирих душ, чистих, високих шукаю
Проти гайдамацтва поради.

Зберімось, порадьмось, щó маем робити
З ордою, що нас облягае,
Тіснить, не дае намъ културі служити,
Руінноі слави жадае.

Порадьмося вічем, як правда свободвим,
Руіньні гріхи с себе змиймо,
И духом незлобним, умом благородним
Културі спасенній служімо.

Подвижники Свободи.

Були колись царі, що Русь их трепетала,
Трепечучи, як рідний дух любила:
Бо в правді их свое прибіжище вбачала
Від зьлюк, що наплодила дика сила.

Сих славно дерзосних подвижників свободи
Ми звикли з-малку деспотами звати...
Ми поновленьня прав сьвященної природи
С приземистої визираем хоти.

Надія марна. Поки сьвітить сонце,
Раби земли д' землі хилитись будуть,
И кріз вузьке, низьке, засліплене віконце
Широкопогляду на речі не здобудуть.

Не в низині мизерьний дух великий
Над усіма малими виростае,
И з високости всі земні царства й языки,
Мов с-під небес, умом и серцем назирае.

Ні! не з нетягами товаришуе воля,
Що ми в своіх усобицях шукали;
Не с торжищ гомінких, не с потового поля
Хтось осяйний нам принесе скрижалі.

З гори високої, посеред бурь ясної,
Ждемо и чаемо спасенної свободи,
Верховности ума божественно благої
И поновленьня прав священної природи.

Петро да Катерина.

Не люблять земляки Петра да Катерини:
Се не по их нутру и розуму царі:
Надполовинили вони, бач, Украіни,
И в рабство волну черњь козацьку завдали.

Мое землявтво! ви самі свій нарід іли,
До кореня ту черьвь згризали козаки:
Оце ж ви перш усіх іі й закрепостили,
Самі ж були з дідив и предків крепаки.

Коли не Батию с-під батога служили,
Дак ляму Литвину невольницьку тягли,
Про „душманів“ Ляхів одно 'дного душили,
И рідний край в ясир Татарам оддали.

Утікши ж під Москву, московськими руками
Правдивих земляків ссилали на Сібір,
Письменну братию в старці порозганяли,
Зробили мовчязну руіну з Брацьких Шкіл.

Потомки паліів, руінників крівавих!
Нелюбі вам праві строітелі земли,
Що память нам своих діяний величавих,
Як праці й мужности завіт, передали.

И вам, пани Ляхи, царі сі не до кгусту,
Що в Польщі вас вони ловили за чуби,
Що шаткували вас мечами на капусту,
Не давши басувать, спинатись на диби.

Сказали „від коша“ пройдосі езуіту,
Що Русь роздратував и Польщу підпалив,
А ласих ваших пав голубив потай-сьвіту,
Перелюбками в рай до Езуса манив.

Не любите ви их: бо ваша панська раса
Не підновляецьця в горбді від козла,
Що бурса возвела в прелати с свинопаса,
И вам у прадіди incognito дала.

Ви ж, пагоньці-вовчки на дереві Росіи,
Жорстокий атавизм татарськоі Москви,
Під игом Спасовим воляки тугошиі,
Кипчацькі Мамаі від ніг до голови!

Созданьне двох царів, роботу душ великих,
Ви хочете в хаос руінний обернуть,

Широкий руський сьвіт оддать на волю диких
И перегородить ёму културню путь.

Ми, збувшись козаків, що нас колись давили,
У жертву просьвіті себе привесемо,
И вам, котрих лихі гординьці породили,
Росію обернуть у нівець не дамо.

Ні деспоцтво Петра, ні гречка Катерини,
Ні дикі слуги их, мов серце в козака,
Не наробили нам такого зла й руіни,
Як принесли добра их розум и рука.

Коли б не их труда, не подвиги их духа,
Кругом нас був би знов німий козацький степ,
Крутилась би знов Русь, як ув окропі муха,
А с царства б изробивсь розбійницький вертеп.

На горе ватажкам козацьким безголовим,
Не стерпіли вони домовоі орди,
Як би хотілося писакам суесловим,
И визволили мир з великоі біди.

Щасливі воіни, великі економи,
Цінителі ума в панах и в мужиках,
Були вони царі не потерти с соломи,
А жита сьпілого в тугих, важких снопах.

На працю визвали нові в народі сили,
Спасли културний сьвіт од лютих розбишак,
З московських пустирів Америку зробили,
И землю оплилй на руських кораблях.

И завіщали нам свое велике діло:
Щоб кожен з нас царем у мисьлях був своіх,
Щоб серце в нас огнем на чесний труд горіло,
И не лякалося недолюдків лихих.

Він и Вона.

Було их на всю Русь великих тількі двое...
Сьвіт саме наставав серед густоі мряки.
„Борьці за віру й чесьть, народности герої"
Замурзались в кріві и гризлись, як собаки.

Од Висли до Сули курилось пожарище,
Солодке куріво турецькому султану,
Що с Каменьця зробив гаремнім пряхам днище
И „вихрюватому" не зьдякувавсь гетьману!

Одьнявши займище над морем у сусіда,
Швед перевагою, мов півень, величався,
„Посьнідав у Ляха, у Сакса пообідав",
И згорда в „Москаля вечерять" похвалявся.

Заворушилися по-над Дьніпром пъяниці,
Мазепини сини, Хмелницького унуки.
Почули сьвіжу кров сі людожерьні птиці,
Химерні идоли химерноі науки.

И велетень прийшов, и, мов кудесник хмару,
„Розмаяв рукавом" ватагу людожерну...
„Жезлом желізним" пас ненаситну отару,
Зопсовану пашню перебірав по зерну.

Орав наш переліг и потом обливався:
Великого дознав с погоничами горя;
А гони гнав та й гнав, назад не озирався,
Проводив борозну від моря та й до моря.

И плуг сьвій золотий, леміш сьвій чудотворний
И чересло нове завітував тямущим:
„Робіте з роду в рід хліб добрий, хоч би й чорний,
На дяку правнукам и всім вікам грядущим".

И велетенський плуг, немов той скарб заклятий,
Доставсь од багача насьлідникам убогим:
Ніхто не мав снаги з землі ёго підьняти,
Важке ярмо ёго нарвати круторогим.

И голод був страшний по всій землі плодющій...
Аж вийшла на обліг Німкеня чарівниця.
Носила в серьці жар до праци невгавущий,
Була й уродою и розумом цариця.

Рекла—и плугъ важкий з землі уставъ-піднявся,
И повпрягалися воляки круторогі,
И хліб, мов золото, в снопах заколихався,
И копи простяглись аж по самі Пороги.

Двое Предків.

Ми знали двох сьвятих, великих серед Руси.
Не тим були сьвяті, що б знай поклони клали,
А тим, що по всяк час и на воді й на сусі
Про наше варварство насьлідьне міркували.

Великі ж тим були, що, сидя на престолі,
Науку и талант над значність прекладали.
Мов той ратай зерно насушне сіе в полі,
Так школами вони все царство засівали.

И, школи сіючи, на диких не дивились,
Що звали новину в науці недовірством,
З дурними бунтами хоробрим серцем бились,
Боролись день у день из нашим древнім звірством.

Тепер ми всі царі, що землю осягнули
Під вічне скипетро науки да культури,
И неба глибиню до плям ясних збагнули,—
Не підкопаецьця віхто під наші мури.

Нас тисячі седять на віковічних тронах
У всеоружві великої потуги,
В сияючих серед ведомислу коровах,
В коровах чесвоі, вселенськоі заслуги.

И, позираючи на предків сих великих,
Що перше нас колись над Русьсю царювали,
Смиряймо й мужиків и можновлацьців диких:
Бо предки *нам* сьвій ум державний завіщали.

Нехай хитаецьця земля в нас під ногами
И пекло поломъем реве на нас ревучим,—
Борімось робом их з ехидними умами,
Клевет не боючись, похвал собі не ждучи.

6

Національній Идеал.

Як налягло на Русь татарське Лихолітьте,
Зісталось в Киёві немов би тількі сьмітьте.

На Клязьму й на Москву позабегали люде,
И визирали, хто з Киян туди прибуде.

И всі, що руськоі единости жадали,
На Клязьму й на Москву помалу прибували.

И васьвітився сьвіт по застумах московських,
И надив буйтурів до себе запорозьких.

И, покидаючи свою руіньню дикость,
Вбачали під Петром империі великость.

Империя, се власьть була над ворогами,
Над Ханом, Турчином, Литвою и Ляхами.

Боявсь про Чигирин султан и споминати,
Давай на Буджаки необзир утекати.

Ляхва з Литовцями не раз укупі бита,
Під плахтою в жінок ховала езуіта.

И що б там ні було гіркого на Вкраіні,
А густо забуяв наш нарід на руіні.

Де нас десятками за Паліів лічили,
Там миліонами край рідний ми осіли.

—

Навчили ми Ляха латину занедбати,
Полщизною листи й літописі писати.

Так само й Москалю живу вказали мову,
И привели ёго ид пушкинському слову.

Собі ж добро свое найкращче приховали:
Про рай, сьвій рідний край, с Тарасом засьпивали.

Та пісьня по Урал и Волгу розлилася,—
Стара в ній рушчина з новою понялася.

Тепер Боянська Русь козацтво занедбала,
Руівним поломъем хвалитись перестала.

И буде знов іі той дух животворити,
Що из Ляхви й Москви зъумів людей зробити,—

Той дух, що всю Ляхву одвадив од латини,
Статарену Москву—од нагинаньня спини.

—

Колись до Києва тягли народи многі,—
Од Волхова, Карпат, Тмутороками, Волги.

Свобода их узлом вязала побратимським.
Як средиземний мир під славним царством Римським.

Уставши с попелів козацькоі Руіни,
Кликнімо до синів Славянськоі родини:

Озьвітеся, брати, з восходу и з заходу
До неприязного всім деспотам народу.

Під себе ми своіх сусід не підгортали,
Над гегемонію свободу прекладали.

Без езуіта Лях, Москаль без бюрократа
Зустьріне серед нас приятеля и брата.

Топімо ж у Дьніпрі ненависть братьню дику,
Спорудьмо втрёх одну империю велику,

И духом трёх братів осьвячений диктатор,
Нехай дае нам лад свободи император.

Німецька Наука-Розлука.

Divide et impera.

Як Гречі та Булгарини пропали,
На их місьцях у нас П.... и постали.

С цензурою кумою обнялися,
Тіснити Русь Дьніпрову завзялися.

Бо Русь Дьніпрова ще тогді постала,
Як про Москву Европа й не чувала,—

Як ще вона Татарином дивилась,
Звичаів у Монгола й Фина вчилась.

Сёго гріха Москва нам не прощае,
Над нас Киргиз, Калмиків прекладае.

Сі рівноправні у Москви народи
Достойні слова рідного свободи.

А ми... що ми таке?... народ без мови.
Не дав Бог мови в нас ні козакові.

Ні тим, хто над козацтво дике зьняввся,
Будити сонних земляків завзявся,—

Хто правоти сьвятим огнем палае,
На діло жизни розум викликае.

Не в Киёві их мова, не в Полтаві,
Не на Сулі, та Росі, та Росаві...

В Москві, в Казані, в Дерпті, в Петербурьсі
Учитись мусять, мов латини в бурьсі.

Як звать самих себе, як розмовляти,
Як земляків на розум наставляти...

У Киёвській Землі, у древній Русі
По-древнёму нехай джеркочуть гуси,

Телята мекають, воли рикають,
А люде мову рідну забувають.

Іі криничини, іі живі джерела—
Там, де живе Чухва, Мордва, Корела,

Де Весь и Меря, Перм и Чудь з Москвою
Злились під Золотою Татарвою.

Бо там Німота школи закладала,
Скрижалі жизни Москалям писала,

И в тих скрижаліх прописала правду—
Завіту предків староруських зраду.

У тих скрижаліх подала науку—
Новоі Руси з древнёю розлуку.

Закипув Німець мрежі й там ловецькі,
Де помиливсь одважний розум шведський:

Бо divide в старих Римлян учився,
У силу й славу хитрощами вбився.

Найбільша ж слава жде в Москві ехиду,
Аби не дав себе впосьлідить жиду.

До Тараса на Небеса.

Блажен еси, Тарасе, що не дбаеш
Про нас из нашим темрявим письменством.
Ти розумом на небесах витаеш,
Питаеш духа Божим совершенством.
Блажен! ти вбогу каліч забуваеш,
Гордуеш хирного ума блазенством,
Що вищчий жизни идеал знаходив
Там, де козак над миром верховодив.

Дай хоч одним туди заглянуть оком,
Де правдою сьвятою все сияе;
Де, мов зьвізда пророча над востоком,
Всі почутьтя Премудрісьть просьвіщае;
Де темні варварства віки потоком
Прозирчастим тобі Господь являе,
И ти все втаене й німе читаеш,
Читаючи, про мир сьліпий зітхаеш.

Тарасе! хто тебе не прославляе
И помилок твоіх не превозносить?
Но хір тебе хвалебний возмущае,
И дух тьвій у писак пощади просить.
„Нехай мене (речеш) той вихваляе,
Хто сам у серьці Божу искру мае.

О! найлюбіще він мене похвалить,
Як де-що марне у печі попалить“.

Коли б тепер ти серед нас явився
С тверезими, як истина, словами,
На тебе б клир хвалебний тьвій узлився
И дурнем объявив тебе міз нами.
Коли ж, мій орле, ти возвеселисься
И нас признаеш мудрости синами,
Що харцизяк ми лютих зневажаем,
Сіпак героями не величаем?

С Того Сьвіту.

Я був собі пъяний, а баба Талалайка
Бескостим язиком своім мене дрочила,
И голову мені, почавши з Наливайка,
Високославними героями набила.

И довела мене аж до вожів сьвячених,
До Гонти, що дітей порізав кателиків,
До православноі Руіни діл скажених,
Що ними пиндимось проміж земних язиків.

Сьпівав я по-пъяну про ти „вози тараві
Залізноі“, що нам цариця в дар прислала,
Сьпівав, як золоту нам грамоту ся „пані“
Проти културнёі громади написала.

И завернулося в голівоньці у мене
Від дуросьвіщини безрозумноі Клиі,
И возвело мене убожество письменне
В апостоли правдивости сьвятиі.

И моляцьця мені недоумки лукаві,
Що на устах любов, а в серьці злоба люта,
Що ринулись би знов на подвиги крівaві,
Коли б залізного не волочили пута.

Мерзені молитви! ненавидне кадило!
Од вас и вуші я и носа затикаю...
Що на землі мене туманом туманило,
Пречистого мого не затуманить раю.

До Тараса за Річку Ахерон.

Недосьпів тьвій досьпівую, мій брате...
Насьлідьде дороге, клейнотами багате,
Лишив еси мені в твоій трицьцятострувьпій,
В твоій поэзіі високій, многодумній,
Діброві запашній, широкошумній.

Тарасе! попроси там Аполлона,
Нехай зупинить він легкий каюк Харона,
Щоб довго не возив на той бік Ахерона
Народу бес путя, беш чести и закона,
Що з вовчого ва сьвіт приходить лона.

Нехай по сонних берегах блукае,
Про ледарство свое ледаче споминае,
На предків и батьків ва брехні нарекае
Тяжкі гріхи свої й паскудатво споминае
И суду сто столітьтів дожидае!

Кому ж я передам, коханий брате,
Твое добро сьвяте, над всі скарби багате?
Собакам, чи новкам, чи людям безголовим,
Тим язикам лихим, калікамъ кривомовим,
Письменникам сьліпим и пустословим?

Письмакам Гайдамакам.

Тараса обсипать
Ви любите квітками,
И тут же зневажать
Хвалу свою казками.

Нелюба правда вам
Бес погудок лукавих,
Що предкам-паліям
Геройство надавали,—

Що нехтували тінь
Великоі цариці,
Давали образ ій
„Голодноі вовчиці",

И ворушили прах
Сьвятий про нас во-віки
Героя на морях,
Материка владики.

Вам по души обман
Переказів козацьких,
Що завели в туман
Мішчан и хлопів панських.

Одно буяньне вам
Досталось по Тарасі,
Мов диким чабанам
Батіг по свинопасі,

А сьвіт ёго ума
Поэзии дихаиьне—
Про вас північня тьма,
В пустині вопиявье.

Колиб Тарас воскрес
И на кагал ваш глянув,
Він затрусивсь би ввесь
И словом *дурьні* грянув.

Коли б тупу й сьліпу
Зузьдрів літературу,
Об ваши б голови
Розбив свою бандуру.

В имъя ёго, сьвяте
Про всі віки далекі,
Ви сьміттьте метете
В своі библіотеки,—

Те сьміттьте, що батьки
З дідами насьмітили,
Як за своі шинки
Мужицтвом колотили.

В имъя ёго сьвяте,
На сором Украіни,
Ви брехні плетете
Про благодать Руіни.

На глум Тарасові,
Жалкують ваші вчені,
Що не дорізали
Панів ножі сьвячені.—

Що Гонта й Залізняк
Не стали там князями,
Де правив Мономах
С синами-витязями.

И се на тій землі,
Котрою він пишався,

В тій любій стороні,
Де цьвів він, красувався,

На горах тих сьвятих,
Де він сьпівав-молився,
У тих садах глухих,
Де сумував-журився.

На Перелозі.

Може, въорю переліг той,
А на перелозі
Я посію мої сьлёзи,
Мої щирі сьлёзи.
Може, війдуть и виростуть
Ножі обоюдьні,
Роспанахають погане,
Гниле серце, трудне,
И вицідять сукровату,
И нальють живої
Козацької тиї крові,
Чистої, сьвятої.
Шевченко.

На перелозі сіяли ми сьлёзи,
Щоб виростали ножі обоюдьні;
Тепер надію покладаймо в Бозі,
Що вже почезли ті жалі безумні.

Тепер в нас пахне щирим руським духом,
А не Ляхвою и не Татарвою,
Що гріли нас під нашим же кожухом
И надихали думкою лихою.

Пустине дика, краю ти мій рідний!
Покинь сьпівати про свое козацтво,
Бешчесно славить дух ёго ехидний,
В имъя прогресу вихвалять хижацтво.

Посіймо правду на тім перелозі,
Що ми зъорали бес путя списами;
Згадаймо, як лилися ревні сьлёзи
По тих, що через козаків пропали.

Не ріки, море сьліз не розлилося,
Огненне море,—можна б утопити
В тім морі все, щó с Січи підьнялося
Гарячу кров ис християн точити.

Козацька слава широко сягала
По ворохібнях розбишацтва диких;
Голота коршми здобиччу сповняла,
Казилось пекло з радощів великих.

Да вже казитись чорьтівня не буде:
Заглухла в пекло січова дорога,
Рошчовпали добро и лихо люде,
И схаменулась Украіна вбога.

Посіймо ж правду в нас на перелозі
Замісь ножів крівавих обоюдних,
И покладаймо всю надію в Бозі,
Що вже не вернемось до справ безумних.

Забули ми.

Забули ми козацьку колотнечу,
Забули дику славу розбишак,
Забули з Римом боротьбу чернечу,
Забули й лицарів тих невмірак,
Що ворогів козацьких дивували,
По девять раз из мертвих уставали.

Та не забули древніх боянів,
Що струни их живі самі дзвонили,—
Що наших дивних буйтурів-князів
У нашім серьці й дусі воскресили.
Ми знов их словом віщим живемо́
И поновленьня старини ждемо.

Олеги, Игорі, Мстислави, Брячислави!
Чи то ж ви спали, як земля тряслась,
И древня Русь до Вислі й до Варшави
Мов бурний дух руінний пронеслась?
Чи то ж ви спали та й не ликували,
Як ми за Русь на душмана вставали?

Ні! *ви* в крові козацькій ожили,
Ми *вашим* духом ворога зломили,
И славу древню Руськоі Землі
Знов сяевом буйтурьнім осьвітили.
Не намъ, не нам, *вам* вічня похвала,
Що наша кров за руський край текла.

Ви з рідним словом на сторожі стали
Проти Ляхви й хобророї Литви.
Хоч би й до щенту землю зруйновали
Нам вороги, не зникнем з неі ми.
Нехай аакають вельможні з Москалями,
Як цвенькали та пшикали з Ляхами;

Ми ж позчищаем чужомовню гич
И переорем ще раз рідне поле,
Що облогом лежало довгу ніч,—
Столітьте темне, та й вродило горе:
Вродили нам терни та бодяки,
Чужоі мови виродки-книжкй.

Науко нене! викуй *ти* нам плуга,
И ним сама орати поможи;

Та вже нехай не сіе нам наруга
Над розумом кріваві ті ножі,
Що про лихих пъянюг пъяниця темний
Сьпівав колись у темряві корчемній.

Украінським Историографам.

Ви перед Хмелями бъете́ в книжках поклони,
С каптурних ницаків малюете икони,
А я на тих казюк дивлюсь бес суевірства,
Як на насьлідників усобиці та здирства;
Живописую, що́ и я́к було-творилось
В кріваву старину,—як по́темки казилось
Попівство каптурне й безощадне козацтво,
Як чисту кров з мирян точило гайдамацтво
И продавало в Крим и шляхту и простацтво.

Кадіте ледарям, сьпівайте алилую,
А я и их и вас немов живих змалюю
На спо́мин тим вікам, що, може, схочуть знати,
Які бували в нас чудовища ротаті,
Що галасом своім сповняли Украіну,
Затуркували мир, дурили, як дитину.

Козацьким Панегирникам.

> Постойте! напередъ узнайте, чѣмъ душа
> У васъ наполнена ...
>
> *Пушкинъ.*

Ви кажете, були героі козаки,
И тичете мені своі шпаргали в руки.
Хто ж их компонував? Скозачені паки,
Діди историків, такі ж, як их унуки.

Ні, покажіт' не те, щó вам переказав
Хтось голосно про нас и про геройство наше,
А те, щó працур вам тихенько завіщав:
Лукаве, камяне́ и зьлюще серце ваше.

Оце скрижаль ясна, правдива и страшна,
Ис каменю тесав іі сам Абацонна.
Се не фалшована письменством старина,
Виразна, мов язик у голосного дзвона.

Що-дьня вас бачимо, та й чуемо про вас,
Які ви твóрите діла великодушні:
Такі бесхитросьні и доблесьні як-раз,
Якими вславились и предки криводушні.

Хто ви? як звати вас? Скажіте навпрямки.
Эге! коли б то ви собі названьне
Ис серьця викреклп! тогді б и козаки
Знайшли собі у нас у серьці оправданьне...

Ви сьмітьте, от ви хто! недóумків раби...
Хиба ж не правда се, о серце Украіни?
О серце, зеркало народьнёі судьби,
Окрасо и палат, и вбогоі хатини!

Ти—праводушности божественний тимпан:
Скажи ж сим ницакам у-вічі щиру правду,
И покарай стидом не людзьким их обман,
Их криту золотом и баламуцтвом зраду.

До Мазепи,

прочитавши ёго биографию.

Мазепо, зраднику с прапращурів крівавих,
З варягів, що креста брат брату цілували,
И, по своіх клятьбах та присягах лукавих,
У братьню кров живу того меча вмочали!

Твоі инстинкти зьлі повсюдно пантрували,
Де пахло ницосьтю та хижим дармоідзтвом:
До Польщи, до Москви, до Швеччини втрапляли,
И торгував еси неситим людоідзтвом,
По давніх зрадникáх улюбленим насьлідзтвом.

Ти був у нас колись народьнім идеалом;
Про тéбе книжники міз себе знай шептали,
И те, щó ти зъорав своім письмацьким ралом,
Під зáсів смут нових в народі поновляли.
Архивних таемниць, мов одкровеньня, ждали,
Щоб их друковано землянтву до науки...[1])
И се вже списуе историі скрижалі
Сьліпуючи Стара, и нам дае у руки,
Щоб знали, як ти жив и міркував, унуки.

И бачимо в тому курзу-верзу Староі,
На-перекір іі шанобі до козацтва,
Які були колись народности герої,
Твоі прихильники, ублюдку можновладзтва!
Вбачаемо полки пъяного тунеядзтва,
Готові кров живу з братів своіх точити
Під сьтягом волности й ненáвисти до панства,
Чужою працею, чужим надбаньнем жити,
Товкти жінок, дітей и мертву чашу пити.

Великому Книжникові

про дешеву премию ёго имени.

На Божу церкву гроші ми зьбірали,
На проповідь народьнёі науки,
И дань скупу земляцьку віддавали
Тобі, наш книжнику великий, в руки.

Ми знали, що твоя долоня скнара
Не ростуляецьця для запомоги,
Яка б сусіда нуҗда ні спіткала,
Які б ні мучили ёго тьрівоги.

„Сей добре збереже наш скарб мизерний
(Так гуторили ми проміж народом):
Бо у тайник закопуе підземний
Свое сокровище ис серцем-лёдом“.

Ти ж, книжнику и разом фарисею,
Про чесьть глаголеш нам з друкарні сьміло.
А людські гроші волею своею
Занапастив на божевільне діло.

Віддав еси чуже добро на-віки
Між братию, до речи негодящу,
Щоб вилили тобі ума каліки
„Кимвал брящающий и мідь звенящу“.

И вчена каліч всім своім приходом
Тебе за хижий подвиг вихваляла,
И сей кимвал проміж тупим народом
Имъям твоім прославленим назвала.

Брящай, дзвони, письменнику лукавий:
Бо „нам (речеш) нічого білш не треба“. [1])
Сподобивсь и в самому пеклі слави,
Прийми ж печать клятьби сьвятоі з неба.

Яке нам діло до того? *)

Was geht das uns an?
Das geht uns gar nicht an.
Пісенька.

Яке нам діло до того,
Що дикий зьлюка козакуе?
Аби не руйнован добра мого,
А ближнёго нехай собі руйнуе.
Яке нам діло до того?

Яке нам діло до того,
Кого хто хвалить-прославляе?
Аби не підманив синка мого,
А всіх нехай из глузду позбивае,
Яке нам діло до того?

Яке нам діло до того,
Хто кров та пожарища любить?
Аби не запалив житла мого,
А цілий сьвіт нехай собі погубить.
Яке нам діло до того?

„Менший Брат“.

Роспившись по шинках, мужва-злодіі
В-ночі дом Божий, церкву, обікрали.
Тверезі соцькі й старшина сільскиі
Отáмана злодійського піймали.

Піп злодіяку зве до мирового,
До нашого мирського трибуналу,

*) См. „Днѣпръ“, Екатеринослав. газ., 1885 г., № 360, 16 января, подъ заглавіемъ: „Землячький романс“.

И мировий, як сьлід, харциза злого
Готов на певну осудити кару.

Но, бувши у законі „оглашенним“
(Сі мирові на те вже й породились),
Рече судящимся, як людям темним:
„А може б ви, панóве, помирились“?

—„Щó ж? я готов“! озвецьця злодіяка;
А піп: „Из злóдіем мені миритись“?!
Судьдя насупивсь: „Що се за бурлака?
Не хоче з меншим братом поділитись“!

Сьліпченкові.

Сьліпченку, ти, сьліпий сьліпого батька сину!
Засьліплено перет тобою Украіну,

И ти, сьліпий, того, сьліпуючи, не бачиш,
Очима темними, як темний старець, плачеш.

Засьліплено іі недóмислом, брехнею:
Бо величаесься крівавою грязею,

Що в ній твоі діди по пояс утопали,
Аж покіль из багна на Волгу повтекали.

Туди приплентались до вас химерна Баба,
Причепа гомінка, вороніська нахаба.

Мов жабище з багна, на сьвіт вона дивилась,
И з вами про багно казкáми поділилась.

С крівавого багна багно літературьне
Зробили ви собі, о кодло некультурьне!

Вам по душі прийшлась козацька помста дика,
Задоволнила вас усобиця велика.

И радуетесь ви, що е вам щó писати,
Казками неуків порожніх забавляти.

Каліки розумом, стидовище природи!
Про волю кричитé, цураетесь свободи.

За деспоцтво с панів лупити раді шкуру,
И волну гризетé, мов пацюки, бандуру.

Свиня та Цуцик.

Байка.

„Рох, рох! плям, плям! що-дьня я, любий брате, сита:
Полови й висівок зісталось пів-корита“.

—„Гав, гав! цяв, цяв! а я, знай, сестро, хочу істи,
Да хліба не дають: нема з мене користи“.

—„Рох, рох! плям, плям! дарма що сита походжаю,
На щó ні набріду, усе перевертаю“.

—„Гав, гав! цяв, цяв! а я з нудьги та з голоднечи
Гризу, щó попаду, мов костур той старечий“.

—„Рох, рох! поэзія... про щó вона свиняці?
Ще й хуторна, мовляв. Се зáбавка собаці“.

—„Гав, гав! за вітром щось мені іі не чути:
Не зьнюхаю... Тут щось дурне повинне бути“.

—„Рох, рох! ось крашанка. Ну се вже инше діло.
Я проковтну іі и не жувавши сьміло“.

—„Ковтай, а я брехну, що се ійце гадюче;
Про мене слава йде, що я щеня гавкуче.

„Ми, цуцики, свиней роскішних дуже любим:
Про славу свинську их аж скіглимо да трубим.

„Нехай у пущі вовк, ведьмідь и заець знае,
Яка свинота в нас роскішна походжае“!

Щиглик.

Байка.

В крамній коморі Щиглик щебетав
Свої щиглячі пісеньки любевько.
Про нёго ввесь базар казав,
Що так сьпівае тількі соловейко.
Скрутився Щиглик мій,
И в клітоцьці своїй
Робив себе царем сьпіваньня.
Ніхто ж того с сьпівочих птиць не знав,
Ніхто в високім хорі не чував
Мизерної пташини щебетаньня.

* * *

Химерний Щиглику! коли тобі
Базарний люд воздав хвалу не по заслузі,
Дак се тебе твої базарьні друзі
Вимірували по самих собі.

Руіноманам.

Коли між вами хто в бору заріже
Купця за гроші, або хто в темниці
Сконае бе́ссудно, або мужик підналить

Заможного сусіда, розізлившись,—
Ви лементуете, мов навіжоньні,
В своїх книжках, кгазетах и розмовах:
Сьвіт западаецьця! страшна руіна
Иде назустріч вам и вашим діткам!
Як! ні дороги про купця, ні суду
Про бідолашнёго попа, чи ліберала,
Про батьківські і предківські нащадки
И про здобуті працею достатки!

Чого ж ви давню славите Руіну,
Столітьню по дорогах різанину,
Столітьній бессуд и тяжке насилство,
Кгвалт ваших пращурок и люте здирство,
Столітьне городів і сіл паланьне,
Столітьне пращурів ясируваньне?...
Се все дьля віри, чести и свободи,
Що ними пиньдитесь над всі народи.
Так! в пиньді ви своїй возвеличались,
У віру, чесьть, свободу повбивались.
Тепер ви сьвято живете́ на сьвіті,
И чесьть між вас найперша у приміті,
И ви свободьні, як собака вьлющий,
На ланцюзі брехака невгавущий.

Книгогризові

на Той Сьвіт.

И отыде Іаковъ отъ кладязя клятвеннаго, и иде въ Харранъ. И обрѣте мѣсто, и успе тамо, зайде бо солнце: и взя отъ каменія мѣста того, и положи въ возглавіе себѣ, и спа на мѣстѣ ономъ. И сонъ видѣ, и се лѣствица утверждена на земли, ея же глава досязаше до небесе: и Ангели Божіи восхождаху и низхождаху по ней. Господь же утверждашеся на ней.

Бытія гл. XXVIII, 10—13.

Ти написав томів ис сотьню, Книгогризе...
„В драбині (мислиш ти) що том, то и щабель".
Куди ж се Книгогриз по тій драбині лізе?
Невже ж бо до ясних бессмертности осель?

Читав еси, як брат од брата йшов навтеки,
И бачив уві-сьні драбину в небеса,
И взнали всі про те віки близькі й далекі,
Які Господь явив бідасі чудеса.

На камені лежав бідаха головою...
Не знав письмен: бо их тогді ще й не було,
Та серцем розумів и думкою благою,
Куди веде добро, куди—погибне зло.

Під небом, на щаблях чудовноі драбини,
Стояв Бог правди, що все нею сотворив,
Восхóдили ж по ній и схóдили ті сили,
Духи благі, що их бессмерьтем одарив.

И сонному ёму Господень глас величний
Ис сяева небес, мов золота труба,

Провозьвістив закон земноі жизни вічний,
И встав, и знав, яка добру и злу судьба.

Завіти правди він переказав народам,
И сталися вони починком всіх наук,
Подобно голосним чужих племен рапсодам,
Що в діда переймав натхнений з неба внук.

И став сей чесний муж, во истену блаженний,
В историі всіх вір правдивим джерелом...
Хиба тогді ёго забуде сьвіт письменний,
Як перевернецьця в Гомору та в Содом.

Ти ж не втекав, ти гнав сам брата по науці
За те, що він твого лукавства не зьлюбив,
И, бувши праведен, тобі, брехаці й зьлюці,
Під кирпу задрану кадилом не кадив [1]).

В засьтінок правого водив еси що-ночи,
Суддею ж правоти в письменстві був там кат.
Ти катові сьліпив и так сьліпі вже очі,
С крівавих рук ёго ждучи собі наград.

И гроші загребав ще більше Костомари,
Що козаками, мов ясиром, торгував.
За те ж ти гіршоі заслужуеш и кари:
Видющим бо родивсь, Микола ж сьліпував,

И був поводирем Тарасові сьліпому,
Та их Мартиримъян из ями слобонив,
Тобі ж, письменнику видющому та злому,
За брехні мучитись у пеклі повелів [2]).

Товариша собі в своій пекельній муці
Ти маеш брехуна у клевети оцьця,

Преемника свого в безрозумній науці,
Що сам же й сьліпк еси, омани докторьця [3]).

Сей за Хмельницького, за ворога Росіи,
Героя підступів, так щиро заступивсь,
Немов од них обох постали шведські мріі,
Немов од них обох Мазепа народивсь.

Все ж ви зробили вдвох науці ту послугу,
Що посьлі вас ніхто не стане вихвалять
Козацьку над умом и чесносьтю наругу,
Мов з неба послану Росіі благодать [4]).

„Прежній".

Я *прежній* вам догоджував словами,
Порожніми, як розум ваш козацький,
Пишався розбишацькими ділами
И прославляв пожежі гайдамацькі.

Апостола, мабуть, ви не читали,
Що, ставши мужем, занедбав хлопъяче,
Ви голову письменством напихали,
А серце в вас осталося козаче.

Від повві серьця вашого говорять
Уста, проречисьті на величаньне
Крівавого самосуду, и творять
Великі подвиги из руйнованьня.

Раби письменницьких авторитетів,
Ви темну Русь морочите розбоем,

Брехаку хвалите над всіх поетів,
А харцизяку славите героем.

Од вашоі козацькоі култури
Перевернувсь би догори ногами
Културьній сьвіт, и дикі гайдабурі
Усю Европу вкрили б облогами.

Од вашого розбійного письмацтва,
З его кумирами, як ніч пъяними,
Европа стала б Січчу азіяцтва,
Порогами во-вік непрохідними.

Гавкунам.

Лукъ звенитъ, стрѣла трепещетъ...
Пушкинъ.

О горопашна ви, о немошна темнота,
Сиви Гетьманщини сьліпоі и глухоі,
Дрібноі дітвори безрозумна пустота,
Язику врізаний козащини пъяноі!

Мов пес на ланьцюзі, ви гавкаете грізно
Не то на вбогого голодного каліку,
Ні! ви не даете ні в-досьвіта, ні пізно
Пройти й трудящому щоденно чоловіку.

Гав, гав! та й знов гав, гав! ні впину, а ні вгаву...
Дратоване, лихе и чорнороте кодло!
Брехня у вас иде за вашу чесьть и славу,
О криводушноі прихилности ви модло!

Пекелний цербере! гарчи и захлипайся
За той глевтяк глевкий, що маеш від Плутона,

Дьля батька лжи всёго сьвятого віццурайся;
Рвучись на ланьцюзі, бреши й на Аполлона...

Як він у сяеві летить на колесниці,
И появом своім животворить вселенну,
Ти лютости позич в голодноі тигриці
И прославляй свою безвиходну Геенну,—

Аж поки лука він натягне золотого,
И трепетну стьрілу на тятиву наложить,
И вдарить на тебе, клеветника лихого,
И трупом чудище безрозумне положить.

Перед Гоголевим Честенем.

И славенъ буду я, доколь въ подлунномъ мірѣ
Живъ будетъ хоть одинъ піитъ.

Пушкинъ.

Пророк пророкові приносить оправданьне,
Мудрець премудрого вітае по заслузі:
Так и поэзіи божественне диханьне
Вшановуе поэт, и муза другій музі
Заявлюе вінком високе почитаньне.

Земляче Гоголю! щó ж нат тобою склалось?
Хто чесно привітав тьвій честень мармуровий
Там, де твоя тиха колиска колихалась,
Де відбував еси тьвій искус науковий
И сьвітозарная зоря твоя займалась?

Кругом твого стовпа зібрались мертьві душі,
Ті що не встиг еси пером живописати:
Пани, попи, жиди, педанти довговуші,

Та й заходилися гуртом тебе вітати,
Мов предсідателя казенноі палати.

Тарасе брате! де твоя трицьцятострунна?
Нехай би земляка достойно привітала,
Нехай би голосно вона зарокотала,
Мов филя на морі кипить широкошумна,
Щоб осоромилась дрібнота слабоумна!

Титани.

Титани на Зевеса розізлились...
Не Бриярей из Энкеладом гори
На гори навертали да казились,
Що він пороздавав богам престоли
В имперіі надоблачній, а музам
Звелів сим велетьням, мов карапузам,
Недоросткам людзьким, невдахам,
Казати „від коша геть" бідолахам.

Ні, наські се були титани, рідьні.
Хиба ж у нас нема их?... Мов ті Греки,
Попередили ми народи, бідьні
На глузд, и летимо, орли-лелеки,
Кріз темряву густу літератури,
Під сьпів пъяниць та брязканьне бандури.
У нас також е велетьні-титани,
Людзького нетяму да сну гетьмани.

О! е вони, е в нас! и легионом
Их звати мусимо: бо не коряцьця
Перед ума и совісти законом,
На вічну правду и любов яряцьця;

Під хмари гори книг понавертали,
Немов би небо штурмом штурмовали,
Щоб зьлізти на Олимп до Зевса лжею,
Та й раювати з рідною семнею.

Родина их, мовляли, вся на небі...
Нема й догадки в головах письменних,
Що товпицьця вона в гидкім Эребі,
Як товпилась на бенкетах корчемних.
Там их Косінський, Наливай, Павлюга,
Остряния, утікач та волоцюга,
Хміль из Виговським, Мартинець, Мазепа,
Герої вірности, окраса неба.

Росердився ж Зевес на богохульних
Титанів божевільнёго письменства,
И громом возгрімів, у хмарах бурних,
Ш чертогів непохибного главенства.
И полились на сьвятощі природи
Чистительні та животворящі води,
И гори книг безрозумних підмили,
И в соьній Леті дурощі втопили.

Очистилась природа, мов воскресла
Ув образі поэзии сьвятоі.
По нивах крутять музи перевесла
Під жниво, що зросло на перегноі.
Скирти—мов зорі золотом сияють;
Воли в возах роскішних ремигають;
Важке колосьсе об колеса бъецьця,
Мов яблуня під яблуками гнецьця.

О, благ Зевес! рекли тогді народи,
Побачивши новий народ в пустині:
Ис перегною щедроі природи
Він сотворив нам брата на Вкраіні,

Товариша у подвигах култури,
Робітника в садах літератури,
Ученика, дотепного в науках,
Борьця за правду в благородних муках.

Гомер и Шекспір.

Бувало так на сьвіті, що й Гомера
У нівець повертали и Шекспіра.
Ревла тогді гарматами Мегера,
Мовчала мовчки тихострунна ліра.
Хмелницький зьлюка, езуіт Тетера
Та Дорошенко, вихрювата гира,
Хотіли вас піт Турка підобгати,
Чи то Ляху в підданство знов оддати.

Тогді Кромвель між Англами зъявився,
В завзятьті рівня козакам сіпакам;
Ш Шекспіра глумом він віркнм глумився,
А в нас Гомер з Бояном гайдамакам
В шинках на запалку люлёк згодився,
Або на де-що инше по „балакам“.
Опрігсь Хміль зьлющий, вмер Кромвель побожний,
Підьняв знов голову народ вельможний.

Над ним бессудьня шабля не блискае;
Козак не пъе горілки разом с кровъю
И паненят Орьді не поставляе;
Про Греків ми говоримо з любовъю,
И кожен з нас Гомера в-вічі знае:
Бо надписьсю блищить він золотою
В роскішних дуків по библіотеках,
Недужнёго их розуму аптеках.

А щó, коли б живий Гомер придибав
До инщого високого порога,

Чи-то Шекспір, прокинувшись, нагибав
Небитий шлях до панського чертога?
О! лучче б сьніг на голову им випав
Посеред літа спекою палкого,
Аніж з гостьми такими розмовляти
И розум сьвій обом им показати!

Бувало справді се, що и Гомера
У нівець повертали и Шекспіра.
Як, с пекла вирвавшись, ревла Мегера,
Тогді мовчала тихострунна ліра.
Щó ж повертае в нівець их тепера?
Невже завихрена в Парижі гира
Та забавки поэзіи легкоі,
Як той пузир, и як пузир пустоі?

Зараза.

Судъ исторіи не извиняетъ и
самаго счастливаго злодѣйства.
Карамзинъ.

Серед Киëва Старого
Щось чудне чорніе,—
Ні то будка вартового,
Ні то ятка мріе.

Між церков золотоверхих—
Мов грязі копиця,
Що шчишчають від халери
По царських столицях.

Там шчишчають грязь, а наші
Купу превелику
Нагорнули, мов зібравши
Гид з усёго ринку.

Нездоровий смород Киів
Древній понимае,
И про щó таке шчинили,
Рідко хто й гадае.

Лікарі мовчять, ні слова
Вчені не говорять,
Проти чого люд здоровий
Бес халери морять.

Так смерьділо по Вкраіні
За новим великим
Лихолітьтем, що зробило
Край наш полем диким.

Так смерьділо, як ми разом
И царю й султану
Присягали й людським тілом
Дань давали хану.

Дань давали, викликали
Чамбули гординські,
И робили селищами
Села украінські.

Так смерьділо, як по Хмелю
Тризну ми справляли:
Під Виговську різноцію
В пень Москву рубали.

Так смерьділо, як Тетера,
Хмелів, райця мудрий,
Езуітам край костела
Ставляв шкільні мури.

Бруховецький, Дорошенко
И Мазепа клятий

Смород сей по закапелках
Звикли роспускати.

Робом Хмеля присягали,
Присягу ламали,
Ницим словом улещчали,
В серьці зраду мали.

По-над прахом харцизяцьким
Вітер повівае:
Загнилось за Наливайка,
Та й за нас воняе.

Бо ми, зрадникам во славу,
С кожноі могили
Грязь заражену, кріваву
Вергаем що-сили,

И з грязі цю купу ліпим
На велику шану
Беззаконному тирану,
Харцизяк гетьману.

До Богдана.

Богдане, зраднику и патриярху зради!
Цураесься й на тім, як на сім, сьвіті правди.

На лоні в Сатани з Иудою ехидним
Седиш ти, псе, мов брат ехида з братом рідним.

Бо з-малку в Мокрського лукавити навчався,
И езуіцькоі правдивости набрався. [1])

Вподобали тебе писаки суеслові
И их читателі, буяки безголові.

Що Полщу догори ногами й Русь поставив,
По всіх шинках ножі та пожарі прославив.

Коли б еси до нас, пекелнику, вернувся,
Увесь би мотлох знов по Русі стрепенувся.

Гострили б скрізь ножі на громадян заможних,
И славословили б тебе в пісьняхъ безбожних.

А вчена Татарва, без домислу писаки,
В имъя народности, брехали б, як собаки...

Да вже не вернецьця до нас лиха година:
Устала с попелів руіна-Украіна.

Москва нас підьняла потужною рукою, —
Не зьнюхаюцьця вже паливоди з Ордою.

На брехні ж Татарви учевоі-сьліпоі
Озвалася струна поэзии сьвятоі.

Як гайдамак-писак почезне міркуваньне,
Постане у віках грядущих дивуваньне:

Що нат таким добром письмацтво працювало,
Правдивих земляків собаками цькувало!

Побратими *).

Був на сьвіті один запорожець,
Несказанно принадливий хлопець:
Надив він до себе всіх мещанок.
Як у кобзу бувало заграе,
Як про Січ та про Луг засьпівае,
Серце мре и в попадь и в панянок.

---

*) Газ. „Днѣпръ“, 1885, № 371, 13 февраля.

Був на сьвіті один козарьлюга,
Несказанно лихий волоцюга:
Волочився по всій Украіні.
Драв панів и мещан ж Жидовою,
Накладав из бідою-Ордою,
Відмикав бес ключа всякі скриві.

Як пристарівся ж той запорожець,
Несказанно привадливий хлопець,
Забажав свою душу спасати.
Тогді вчив молодих покаяньня,
А старих о гріхах воздиханьня,
Заходивсь ба й печеру копати.

Як пристарівся ж той козарьлюга,
Несказанно лихий волоцюга,
Став ще білш увесь мир обдирати,
Щоб свойму побратиму старому,
В прибежан-воздиханьців сьвятому,
Ту печеру сьріблом осияти.

Козацький Жаль.

Та все пани, та все дуки!
Позаідали наші поля, луги й луки.
Козацька пісьня.

Мої поля, мої луги ви й луки!
Моя ви батьківщино й материзно!
Позаідали вас лукаві дуки,
Пійшло мое сьвяте насьлідьде різно.

Від Німеня скрізь до самих Порогів.
Голосить наша рідна пісьня, тужить:
Пани хорти заводять да рароги,
А козарьлюга им ледачим служить.

Заводимо хорти ми та рароги:
Се правда, необачний козарьлюго;
А ти втекав од пана за Пороги,
Кривоприсяжний рукодайний слуго.

Де був еси, як трицьцять-трі побіди
Зробив гетьман из нами над хижацтвом?
Твоі пъяні затязьці-дармоіди
Якшались-пановались ис поганством.

Де був еси, як шляхта с Конецьпольским
Німі степи народом осадила,
И рицарством хоробрим руськопольським
Все Дике Поле перегородила?

Ти до Татар прохався у підданство...
Не прийняли паливоду Татаре.
По селах скрізь пустошив господарство,
По городах підпалював пожари.

И допаливсь до того, вразький сину,
Що мусив душу чорту заложити:
Проводирем Орьді на Украіну,
У „Землю Християнськую“, служити.

Купавсь в крові с Татарином по шию
Та гравсь кривоприсяжним договором:
Обманював то Полщу, то Россію [1])
То сонне потурнацтво над Босфором.

Тепер квили, як пугач на могилі,
Ойойкай, мов той Жид у синагозі:
Нема Татар, що славою окрили
Твое имъя в розбійницькім обозі!

Яка Пані, такі й Сані.

Ой колись ми воювали,
Та більше не будем,
Того щасьтя й тиі долі
По-вік не забудем.
Козацька пісьня.

Попобъю тебе по шапці,
Та й погладжу по головці:
Попоплачеш на грамацьці,
Звеселисьсья на часловці.

На псалтирі ж златоструньній
Будеш Господа хвалити,
Що поміг в науці трудьній
Мистецем тебе зробити.

И, як в церкві, серед миру,
Язиком затарабаниш,
До й тямущу макотиру
Туркотаньнем затуманиш.

И затуркаеш хрищених,
Мов той Турок на кгалері:
С пісн͡ословий бо сьвященних
Зробиш белбасьні химери.

Під зичне твое читаньне
Одоліе всіх дрімота,
И потомить мир куняньне,
Як на панщині робота.

Тількі піп розбудить сонних,
Мов дітвору батько в-раньці,
Як печерських преподобних
Спогадае на-останьці.

И, як ринуть люде с церкви
Та на дворі загукають,
Здасьця иншому, що мертьві
С кладовища утекають.

И, відбувши сьвій відбуток,
Християне православні,
Щоб не слаб з нудьги жолудок,
Спогадають звичай давній:

Зайдуть в шинк до Жида Юдки,
Що стоіть навпроти церкви,
Та й заходяцьця на сутки
Коло любоі всім жертви.

„О, та й дяк же в нас ротатий!
(Тут розумний заговорить):
Не давав мені й куняти:
Так-неначе в дзвона дзвонить.

„Колиб Січ не зруйновала
Сьвіт-великий-Катерина, [1])
Там голота б обібрала
На писарство с-курви-сина.

„А с писарства й на гетьманство
Виліз би, на боцьці ставши,
На Жидів, унитів, панство
Гольтяпак пъяних підьнявши.

„Мов колись у Жаботині,
Почалась би знов облава,
И по всій би Украіні
Розлилась козацька слава. [2])

„Знов би наші засьпівали;
Що за добре на Вкраіні! [3])

Іж и пий, що иньші дбали,
Спи у панській жупанині.

„Хоч ходи-зникай пів сьвіта,
Не було б ніде так жити:
Що душа бес праці сита,
Тільки й знай панів душити.

„То-то ми роскошували!
И до Суду вже не будем;
Та козацтва й ёго слави
По вік вічний не забудем.

„Гей, козацтво-гайдамацтво,
Славлені ножі сьвячені!
Колиб вирізати панство,
Рай настав би нашій черьні.

„Знов би ми були на волі,
Воювали-пліндрували,
И червону кров у полі
З золотим песком мешали, [4])

„Знов би плач був и в Люблині,
И в-ві Львові, и в Варшаві, [5])
И по всій би Украіні
Дивувались нашій славі.

„И тремтів би від нас Німець,
И трусивсь би Москалюга, [6])
И готовий мав би хлібець
По всім сьвіті козарьлюга.

„Мов барвистими макамі,
Нами б коршми процьвітали,
Не шклянками б, корякамі
Мед пъяне-чоло кружляли...

„Та шкода староі воли
Визирати-сподіватись:
Тому щасьтю и тій долі
По вік вічний не вертатись“!

Землядтво *).

Тогда какой-то злобный геній
Сталъ часто навѣщать меня.
Пушкинъ.

Мене сей злобний геній навіщае
Усякий раз, як я на Украіну,
Де дурень дурьня в Пекло поганяе, [1])
З Німещини, чи з Полщи оком кину.
Я проклинаю ту сумну, гірку годину.

О! скількі вас гние там миліонів
У багнищі беспутства та омани,
Перевертьнів, сіпак, хамелеонів,
Які були й прославлені гетьмани,
Жорстокоі орди пъяниць жорстокі хани!

Ехидну Німець видумав културу,
Паскудно Лях дружить из езуітом,
Жерцем релігиозного сумбуру,
Сатиром ласих баб и дуросьвітом,
Но проти вас их тьма здаецьця сьвітом.

Враги прогресу, зрадники свободи,
Насьлідники руінника Монгола,
Тупі скопці, казителі природи,
Серед скарбів землі голото гола!
Хиба ж не луччі 'д вас князь Висмарк и Лойола?

---

*) Газ „Днѣпръ“, 18‑5, № 372, 15 февраля.

Міра за Міру.

Минули усобиці й чварі,
Почезло козацтво й Орда:
Ляхи Жидову нам придбали—
Коли ж то мине *ся* біда?

Не оруть Жиди и не сіють,
Перекупом хліб достають:
Що-день проміж нас багатіють,
А нам за те злидьні дають.

И мусимо пельку сповняти
Неситим за наші гріхи,
В поту день и ніч працювати
Да вергати Жиду міхи,

И Німцю в вагони ссипати,
Щоб Німець на те не вважав,
Хто й як из голодноі хати
Останьній насушний забрав,—

Щоб ж Жидом ділився грошвою,
Не хлібом, як ми з ним, сьвятим,
А Жид узивав нас мужвою,
Запряженим бидлом своім.

За предківське пъянство да чванство,
За славу козацьку дурну.
За те, що призвали поганство,
Як с пекла на гріх Сатану.

Не маемо волі людзькоі
И долі ні в чім и ніде,
Потіемо-мліемо в полі,
А дома в нас пусто—гуде.

Ми бились, мовляв той, за віру
Од Висли до річки Москви,
На Жида й Ляха, на невіру,
Шукали снаги в Татарви.

Палили ми воду за віру,
За віру топили й пекли,
За віру ясир безувіру
Давали жінками й дітьми.

Оце ж за ту праведну віру
Тепер нас невіри гнетуть,
И повну, натоптану міру
За міру козачу дають.

Ми кровъю та сьлізми людзькими
Сповняли моря и річки:
Тепер покутуем гіркими
Турботами давні гріхи.

И поти нам серце пектимуть
Пекельні печалі сумне,
Покіль в нас письменьні верзтимуть
Казки про козацтво пъяне.

Патриоцьці.

Аще вы пребудете во словеси моемъ, воистину ученицы мои будете, и уразумѣете истину, и истина свободитъ вы.
Іоанна гл. VIII, 31. 32.

В кому я не кохавсь, кому не покланявсь?
До кого як розумом, й серцем, не хилився?
Чи раз же то в гидку ступав небачно грязь?
Чи раз, мов голубок, у западеньці бився?

Хто братнім голосом, чи сестриним, озвавсь,
Щоб серцем я воскрес и духом звеселився?
Кому те дорогим було, що я вважав
За найдорожчий дар, який од Бога мав?

(Дар над усе сьвяте сьвятити щиру правду
И рідну сторону за чужину вважать,
Що так пишаецьця, вихвалюючи зраду...)
Кого ж родиною мені на сьвіті звать—
Серед людей чужих—на пільгу, на відраду?
И в кім життьтя мого найбільша благодать?
Чи не в тобі, нова патриотизму жрице,
Уроди, грації, принадности царице?

Ні! ще той вік старий лукавства не скінчивсь,
Що в нашім рідному народі проявився,
Як в школах правди він у езуіта вчивсь,
А вивчившись, ёго мечем духовним бився,
И з учня-бурсака смиренного зробивсь
Ехидним козаком під найдою с Полісься...
Косінський-еретик в нещасний оний час
Зробивсь причинком зла, та й досі томить нас.

Усе, що Посевин да Скарга и Пизон,
С тим совмом, що Христос назвав би легионом,
Преподали панам и шляхті, як закон,
Прославивши себе „Исусовим Законом", [1])
Пани с підпанками вдихнули в міліон,—
И се, нові Жиди під новим Ерихоном,
У труби трублячи, дух руський підьняли,
В печі руками жар чужими загребли.

И збагатилась Русь добром панів да шляхти.
И пропила в шинках всю здобич військову,
Як нічим же було братів Татар наймати,
Втекала від Ляхів так званих під Москву.

И стала там себе героем виставляти,
Що за сьвяті церкви рубав у пень Ляхву... [2])
Так панству школене попівство відплатило,
Що езуіт нових з бурсацтва наробило.

Так, чашу випивши „гірку", мовляв, до дна [3]),
Відьдячило панам бурсацтво за науку,— [4])
И звеселивсь отець всіх брехень, Сатана,
Що викинув таку панам-римлянам штуку...
Но почуваецьця и досі в нас вона,
И терпимо в душі давняшню шкільну муку
Від псованих ище за Скарги бурсаків,
Потомства ницаків, попів и козаків.

В зерно народности кукіль вони всівають,
Одбившись од князів, од старорушчини,
В козацтві над усе розбої вихваляють [5]),
А винуваті в них за все про все пани.
Куди ведуть сьліпих, сьліпі самі не знають,
Довідатись про те хиба-що в Сатани:
Бо в нёго предки их покуту відбувають,
Потомків день-у-день достойних визирають.

Так! почуваецьця и досі в нас вона,
Позичена в попів-латинників наука.
Юртуецьця в книжках молодіж нависна,
И справді нам воно—нудьга, духовна мука...
Як Посевинам тим да Скаргам Сатана
Удрав колись, така и нам від нёго мука.
Ми покутуемо за предківські гріхи,
Убравшись по вуші в письменські репъяхи.

О ти, моя нова патриотизму жрице!
Ти, що курзу-верзу хвалити підьнялась!

Уроди, грації, принадности царице!
Колиб еси нат тим перебрехом зьнялась,
Котрим письменство в нас що-року багатицьця,
И зневажати лжу ковацьку завзялась,—
Подав би я тобі з дарів найкращчий дар,
Яким Господь мене вщасливив,—правди жар.

Молитва Боянові,

„Соловъеві Старого Времени".

Духъ, идѣже хощетъ, дышетъ.
Іоанна гл. III. 8.

Дивуемось, чого народьне наше слово
Не мае й досі в нас ні вжитку, ані слави,—
Чого брати на нас поглядують сурово,
Як зберемось від них окроме дьля забави!

Сумуемо, що нас за спомин та за сьпіви
Про нашу славлену Гетьманщину не люблять,—
Що й мужі у сусід и юноші и діви
Мечти не ті, що ми, в душі своїй голублять.

Бо затруів ёго, ніжне й потужне слово,
Пъяний кобзарь Тарас хулою на ту славу,
Що силкувавсь ії схитнути суеслово,
Як Хміль колись пъяний схитнув пъяну Варшаву.

Бо затруів кобзарь Тарас и наши сьпіви,
Спасенний Божий дар угору підіймати
Серьця и розуми,—що б юноші и діви
Себе й сусід своіх уміли шанувати.

Бояне, духу наш бесмертний, хоч мовчущий!
Перебовком одним из рокотаньня струн
Ти нас причарував про всі віки грядущі
До предківських сьвятих, священно-древніх трун.

О! молимо, вселись у нового Гомера,
Щоб у твоі „живі" велично задзвонив,
Гомере „віщий" наш... Нехай страшна Мегера,
Ищчадьде духа тьми, знарядьде адьких сил,

Од дзвону голосних на-віки скаменіе,
И помста без ума, насьлідьде од Варяг,
Усобиць міждо Русь едину більш не сіе,
И не сьміецьця з нас всёго Славянства враг!

Ти гарно вже озвавсь на Півночі предивній
Бесмертним дзвоном струн, и всім Клеветникам,
Новий Орфею, рик зачарував левиний...
Подай, Бояне, сю високу ноту й нам!

Нехай ні Торки вже, ні люті Береньдіі,
Ні их одрідьде зле й безбожне, козаки,
Не подають сьліпим політикам надіі,
Що вернуцьця до нас криваві бунчуки!

Нехай старезна Русь, що в Киёві родила
Всі руські городи, шануе Русь нову,
Що крильми орьліми гвіздо свое прикрила,
Жахаючи й Литву, и Татарву, й Ляхву!

Побоянщина.

Колись Боян, сьпівець потужний,
Дзвонив у струни золоті,
Мов соколів десяток дружний
Пускав с-під хмар на лебеді,

Не соколи, персти бистрі
Пускав на струни він живі,
И рокотом про старину
Звав Русь хоробру на войну.

Бояне, невміруща тене!
Позич и нам твоїх живих,
Нехай почує древне племъе
Знов поклик до боів нових,
Та не мечі вже харалужні,
Прославить сили духа дружні,
И занедбае давнину,
Сьліпий крівавий суд—войну.

Тепер, Бояне, вже не „в полі
Незнаемому“ летимо
Орлами хижими и долі
Собі від сьліз людзьких ждемо.
Тепер сьлёзу ми с серьця роним,
Як у натхнені струни дзвоним
Про Божу правду між людьми,
Про визьвіл просьвіти зі тьми.

Гомере наш! нам не судилось
Тебе почути кріз бої:
Німує поле, що багрилось
Під славлені пісьні твої.
Но духа, тене невміруща,
Не згасить старина мовчуща,
Ні душогубница війна,
Ні воля деспота дурна.

Ти слово нам тисячолітнэ
Через младеньці переслав,
И немовлят сьвяте насьлідьде
Пречистим завітував.

Ти справді з уст німих и ссущих
Втворив хвалу віків грядущих: [1])
Бо ще той Ирод не родивсь,
Щоб смерьтю розума хваливсь.

Палай же, невгасимий духу,
В живущім слові Боявів!
Як перебув еси потугу
Татар, Ляхів і козаків,
Переживеш і лихолітьте,
Се девятнацьцяте столітьте,
Що Русь тіснить сьвій рідний рід,—
Біду в усіх найгіршу бід!

Палай, наш староруський духу,
Окрасо древніх буйтурів,
И здобувай нам славу другу,
Що красить розуму царів.
Як на поган ми поборали
И християн обороняли,
Так побораймо й за уми,
Щоб не тонули в рабській тьмі.

До Тарасовців.

Не вернуцьця сподівані.
Не вернецьця воля!
Шевченко.

Patroclus, Ajax, or Protesilaus,—
All heroes who, if living still, would slay us.
Byron.

Чого ви пиндитесь в темнóті,
Мов ті жабй в болоті,
Потієте в своім багні,
В Сизифовій работі?

Из вашоі літератури,
Сьліпучої дури,
Як ми колись просьвітимо́сь,
Сьміятимуцьця кури.

Про що вона, ся гич, письменним?
Про що и людям темним?
Хиба запалювать люлькй
Балакунам корчемним?

Та вже нема таких „балаків",
Які були за козаків,
Що шлiндрували Жидову,
Не милували й письмаків.

Колиб на пъяний плач бандури
Воскресли гайдабурі,
Списали б вам вони хвалу
На вашій власьній шкурі.

Вельможній Покозащині.

Істе́, пъєте́, спите́ и—любите Вкраіну...
Як не любить ii, бессудницю, коли
За те, за те одно, що вміли гнути спину
Перед ледачими людьми, як и самі,
Діди, батьки, да й ви с синками та дочками,
Постали значними людьми, або й панками?

Клену той вік лихий, годину ту гидку
И всіх, хто потурав, почавши 'д Наливая,
Товаришу Татар, сіпаці козаку,
Загони роспускать од Волги до Дуная!
И друки й письмена повсюдно він палив,
Бояна, соловъя старовини, згубив.

Збентежив ба й имъя́ велике наше, славне;
Порозганяв од нас панів и тих князів,
Що кожен царство нам насьлідьне православне,
Не так як хижаки, вбеспечити б зъумів.
Козак зробив панів Литвою да Ляхами,
Козак их розлучив на-віки вічні з нами!

И дав нам гид за них, утікачів-злодюг,
Що здобич боёву не паювали, рвали,
Пускали не́тямки великі добра з рук:
Бо пустками вони, руйновищем стояли.
И потягло те все до Клязьми та Москви:
Во сам був bellua, був зьвір без голови [1])

Тепер Москаль ваш пан. Тепер ви, як воляки,
Гей-соб! цоб, цоб! цабе! у нёго під ярмом,
А ні, то, мов лихі на ланьцюзі собаки,
Заслужуете харч брехливим язиком.
Оттак судилося козацтву панувати:
Або в-день працювать, або в-ночі брехати.

Присьвят

усіх моіх творів землякам-козакоманам.

Пройдисьвіти-купці, сіпаки Англичане,
Загнали Байрона великого шукать
Гіркоі смерти там, де зьлющі мусульмане
И досі не дають з руіни Греку встать.
Аакувата Русь, француженi Зиряне,
Навчившись порохом, не з лука вже, стрелять
Загнали Пушкина під пистолетне дуло,—
И в Азію воно письменних відопхнуло.

Щó з ними сталося післяй ёго стиха,
Клейнота розуму, проводника свободи?
Цевзура, мрець-вампір, несита відюха,
Стидовище и гвалт розумвоі природи,
Недоумків тупих порадниця лиха,
Дала нам розуму и серця в воіводи
Одрідьде нависне Педрила боюна,— [1])
И руський сьвіт окрив туманом Сатана.

А ви щó коіте, ви, що свого Богдава
У мощі б возвели, колиб завзятий Лях
Од Висли до Сули не дав вам прочухава
И зьлюку не спалив на вітролетень-прах?
Щó коіте *ви*, грязь и сьмітьте посьлі хана,
Що вас героями прославив по сьвітах?
Ви ледьві на 'дного небреху спромоглися,
Да гнати и того кагалом завзялися.

Загнали ви ёго між дикі бугаі
Та між лихих людей, ще й над буйтура дикших.
Мов чужоядників-шершнів густі рої,
Вони кругом гудуть, културу погубивши,
И по чужих полях кругом бъють баглаі,
Над кримські чамбули й над гайдамацтво гірші.
Но сей недóбиток безумних бугаів
Вас кормить словом так, як хлібом *их* кормив.

Прийдіте, ось вам дар благий про нужду вашу.
Не серджусь я на вас, як на дикий скот.
Прийдіте, дайте й вас, як бугаів, погладжу:
Бо их дрочив дурний, як и вони, народ,
А ви березову ідали певно кашу,
Як ще вам пять було, або й пятнацьцять год,
И за батьків дурних та за дяків безумних
Бичачі ставите лоби проти розумних.

Стою один.

Стою один серед німих волів-биків
На давнім ревищі великоі пустини,
Серед яловику, корів и бугаів
Да их різвúх телят, надіі Украіни.

Стою и думаю: Про щó Господь мені
Тут жити повелів між стадом безъязиким,
Між тварями, що вік вікують сьвій у тьмі,
И памятні вікам одним завзятьтем диким?

Скажи мені хоч ти, о Музонько моя,
Моя едина, що до мене прихилилась:
Чого ся Игорів прославлених сімъя
Понурим вахлаем, недолюдком зробилась?

Щó царь-сьпівець, Давид, вселенною прозвав,
Того ми зайняли під займищá шестину:
Невже ж строітельский наш дух якось пропав,
Той дух, що так боровсь за древню Русь едину?

Ні! вічне твориво великих сил ёго,
Завітне твориво слуг щирих, вірних трону,
Бессмертьні в дусі в нас усі до одного,
Хто Мономахову переховав корону.

Всі—й дяк, и писарець, и дука й рядовик—
У вічних насьлідках перед престолом правди:
Бо, скількі переніс турботи кожен вік,
На стількі нам с того прибавилось одради.

Хвалімо ж Господа за всі ёго дари,
И за потужний міч, и за сьвяте терпіньне:
Однаково пійшли всі доблесьті земли
На возвеличевьне народу й искупленьне.

Оце ж блажен еси, коли за тьвій глагол,
За истену тебе лихі возненавидять,—
Коли й тума-Москва рече, що ти Хахол,
Коли за подвиги твоі тебе зъобидять.

Блажен еси, коли, тобі на ганьбу й жаль,
Свої в тобі свого лукаво не признали,
И плещуть, бупім ти перевертень-Москаль,
І помисли твоі спасеньні повміради.

Благословляй-хвали Всевишнёго й за те,
Що не мовчиш один між стадом безъязиким.
Да не смущаецьця тьвій дух и знай росте
Нат темними людьми и над письмацтвом диким.

Пионер.

Я не поэт и не историк, ні!
Я—пионер с сокирою важкою:
Терéн колючий в рідьній стороні
Вирубую трудящою рукою.
Не раз кроплю свою роботу й кровъю,
Да весело так поратись мені.

З великого насьлідьдя по князях
Зробили козаки нам дике поле,
Все в бодяках, тернах да в чагарах.
Кому на радощі, кому на горе.
Насьлідьне поле без устанку коле
Правицю у тяжких іі трудах.

Нехай сумують инші, не сумуй,
Робітнику бесплатний, пионере,
И кожного на подвиг сьвій готуй,
Кому твою дорогу Праця стеле.
Коли ж орда про тебе брéхні меле,
Ти на дурну дурноту мовчки плюй.

С Підгірьря. *)

На Підгірьрі криниця—
Сьвіжа, люба водиця.

Без устанку по песку
Дзюркотить у холодку.

Животворьній струмочку,
Втіхо мого домочку!

Біжи-лийся с Підгірьря
На ті любі подільля,

Що степами розьляглись,
По-над морем просьтяглись,

До потомків витязьких,
Одномовців Боянських.

Під их села підмийся,
Круг садочків обвийся:

Що се, братьте, ви спите,
Мовчки сумно мовчите?

Гей прокиньтесь-вставайте,
Про Підгірьре згадайте!

Мертве з мертвих ожило,
Прапір слова підьняло.

Гей, хто чуе, озвися,
Серцем кг серьцю горнися!

---

*) Газ. „Днѣпръ" 1885 г, № 371. 18 февраля.

Нумо слово рятувать,
Славу предків поновлять!

Задзвонімо у струни,
На лжу й кривду перуни!

Затрубімо й у роги,—
Никніть, зьлюки вороги!

Покидайте, Дракони,
Беззаконьні закони!

Дика сило, не буяй,
Наше людзьке право знай!

„Народный Домъ“.

На майдані уві Львові
Бачу—камяниця
Проти соньця золотою
Надписьсю блищицьця.

„Народный Домъ“, надписано...
Якого народу?
Чи того, що по всіх селах
Носить Жиду воду?

Чи того, що в бідьнім краі
С панством роскошуе,
Ляцьким оком позирае,
Ляцьким серцем чуе?

Чи того, що в Сьвятоюрі
Ні про що не дбае,
На „хлібах духовних“ салом
Товство обростае?

Може, се того народу,
Що в газетах пише,
На вельможних и заможних
Важко духом дише?

Ні! не бачу й тут народу:
Брехуньці нікчемні...
Так брехали в давні давна
Кобзарі корчемні.

И до того добрехались,
Що в старьці пошились,
Коло церкви замерзали,
Коло пекла грілись.

И впросились до лукавих
У сусіде жити,
Під панами й козаками
Сковороди гріти.

Де ж той нарід заховався,
Що тут Русьсю звецьця?
О! колиб-то він озвався!
До живого серьця!

Справді б „Домъ“ тогді „Народный“
Руським був притулком,
А не сонного попівства
Темним заковулком.

Любо б назва ся блищала
В-день и серед-ночі,
Людям серце звеселяла,
Просьвіщала б очі.

Не мовчав би сей будинок,
Мов німа могила:

Ожила б душа народьня
И заговорила.

Врозумила б водоносів
Жидови юркоі:
Знали б, як ослобонитись
Відъ ваха́би злоі.

Перестали б Недоляшки
„Ляхом вирубати",
Земляків своіх мизерних
В „бидло" повертати.

И годовані „духовним
Хлібом" без заслуги,
Може б, трохи с туши спали,
Як воли від пуги.

А газетники б с калюжи
Брехень изорнули,
И на сьвіт их мертьві души
Чесно позирвули.

Зрозуміли б, щб е чорне.
А щб біле в людіх,
И як серце благородне
Бъецьця в чистих грудіх.

Прокид від Сну.

Мені чудний, химерний сон приснився;
Що ніби десь на пустоші німецькій,
На тім руйновищі, де хміль повився
По займані-плівдровині шляхецькій,
Живе народ убогий, та розумний,
Мов дяк царський, простак широкодумний;

Що ніби він свое народьне слово
С-під польскои руіни вигортае,
И хоч на сьвіт из буръяву сурово,
Мов гайдамака с пущи, визирае,
Та в серьці дикому ховае правду,
Останьню голих бідолах одраду.

В-ві-сьні словявсь я проміж злидарями,
Их темряві письменській дивувався...
Мені сдавалось, ніби с кобзарями
В шинку жидівському я зустьрічався,
Що голову их тількі хміль ворушить,
А в сьпівах правду темний розум душить.

Аж ось прокинувсь, и прославив Бога,
Що студманілих письмаків не бачу,
Що пустошшу не йде моя дорога,
Що обминув хмеловину козачу,
Що робленим шляхом собі простую,
Тверезу правду віщим серцем чую.

С Хутора.

Не бачивши добра
В мовчаньці на Вкраіні,
Побрів я до Дьністра
По мовчазьній пустині.

Набрів на ваш кагал
Козако-сьвятоюрський,
Неволницький базар
Поляко-жидо-руський.

Торгуе вами Лях
З задрипанми Жидами,

Як в наших сторонах
Баштанник огірками.

По злотому копа
Притоптаної Руси:
Дорожчі в кацапá
На масьляниці гуси.

Не Жид я й не козак,
Щоб тут не зупинитись:
Хотів чи сяк, чи так
За мотлох заступитись.

Да ви на те й есте,
Щоб вами торгували:
Мов цуценя пусте,
На мене забрехали.

Не стояло ціпком
Од вас оборонятись:
Не здужаете й злом
С собакою рівнятись.

Лишив я ваш кагал
Казако-сьвятоюрський,
Неволвицький базар
Поляко-жидо-руський.

Осьлята ви дурьні
З довженними вушима,
Телята нависьні
Під новими дверима [1]).

Покіль, ще Поляки
Вас на базар ганяють,

А потім під въюки
Та в плуг позапрягають,

И будете Жидам
Поденщину робити,
А шляхті-Полякам,
Як Татарьві, служити.

До Підкарпатьніх Земляків

на Поклик Римського Папи до Целібату и Грегориянського Каліндаря.

Безгрішний ваш грімить з Олимпа, з Ватикана.
Останьній се вже грім, останьня вже й омана
Про мляві розумй, про боязькі серьця,
Роботу польських шкіл, науку лжи оцьця....
Хилітесь під свого тияроносьця-пана,
Що вбогу й темну Русь наваживсь до коньця
В Ляхву перевернуть,—первбцьвіт християнства
В пустóцьвіт обернуть, на втіху тунеядства.

Хилітесь під ёго: бо вас од козаків,
Що ви так славите, Ян з Дукли слобонив:
У хмарах бернардин навколішках молився,
И—чудо! вами Хміль римлянам поступився...
Живих вас и мерьців, як липину, лупив,
И лупом за поход з Ордою росплатився,
И не пійшли в ясир ви хижій Татарьві,
А підклонилися латиненій Ляхві.

Хилітеся ж: бо вже давненько базиляне
Римлянам оддали насьлідьде православне.
А ви чого ждете? Не встане вже козак
До шарпаньня Ляхви, не скличе гайдамак
На подвиги сьвяті,—ті, що кобзарство пъяне,

Підходючи під ваш до ворохібень смак,
Вас вивчило хвалить, як хвалить шляхта польска
Все, щó в Москві орда чинила Запорозька.

Погибла й путь того, кого наш люд прокляв,
Як до своих братів, московців, утекав.
Міз ними в гоголя раріг переродився,
В повазі й красоті невиданій зъявився [1]),
А вас из вашими пісьнями занедбав,
Що в темного сьліпий, сьліпуючи, навчився,
И ми з ним славимо потужну й чесну Русь,—
Хто предків під Ляхом и старини не збувсь [2]).

Ви ж, бідолахи, вже давно позабували,
Що віри пращурі „від папи не приймали“ [3]).
Тепер вам совісти мутної господар
Дарує целібат и римський каліндар,
Щоб на чуже гніздо зозулями чигали...
Подякуйте ёму за сей спасенний дар:
Бо певно будете на небі раювати,
А на землі „Ляхóм з Ляхáми вирубати“.

Лядуйте: бо давно впевнила вас Ляхва,
Що нашим злигодьням вина—одна Москва,—
Що та Москва—не Русь, не руським дише духом,
И ви хитаетесь, затуркані сим слухом.
Наука й правда в вас—слова, слова, слова!
Хто ж робить Русина мизерним легкодухом?
Не хто, як мороком окритий той вампир,
Що засисае й вас и ввесь латинський мир.

Оце ж грімить глагол з Олимпа, з Ватикана:
„Ділися, тумавій в останьне, Русь преславна!
Овечим робом нам, обманщикам, піддайсь,
Спасеньня душ від нас и щасьтя сподівайсь!
Нехай водворицьця між братьтею омана
И торжествуе знов пекельніх брехень князь,

И рідну Русь на Русь олжею підіймае,
Нову козащину кріваву засівае!“

Нехай!... Байдужні ми про нищаків Хмелів,
Про зрадників Мазеп, письменних паліів
И всяких инших зьлюк, що проміж нас гнізьдяцьця
И з ворохібництвомъ лихим своім таяцьця...
Все Русь перебула, ніхто нас не зломив;
И всуе вороги на наше царство зьляцьця.
Обійме руський дух и землю й океан,
Як з нёго прожене Наука лжи туман.

Ви ж древніх киёвських цурайтесь наших уз,
Що единили Русь у княжеський союз,
Имъя Владимера велике занедбайте,
И віру предківську під римську нагинайте,
Скликайте на царя восточного Медуз
И Фурий огняних, да *от-що* певно знайте:
Ми Владимерию свою воскресимó
И панувати вам з Ляхами не дамó.

Гайдамакам-Академикам.

А вы, друзья, какъ ни садитесь,
Всё въ музыканты не годитесь.
Крыловъ.

Засіли письмаки собóром у сто душ,
Високі розумом, в газетників преславні:
В кого ні кинь ціпком, до все великий муж,
Ш Шекспіром, Байроном и Гётем рівноправні.
Задумали тягти в один, мовляли, гуж
И воскресити дьні велично-стародавні,
Як соловей сьпівав тих славних дьнів, Боян,
И нас не окривав полщизни ще туман.

Да ні! Бояна зась унитам воскресити,
Що вже полщизна их розьіла до кістóк...
Нехай би хоч Тарас устав горілки пити
Да затягнув и тих на куций бенкеток,
Що вміли шкурі з их прапращурів лупити:
Дак руським гомоном сповнив би их куток
И оживив нудну сяк-так літературу,
Що шпетить и пъяну, як темна ніч, бандуру.

Дак страшно ж бо Ляха, щоб герштів не впізнав,
Тих, що колись ёго ойчизну зруйновали,
Да их в потилицю на той сьвіт не прогнав,
Де казани вони чорьтякам шарували.
Тим, яко „патриярх", я вам би раду дав [1]):
Щоб госьті серед вас у ріт води набрали,
Да щоб и сам Тарас не бачив оковити
И не почав, пъяний, культуру коренити.

Шкода ж вам и ёго до гурту закликать,
Щоб серед вас, малих, седів хоч мрець великий.
Не вдоволнить вода, хто звик людей ковтать,
Крівавих розбишак, Тарасів почет дикий.
И, так як в тих зьвірят не склалося музики,
Що вмів их, мов живих, Крилов нам змалювать,
Так в струни вам живі Боянські не дзвонити,
Хиба, на глум Ляхам, гуртом вовками вити.

Панам Добродіям.

У бочку меду доброго-старого
Влили ви дігтю ложку,
Та й наділили Русина дурного:
Вживай що-дьня потрошку.

А він собі не дурень: добре знае,
Що спакощено трунок,

И вам, не коштувавши, відсилае
Ликавий подарунок.

У руську школу правди и свободи
Ви вперли езуіта,
И хочете, щоб він, против природи,
Робив ячмінь иж жита.

А Русин не дурний: він добре знае,
Щó Лях на думці мае:
Перéвертнем зробитись не бажае,
Школярство покидае.

Компромис Ляхам *).

Твердий Русин из мякеньким
Ляхом побратався,
Делікáтного звичáю
В шляхтича набрався.

Переймав у побратима
Побут инший, панський,
Занедбав свої давняшні
Норови простацькі.

„Добре нам у купі жити,
Пане брате Ляше,
Що міз нами не ділити
Спільне майно наше.

„Тількі, де ні обернуся,
Де ні кину оком,
Розьляглись насьтівні руські
И поля широко.

---

*) Напечатано поправніщ ис „Хуторноі Поезіи".

„Навіть Чорне Море, Ляше,
Всюди Руським звецьця...
Чи й воно ж обом нам *наше?*
Як тобі здаецьця?

„Ти над Вислою вузеньку
Здибав займанщину,—
Як же мислиш широченну
Осягти Вкраіну?

„Чи снаги ж у тебе стане
По-за Крим сягнути
И все древне Русовище,
Мов сувій, згорнути“?

—„Тількі б *ти* мене державсь,
Русине, мій брате,
Буде наше пануваньне
На ввесь сьвіт богате.

„В блаватасах да саетах
Будемо ходити,
Їсти сласно и венгерське
Пугарами пити.

„Роспросторимося, брате,
Від моря до моря...
Не завдасьть нам ні Татарин,
Ані Турчин горя.

„У Москві ж раз-пó-раз будем
Здобиччу ділитись
И по всіх німецьких землях
Мужностью хвалитись.

„Niech że знають передмурьре
Древне християнства,

Що стоіть з мечем на чаті
Супроти поганства!

„Niech нам слава в труби трубить,
В золотиі труби.
Wiwat Polska! kochajmy się,
Побратиме любий“!

—„Не горни бо, Ляше, жару
Руськими руками;
Не мани Русь, мов отару,
У свою кошару.

„Спогадай, ким воював ти,
Як Оттон Великий
Повелів тобі лобзати
В папи черевики.

„Відкіля взялись у тебе
Гетьмани потужні?
Хто круг тебе насторожив
Зброі харалужні?

„Русьсю взяв ти, Ляше, гору
Над Крижацтвом лютим,
И Москву від себе в-пору
Нею віджахнув ти.

„Як застукав же Грізного
Москалюгу дома,
Дак за Русьсю й се зробилось:
Річ усім сьвідома.

„Русь дала тобі Замойських,
Струсів и Жовковських,
Нею тільки й брала Полща
В боротьбах московських.

„А як гинуть від Османа
Мусив, пане Ляше,
Рятувало тебе славне
Запорожьже наше.

„Чи мені ж да поступатись
Тобі рідним полем,
Щоб у купі панувати
Пополам из горем?

„Ні! пануй собі, сподарю,
Я ж мужикувати
Буду з рідними братами
У низенькій хаті.

„И нікóму не вклонюся
За сьвій хліб у ноги;
А коли біда притисне,
Гайда за Пороги“!

—„За Пороги? Wara, хлопе!
Вара, хаме клятий!
Не дозволю на шляхецтво
Турка підіймати!

„За твою козачу вдачу,
За твое завзятьте,
Погибало на Цоцорі
Наше миле братьте.

„И Хотинське через тебе
Склалось Польщі лихо...
Колиб ти не гайдабурив,
Всяк сидів би тихо.

„Ось який еси падьлюка!
Ось що в тебе правда!

На дьні кубка, мов гадюка,
Въецьця руська зрада.

„Хто прихилицьця до мене
Думкою сьвятою,
Тих попи твої звивають
Клятою Ляхвою.

„Віццуравсь ти від Острозьких,
Від Сопіг, Потоцьких...
Напущу ж тепер на тебе
Наших Конецьпольських.

„Перепинять их рейтаре
Степови дороги,
Що верстаєш, як сам знаєш,
Нишком за Пороги.

„Будеш, враднику, під нами
В полі хліб робити,
А ми з руськими тузами
Вкупі вина пити...

„И розділимо на-віки
Мужика с панами,
Niech поборецьця psia jucha
И з ними, и з нами“!

—„Знай же, Ляше, щиру правду:
Поки сьвіту соньця,
Не пригорнуцьця братами
Люде до погоньця.

Будеш нами, як волами,
Цілину орати,
А ми будем ремикгати,
Иншу думку мати.

„Постеріг ти на дьні кубка
В Русина гадюку,—
Weź że z tego, паве Ляше,
Добрую науку.

„Упливали и мивали
Роки за роками,—
Проливав еси кров хлопську,
Ми—панську річками.

„Та ж то кров животочива
Наробила дива:
Що не стане Русь Ляхвою,
Поки буде жива.

„Коли справді хочеш, Ляше,
З Русином брататись,
Мусиш за мужицтво наше
Не по-панській братись.

„Мусиш правду сю признати,
Що Русь Русьсю буде,
Докіль будуть промовляти
Руське слово люде.

„Обернися ж, Ляше, серцем
Смирним до природи,
Що чергує и паюе
Всі царства́ й народи.

„Помагай цьвісти живому,
Кидай мертве з нами—
И сини твоі жживуцьця
З нашими синами.

„Рід приходить и проходить,
Совце сьвітить вічне.

И з землі по-вік не сходить
Тількі чоловічне,—

„Чоловічне-християнське:
Се ж бо сила й воля,
И беспечне щасьте панське,
И простацька доля“.

Козацька Хата.

Хто сьвяті церкви мурує,
Пнецьця з них до раю,—
Я гуляю по Дунаю,
Стиха в кобзу граю.

Хто людзькі хати руйнує,
Не боіцьця пекла,—
На Дунаі, мов у раі,
Хата в мене тепла.

На Дунаі сонце гріе,
Вітер подихае,—
До струни струна на кобзі
Дзвонить-промовляе.

На Дунаі сонце гріе,
Гріе-припекае,—
В мене хата, мов палата,
Сяевом сияе.

Тепло, пишно и велишно
У козацькій хаті,
А простором не зрівнятись
И царській палаті.

Вквіччано іі гаями,
Вислано лугами,

И зукрашено Дунаем,
Его берегами.

Серед хати соловейко
Тёхкае раненько,
Розважае душу ябогу,
Нуждене серденько.

Як затёхкае ж сумненький
Тёхом-тёророхом,
Пошибають сьлёзи сьлёзи,
Котяцьця горохом.

Ой не тёхкай, соловейку,
Про ту ніч темневьку,
Як на-віки я покинув
Матінку рідненьку!

Ой не тёхкай, соловейку,
Рано-пораненьку,
Як будив еси плачущу
Сиротину неньку.

Ой не тёхкай, соловейку!
Нехай ворон кряче,
Нехай пугач квилить-плаче
Про житьте козаче.

Чарований Ключ.

Як я на сьвіт родивсь, дак баба-сповитуха
Десь узялась між вас химерна та чудна.
Одьні вбачали в ній дари Сьвятого Духа,
А другі пошептом казали: „Сатана"!

Сповивачі нона за двері викидала,
Дитину кутала просторо в пелюшки,

И немовля-мене в колисьці не гойдала,
Що по всёму селу жахались кумоньки.

Я ж ріс, малий, та ріс на волі й на просторі,
Мов явір-одинець у Лузі над Дніпром,
Або гільлястий дуб на предківському полі,
Що дише на женьця у спеку холодком.

И виріс-викохавсь, як бачите, великий,
Що на землі стою, а неба досягаю,
И, позираючи з висот на всі язики,
Чарованим ключем их тайни відмикаю.

Чарований той ключ коханьцю завіщала
Химерна та чудна бабуся-сповитуха,
Вона мені ёго в колисьці приховала,
Щоб мав я забавку, достойну зросту духа.

Оце ж, як відомкну перед людьми чужими
Широкославної империі секрети,
Дак вороги іі словами голосними
Про мене сповнюють усі свої газети.

Як же мого ключа вложу в их люте серце
И там затаене гніздо гадюче зрушу,
То покидати в них свое тісне кубелце
И мандрувати знов ув иншу землю мушу.

Вітають знов мене премудьрі похвалами,
Що правдою живу, що нею тількі дишу,
Аж покіль ворогів их тайними ділами
Через мій ключ, страшний ехидам, не потішу.

Тогді впаковую свої книжки й папері,
И вже заздалегідь біжу від правдолюбців,
И стукаю в нові, чужі, непевні двері,
Не знавши, може там живуть и душегубці.

Бабусю! озовись ис-під поли у Бога,
Возьми від мене тьвій химерний подарунок:
Не хочуть люде знать коньця свого страшного,
Не треба правди им, байдужен им рятунок.

Сестри Немезиди.

помин про наданьне езуітам руських маетностей 1882 року.

Дивлюсь на тебе, Відьню, из Дорнбаха
И думаю: „Як гарно ти послався!
Як твердо спиш! мов пъяний горопаха,
Що до-схочу горілки налпзався".

Тебе впоіла римська оковита,—
Не aqua vitæ, aqua mortis, брате!
Рука крівава, золотом несита,
Тьвій розум сторожкий уклала спати.

Шахрайствуе вона, кешені трусить
У націи, що зброею пишалась,
И папі вбога Русь коритись мусить:
Во тількі назва в неі ще зісталась.

Так, назва тількі: Русь та Україна:
Сю назву носять сестри Немезиди.
В имъя тих сéстер, від оцьця до сина
Живе в нас память про гіркі обиди.

Прийняв еси до себе тих злодіів,
Що и в-ночі и в-день мир обкрадають:
Готуйся ж а ними до страшенних діів.
Такоі помсти люде не зазнають.

Як зарикають навкругй гармати
И заблищять по-нат тобою бомби,

Не знатимеш, куди тобі втекати,
В які тобі ховатись катакомби.

И визиратимеш тогді даремно
Того козацтва, „люду грошового",
Що с крулем Яном боронили ревно
Тебе віт Турчина, сіпаки злого.

Не приймуть козаки віт тебе плати,
Шоб знов тебе з напасти слобонити
И забеспечити твоі палати,
Де, мов гадюки, въюцьця езуіти.

Ні! вдарять на твоі давнезьні мури,
На кублище сьліпого католицтва,
И зроблять з них крівaві кучугури,
Заслужену могилу езуіцтва.

Дума про Курку с Курчатами.

На Спомин про Дорнбах під Віднем та про Генерала Дубельта й Графа Орлова.

ЗАСЬПІВ ДО ДУМИ.

Відрадощі жизни, кому ви судились?
Чи тим, що в високих палатах родились?
Чи тим, що их доля в жінках та в дітках?
Чи тим, що від роду людзького відбились
И по-над землею парять в небесах?
Чи, може, тим зьлюкам, що з родом людзьким
Держяцьця жаданьнем неситим своім?

Жаданьнем достатків, з достатками власти,
Або задоволу неситоі страсти.
Пануе в их серьці себéлюбу гріх:
Во гублять байдужно людей ради втіх,—

Байдужно жартують с своеі напасти: [1])
Бідасі турбота—напаснику сьміх.
Він *губить,* и любить ремéство свое,
Людей—то купуе, то сам продае.

Озьвітеся ж, струни, в серьцях тих високих,
Що в мир уселили поэти й пророки,—
В серьцях, що й багацтва и гордую власть,
Потугу тиранства (недолюдків часьть) [2])
И всі титулáми закриті пороки,
Драконські закони, безумну напасьть
Зневажять, и пусьтять, мов сьмітьте земне,
За вітром,—як царство насилства мине! [3])

А ви, що судилось вам жити-тужити,
Ви, що не вдалось вам семнею зажити,—
Кого присудили бесславно конать,
Славутицю рідну сьлізми доповнять,
И в страньній, незнаній могилі зотьліти.
Нехай вас окрие тихá благодать:
Що в серьці живому живі живетé
И в сьпіві тихому відраду пъетé!

ДУМА САМА.

Горе мені в сьвіті жити...
Що маю робити?
Посаджу я куріпочку,
Щоб вивела діти.

Пісенька.

I.

На землю зьлізла ніч, мовляв той пан Гулак...
Ні, саме злазила по золотій драбині,
По хмарах осяйних, и кожен сьвійський птах
Усідивсь до людей в соломяній хатині.

Драбина ж золота горіла, мов той жар,
Що в полі жевріе під попелом сіреньким,
Або—як мовчязний далеко десь пожар,
Що мае по небу серпанком червоненьким.

Озвались по низах болотяні ставки,
И вуші залюбки до сьпіву прислухались,
Що в мочарах жаби, мов у селі дівки,
Одьні заводили, а другі відкликались:

„Ой був у нас кум, кум, ой був, да потонув!
Був гарний чоловік, горілки не цурався.
Ой нумо плакати по кумові, нум, нум!“ [4])
И по ставках той плач луною розлягався.

Зузьрівши в небесах драбину золоту,
И пісьню жабъячу почувши сумовиту,
Куріпочка ряба на купу хворосту
Кудахкае-летить, и семъю домовиту

Скликае: „Годі вже гребтись вам по гноях
Та черьвячків шукать и казявок блискучих:
Ось вечір настае, все небо ув огнях:
Проміньнем сонце бъе у сизокрилі тучі.

„Ми—кури, знайте се, не люде нависьні,
Що саме в-вечорі гуляти починають,
Справляють бенкети да зборищá дурьні,
Пива та горілки до півночи кружають.

„А в-раньці, як у нас усі вже на ногах,
И кожна пташечка носочок набивае,
Отара ся лежить, хропе в пуховиках,
Про любе сонечко не думае, не дбае.

„Ми—кури, в нас не та дурна, мерзена путь.
Нехай не пиньдяцьця, що и вони двоногі:

Попившись у-ночі, незнать про що верзуть;
Одно приправлюе, а друге носить рогі“.

И курчина сімъя, почувши мудру річ,
На купу хворосту сокочучи стрибае,
И с кудкудахкавьнем, на всю темненьку віч,
За матірьрю гуртом на сідало зьлітае.

На сідалі ж давно грамади вже нема,
Що гомінкий базар на горищі справляла:
Спусьтів сей закуток, як варварська тюрьма
На задьнёму дворі страшного трибунала.

Огледівши кругом спустошені жертки,
Куріпочка моя голівкою хитае:
„Ой слухайте, мої дрібненькі діточки!
(Вона курчат своіх на розум наставляе).

„Як стане кликати у сіни вас коли
Тоненький голосок товстоі куховарки,
Давайте драла, мов од оводьні воли,
Або від кішки миш, або пес од ломаки.

„Хоч сипле хитра вам товпигася й крупи,
А в неі по всяк час лихе в умі таіцьця:
С курчатами борьщі да с потрохом супи...
Таке паскудзтво ій и серед-ночи сницьця:

„Казала я півням и курам-кумонькам,
Щоб закликалниці, мов кобця, стереглися;
Ні, всі стерялися, зрадівши тим крупам!
Я бачила в вікно, як на жару пряглися.

„Оце б тепер півні на сідалі рядком
С курми й курчатками любенько ночували
И, кукурікавьне почавши ще смерком,
Ув-обляги в-ночи и в-досьвіта сьпівали.

„А кури прабабські казали б казочки,
И ви б сюсюкали про всячину на сьвіті:
Де золотенькі, де червоні казявки,
Де мухи й червячки у кого на приміті;

„Як грушку хто знайшов мнякісіньку в саду,
И хто в кого відьняв, и хто іі додзёбав,
И хто проміж собак попавсь був у біду,
И хто в песку лежать на сонечку вподобав.

„Сюсюкаючи так, поснули б залюбки,
И им, немов котка, сьпівали б соловейки,
А на-зорі б усіх збудили голубки,
Озвавшись до самиць, буркітники раненькі.

„И знов би день настав, день курячих утіх,
Найкращчих, які дав Господь нам на подьвірьрі:
Кудахкать, сокорить, здиймати дикий сьміх,
Гребтись у кизяках, куёвдитись у пірьрі.

„Тепер лежи, мовчи и думай: „Хто мене
Изьзісьть: чи ситий піп, чи ліберал голодний,
Чи вчений прихвостень, чи паненя дурне,
Чи в ризьзі бакаляр, чи жевжик новомодний“?

„В Дорнбасі на горі на всіх про всіх трахтир.
Хто мае в капшуці, приходь, жери хоч трісни.
Не дурно той мовляв: „Кому веселий пир,
А бідьній курьці смерть“... Ох Царю мій небесний“!

Зітхнула куронька, и під крило носок
Ховае: бо давно поснули вже курчата,—
И скрекотять жаби, мов тисяча дівок
Регоче на селі під великодьні сьвята.

II.

На небі зоряво, и золотим серпом
Підбився молодик угору по-над хмарки.
Зьбіраюцьця в Дорнбах, хто пішки, хто возком,
Продихатись в гаях: бо день був дуже шпаркий.

Приходять у трахтир, між иншими людьми,
Два студіозуси, не вельми грошовиті,
И радяцьця йдучи: „Колиб-то знали ми,
Чого недорого тут можна попоісти„?

Один був астроном, и небо добре знав,
И зорі так лічив, мов той вівчар отару,
А другий був поэт великий, и літав
Аж натто високо по-над людьми на хмару.

Тим ув обох бідах в кешені аж гуло.
Не так-то густо дощ из рога золотого
Их покропляв, и в них часами не було
Чим живота напхать голодного-пустого.

Оце ж прийшли, и вже их пишний, дивний вид
Очарував, мов той гусарин уродливий
Дівчат-моргух, або пъяницю хитрий Жид,
Або на сповіді панянку ксёндз лестивий.

„Як любо миготить полярниця зьвізда!
(Промовив астроном, стискаючи за руку
Поэта). Ох, коли б!... та що? про сё шкода
Химерити. Не йде воно в мою науку.

„Завидую тобі: ти властен, як поэт,
Плести курзу-верзу, чи гоже, чи й негоже;
А ми таньцюемо по небу менует,
Та й падаемо сторч у нетям... Боже, Боже“!

Зареготавсь поэт: „Не знаю, хто э нас двох
Дурьніщий, брате мій и друже мій единий:
Чи той, хто рихмами зітхае „Охохох“!
Чи той, хто на небо дерецьця без драбини...

„Га!... слухай! Чуеш, як у темній гущиві
Голосить, тёхкае и стогне соловейко?
Неначе в кобзаря по дикій старині,
По славі бес путя, щимить дурне серденько.

„Хоч я й поэт, а ні, мені не до смаку
Стогнаньне се пусте, мов плач по кумі жаби,
Або ті жалощі по зьлюці козаку,
Що чуемо було ми від сьліпоі баби.

„А все-таки... охох! Хоч и гірка й трудна
Нам жизьнь судилася с тобою, любий брате,
Да не схотіли б ми убогого зерна
На величезний міх полови проміняти.

„Дивись, от и тепер голодьні ми й жадьні,
А як у серьці в нас, як у душі просьтірно!
Владики жизни ми вселенськоі одьні,
И нам, немов царям, у сьвіті все покірно“.

—„Просьтірно, брате, в нас також и в животі...
(Промовив астроном, зомъявши в жмені чуба).
Дивись: он-та яга живе у тісноті
И серцем и умом, а росплилась, мов груба“.

—„А в неі чоловік (додав тогді поэт,
Зиркнувши на двоіх, що за столом седіли
Та жерли півники) так висох, як шкелет,
Що мов ёго на жарт у гуньку нарядили“.

—„Се (каже астроном) бідаху так яга
Ссушила на сухар, ся відьма черевата.

С такою бабою й Самсонова снага,
Чи й Геркулесова, послужить не богато“.

Шуткують, а яга, мов добрий пес-британ,
Вминала півника и пивом запивала.
„Потоншае тепер у сухара гаман:
Іж, відьмо, до-схочу, аби не скавучала!

„Бо хатьню моркву раз-у-раз ёму скребе,—
Се найпевніща річ,—опудало ротате.
На неі дивлячись, не знаю, як тебе,
Мене ж взяла страшна охота істи, брате.

„Чи чуеш? се кісткй в зубах так хрупостьять
У британа... А щó? звелімо й ми подати
Такого ж півника. Заплатим гривень пять,
А більш не візьмуть з нас в такій простацькій хаті“.

—„Да щó ж? ище дзьвінить у каптуці сьрібло;
Вечеряти ж у смак годицьця й нам, поэтам;
Да й вам, небесникам, не вельми б то було
Приемно лазити голодним по планетам...

„Агов! ходи сюди! Чи чуеш, хлопче? Sie! [5])
Подай и нам таке печене, як тій пані;
Та зараз подавай, негайно принеси:
Бо мусимо прийти до дому ще зарані,

„Щоб нам Hausmeister'y Sperrgeld'a не платить“. [6])
—„Gleich, meine Herren, gleich“! и зникнув довговязий. [7])
Ждуть студіозуси,—пітьтягуе живіт...
Борьжій би в Кракові постигли polskie zrazy.

А мусять ждати: бо и их noblesse oblige.. . [8])
„Эх, друже, брате мій! недобре тут нам жити!
(Глаголе астроном). Мені—коли б куліш,
Або хоч галушки, до й був би я тим ситий.

„А то дивись, яким зробивсь тепер сухар,
Як скорчивсь ежаком, про свій почувши Zahlen! [9])
Мабуть не дешево заправив господар,
Дарма що не доріс до золотих Bierhallen! [10])

III.

Тим часом як вони сумують на-тощак,
А зорі на небі з блакиту виринають,
И місяць геть підбивсь, и, попоівши в смак,
Британ ис сухарем додому поспішають,—

На сідало тихе чиясь рука жорстка
Сягае помацки и Курицю хапае....
„Кирр! кирр! кудах! Шкода! в пекарьні сторчака
Летить ис-під ножа; кров горло заливае.

Премудра Куронька—як муха в кипячі....
Облазитъ пірьречко рябеньке-зозулясте....
И на синіі вже в палаючій печі
Голісінька лежить. Незнать, якоі й масти.

Помазують іі не маслечком, салцем,
И, трохи вжаривши, мукою посипають,
Засмагла на жару, и ледьві не сирцем
С салатою гостям голодним посилають.

А вже рука жорстка по сідалу шарах!
Летять ис-під ножа Курчатка чепурненькі,
Що цілий день греблись в городі по грядках
И бока в ямоцьці лежали коло неньки.

Бо саме притягнув Жидів страшенний гурт,
Лихих пъявок, що кров живцем з народу ссали,—
Тих що почули вже в Росіи сьвій капут
И, мов у другий раз з Египту, утекали.

Народ сей избраний, мов пацюків стада,
Набіг на люд сільський, пъяний та необачний.

Безощадна, во-вік ненаситва орда
Зробила шлях новий на Львів той бідолашний. [11])

И ось, уже вона пробралась у Дорнбах,
Щоб студіозусам вечерю попсувати,
Щоб заглушити жаб сьпівочих на ставках
И всю поэзію з околиці прогнати.

Дарма, жеріт' собі и гламайте Курчат,
Наскочите ви тут як-раз на Фараона,
Здере він так из вас, що лучче б поросят
Вам їсти в мужика проти свого закона.

Московські кербелі не так-то вже важкі
Про Handel заказний в вас будуть у кешені. [12])
Дознаете й самі, який то жал гіркий—
Ні за що, ні про що платили грошей жмені.

Джеркоче Жидова, не чуючи біди,
В Дорнбасі на горі, під літьню ніч тепленьку,
И поніміло все... Не мовкнеш тілько ти,
О царю всіх пташок сьпівочих, соловейку!

Ти, мов поэзиі сьцілющая вода,
Дзюркочеш голосно, у сьрібні дзвони дзвовиш,
И як би ні гнела бідашнёго біда,
Хоч на часок іі від серденька прогониш.

Не слухай их, нехай гарьчать Жиди; дзвони
И голосом твоім чудовним нас у гору
Над меркантильним сим ишчадьдем Сатани
Вознось и підіймай аж під небесну зорю!

Заслухавшись тебе, забули Жидову
Сьвяті подвижники голодноі науки,
И, як в лестивім сьні, бідахи на-яву
Втопили у твоіх піснях душевні муки.

Аж ось, насилу пре крухмалене мурло
Премудру Курку им, а Жидові—Курчаток,
И, мов би чарами, в трахтир перенесло
С калитки хирноі останьній их нащадок.

Гукнувши Zahlen! всі трі гульдени як раз,
Faisant bonne mine, вони сіпаці заплатили [13])
И, покрепившись так, на вишпреній Парнас,
На пятий поверх сьвій, як мога посьпішили.

Бо не було вже в них Sperrgeld'а в капшуці—
Hausmeister'у, що им віччинить, заплатити,
А й гірш би ще, колиб гаусмейстерській доцьці,
Що любить з обома принадно говорити.

На небі чистому сияють зіроньки,
И душу вбогую и око звеселяють,
А на землі в траві—блискучі червячки,
И сині искорки проміж дерів літають.

Не чути Жидови... Сьпівають соловъі,
А по ставках жаби все *нум* та *нум* голосять,
И по людзьких серьцях воздушниі струі
Тиху, сьцілющую гармонію розносять.

О жизне, Божества пречиста похвало!
Блажен, хто на тебе, як на сьвяту, взирае,
Хто в сяеві твоім усяке топить зло,
И в тебе на грудях младенцем засипае.

Блажен... А як же тим, кого жорстка рука
Хапае с сідала домового тихого,
Хапае помацки, та й душить простака,
Хоч той ёму ні же не заподіяв злого?

Не вже ж бо всім таким загубленим капут,
Мов Курьці тій дурьній, що сідало вважала

За цітадель якусь? Невже ж бо им ні тут,
Ні там десь високо, не буде трибунала?

Ні! буде, буде суд на всіх безбожних зьлюк,
Що похапали нас из домівок затишних:
Окрие соромом нелюдзьким гаспедюк
Потомство у своіх докорах віковішних.

ПОСЬПВ ДО ДУМИ.

Так муза хуторна серед людей чужих,
Жартуючи, сумні перебірае струни,
З розмаю віщого по парках городзьких,
По гульбищах гучних плете вінки на труни.

Обходить памятьтю ряди забутих трун
Тих друзів, що лягли за всенародьне діло,
И доторкаецьця злегесенька до струн,
Щоб сьлёзи не лились, щоб серце не боліло.

О друзі! о борьці за истену сьвяту!
Почуйте голос мій ис-під земли сирої:
Я вашу чистоту и духа правоту [14])
Приношу, як трофей, у пантеон героів.

Дума-Казка про Діда й Бабу,

про Курочку рябеньку и Надібку золотеньку.

ЧОЛОМ И РАЛЕЦЬ МОІЙ ЗНАНІЙ.

Як в омряці ночнім народьнёго житьтя
Задниць ця день ясний духовноі свободи,
Найперш усіх тогді прокинецьця дитя
Пещене матери розумноі, Природи.

По золотих дворьцях и мазанках-хатках
Побудить нас воно, байдужню челядь, сонну,

И россилае всіх, кому щó до лиця,
На працю праведну, роботу чисту й чорну.

Царі й плугатарі однаково іі,
Дитину ту чуйну, кукібливу, шанують,
И щó ні повелить, ніхто не скаже „Ні"!
Боящьця погляду, и нехотя працюють.

Бо матері своій, розумній и грізьній,
Всю правду виявить, а та не вибачае,
И ділом розум сьвій покаже мовчязний:
Бідою й голодом недбах вона карае.

Так чинить Женщина. Так чиниш, Звана, й ти.
Ти рано встала в нас и челядь побудила,
Щоб кожен працював умом до моготи,
Кому духовна та свобода люба й мила.

Розбуркала й мене, старенького, да ні:
На працю ломову, голубко, не гожуся,
Віт тебе ж я ралцем, коли даси мені
Потішить ліноші старечі, відкуплюся.

Ось, на ралець тобі—Куріночку приніс.
Вона знесе колись іечко золотеньке,
Знесе надібочку, незнану між гульвіс:
Замкнене царство в ній, гарненьке, хоч маленьке.

Замкнене, поки хтось великий Божий дар
Оберне на користь землятству—рідне слово...
Тогді розгорнецьця и зажахтить, як жар,
Олжи страшилище и правди сила нова

КАЗКА САМА.

Блаженьні нищіи духом: яко тѣхъ есть царствіе небесное.
Матвея гл. V, 3.

Був собі дід та баба, тай збудовали собі хатку на лёду.
Казочка.

Колись був Дід собі та Баба, и зробили—
Не вам се кажучи—хатину на лёду..:
Щó нажили колись худоби, все підбили
Під себе ницаки, загнавши их в біду.

На втіху, Курочку рябеньку зозулясту
Старі самітники розгорили собі,
И вже не думали топтати більше рясту,
А підклонитися всевласниці судьбі.

За море, в вирей, край роскішний, пречудовний,
Задумали плисти на кризі по-весьні.
Там хліба й усёго им був достаток повний,
Мовляв, як на умі голодьній тій кумі. [1])

Тим часом Курочку сусіде не зьлюбили,
Що гарно так старим сокоче й сокорить,
Оскубли и в піро вороняче зьрядили,
Щоб з неі сьміх людський на попрядках зробить.

Дурьні були собі, дарма що в школі вчились,
И знали люде их далеко по торгах,
Друковане й ручне письмо читать навчились,
Виводили й гласи в церквах по криласах.

Тим и надумались обідраньці покинуть
Село, що виперло из грунту их на лід,

И „за Дунай, мовляв, бистренькою запливуть“, [2])
Щоб збутись там лихих письменників-сусід.

Настала ж провесінь, и воду скрізь пустило...
По-над затонами зібралося село.
Що кригу с хаткою від берега відбило,
И дивно й сьмішно се невігласам було.

А Дід ис сінечок низесенько вклонився.
Сьвітила лисина, як місяць-перекрій.
„Прощай, громадонько, коли я с ким сварився [3])
За статок трудовий, чи за маеток мій“.

—„Шкода прощатися: вони тебе не чують...
(За Дідом стоючи, старенька прорекла).
Вони з нас, бідолах, ище й тепер глузують,
Як утекаемо с худібоньки й села...

„Не кланяйсь бо лихим“!
—„Так, Бабо, гріх казати.
Лихі, чи не лихі, а в омряці вони.
Рятуй их, Господи, рятуй, Пречиста Мати
З лукавих пазурів ехиди Сатани“!

—„Ще й молисься за них, за наше ворожнету!
Ми им ненавидьні“...
—„Оце ж то й мучить их.
Бо давня правда се, всёму відома сьвіту:
Ненавиден той нам, хто нас підьвів під гріх.

„Тим, Бабо, любимо—кому добро зробили,
И ненавидимо—кому зробили зло;
Колиб же ні, ми все в запомин би пустили,
И раю в серьці в нас, и пекла б не було“...

—„Гай-гай, невігласе, старенький мій Степане!
Того ж и сталось так, що вдавсь еси благий,

А про *благого* всяк, хто тільки в вічі гляне,
Вже й думае, що він—звиняй за се—*дурний.* [4])

„Похиле дерево еси, мій друже любий:
Тим на тебе й козли скакали й барани, [5])
Аж покіль довели до лёдовоі згуби...
Худоби ж у тебе—сорочка да штави,

„Да хата, покришка від дощику, від сьнігу, [6])
Що хутко нікого ій буде покривать:
Ростопить сонечко наш грунт останьній—кригу,
Тоді вже прийдецьця, ох! раків годувать."

—„Ти, Бабо, Курочку забула зозулясту.
Іі Господь, як нас, від нападу хранить.
Хоч и не будемо топтати більше рясту, [7])
Да нам вона якось поможе в сьвіті жить...

„У сьвіті.... сьвіту ж ми не тількі, Бабо, маем,
Що у вікні, мовляв: ёго там більш геть-геть.
Куди ми й думкою з землі не досягаем,
Куди нас приведе хиба спасенна смерть".

Зітхнула Баба й хрест на себе положила.
„На те (рече) я йшла, щоб нам у купі жить,
А раз душа кого від серьця полюбила,
Дак буде поки й тху вірнесенько любить". [8])

Пливуть и гуторять, а кригу, мов руками, [9])
С хатиною вода тихесенько несе.
Востаньне рідними лугами й берегами
Дід очі приязьні пасе й не напасе. [10])

„О рідна земле, ти, де мати нас вродила!
Яка ти осяйна й на соньці й в тумані!
Хоч би який талан нам доленька судила,
Тужити будемо по рідьній стороні".

Так Дід из Бабою, немов душа едина,
Одно подумали и мовчки прорекли,
Тоді як рідна их бессудьня Украіна [11])
Зникала в синяві и в димчасьтій имлі.

Пливуть вони Дьніпром, затонами крутими.
Сокоче Курочка на криші, сокорить,
Мов сипле думками веселими-ясними:
Байдуже ій, чи рік, чи день у сьвіті жить.

Тим часом береги звирались из лугами, [12])
Увзаем надили дівчачі их пісьні,
А заливні луги—с крутими берегами,
Мов серце с серденьком коханим навесьні.

Аж ось... Чи се не ти стоіш, Ерусалиме, [13])
Блискучий на ввесь сьвіт по горах тих сьвятих?
Чи, може, ти се встав по Лонгобардах, Риме,
У пишних мармурах, у главах золотих?

Чи се им ті казки, старим нетягам, снились,
Що чули від бабусь колись по запічках?
Чи справді Золоті Ворота прочинились
Туди, де сплять сьвяті печерники в гробах? [14])

Невже се Киів наш единий християнський
Престол, де споминки й над золото блищять,—
Той, що піймався був у руки ляхопанські,
И мусила Русь кров за нёго проливать?

„О любі пращурі, що давнину зазнали
Прапращурську! коли б тепер ви ожили!
Ви б тих німих руін и сьліду не впізнали,
Що кровъю ще й самі и сьлізми облили"....

Такі слова, чудьні, мов споминки пророчі,
Ис серьця ув обох живим ключем лились,

Як всі дива, що их неситі жерли очі,
С тим, щò в душі у них таілося, злились.

О! як би любо им було тепер допхатись
До берега, колиб у бідолах було
В запасі про случай на кризі коло хати
Яке попихачпе знарядьде, чи вѐсло!...

Тут приместись би им хоч сьмітьтечком до брами,
Що від гріхів тяжких не одного спасла, [15])
И в Господі почить з дідами та з бабами—
Куди их крига, мов руками, принесла. [16])

Ні! так не суджено, а суджено за море
Славутою-Дніпром та за Дунай плисти,
И хоч би ще яке бідах спіткало горе,
Без марного жалю тихцем перенести.

То сон приснився им—и зник з очей, чудовний,
И кригу с хаткою ждуть инші ще дива.
Лягло упоперек Славути стадо чорне
Турів страшних... Реве рогата голова...

Реве одна, а там и друга, и десята...
И крутить вирвою, мов те пекелне дно...
Се ж, мабуть, водяна могила Перепъята, [17])
Що кличе степову до себе вже давно...

Чувала поклик той по запечках дітвора,—
Не наша, школена по-чужоземській геть...
Здавалось, діялось недавнечко се, вчора:
Так швидко рід людзький косар той косить, смерьть.

Но смерти Дід благий (чи дурень) не боіцьця.
„Душа моя (рече) у Господа в руках.
Нехай собі реве підводний тур, ярицьця,—
Ми, Бабо, так як те козацтво на чайках,

„Черес хребет ёго перепливем на кризі,
И погуляемо по дивних тих сьвітах,
Що людям явлені у віковічній книзі
Словами-зорями в бескраіх небесах".

И се, Дід з Бабою на той Лиман спадають,
Що на ёму було неволники гіркі
Дьніпру Славутиці низесенько вклоняють,
З Босфору женучи кгалери-байдаки. [18])

Все знае дурень Дід, хоч в школах и не вчився,
Як ті, що Курочку в вороняче піро
Зрядили... Він на сьвіт по-своёму дивився,
И за розумне зло платив дурним добром.

Дурним-благим, мовляв наш нарід необачний,
Що золото таке, чи перло, загубив,
Як вітер грунт ёго, на радощі дивачні,
Ту хатку с кригою, від берега одбив.

Переказом він знав, та ще й читав по зорях,
Щó діялось колись... Ёму не то Лиман
Знакомий був,—він знав аж ген по той бік моря
Ще й зорявий туман, небесний океан.

„Грай, моречко! (рече) и филею й вітрами,
Неси у вирей нас, в роскішний, тихий край,
Де вже не діляцьця надбаньнем з ворогами!
Пливи од письмаків, хатиночко, втекай"!

И море слухае дурного, стиха грае,
И в вирей, тихий край, старесеньких несе,
И мов руками их на филі підіймае,
И очі ними Дід пасе й не напасе.

То золотом вони червоним загоряцьця,
То блаватасами здалека заблищять,

То мов кармазином червоного багряньця
Аж очі заберуть, то перлами киплять.

Господевь дух з небес легенько подихае
(Здаецьця Дідові, та й Бабі вже тепер),
И кригу догори незримо підіймае...
„О Боже! хоч би так я пливучи й умер“!

(Промовив Дід благий, чи дурень той письменський)
—„О Боженьку! колиб ти нас обох прийняв
У тьвій пресьвітлий рай, у вертоград едемський,
Що Син возьлюбленний тьвій нам обітував“!

(Старесенька собі за Дідом промовляе).
И Всемогущий, що так жизьню и людьми,
Як тихим ходом зір небесних, управляе,
Чи в морі рибою, чи у степах зьвірми,

Вволив их воленьку: бесмертними зробились,
Се есть померли, як ми звикли говорить,—
Померли, чи на сьвіт у-друге народились,
И чують, як міз них рябенька сокорить,

И бачять, як кругом бескрайе море грае,
Як филя с филею навзаводи біжить,
Червоне сонечко вже спочивать сідае,
Кармазин и блават в очу в них миготить,

И ніч... Ні! ночи там віколи не буває,
Де Бог, Бог сонців, их на лоно взяв к собі.
Там сонце наново по заході сияе,
А зорі миготять из ним у боротьбі,—

У боротьбі-таньці, небесьнім хороводі,
Під сьпіви янголят и всіх небесних сил,
Чого й не снилося сёгосьвітьній природі,
Щó в дусі тількі ми очима духа зрим,—

Щó в дусі віщий сон предивно виявляе,
Як нас крилі несуть, фантазійні крилі,
Кудись, де мертве все й забуте оживае,
Щó тут жило колись, чи снилось на землі.

Туди й вони пливуть по морю віковічнім,
По морю, справді вже бес краю й бес коньця.
Нема там берегів, як временам тим вічним,
Що в них витае дух живóтвору Оцьця.

Пливуть у времена, в столітьтя нешчисленьні
На довгі тисячі, на сотьні тисяч літ.
В того ж бо, хто звелів явитися вселенним,
Тисячолітьтю й дьню однакий дан завіт.

Однакий дан завіт у нёго й мириядам,
И нам, що с хором их навіки зільлемось,
Що вже не вернемось кг жалям, нудьгам, досадам,
И жизьню чистою впъемось-причастимось.

Велике из дрібним постане в нас укупі,
Як се и Господу присуще, Богу сил:
Бо й в дусі нашому и в бездиханьнім трупі
Та ж сама жизни суть, що й в сяеві сьвітил.

Чи ми труждалися, чи чесно забавлялись,
Чи мужами були блаженьні, чи дітьми,
Чи духом з низини угору підбивались,—
Все те зістанецьця за нашими тіньми.

Дитиною сей сьвіт покинув Дід убогий,
И в нёго цяцею Куріпочка була:
Оце ж іі и в ті незримі нам чертоги
Господьня благодать з земли перенесла.

Як діти яблучком гуляюцьця в господі
В Пречистоі, що нам се певно подали

Ті, що колись були обмерли по природі
И с сьвіту другого нам звістку принесли, [19])

Так Дід из Бабою о Бозі забавлялись
Земною втіхою, що в них була одна,
И души чисьті их Куріпкою втішались,
Що вкупі з ними глум ворожий прийняла.

И, як на небі зір и зірочок без ліку.
Що й око нічие ще их не обняло,
Так ув обителях Господьніх чоловіку
Блаженних чистих душ кругом видно було.

И все, до чого що́ на сьвіті прямувало
У величі [20]) ума, чи в серьця правоті,
Все, що́ чужі краі прозвали идеалом,
Сяло перед ним в небесьній красоті.

Чи царством правив хто, чи бідкавсь ис семнею,
Чи хто велике тут, чи хто мале́ робив,
Стояло там воно перед ёго душею,
Щоб веселивсь добром, яке тут возлюбив.

И все утеряне в земній плачу юдолі,
Таке, що серденьку до-віку не забуть,
Цьвіло-блищало там квітками в Божім полі,
Немов плачущому вони встилали путь.

Таке незабутне и в Діда в серьці нило,
И вагинало тай Бабусю до землі:
Через недолюдків вона не породила
Потіхи старощів, первбцьвіту семъі.

Аж се! у Господа любви з благого серьця,
Де вічно гарне все и все ніжне живе,
Мов чисте янголя до Дідуся сьміецьця,
И Бабу мамою, матусенькою зве.

Нетреба ж там було людей про се питати,
Де з душами Господь всеэнаньнем поділивсь,
И хто сподобився такоі благодати,
Тому здавалося, що там він и родивсь.

„Мій синочку! се ж ти! (став янголя Дід звати).
Ходи, на рученьках тебе подержу я“!
—„Моя дитинонько! (заголосила мати)
Тепер ми вкупці всі, Господьня ми сімъя.

Споглянь, яку тобі ми цяцю там придбали.
Де не схотів еси на сьвіти з нами жить:
На кризі мазанку через моря примчали,
На ній Куріночка рябенька сокорить“.

Ніякйм дивом там сьвяті не дивували,
Де всяких див було в них вічне джерело.
Там души праведьні так тихо ликували,
Як тисячі сьвітил по небесах текло.

Узяв синка свого на руки Дід благенький
И Бабі квіточку Господьню передав.
Мов сонечко, сьміявсь до них обох маленький,
И рученятами до криги тріпотав.

А крига, мов зоря, на небесах блищала,
Мов сто комет-сестер до-купоньки зійшлось,
И сяевом царські корони потемняла:
Лід, глина, дерево, все сяевом взялось.

Куріпочка ж ряба ввесь рай обсокотала,
Щоб знали праведьні, яке вона добро:
Знесла бо золоте іечко й ясувала,
Що ціле царствечко в надібці тій було.

Зьнялись тогді пісьні пречисьті херувимськи,
И розгорнулося іечко золоте,

И все, що грецький мир знав гарне, як и римський,
Воскресло тут. Було се царствечко сьвяте.

Ніхто спасенноі надібочки такоі
В Господьнёму раю не ждав, не сподівавсь,
Та дивом сим, як ми серед грязі земноі,
У серьці чистому ні же не дивувавсь.

Бо в царствечку тому все праведне творилось,
Чого втворити в нас пророки не змогли,
Щó розумам ясним з давен давнезних снилось,
Про щó и кров лилась, и сьліз річки текли.

Возвеселивсь благий, як царствечко побачив,
З великих радощів сердекга заридав:
Згорнув іечко знов, мов угольле горяче,
И золоту синку надібку передав.

ЧОЛОМ ДОЗЕМНИИ МОІЙ ЖЕ ТАКИ ЗНАНІЙ.

Я знав тебе маленькою, різвою,
И буде вже тому с півсотьні літ.
Ми бачили багацько див с тобою,
Ми бачили и взнали добре сьвіт.
Боролись ми не раз, не два с судьбóю,
И в боротьбі осипався наш цьвіт.
Од сьвіту ми прегордого відбились,
Да в старощах ще краще полюбились.

Скажи, колиб вернувсь изнов той день,
Як бачились у-перве ми с тобою,
Чи знов би ти сьпівала тих пісень,
Що по сьвітах летять було за мною?
Чи знов би ти, вачувши дзень-дзелень,
На мурозі лягала головою

И слухала музику тих копит,
Що до твоіх несли мене воріт?

О! знаю, що колиб еси и з раю,
Коньця й віньця усіх земних розлук,
Почула, що доріженьку верстаю
До тебе кріз дими пекелних мук
И серед них на силах знемогаю,
И падае знеможений мій дух,—
Позичила б ти крил у серафима,
И ринулась кг мені сьвітзаочима.

И в морок зла зі сьвіту чистоти
Метнулась би одним-одна душею...
Перемогла б нечисту силу ти
Пречистою потугою своею,—
И, в-парі, ми в чудовні висоти
Зьнялись би знов по-над житьтя грязею,
И, пісьля всіх трівог и завірух,
Були б—один блаженно тихий дух.

Дума про Татарина й Орапа.

За Волгою в степах жив-пробував Татарин,
На прозвище в Татар він звався Карамза.
С Татарина того зробивсь царський боярин:
Бо воін добрий був, ушкуйників гроза.

Переродилися ж у Росиян Татаре,
И рід новий постав дворян Карамзиних,
И занедбав своіх татарських предків свари
За чамбули й стада в авулах степових.

И не вбачав собі в гординцях-неотесах
Проводирів ума и доблести взорьців,

И закохавсь в нових громадських интересах
Під скипетром царів, единости творьців.

И думкою про них спасеною натхнений,
На ворохибини стороньні не вважав,
Дививсь оддалеки на той народ непевний,
Що півнем (с предків Кгал) бадёривсь-виступав.

И з вірного того царям великим роду
Високий розумом у мир один прийшов,
Що нашу дивну всім завидникам природу
Збагнув, и руський сьвіт у темряві знайшов.

И славного во-вік Дванацьцятого Року,
Як з Кгалом двадесять язик на нас ийшло,
У нас Карамзину, бувалщини пророку,
Щó *буде* з ворогом, закрите не було.

Знайшовши руський сьвіт, він руський сьвіт грядущий
Очима зрячими кріз темряву вбачав,
Цареві доброму, на працю невсипущий,
Умами правити й серьцями помагав.

И книгу-библію росийського завіту,
Що пращур правнуку з-давен завітував,
Під небувалу ще тревогу кругосьвіту
На поученьне він перед царем гортав.

И поучався царь, в царях благословений,
Глаголючи: „Тобі хвала, не нам, не нам,—
Тобі, що правдою царюеш у вселеній,
Що дав закон усім грядущим временам“!

Списавши библію росийського завіту,
Підьняв нас високо угору Карамзин:
Прибавилось в серьцях ладу, в умах— совіту,
У царства и в царя зробився дух один.

И воспарив тогді орел наш двоеглавий,
Орел обох Росий, народів хижих страх,
И вожжадали ми під ёго крильми слави—
Владицтва мирного на сусі й на морях.

II.

В тім краі, де весна про зіму не чувала,
Як про песковий степ не знають люде в нас,
Де ніч из днем палкимъ у рівновазі стала,
Де самосій росте банан и онанас,—

Жив дикий царь, чи князь, губатий, кучерявий,
Обличьчем сутемний, як памяткова мідь.
Здобув за живота такоі тілкі слави,
Що був страшний, як лев, и дужий, як ведьмідь.

Не помогла ж ёму ёго ведмежа сила,
Як на ёго напер такий, як він, Орап:
Хуртовина ёго до кореня зломила,
С потужного царя зробивсь мизерний раб.

Роспродано ёго в дітворою й жінками
По тих оплаканих неволницьких торгах,
И ростеклись вони крамарськими шляхами:
Було их бідолах на сусі й на морях...

Одно з запроданих в неволеньку царяток,
На забавку собі, купив наш царь Петро,
Обороняючи по предках сьвій достаток....
(Любив народьню чесьть над золото й сьрібло).

Як виноградина, чіпляючись на дубі,
Щасливе й приязне росло Орапеня,
И виросло мале в царській походьній службі,
Що сскакувало вже й на дикого коня.

Оддав же мудрий царь ёго в чужу науку,
Надав ёму имъя велике— Ганнибал,
И перейняв Орап усю військову штуку,
И був у нёго син—преславний адмирал.

И заревли тогді гармати джерелаті
По тих сьлізми колись доповняних морях,
Що доповняла их плачуща гірко мати,—
Нагнав и на Босфор и на Египет страх.

С царського пестуна, нового Ганнибала,
Прищеплевий процьвів рід Пушкиних старий,
И древня слава их новою засияла
Над всі правителі, над всі богатирі.

Подякував унук, тай знов унук за діда,
Що в царстві дано им притулок захисний,
Де захищае царь од дикого сусіда
Народ, мов той чабан—од вовка статок сьвій.

И все те, щб душа у предках перезнала,
Все, щб пережила з-давен кипуща кров,
Чого орапська та родина дознавала,—
Напасьть и торжество, ненависьть и любов,—

Нам Пушкин висьпівав на лад архикултурний,
И руську восхвалив над всі царства судьбу, [1])
И викував новий язик літературний,
Мов бубон-тулумбас, мов золоту трубу.

Левиний острах той и та ведмежа сила,
Що ними вславився між дикарів дикарь,
Все те наука в нім и жизьнь переробила;
Царюе він у нас, потужний слова царь.

III.

Як лився руський дзьвін, дзьвінкий на всю вселенну,
Не жалували ми ні злата, ні сьрібла,
Аби скликати ним до-купи оглашенну
Науки гласом Русь до сьпільнёго добра.

В казан, що клекотів помішаним металом,
Ми вергали які таланти здобули,
И жертва ся була единости началом,
И жертву сю ми всі від серьця принесли.

Все переплавлюе велика жизни сила:
Татарина й Ляха, Орапа й Козака.
Из множества племен едине сотворила,
На диво всім вікам, Всевишнёго рука.

Татарин и Орап між нас переродились,
Зробились чесьтю нам и славою во-вік...
Анахтема ж усім, що думкою відбились
Від нас, так як той Хміль, той кат-головосік!

Не мало постинав шляхецькими мечами
Прихильних до Москви полковницьких голів,
Задумавши нову Руіну з козаками,
И на Москву дививсь, як хижий вовк на хлів.

Анахтема и тим, що по сьлідам зрадливим
Губили на Москві правдивих земляків,
И язиком своим, диявольські-лестивим,
Туманили й самих державників-мужів!

До наших дьнів ляхі провози не вгавають
Хулу на праведне землицтво возверзать;
До наших дьнів мужі-державники не знають,
Де смути клевета, де правди благодать.

О дзвоне голосний! скликай всі душі чисьті
В громаду вічову: нехай науки сьвіт
Осьвітить розуми! нехай дух тьми нечистий
Не вноспть клевети в братерський наш совіт!

Дума Пересторога,

вельми на потомні часи потьрібна. [1]

В жидівськім городі, що грішми брязкотів
Из раньнёі пори та й до глухоі ночи,
У давню давнину пророк убогий жив,
И незасьліплені мамоною мав очі.
В своіх приятелів и навіть ворогів
На признацьці він був, як чоловік робочий.
Из року-в-рік що-день труждався та сьпівав,
Над працю й сьпів сьвятий веселощів не знав.

У-вечорі ж, як скрізь народ відпочивав,
Посівши на низьких уз гулицю порогах,
Тим часом як багач у багача гуляв
Та винами впивавсь у дорогих чертогах,—
Пророк по зборищáх убогих прохождав,
Мов по беспастирних овчарьнях-синагогах,
И серцем батьківським над людьми вболівав,
Що розум их туман великий окривав.

На праведний глагол глухі вони були,
А прислухалися до сьпівів коломутних,
Котрими серце их сьліпі вожді вели
По предківських сьлідах, крівавих и беспутних.
Розбоі предківські великі похвали
Пирацтвом на морях и боем сухопутним
Сьтяжали в тих сьліпих, та промовних вождів
И чарували слух обідраньців-Жидів.

„О братьте! (вопияв обідранцям пророк
Серед их дикоі вечірьнёі розмови)
Пирацтво на морях се не хвала,—порок,
А здобич боёва—на се закон суровий
Від Бога дано всім, в кого здоровий товк
У голові живе, а в серьці—ужас крови.
Лукаві погудки сьліпі вожді гудуть,
И до погибели вас, неуків, ведуть.

„Дивітесь, он палат на сонечку верхи
Блищать цяцьковані вінками да квітками.
Вам кажуть, ніби ви за предківські гріхи
Не породилися панами-дукачами:
Бо предки дукачам зоставили шляхи
До втеків крадькома з великими скарбами.
Було б усіх панів списами зупинить,
И панських немовлят в крові батьків топить.

„Тепер би ви самі жили в таких домах,
Пивами, винами, медами б упивались:
Уся б земля була в тих жилавих руках,
Котрими мужики с панами росправлялись.
А то раюете хиба в одних шинках,
Що по панах новим панам подоставались.
Останьню денежку шинкарьці несете,
Не горілки, сьвій піт крівавий там пъете.

„И слухаете ви, повішавши носи,
Кобзарську проповідь, безрозумну науку.
Яряцьця в вас серьця, мов людожерьні пси
Тих часів, як панам ви завдавали муку
И присудили им—чи то лезвом коси,
Чи списом и ножем—из душами розлуку,—
И робом предківським горланите пісьні,
Про пожарі та кров гуканьня нависьні.

„Доволі вже було руїнникам хвали
Од ваших кобзарів, що з-низу закипае,
А зверху піною блазенськоі хули
Их пісьня, мов з горшка щербатого, збегае.
Так ваші й пращурі васанськими ревли
Биками лютими; да память не зазнае,
Щоб виревли вони народові добро,
Щоб тихо й весело в низьких хатах було.

„Не слухайте ви их, вождів своіх сьліпих,
Одрідьдя книжників, насіньня фарисеів,
Що ніби гордий Рим воітелів сьвятих
Скрутив неволею, понівечив Евреів.
Рим гамував самих нашийників людзьких,
Обороняв од зьлюк побожних назореів,
И хлібом запоміг пустий, голодний край,
Що здобочи чигав, не дбав про урожай.

„Колись давно сей край був—мов едемський рай,
Стояли в нім скирти по гумнах ожередом,
Сторицею зерно родило під случай,
И поголоска йшла, що молоком та медом
Текла ёго земля... О Боже! не прощай
Тому, хто вввередив ехидним увередом
Нам духа,—хто підьняв нас на дурну война,
Щоб звеселити тьми владику, Сатану.

„Наука в нас була з давняшніх літ мала,—
И ту він зьнівечив, догоджуючи аду.
Безумна помста нас у темряву ввела,
Як ми почаділи від крівяного чаду
На пожарах, де вся письменність полягла.
И дав нам демон тьми за подвиги в награду
Руйновище пусте да голоднечу й мір,
Юдоль оччаяньня, німоі смерти пир.

„Тогді ж то гордий Рим, забувши ту біду,
Що ми ёму не раз ув осьліпі чинили,
Як на ёго свою прирождену орду
Ш чужою дичею про шарпаньне водили,
Не захотів воздать нам по заслузі мзду
Так, як би *ми* ёму, коли б змогли, зробили:
Одьняв у нас из рук посьвячені ножі,—
И ми тепер імо з біди сласьні коржі.

„А що завидьні вам роскоші дукачів,
Людзьких, мовляв, пъявок, ненаситних драконів,
(Як чуете ви се віт тих сьліпих вождів,
Від голосних клепал и пустодзвонних дзвонів),
Марнуйте всяку річ, хто б с-піт-тишка ні вчив.
Се воля жизьняних непохибних законів,
Щоб сила силою из віку в вік була
И в висотах добра, и в преисподьніх зла.

„Нехай вони й пъявки, нехай вони й вовки,
Прожерливі леви, ненаситьні дракони,—
Коли ви надитесь гидкі свої шинки
Ледачим промінять на пишні вавилони, [2])
Як учять книжники, байдужні на людзькі
И на божественні вселенські закони,
Дак я вам простий путь до того покажу,
И правду голосну небоязно скажу.

„Ледарювати ви не мислите *вгорі*,
Ви царства Божого *внизу* спасеньні діти...
(Так титулують вас ті, що в теплі й добрі
Седять и хочуть вас панами поробити,—
Панами не в свойму, в сусідзькому дворі,
А сьвій дьвір наглухо, як серце, зачинити).
Ви правди хочете, громадзького добра:
Не лізте ж из ножем до панського двора.

„Не краттесь из огнем пекелницьким до тих,
Що не дають, мовляв, голоті панувати:
Бо не впадае діл и подвигів благих
Дорогою гріха та зьвірства совершати.
Нехай карае Бог недолюдків лихих,
А вам хто право дав переступи карати?
Скаравши бессудно, ти будеш гірший кат,
Ніж той, хто дослуживсь гріхами до палат.

„Коли ж хто вгору зьнявсь таким ясним умом,
Що й кесареві путь зъумів би показати,
Над сьвяченим ёго столітьтями судом
Не надься потоптом крівавим панувати.
Через руїну лжа, сьлідом за мужиком,
Гадюкою вповзе в цяцьковані палати,
И будуть з мужиків тіж самі знов пани,
Клеврети духа тьми, знарядьде Сатани.

„Се бачимо й тепер. Як уляглась війна,
Що вдарили були на кесаря ми з дуру,
Постала в нас тогді велика новина:
Не одного підьняв угору гайдабуру
Великодушний Рим, аби луна дурна
Не баламутила завидливу натуру,
Що нібн в кесаря той тількі Римлянин,
Чий батько римський був из-роду гражданин.

И поробилися вельможними такі,
Що й підписатися без писаря не вміли:
Бо по батьках були мизерьні лушники,
Що знали тільки лук да сагайдак, да стьріли,
В походах нюхали, де пахнуть горілки:
Туди, мов сарана, Господень гнів, летіли,
Палили бес путя и гумна и стоги,
Всёго статешнёго запеклі вороги.

„Оце ж вони й живуть,—вони, чи, все одно,
Унуки их у тих цяцькованих палатах,
И байдуже им, що засьліплене вікно
Не сьсяе сяевом в низьких мужичих хатах.
Таке ж и з вас самих постане в нас багно,
Як будете ходить у здертих с панства шатах,—
Як ис своих низьких да сутемрявих хат
З ножами добъетесь до золотих палат.

„Ні, миле братьте, ні! се не дорога вам:
Се балка та грузька, в котьрій пани тонули,
Що, затемнивши сьвіт авгурством мужикам,
Самі з их темряви и досі не зорнули.
Гей, не зьвіряйтеся письменним ницакам!
Вони вже раз дурних у невилазну пхнули.
Чим хоч ехидзтво зви, як хоч ножа сьвяти,
Крівавим манівцем до щасьтя не дойти.

„Воно в вас, мов той скарб, у схові по хатах,
Хочби от ветхости лягала хата й бока.
Талан и доленьку ви держите в руках,
Під вічним назиром всевидящого ока.
Робіт' по правді всім, и тим, що у свитках,
И тим, що на свитки поглядують звисока,—
По правді, так як вам Учитель повелів,
Що на кресьті, мов тать, за праведьнісьть висів.

„По правді й щиросьті... Який се талісман!
Яке се двигало про вбогих и богатих!
Яке сьвітило в-девь на морі піт туман,
В-ночі піт темряву дьля караблів крилатих!
Ви білше маете, ніж сулить вам обман, [1])
Підштовхуючи вас на дукачів пузатих.
Знарядьдем простим сим ви сьвіт покорите,
И сьвій убогий край на-вік збагатите.

„Непевна доля й тих, що мов цьвіти цьвітуть,
Коли з их процьвіту не буде миру плоду.
Поникнуть до землі, погибне вся их путь
Через их ледарство, собі и людям шкоду.
Не в золотій писі земноі жизни суть,
А в праці праведьній, у послузі народу,
В тій послузі сьвятій, щоб з неі всім було
И вбогим землякам и дукачам—добро."

Дума про найвищчий Дар.

Летіло дьві души на крилах упованьня,
На крилах віри в жизьнь всемирного добра...
Упившись нектаром сьвятого закоханьня,
Ся пара чистих душ вінок из роз несла.

Рече одна одьній: „Оце ми покидаем
И топимо людзькі в запомині дари.
Незримо мирові над миром пролетаем...
Байдужні нам парства, байдужні нам царі,

„Байдужна слава их и все, щó рідна мова
У струнах золотих вікам передала...
И навіт всі пісьні, що муза суеслова
Ними у серденько мое восторг лила.

„Один вінок любви, сьвятого закоханьня,
Що ним було одно 'дного вінчали ми,
Нехай зістанецьця, як дар завітуваньня,
У достойніщоі людини на землі,—

„Дар уловлять серьця в ту любосну науку,
Що нас по-над людьми с тобою вознесла,—

Що підіймала нас над всяке горе й муку
И нам ще на землі познати рай дала.

„Бо инше все—мана: едино на потребу—
Любити ближнёго, як любиш сам себе...
Ти ближній з ближніх мій, підьняв мене ти кг небу:
Більш ніж саму себе любила я тебе.

„И се ж то й é воно, про щó працюють люде,
Про щó художества й наук вони дойшли,
Про щó турбуюцьця, як з нами далше буде,
И хочуть осягти усі коньці землі.

„Я в серденьку моім вселенную носила,
Я між людьми тебе, як сьвіт у тьмі, знайшла,
Тебе мого ума царем настановила,
И з роз тобі вінок на голову сплела.

„Благословеньні сі квітки неувядущі
Мені Господь любви незримо показав.
„„Нехай вони (рече) про всі віки грядущі
Благоухають, що б ваш мир одраду мав—

„„В печалях и в трудах и в клопотах щоденних,
Що ними 'дно 'дного знай люде бременять
Задьля химер своіх, чи баришів злиденних,
Покіль Я призову кг Собі их души всьпять".

„И кожному, як нам, достойним в любій парі,
Дае він вічних роз пахущих на вінок,
И кожна пара так, блаженная, верстае
Дорогу до ёго блаженних домівок.

„И, покидаючи обителі людзькиі
И все, що розами в души моій цьвіло,

Бажаю, щоб знов хтось знав радощі сьвятиі,
Як серденьку мойму даровано було.

„Скажи ж мені, мое розумне закоханьне,—
Ти взнав юдольній мир, ти добре взнав людей:
Кому нам передать сей дар очаруваньня,
Сю честь, чесьнішу всіх заслужених честей?

„Нехай и той, чи та, уквіччана, шукае,
Як *я* тебе колись шукала між людьми,
И сим вінком ёго на радощі вінчае,
Як зьвінчані були колись на щасьте ми.

„Рівен сей дар тому, щоб мертвих воскрешати,
Або бессмертний дух серед людей рождать,
Тим над усі чесьті повинен він стояти:
Любов бо в серце влить—се Божа благодать“.

—„Воистину! (рече спарований до неі).
Ба й ті, що струнами рокочуть, як Боян,
Поставили ёго над всякі апогеі:
Се царь людзьких сердець, самодержавний пан.

„Над всі дари сей дар, над всі чесьті панує...
Тим, розовий вінок прийнявши з Божих рук,
Нехай блаженная душа ёго шанує,
Клейнод запомину гірких житейських мук,

„И в Господа про те самого поспитае,
Кому сю благодать, з дарів найвишчий дар,
У спадок передать між людьми подабае,
Одраду між одрад, сьвященний жизни жар?

„Благаймо: „Господи! немногим из немногих
Ти дарував талан—любити бес коньця,

Любовъю вознестись по-над *зьвірят* двоногих
И возлетіть *людьми* до тебе, до Оцьця.

„„Вкажи нам, хто з людей живих правдиво стоіть
Прийняти вишчу чесьть, яка на сьвіті є́,
И рани в серденьку сьвятим натхненьнем гоіть
Тому, кому любов и душу віддае“?

—„Ні! я не доступлюсь туди, де херувими,
Серед осьвічених сьвітилами палат,
И в хорі сил сьвятих крилаті серафими
Сьпівають-вопіють: „Сьвят, Господи, сьвят, сьвят“!

„Я никну перед ним, и землю забуваю,
И навіт наш вінок міняе наче цьвіт...
И сьлізми все, чим я щаслива, виливаю,
И тількі сьлізоньки від мене мае сьвіт.

„Ми на землі жили коханьня тихим раем...
Іі покинувши, не мусимо забуть.
Тепер до Бога ми, ближеньні, возлетаем:
Наставмо ж и людей на благодатьню путь.

„Жадаю, щоб ище чиясь душа дознала
Любовних сьвятощів, що ними я жила,
Найкрашчого з людей вінком сим уквіччала,
И дар поэзіи в поэті обріла...

„Вінчаючи ёго коханьнем на натхненьне,
Нехай у парі з ним восторги чисьті пъе,
Й духа истени з Оццем іі общеньне
Грядущим по іі сьлідам передае“!

Рече спарований: „О тихосьвітна зоре!
В тобі від юних літ Господь живий живе:

Пролий же на земних братів любови море,
Що й с-під небес тебе між бідолашних зве.

„Скажи ж тепер мені: кому сей чудотворний
Вінок из роз, кому достойно подаси?
Хто з міждо чад землі, у темряві тлетворьній,
Так серцем праведен, як праведна еси"?

И сьлёзи ронючи, мов росу благотворну,
Вона ёму: „Згадай про торжище сумне,
Де ядовиту лжу, гадюку-зьлюку чорну,
Дрочили язики против тебе й мене,

„Дівчина ж отроча від гурту відрізнилась,
И погляд кинула на гадину грізний,
И нам, незнаемим, незнана уклонилась.
Сияв архистратиг в тій дівчині малій.

„На голову страшну без страху наступила
Пятою голою, в потузі чистоти,—
И вмовкли язики, и виросли в нас крила,
Щоб над безоднею клевет нас вознести.

„Вона ж живих людей одна правдиво стоіть
Прийняти вишчу чесьть, яка на сьвіті є,
И рани в серденьку натхненьнем чистим гоіть
Тому, кому любов и душу віддае.

„Нехай же сьвятощів душа іі дознае,
И розами во-вік пахущими цьвіте,
Найкрашчого з людей вінком сим увінчае,
И дар поэзіи в поэті обріте"!

На чужій Чужині.

И тебе вже оце не побачу, мій краю коханий,
Не побачу степів тих роскішних, гаів тих сьпівучих,
И поляжу бес слави в могилі німій и нікому незнаний,
И забудуть мене на Славуті Дьніпрі, на Порогах ревучих.

* * *

Не забудеш мене, поки віку твого, моя нене Вкраіно,
Поки мова твоя голосна у пісьнях, як сьрібло чисте, дзвонить
На щó глянеш, усюди згадаеш твого бідолашнёго сина;
Туподумство людзьке, моя нене, віт тебе ёго не заслонить.

Одьвідини.

Тим часом як недомисел земляцький,
Юртуеცьця в письменницьких кагалах,
Мов ті сейми в землі погибній Ляцькій,
Кохаецьця в руінних идеалах,
И строіть сьвіт на темряви началах,
Я в тихій зачиняюся хатині,
Не дбаю, щó там пишуть по журналах,
И, притаівшись на чужій чужині,
Ширяю думками по рідній Украіні.

До мене Муза, в образі любови,
Од берегів дьніпрових прибувае,
И пишними нетязі-козакові
Картинами хатину зукрашае,
Пісьнями заволоку розважае,
И кобзу строіть на високі тони...
И дух ёго понурий воскресае,
И возвишаецьця над миліони,
Що серцем хиляцьця під грішничі закони.

О Музо, божество сердець правдивих!
Нехай лукавство сьвіт порабощае,
И фарисеїв сьвято-нечестивих
На високосьті слави підіймае:
Наш дух на тебе в тузі упове,
Сумних спріт живущая кринице!
Мов олень на источники жадае,
До тебе линем, розуму царице,
Любови й чистоти сьвята, небесна жрице!

До Кобзи та до Музи.

Моя ти втіхо, кобзо тихострунна!
Одна ти в мене из утіх зісталась,
Як жизьнь важка, гірка, великотрудна
До вічного спочивища добралась.

Заграй мені, мов той Эол воздушний,
Озвись, голубко, забуркукай стиха,
Ачей козак, нетяга прямодушний,
Позбудецьця хоч на часину лиха.

Жене єго из края в край, тімаху,
Людзьке лукавство да ехидзтво кляте.
Завидуе він степовому птаху,
Не маючи й могили, щоб испасти.

Заграй же згорда голосом величним,
На сором зьлюкам, що тебе плямують,
Загрімай на лихих докором вічним,
Нехай тебе віки грядущі чують.

А ти, мое надиханьне спасенне,
Моя ти Музо, в образі любови!
Покинь бідаху на житьте злиденне,
Иди собі на береги Дьніпрови.

Там люде в темряві седять глибокій.
Ти их осьвітиш сяевом небесним,
Я ж тут од мук спочину, одинокий,
Дознаю щасьтя прахом бессловесним.

Рай.

Привѣтствую тебя, пустынный уголокъ
Пушкинъ

Вітаю глуш твою, куточку мій затишний,
Де я ховаюсь од лихих людей,
Що гайдамаками осіли „город пишний“,
Хвалителями ґидосних страстей,
Черес котрі наш край ув Азію подався,
Пустинею ума и людзкости зістався.

Я тут—мов у раю... Кругом живуть панки,
Такі ж байдужні до самопознаньня,
Як их хаптурники, их судьді й мужики...
Благословенний край розумованьня!
Погляну а захисту—воли, воли й воли,
Безмовві, як и их батьки й діди були.

Я тут—новий Адам: сьвій тихий рай обходжу,
И всім скотам даю именуваньне,
Скотам и гадам, що в которого знаходжу,
На спуминку, на вічне памятаньне,

Що пробував колись в цім краі чоловік,
И між німих зьвірят прожив блаженний вік.

Як праотець Адам, ходжу я тут за плугом,
В поту лиця сьвій хліб насущний ім,
И нікого мені назвати братом, другом,
Або слугою не-лихим своім.
А все ж ми з Евою щасливші над зьвірята,
Над всі воли, осли, телята, поросята.

Як праотець Адам, и знаю зьвягу хатьню
Ис Каіном беш чести й без ума,
Та, молячись, дивлюсь на Еву благодатьню,
И не подужае мене ворожа тьма.
Сьміюсь на хуторі и с темного хижацтва,
И з велемудрого письмацтва-гайдамацтва.

Благословен Господь за всі ёго дари!
Благословен: сподобив мене раю...
Працюю від зорі до пізьнёі пори
И на погану погань не вважаю.
В затишному раю „я води Лети пью",
Да тихострунную настрою мою.

Козарьлюзі Лободі,

посилаючи ёму „Байду".

На мене скрива, мов вовки з байрака,
Дивились-позирали мудреці,
Що в мене думка з ними не однака:
Вони бо знані на всю Русь кравці.

По викройці викроюють готовій
Историю, романи, ба й стихи;

До як же хуторному простакові
Вбачати их письменницькі гріхи?

Ти ж, не мудруючи з ними лукаво,
До мене, як до брата, пригорнувсь,
Піхотою прибув на хутір браво,
Гостиньців гарних я в тебе здобувсь.

За них оце дешевого гостиньця
Тобі, мій друже козарьлюго, шлю.
Нехай тобі він хоч на те згодицьця,
Щоб знав, яку гірку я часом пью.

Хотів би голос по сьвітах пустити,—
Мій голос буря-хуртовина рве.
Хотів би правду людям говорити,—
Ведмедем дуросьвіщина реве.

Чортма на сьвіті правди, от щó горе!
Іі, мовляв той старець, „не зиськать"...
Хиба пійти з нудьги на Чорне море,
Щоб на гаках по-Байдинській сконать.

Покобзарщина.

Не славте кобзаря словами золотими,
Повісте ви над ним ёго трицьцятострунну,
Нехай між липами пахущими, густими
Из вітерцем веде розмову тихо-думну.

Нехай Эол іі тихесенько гойдае,
Як ис сестрою брат, про нёго розмовляе,
Обнявшись, шепче ій и душу розважае.

* * *

И, хлипдючи, вона про все ёму роскаже:
Якого щасьтя з ним и горя вдвох дознали,
Як ополчалося на них ехидзтво враже,
Як мерли обойко и знову воскресали.

И буде він ii тихесенько гойдати,
Як нс сестрою брат, про нёго розмовляти,
Обнявшись плакати и тугу розважати.

* * *

Не славте кобзаря пісьнями голосними:
Дзвінить ёму хвалу ёго трицьцятострунна.
Колись він заблищить між душами ясними,
И зникне вся хула ворожа нерозумна.

И буде дух ёго из віку в вік сияти,
Серьця сьцілющою водою покропляти,
И рани гоіти, и сьлёзи обтирати.

Каверзникам.

Як на Сібір колись ви засилали
Правдивих земляків московськими руками,
Так и мене сюди запакували,
Щоб я бесідував з одними мужиками,
Щоб картами пъяними забавлявся,
С підпанками тупими тількі знався.

Шкода и злости вашоі и праці:
Я розмовляю тут из богом Аполлоном,
Не дурників-панків, а муз и грацій
Збіраю в хуторі моеі ліри дзвоном.
С талантами всемирними тут знаюсь,
З Гомером и Шекспіром обіймаюсь.

Писакам-Брехачам.

Звиваете мені вінок терновий...
Лаврового в ледачих не прошу,
И ропотом на суд ваш суесловий
Перед судом Господьнім не грішу.
Не люблять пси, на гавканьне готові,
Горячого (всяк знае) кулешу.
У Правди вид поломъяний, огнистий,
Жахаецьця ii дух тьми нечистий.

Понурившись у землю, мов бики,
Ви ревете на ревищі письменства.
Так по своіх вертепах козаки
Ревли проти Москви й ii главенства.
И доревлись, що их у крепаки
Повернено, подвижників равенства.
Хто ж повернув? Зрадливі их брати. [1])
Хто покарав лихих катів? Кати!

Так ваша кров лиха й тепер бунтуе
Бес совісти, беш чести, без ума.
Письменницьке багно, мов Січ, юртуе,
Силкуецьця згасить сьвіт правди тьма.

Ні! як Москва над зьлюками панує,
Що на ii гавчять бес сорома,
Так праведьні пісьні моеі Музи
Накладують на ваші брехні вузи.

Метаморфоза.

Нечисто въ них воображенье,
Не понимаетъ насъ оно.

Пушкинъ.

Дорогу темряву мою
Ти райським сьвітомъ осьвітила:
Бо душу чистую твою
Пречиста сила появила.

Дорогу темряву мою
Ще гущчим туманом окрила:
Бо душу чистую твою
Нечиста сила помрачила.

Як серденьком твоим ясвим,
Мов сонце, дух мій осияла,
Над всяким творивом земним
Ти в мене божеством стояла.

Як розумом чужим, тупим,
Мене на розум наставляла,
Дитям оцьця брехні сьліпим
В моім умі и в серьці стала.

Абадонна.

Аминь, аминь глаголю вамъ, яко
вся отпустятся согрѣшенія сывомъ
человѣческимъ, и хуленія, елика аще
восхулятъ: а иже восхулитъ на Духа
Святаго, не имать отпущенія вовѣ-
ки, но повиненъ есть вѣчному суду.

Марка гл. III, 28, 29.

Я вас намалював, недóвірки сьвятини,
Хулителі ключа живого Гиппокрени.
Чудовищем гидкий до-віку на Вкраїні
Стояти буде образ ваш мерзений.

И дітям матірки віддалеки на нёго,
Як на пекелний лик, показувати будуть,
На зневажателя натхненьня пресьвятого,
И діти Абадонну не забудуть.

И, як в німих віках потоне Украіна,
Над нею чудищем гидким стояти буде
Моя гидотою бессмертная картина,
Щоб гидували вами вічно люде.

Праведне Пануваньнє.

Голубко Музо! годі сумовати
Да плакатись над сьліпотою черьні,
Що золотом вцяцьковуе палати,
Од сьвіту правди сховища мизерьні.

Обіймемось та пійдемо в левади,
В поля, в луги, в гаі широкошумні,
Чи не розьвіемо тяжкоі там досади
На узурпаціи, на захвати безумні.

Глянь-подивись, який в нас „пишний город",
И скількі в нім окраси дорогоі!
Диханьня нашого не труіть смород,
И деспот мисьли не гніте живоі.

Пісьнями тут ми з Богом розмовляем,
Вселенна серьцю нашому відкрита,
И області ми ширші осягаем,
Ніж та бідота, золотом окрита."

Поэтові.

Поэтъ, не дорожи любовію народной
Пушкинъ.

Кобзарю! не дивись ні на хвалу темнóти,
Ні на письменницьку огуду за пісьні,
И ласки не шукай ні в дуків, ні в голоти;
Дзвони собі, сьпівай в сьвятій самотині.

Не ярмарку тебе гучному зрозуміти
Серед своіх тревог, або пустих утіх.
Нехай турбуюцьця, чи граюцьця, мов діти:
Ти на високий лад не перестроиш их.

Их небеса—базар, их божество—мамона.
Купують, продають, міняють крам на крам,
И буквою свого житейського закона
Готові зруйновать духовний правди храм.

Готові, и не раз на торжищах великих
„Роспни, роспни ёго!" вигукуе тиран;
Но не смущаецьця тьвій дух од криків диких:
Ти—невмірущий царь, ти й над царями пан.

Царська Грамата.

Сынъ мой еси ты: азъ днесь родихъ тя.
Псаломъ II, 7.

Я—царь и буду ще предовго царювати,—
Аж поки кращчого над мене вродить мати.

Той области нові широкі осягне,
И сяевом своім затуманить мене.

Блаженний відойду кг Создателю Адама,
Возьляжу в правоті на лоні Авраама,

И веселитимусь тим вічно з ним удвох,
Що кращчого царя над мене дав вам Бог.

Царюючи ж тепер над вірними серьцями,
Самодержавствую прихилними умами.

И се тебе моім наказним огласив,
Найбільшою міз них повагою окрив.

Повага та—мого достоенства частина:
Ти не наказний мій, возьлюблена дитина.

И будеш у мене дитиною во-вік:
Такий бо з мене вдавсь на сьвіті чоловік.

Я глибоко в душі й любов таю й ненависьть;
Огуджуе ж мене мизерна тількі зависьть.

Сум и Розвага.

Кобзо! давно ми с тобою по сьвіту блукаем,
Добре та й добре обое сей сьвіт лихий знаем.
Знаем, яка тут буває холодна весна,
Як побивае первоцьвіт морозом вона.

О мій первоцьвіте любий! мої ви надії!
Кобзо! де ділись усі мовчязьні твої мрії!
Рано порвалась твоя найдорожча струна.

* * *

Тим-то, голубко, про сьвіт сей невесело дзвониш,
Дзвониш перебовком, стиха, мов мертвих хорониш.
Що за важеньні ти мисьлі наводиш на ум!
Скількі у тебе гірких, ще несьпіваних, дум!

Годі ж бо, сестро, тужити, моя жалібнице!
Годі квилить-проквиляти, ясна соколице,
Мов би почула еси смертоноовий самум!

* * *

Глянь-подивися: „роскрились високі могили"...
Знаемо вже, кого в них и як положили...
В раду зібравшись, козацьки потомки гудуть,
Творять над грішними предками праведний суд.

Кропить гаряча сьлёза незагоені рани,
Топить, як віск, беззаконно-тиранські кайдани,
Вказує жизьні новий, не-неволницький путь.

* * *

Кобзо орлице! заклич-задзвони з височости,
Щоб на тьвій поклик старі позросталися кості

И неповинно пролитая кров ожила,
И Боянами-орлами земля процьвіла.

Чарами слова розмай, мов ту хмару, недолю.
Слово нам верне и силу давнезну и волю,
И не один в нас лавровий вінок обівъе круг чола.

Муза.

Музо, бесхитросна, проста, дівчино стидлива,
Вбога селяночко, сьпівом та сьміхом щаслива!

Ти до мене, сироти, як сестра пригорнулась,
На починаньне благе в тихім серці почулась.

Вдвох ми с тобою обходимо всю Україну,
Словом спасенним вітаемо добру людину.

И де слова наші в душу сьвяту западають,
Там віковічно пахущі квітки процьвітають,

Раем Господьнім на мучене серденько віють,
И животворьні, великі надії в нім сіють.

До Сьпідлених.

Коли сьпідьліете так, як ті Греки,
Що мову добру, дороге намисто,
Из дешевеньким шклом перемішали
И дикі груди дико вцяцькували,—
Дак ще й тогді, в якісь вікй далекі,
Обернетесь від сьмітьтя до скарбівни,

Де чисьті перла, зерна многоцінньі,
На соньці грають-жевріють предивно,
И неукам и вченим сяють рівно.
Обернетесь и будете по верну
Перебірать казну свою мизерну,
Знайшовши ж цінне зерьнятко, носити,
В моїй скарбівні сховища просити,
Щоб ваша мова згублена-забута,
Заглушена ледачим сьмітьтем рута,
Як искорка дьрібна, жила-блищала,
В моім огні во-віки не згасала.

Тьрі Поэти.

Як літьнім ранком шчервоніють хмари
Над сонечком, що весело встае,
И пан старий, надівши окуляри,
Провизію с комори видае,
А ранок у гаю и в полі творить чари,

Тогді вся дробина клекоче и сокоче,
И сокорить, и кахкае й пищить,
А по сусідах лаяньне жіноче
Та діцький крик аж ув ушах лящить,
И глушить коськаньне ночліжне парубоче...

Під сей гармидер, гук и птаства джеркотаньне
И гавканьне собак, и хлопців реготаньне,
Поэти, мов боги, ні на́ що не вважають,
И пісьню зорьнюю про дольній сьвіт сьпівають.

Один поэт в саду, проміж квіток росистих,
Сьпівае, як восток горить у водах чистих,
Як вітерки туман у кучері звивають,
И медом під селом гречки благоухають.

Другий поэт иде в долину до криниці—
Відерцем зачерпнуть погожоі водиці,
И про віночок сьвій, про любощі сьпівае,—
Мов з раю сьпів ёго до серьця долітае.

А трейтій думами сягая аж за море,
Сьпівае про войну, про всёгосьвітьне горе...
Душа ёго кипить, рокочуть грізно струни,
И сиплють на земних богів своі перуни.

---

*
* *

Серце мое тихе,
Пташко полохлива!
Ой про що я народилась
Бідна, нещаслива?

Людям щасьте-доля,
А мені—неволя...
Ні заісти, ні запити
Бідуваньня-горя.

Дайте мені рути,
Щироі й отрути,
Щоб мені мого нелюба
Серденьком забути.

Ой не хочу жити,
Нелюбу годити!
Лучче тобі, тихе, серце,
На ножі кипіти...

---

*
* *

Квітки с сьлёзами,
Сьлёзи с квітками
Не розлучаюцьця, сестро, ніколи.

Скроплюють сьлёзи
Пишнiї рози,
Своі роскішні, велишні престоли.

Благоухають,
Землю скрашають
Пишні престоли праведних сьліз—рози.

Им же відрада,
Вишча нагрода—
Чисьті да щирі, да праведьні сьлёзи.

Лілія. *)

Цілуюцьцц с тобою всі, лилие,
Хто сьвіт побачив у твоій ограді,—
Метелики легкі, жуки важкиі,
Піддаючися красоти принаді.
Я ж, мов чужий в принадьнім вертограді,
Віддалеки дивлюсь на цілуваньне,
И мовчки віддаюсь моій досаді:
Яке безрозумне надъуживаньне
Сьвятих любови прав и жизни занедбаньне!

Ціпкими лапками стебло тоненьке,
Хибке, тьвій стан високий обіймають;
Твое, як сьніг ураняшній, біленьке
Лице жорсткими вусами торкають,
И поцілунками пъють-випивають
Кадило райське—запашне диханьне,
Що ним уста твоі благоухають.
Яке безрозумне надъуживаньне
Сьвятих любови прав и жизни занедбаньне!

Дивлюсь оддалеки... Так від земного
Земля бере своє, бере байдужно.

*) Газ. „Днѣпръ" 1885 г., № 369, 8-го февраля.

Вона не знае вишчого, сьвятого,
И нівечить лилію благодушно.
Метелики й казюки всякі дружно
Пречисту душу з неі випивають,
Смакуючи в іі красі бездушно...
Чиі ж розумні, чесьні очі знають,
Про що такі квітки цьвітуть-благоухають?

Трое Схотінок. *)

Одной картины я желалъ быть вѣчно зритель.
Пушкинъ.

Я не хотів би ні царських палат,
Ні вертоградів пишно-прохолодних,
Аби у мене був з душею добрий лад,
Щоб не насилував я мислей благородних.

Я не хотів би сьвітових утіх,
Що забавляють олухів великих,
Аби у мене був веселий в серьці сьміх,
Серед моіх книжок, моіх пенатів тихих.

Цураюсь я багацтва, висоти
И популярности, ума отрути,
Аби Мадонною, о сонце доброти,
Сияла ти мені в моі хмарьні минути!

Заворожена Криниця. **)

Вертоградъ моей сестры.
Пушкинъ.

У сестри моеі тихо
Процьвітае сад в ограді.
Кинамон, моя утіха,
Нард, алое в любім саді.

*) Газ. „Днѣпръ," 1885 г., № 367, 1-го февраля.
**) Газ. „Днѣпръ," 1885 г., № 361, 18-го января.

Там квітки, як в Божім раю,
Що на Тигрі да Евхраті,
Зорями в траві зоряють,
Тонуть-плавлють в ароматі.

Там гранати наливнні
Солодощів дивних повні...
Гудуть бжоли золотиі,
Мов з Едему тихі дзвони.

Серед саду-винограду
В кринах схована криниця...
Мойму серьцю на відраду
Заворожена водиця.

Заворожена й заклята,
Щоб не знали люде ходу:
Бо призначено дьля брата
Чисту воду-прохолоду.

Вітре тихий від заходу!
Вволи волю мого серьця:
Повінь чарами на воду,
Нехай льлецьця, нехай льлецьця.

Вітре буйний Аквилоне!
Подми чарами, крилатий,
На ті нарди, кивамови,
Нехай каплють аромати.

До Маруси В ***.

Марусенько! моя голубко сизокрила!
Як повно у тебе в тім серденьку добра!
Коли б змогла еси, ти б крилечками вкрила
Обідва береги Славутиці Дьніпра,—
Ти перш усіх, мене б од зьлюк тих захистила,

Що не долюблюють правдивого пера,
Що подвизаюцьця, воюють за свободу,
И вкинули б мене серед Славути в воду.

О! не хапайсь, молю, до подвигів великих.
Не та се сторона, де можна б их творить...
У боротьбі сьвятій против инстинктів диких
Даремно серьця жар в тобі перегорить,
Пройми ним и натхни хоч всі земві язики,
А трупа мертвого тобі не воскресить.
Нехай свої мерьці самі мерьці хоронять,
Що по живому вже давно у дзвони дзвонять.

Верьвімось, любонько, до вічних идеалів,
Згадаймо, що й один атом не пропаде
С того, що втворено у самому началі,
С котрого й рід и дух народьній наш иде.
Перечитаймо знов божественні скрижалі;
Читаньне пилне нас до правди доведе,
И будем правдою ума и серьця жити,
Грядуще сяево у темряві носити.

Отечество ж собі грунтуймо в рідьнім слові:
Воно, одно воно від пагуби втече,
Піддержить націю на предківській основі,—
Хитатимуть ії політики вотще;
Переживе воно дурне вбиваньне мови,
Народам и вікам всю правду прорече...
Голубоньки! *ви* нам у злигодьнях надія,
Мов благовістниця, неувядна лилія.

На лоні вашому, пречистому й ніжному,
Возродицьця-зросте наш староруський дух,
И не підклоницьця він духові новому,
Тонами вищчими сповнить народьній слух,

Не буде вже зерна давати за полову
И літьнёго тепла за зімогрій-кожух.
Народьня наша в *вас* ув області природа,
И серьця правота, и розуму свобода.

Чудо.

Очима стьрілись ми, и ти мені сказала,
Що я вінок ношу, письменства зюзерен,
Схилила голову с покорою васала,
И не постерегла, що то не лавр, терен.

Так! хитьрі книжники й лукаві фарисеі
Розмножили своє потомство беш числа,
И доленьки зьвізда письменськоі моеі
Мене в синедрион на суд их привела.

На раді розумів, у пивдженьні жорстоких,
Присуджено мені носити сей терен,
Щоб ним жахав мужів, талантами високих,
И сивих юношей, и любомудрих жен.

Но ти вклонилася и чудо сотворила,
Якого не творив ніхто ще на землі...
Глянь! лаврами мене незрима сила вкрила...
Глянь! демони терен в геенну понесли.

Чи чуеш? с-під землі щось глухо завивае...
Се плаче, с скрежетом зубів, синедрион:
Тепер носить ёму вінок сей припадае,
Що в пиньді присудив мені ёго закон.

Видіньнє.

Я помню чудное мгновенье:
Передо мной явилась ты,
Какъ мимолетное видѣнье,
Какъ геній чистой красоты.
Пушкинъ.

Я згадую той день и час благословенний,
Як дух тьвій молодий мене з землі підьняв,
И побут хуторний, захмарений, буденний,
Огнем твоіх очей живущих осияв.
Щб та вода в казках живуща и сьцілюща?
Жизьнь у тебе в очах, блаженна-невмируща.

Так! жив я на землі, и ти з небес прийшла,
На крилах юности до старощів спустилась;
Ти з раю пахощів с собою принесла,
И сьвітом божества душа твоя сьвітилась...
Ні! не мечта сьвята—небесний херувим:
Бо дух мій загорівсь огнем твоім живим.

Воскрес я, й земля тепер мені тісна...
Ти зникла, и тебе не між людьми шукаю.
Прокинувсь духом я від жизни, як од сна,
Мов олень до води, до божества жадаю.
Всім серцем вірую в источник битія,
Де в Бозі зачалась душа сьвята твоя.

Соловейко.

Ёго ніколи на полі не чути,
А сад що-дьня мов чарами споввяе.
Про те одно й живе, щоб бути
Утіхою души, що споминае

Про тихий рай в тихі свої минути,
Як серце в любих мріях оддихае.

Легесенький, малесенький, боіцьця
Буйного вітру на широкім полі.
Нехай буяе з вітром инша птиця,
Ненаситна в своім жаданьню волп;
Він никве, мовкне, зьнітившись таіцьця,
Як серце кволе в нещасливій долі.

Затихне вітер, сонечко засьсяе,
Солодким духом рози подихають...
Поэтом він з гніздечка вилітае,—
Пісьні хвалу их пишну вихваляють.
Душа про давне щастьте споминае,
И райські мріі серденько сповняють.

Анахорет.

Взором Арабщины.

Тихо да мирно живу я з людьми: бо не знаюсь.
Я тількі з ними щоденним добром поділяюсь.

Зикопав им я колодізь в житейській пустині,
Щоб міз запеклих сердець-каменюк на Вкраіні

Добрій душі одинокій від згаги не вмерти,
І вадписав на нім: Благотвори и по смерти.

Невидимий Сьпівець.

Як сонечко зійде ясне, мов над раем,
Над садом моім,
В саду невидимий сьпівець засьпівае,
Сьвятий херувим.

Сьпівае він, грае всіма голосами
Про ту красоту,
Що землю сповняе и море, и дивну
Небес висоту.

Сьпівае, нам серце трудне розважае,
Що втратило рай:
„Не втратив той раю, кому я сьпіваю
Про сад и про гай,

„Про сушу й про води, роскоші природи,
Про все, чим цьвіли
Великі й дрібненькі племіньня й народи
На лоні землі.

„Не втратив той раю, кого підіймаю
Над горе й біду,
И сяевом вічним его просьвіщаю,
Господьню зьвізду".

---

* * *

Благословляю час той и годину,
И ту ясну невимовну хвилину,
Як я, объіхавши сьвіт-Украіну,
Тебе позабачив, над людей людину.

В тобі з душею понялась урода
И с серцем тихим— розуму свобода...
Пещене чадо рідного народа!
Пишаецьця тобою вся природа.

До тебе я, приблуда, приблудився,
На *тебе* я, мов на сьвяту, дивився,
Твоім умом и серцем просьвітився,
Немов на сьвіт у друге народився.

Благословен же час той и година,
И ти, ясна незабутна хвилино,
Як сьвіт мені ширикій, Украіна,
В тобі зъявився, над людей людино!

Премудьрісьть.

Но въ законѣ Господни воля его, и
въ законѣ его поучится день и нощь.
Псаломъ 1, 2.

Я в школі аж у трёх дяків учивсь,
Закіль навчивсь читаньня да писаньня;
Тогді вже в сьвіт, мов пташеня, пустивсь,
Що пробуе широкого літаньня.
Да лишенько! в неволі опинивсь,
Бурлацького дознавши бідуваньня.
З Неволею за брата жив Обман,
Над усіма письменними гетьман.

Премудрости вони учили вдвох,
Да не тиі, що день и ніч в законі
Своім велить нам поучатись Бог
При тихому гусéль сьвящених дзвоні.
Златий телець був Богом ув обох,
Мов истукан Деирський в Вавилоні...
Премудрий той у них, що й над оцьця
Й над матір штить бездушного тельця.

Но я... о, ні! ёму не поклонявсь,
Я гордував лукавим Вавилоном;
Премудрости ехидноі цуравсь,
И любих струн втішався тихим дзвоном.
Я праведним возвисився законом,

И над Обман и над Неволю зьнявсь:
Бо знехтував би й их потужним троном.
В сьвятім труді й розумній нищеті
Я не корився бозбожній суеті.

Воінський Романс.

Блажен, хто серденьком тихевьким щиро любить,
Блаженшій той, хто сьвіт россудком возьлюбив,—
Хто в серьці почутьтя героівські голубить,
И розумом своім увесь оддався им.

Він чуе залюбки голубки буркотаньне
И сьпіви соловья над розою в-ночі;
Він знае серденька солодке трепетаньне,
И—лине, огняний, величчо, де мечі,

Скрестившися, истену тверезу проявляють,
„Залізьні раціі" про цілий мир кують,
И всіх розумвиків бес хиби врозумляють,
Що тількі смерьть живим укаже жизни путь.

Кохана! не тремти перед мечем крівавим:
Він радощі земні вбеспечуе всім нам...
Сьвіт практичніщоі не відае ще слави,
Як згорда показать страшного ворогам.

Хмарі.

Снова тучи надо мною
Собралися въ вышинѣ
Пушкинъ.

Изведи изъ темницы душу мою,
исповѣдатися имени твоему.
Псаломъ CXLI. 8.

Знов захмарилось високе
И велике и страшне...
Кволе, в сьвіті одиноке,
Знов запутує мене.

„Чи ти встанеш проти долі
В гордих старощах твоїх?
Чи—не буде вже ніколи
Дьнів мені тихих, ясних"?

Серце кволе, тихомирне!
Ми з тобою знаем сьвіт,
Твориво тиранства, хирне
Від Німвродових ще літ,

У неправдах зачинають,
У болізьнях вагонять,
Беззаконство порождають,—
Правда, совісьть, розум сплять.

Утомившись боротьбою
З натовпом тупим, сьліпим,
Росквитались ми с судьбою,
Гордо в самоті стоїм.

Хоч захмарилось високе,
Вище хмари злетимо...

Серце в сьвіті одиноке!
Ми над громом стоїмо.

Унизу огнем він грае
И торохкае-грімить,
А над нами Той витае,
Хто сказав: „Да буде сьвіт"!

Як снаги ж у нас не стане
Кріз хуртовину пройти,
Кодло людзьке окаянне,
Мов темницю, кинеш ти.

В тій темниці, одиноке,
Вже зреклось ти суети,
Линь же, горде, у високе
Небо правди й красоти.

Нянчина Пісьня.

Эвтерпо! ти одна ще не втекаеш
Из наших тихих сіл и хуторів:
З дівчатами в нас весну прославляеш,
Розважуеш удів, жінóк, бабів,
И по шинках чумацтво споминаеш,
А часом и гетьманьців-козаків,
Щó ж найлюбіще нам—над колискáми
Дітвору-немовлят засьпівуеш котками.

В котках-пісьнях ти им голубиш
Серде́нько матерьнім тим почутьтем,
Що з Мельпоменою-сестрою любиш
Зьвіздою ставити над всім житьтем...

О Музо з Муз! до-віку ти не згубиш
Своеі рівноправности с „царем“,
Як розум наш гомерівці прозвали,
Без Девятёх Сестер ваги ёму не знали.

Благаемо ж тебе дітву гойдати
Так, що б вона у стовбур не пійшла,—
Ій, разом з серцем, роеум колихати,
Присьпішуючи й нам той вік добра,
Що Девятёх до нас колись принадить
З багацтвом, кращчим золота й сьрібла,—
Той вік, що дасьть и нам на рідьнім полі
Втішатись, як брати, спасенним жнивом воли.

1847.

А. Куліш.

Куліш у Пеклі.

Староруська Поэма

Панька Небре́хи.

My Muse is not weeping Muse.
Byron.

Пренепорочному нашому Поэтові
Леонидові Ивановичові Глібову
въ Юбилійному его Році достойно и праведно заслужений
ралець несе первий
Панько Олелькович Куліш, вкупі с підпомішницею
своею, з Ганною Барвінок.

Р. Б. 1891 місяця Лютого.

За́сьпів.

I.

Усім лучалось нам чувати
Не раз між людьми, та й не два,
Чи то й написане читати
Про пекло й про ёго дива.
Гомер, Виргилій, Котьляревський
Сьпівали про той мир мертвецький,
А Дант—мов на Дону там був.

Ще якось и в Чистець пробрався,
И в Рай за дівчиною вгнався,
Та ба! там гарбуза здобув.

II.

Мені, Небресі, зась плескати
Про те, чого не бачив сам,
Шкода про те оповідати,
Щб в пеклі діецьця и там,
Де наші очі ледьві бачять,
Як душі зорями маячять,
Но сам Куліш мені не дасьть
Про все те страхітьте збрехати,
Якого мусив *він* дознати
Через людзьку, мовляв, напасьть.

III.

Оце ж про все, чого мій любий
Тезко Олелькович дознав,
Як до останьнеі вже згуби
Лукавий мир ёго загнав,
Тепер вам певно слебизую
И правду безо лжи ясую:
Бо с пекла він живий вернувсь,
Протей брехливого народу,
Що не збрехав ні слова з роду
Про добре й зле, чого здобувсь.

IV.

Він був ис пекла геть изьнявся
Над передвічню дику тьму,
Аж се Илья Сьвятий озвався
И громом загрімів ёму,
Віддалеки над головою:
Коли не надисся стрілою

Летіти в пекло сторчака,
Як ті, що тількі молитвами,
А не спасенними ділами
Заломлють попа й дяка. [1])

V.

Вертайсь до-дому и, що знаеш,
Щб думаеш, кажи, *якъ есьть*,—
Не так як у брехак читаеш,—
Хочбй тобі за правду й смерьть
Від злюк у вічі зазирала,
Хочбй й Москва на тебе встала
И рідна предківська земля...
Дурницю мусиш занедбати
И на лукавих ие вважати,
Якаб ні лучилась пеня.

VI.

Що я книші святим розвожу
И торохчу своім возком, [2])
Дак се храню я правду Божу,
Щоб злюки хитрим язиком
Іі в брехню не повернули
Да про страшний суд не забули,
Що буде всіх людей судить.
Оце ж и знай, що я громами
Тебе від них та блискавками
За правду буду боронить?

VII.

Під сими ж то запевненьнями
Почув Панько пророчий глас,
И голубиними крилами
Вернувся дух ёго до нас.

Тепер шкода ёго судити
Миносу да хвостом крутити:
Нічого не боіцьця вже,—
Самоі смерти не боіцьця:
Бо торохтюча колесниця
Его від кривди стереже.

Пісьня перва.

I.

Куліш завзятий був писака,
В шпаркґáлах, мов та миш, довбавсь.
Що копв Лях и Гайдамака,
До всёго пúлно доглядавсь.
Ще ж завела ёго охота
Писати всячину й про чорта,
Та й про боґíв оповідав.
„Боґú, речé, пішлú з ґерóів,
Преславних душогубством воів,
Що й дідько б ради им не дáва.

II.

Таке Панько писав-проводив
И всіх чорьтів письмом дрочив.
З писаками ніже не ладив
За их героів и богів,
Бо душогубство прославляли
И до богів за темні хмарі
Драбину строили собі,
Щоб старий бог, всіх благ податель,
Усіх дурниць законодатель,
Родив им груші на вербі.

III.

За се на Куліша узлились
Усі пекельні цензорі,
Що від оцьця брехні родились
Людзького мороку царі.
Ото ж, як дзизнула косою
Безока смерьть, він головою
Поліг, мовляли „дуба дав“, [3])
И за письменницьку роботу,
Що завдавала всім турботу,
До пекла мовчки почваляв.

IV.

До Пекла, певно не до Раю:
Се знавъ и Київ, и Москва,
И Львів, що Руського звичаю
Колись був трейтя голова,
А пóтім у Ляхву пошився,
Від мови нашоі відбився
И став з Унита паліем:
Бо Предками зве Гайдамацтво,
Те потатарéне Козацтво,
Що Русь пустóшило вогнем,—

VI.

Що на підмогу Хана звало,
Упавши пóпъяну в біду,
И Руським тілом годувало
Ёго ненáситну Орду.
Знайшлись и в Кúеві бурлаки,
Що з людоідів гайдабур
Зробили Православних Воів,
Сьвятоі волности Героів,
Всесьвітьнеі Культури мур.

VI.

Заскіглпли, немов на вовка,
Всі гавкуни на Куліша,
И розійшлась кругом помовка,
Що певно дано від коша
В Раю завзятому Писаці
За невгавущі злющі праці,
И в Пеклі мучицьця тепер:
Присуджено бо люті муки,
Письменним людям для науки,
Ёму тоді, як ще й не вмер.

VII.

И справді ж бо давно наслухавсь
Дурного ле́менту Куліш,
И в голові собі начухавсь,
Та серце в грудіх бгав, мов книш.
Як наші давні Андибери
Пилй в Кабашної Гетери [4])
Аж по́кіль хо́дора все йшло,
Аж по́кіль грубі гуркотали
И сажею сьвіт затемняли,
Так и в Письменників було́.

VIII.

Не мед пъяне́ чоло кружляли,
Чернилний опиум вони, [5])
И лжею пійло заправляли,
Найкращчим трунком Сатани,
Аж покіль мо́рок душі темні,
Мов сажа пусткі ті корчемні,
Непро́глядно заволікав.
Від галасу того пъяного,
Від біснуваньня навпсного,
Сердека в хутір утекав.

IX.

Там води Лети дзюркотали
Про молоду старовину,
И с кволим серцем розмовляли
Про сльози, рози та весну.
И забувало серце кволе
Про те, мовляв, просторе море,
Що мае гаду беш числа,— *)
Про ту безодьню, що пустилось
По ній плисти, та й опинилось
Без де́мена и без весла. [6])

X.

Було колись, як очорьтіе
У Січі пити горілкй,
Козацтво наше густо вкрпе
Саетами зімовники.
И там уже гуляти годі:
Седить Отаман у городі,
Пилвуе Кримські кавуни,
Не Татарву ганяе, свині,
Щоб не поіли жовті диві,
Як манна, кожному смашні.

XI.

Так и Куліш було забъецьця
В глухі степй, чи то в гаі...
Нехай хто хоче лобом бъецьця
Один з одним, як бугаі,
За те, яким се дивним робом
Перевернувся Хліборобом

*) Сіе море великое и пространное: тамо гады, ихже нѣсть числа. *Псаломъ CIII, 25.*

Страшний палійвода Козак,
Як занедбав свою кріваву
Старовину и втратив славу
Там де гуляв-буяв кабак.

XII.

Забъецьця в мовчязну хатину,
Що стала рака в пустирі,
И, як Чернець лиху годину
Осьміюе в Манастирі,
Так він кепкуе из недолі,
Самітникуючи на волі,
И годі вже старовину
Козацьку й Паньську ворушити,
Що не давала людям жити
Через безрбзумну войну.

XIII.

Там степові ёму не снились
Кабашниці та шинкаркй,
Що их обашностю хвалились [7])
Колись Нетяги-козаки,—
Ні Батько збрехавий Козацький, [8])
Що юртовав наш люд простацький,
Присягами дурив Ляхву,
З ii сліпим Вельможним Панством,
И Хана с хижим Азіяцтвом
И Церкволюбвицю Москву.

XIV.

Аві его по духу кревні
Печені хутко Докторці,
Защитники катюги ревні, [9])
Цьвіринькуваті горобці,—

Ті що до Книжників лестились
И Книгогризами эробились,
Да й стали наших поучать,
Що наша шмальцёробна *буда*
И *будникй* були зміж люда
Такі, що вміли *будовать*, *)

XV.

Се есть будинки майструвати,
Церкві та зáмки,—люд буйний,
А не послід, що відметати
Ёго звик геть від себе сьвій,—
Що по полях ратаювати,
А по містах крамарювати
Не вмів, не здужав, не хотів,
А ждав Козацькоі руіни,
И с кочовоі Украіни,
Як шершень в пасіку летів.

XVI.

Не снились там и Книгогризи
Панькові посеред левад,
Що, повберавшись в пишні ризи,
Сповняли брехунами Ад...
Все, щб чинили, що писали,
Про щб Кагалом розмовляли,
У ёго Лета поняла,
И всі книжкй несамовиті,
Половою мешки набиті,
В Запбмин-Море понесла. [10])

---

*) Не вельми дивно, що Д-р Карпов так нам вияськовав слово *буда*, коли Костомаров, виводячи *дейнек* од неможливого (sic!) слова *денèякі*, не послухав Куліша, и печатав *денеяких* Козаків, „съ ученымъ видомъ знатока“.

XVII.

Як же та Моґа, мовляв, морснула [11])
Його косою, мов на жарт,
Душа віт тіла полєнула,
Байдужна, хто ій кум, чи сват,
Чи ворог клятий, чи друзяка,
Бес соромá в очý собака,
Що знай крутив-махав хвостом,
Поки вхопив не по заслузі
Не псу валежне, не котюзі
И втік з нетрудженим шматком.

XVIII.

Байдужен ій и Каменецькій, [12])
Природвий Езуит-Земляк,
Підлиза-прасол Кролевецькій,
Душею ласий Потурвак; [13])
И Тульській Писар, що з ним грисся,
Покіль пройдисьвітом зробився
И став с підбрехача Павком.
Тоді мов братьте обнялися,
Мов Чорт из Бісом понялися,
Або Хан с Хмелем Козаком.

XIX.

И вовк... ні, се була вовчиця,
А тількі прозвано вовчком... [14])
И не вовчиця, а лисиця
З ехидним ницим язиком...
Тихесенько, як тінь, ступала,
Хвостом сьлід вовчій заметала,
И кралася не до курей,
А до сердець прихилво-щирих,
До розумів сьвятих-правдивих,
Губила між людьми людей.

XX. [15])

И той, що за роботу брався,
Над прислівъями працював,
А потім из дітей знущався,
Калюжею письменство звав,
Бо „грузнуть у литературі",
Не підклоняюцьця цензурі
И люблять правду над брехню,
Той що не бачить и не чуе,
Як бідна дітвора бідуе,
Зробив из себе сам свиню.

XXI. [16])

И „Каин" брат, що материзну
У вбогих сéстер зажирав,
И, зневажáючи оччизну,
Из рідного гнізда их гнав,—
Що, мов у байці обізяна
Знай колодьде важке качала,
Седів та нидів над письмом
И мотлоху надбав без глузду,
Тим часом жінка без загнуаду,
Пообкрадала свекрів дом.

XXII. [17])

Байдужні й ті, що Рідну Мову
Занедбують, найкращчу з Мів,
Народолюбности основу,
И пристають до ворогів, —
Ті, що Язик, від Бога даний
И духом тьвірчим осіяний,
Зробили з малку „мовчазнíм",
Людей же, що сьвій Край любили,

Немов стратеньців, осудили
Судом Драковоним, чужим.

XXIII.

И ті, кому він в Генерали [18])
Драбину лізти підставляв,—
Кого цурались, мов не знали,
Як розум власний не сягав,—
В кого на Паньській високості,
Мов у якого Jego Mości,
Крутилась вітром голова,—
Кому сьвятих Камен родйна
И *Древня Русь* и *Україна*—
Одьні безрóзумні слова...

XXIV.

Русь Древня—корінь и начало
Всёго, чим дишем, живемó,
Щó в нас величнього постало,
На чім у Вірі стоимó;
А наша Рідна Украíна—
Під Сонцем Праведним едина
Колиска Мови, що ні Грек,
Ні Римлянйн, ні Римській кревний,
Поляк, слуга Латини ревний,
Ні Москалюга, що изрек

XXV.

Нам Заповідь на всю Вселенну—
Забути, кинути ii,
Криничину живу, сьвященну,
Укриту в серьця глибині—
Ніхто з них не сьпівав над нею,

Колискою житьтя сією,
Того чудовного Котка,
Що вже й за Кія Кіянина
Робив родйну й семъянина
И с Князя в нас и с Простака.

XXVI.

Відступники Землі Сьвятоі,
Що Сьвятославів, Игорів,
Владимерів на тім устоі
Славянства Чесного, Двіпрі,
Зродила нам и згодувала,
И слави сьвітом осияла,
Вхопились óсьліп за Чини,
Й, так як Предки их з Ляхвою,
Вони з новóю Татарвою
Полізли гурмом у Пани.

XXVII.

Куліш тим часом всю Природу
До сéбе на підмогу звав,
И „духа правого" свободу *)
Вселеньським духом покрепляв,
А все друковане Гультайство,
Тарасовство да Костомарство,
В бешчесьні брехні повернув, [19])
Князів, Царів премудрих славив,
Русь над *Козащину* поставив,
Всіх до Единости горнув... [20])

*) Сердце чисто созижди во мнѣ Боже, и дух правъ обнови во утробѣ моей. *Псаломъ L. 12.*

XXVIII.

Русь Древня! довго ти стояла
Архистратигом Християн,
Аж поза Сурожжу ганяла
Кзаків та Кобяків, Поган...
Русь Древня... о! велике слово,
Свободи всіх Славян осново!
Тебе не вкраде в нас Москва,
Так як украла нашу Мову
Та й викроіла зъ неі нову,
Тим робом, що й Литва й Ляхва.

XXIX.

Була вона колись едина,
Була „Сьвята“ единством Русь; [21])
Та з неі стала *Украіна*, [22])
Як Пан Ляхо́м перевернувсь,
Козак же, Пана в лика взявши
И Татарьві ёго продавши,
Сам, як схотів, так панував,
Допанувавшися ж до злидьнів,
Умом, як Езуіт, зъехидьнів,
Ехидно й під Москву втекав. [23])

XXX.

Там видумавши „договори“
(С Царем Восточним Утікач), [24])
Пустивсь у вимаганьня, в спори,
У крокодильській лютий плач,
И плакав поти, по́кіль Карла,
Між Вінценосьцями Капрала,
Аж під Полтаву заманив,
И Москалеві за притулок,
Від Хана й Короля рятунок,
Козацьким робом відплатив.

XXXI.

С того ж то ми часу́ Вкраіну
Вибріхувати почали,
И на Петра й на Катерину
Хулу да клевету верзли.
Удвох вони нас „роспинали“,
Вдвох „сиротину доконали“,
З „вовчицею“ голодний вовк. [25])
Ехидством розум череватий
Почав казка́ми помрачати
Не тількі Захід, ба й Восток.

XXXII.

„Край Рідний“, „Мати Украіна“
(Козацька Руси голова)
И „Батьківщина“ й „Материзна“:
Сі перебрехані слова
Байстря́тами скрізь росповзлися,
И по Сьвітах водить взялися
Пъяни́х да темних Кобзарів...
Так в нас постала Эпопея,
Пъяницька Бреходурнопея
Про людожерів Козаків.

XXXIII.

Так ми, сьліпі, сьліпих водили
И в яму падали гуртом,
А вчені олухи учили
Високомовним язиком,
Що единитись нам—дурниця; [26])
Одна *Унія*—гарна птиця:
Бо единить Русь из Ляхом, *)

*) Се каменюка в огород Козакоманів-Галичан.

А Лях одняв у неі Панство,
Покинув ій самé Простацтво
З ёго хаптурвиком Попом.

XXXIV.

Иде Куліш, кудй заслáли
И землякй ёгó й Москва.
Тепер ёму не помагали
Ніякі проти них слова:
Бо дуба дав пó их наказу...
Морснýла mors, вона й указу
Царського вухом не веде,
Іїи коса й царя самого,
Мов пастушка в степу малого,
Як раз по шиі попаде.

XXXV.

Морснула Mors, и як жилося,
Як бідувалось між людьми,
Мов у ві сьні ёму здалося...
Турботи—мов були гостьми,
Що не спитавшись наіжджають,
Останній упокій хапають,
Як в ваших пращурів Орда, [27])
А в душу ні одно не гляне,
Яке там горе безустанне,
Яка там концьця біда!

XXXVI.

Біда, що не зустрів людини
(Опріч в зъубоженій семъі)
На всім просторі Украіни
Проміж письменними людьми,
Щоб Матір Правду шанувала,

Про *неі* більш усёго дбала,
А не про славу та грошву,
Та про Мамону злочестиву,
Політику житьтя лестиву,
Ту хижу в темряві сову...

XXXVII.

Морснула Mors,—душа воскресла,
И росточились вороги:
Почезли крадені чересла,
Чепіги крадені й плуги,
Оплені крадені з осями
И лубъе крадене з драбками,
И все, на щó Мужик дививсь,
Як дивляцьця Пани на службу,
Ледачого з ледачим дружбу:
Хто щó піймав, тим и жививсь.

XXXVIII.

Як ті, що ненавидять Бога,
Втекають од лиця Ёго,
Так вся гурба, на правду вбога,
Втекала від Панька мого...
Мов сьвітла кажани зьлякались,
Всі ледарі порозлітались,
Як тількі дух ёго воскрес,
Одлучений косою Смерти
Від усёго, що мусить мерти,
Як мре-здихае кінь, чи пес.

XXXIX.

Він бачив, як на смерть конячу,
Чи псячу, Бог тих осудив,
Хто мав од батька й діда вдачу
Паскудну, або сам нажив...

Зникали перед вим Жидюги,
На подвиг чесний недолугі,
А на таке премудрі зло,
Щоб им війна, печаль, хвороба
И чиста дружба й чорна злоба—
Все гроші в гамани' несло.

XL.

Колись их Козаки христили
Під карбачами бес Попа,
И вірувати в Суса вчили,
Аж поки з них текла ропа.
Тоді им голови втинали
И Чур своих так наставляли:
„Жидюгу охристи й зотни"!...
Та инший Жид на Церкву гроші
Такі им обіцяв хороші,
Що мякшали й их Гетьмани.

XLI.

Тепер Жиди не карбачами,
А друком учять нас самих:
Бо поробились Письмаками
На сором нам, на людзький сьміх...
Газеччиками, Друкарями
А в справах судових кручками
Перевернулись Гацуки,
Ті що Козацтву допекали,
Як по Вкраїні рандували
Всі мита, прóмита й шинки. [28])

XLII.

Морснула Mors,—и годі зьлющим
У тілі душу, як в тюрьмі,
Томити гуком проклятущим

И на словах, и на письмі,
Про неі в язики дзвонити,
Судом запеклозлим судити,
Мов той Минос або Дракон...
Як дим перед огнем щчезае,
Так щчезла духохульня зграя
Брехак, имъя́ ж им—Легіон.

XLIII.

Почезли й чесьні лиходіі,
Що хваляцьця сьвятим добром,—
Що, мов о півночі злодіі,
Рошшарпали насьлідній дом,—
Що Материзною ділились:
Бо сестри вбогі опізнились
Дохóдити свого Судом; [29])
И Лобаси, що, слово давши,
Обіцянку перебрехавши,
Мололи мливо язиком.

XLIV.

И мудрі Судьді, що Закону
Держяцьця, мов кожу́ха вош,—
Що злодіяці оборону
Придумають над всіх Сьвятош,— [30])
На розум тяжко недугують,
И чесьтю-совісьтю торгують,
Хоч краму́ в них сёго й нема,
Та й не було, як и родились
И по Високих Школах вчились,
Тямуща темні речі тьма..

XLV.

И Каини, що пляму носять
Клятьби сьвятоі на чолі,

У ті віки нас переносять,
Як жер брат брата на Землі,— [31])
Дрібнесенькі, низе́нькі душі,
В кабанячі заперті туші,
Не словом, рохканьнем живуть.
Вся та мизерия людзькая
Сперед ёго души зникае...
Верстае він далеку путь.

XLVI.

Далека про людей; про Бога—
Така близька́, як до тих Зір,
Що круг незримого чертога
Широкій роблять кругозір,
И всі Господь их озирае,
И кожну, як имъя ій, знае,
Пасе, мов у степу вівчарь,
Ми ж им не зложимо и ліку:
Не дав бо знати Чоловіку
Всёго, що́ мае, Вічний Царь.

XLVII.

В таку ж то путь Куліш простуе,
Не знаючи, де ій кінець,
Де Той живе, Кому готуе
Він правду в серьці на ралець.
Всі Письмаки ж бо туманіли,
Що про Той Сьвіт ёго учили,
И тямив менше він тепер,
Ніж на самім почивку віку,
Куди йти треба чоловіку,
Що „вік учивсь, а дурнем вмер"... [32])

XLVIII.

Куди, бач, треба йти до Раю,
До Пекла ж—певна річ, куди:
Туди, де дим з землі бурхае,
И чути гук: „води! води"!
Бо хтось між тих ересіярхів,
„Новоі Віри" патріярхів,
Таке по Сьвіту роспустив,
Що ніби Бог ис предку-віка,
Як не втворив ще Чоловіка,
Про нёго Пекло вже зробив. [33])

XLIX.

Дак ся мудрачевьська Наука
Прійшлась и нашим по смаку,
Що певно буде в Пеклі мука,
Хто не стоіть у их Цеху.
Оце ж потіль пером крутили,
Покіль бідаху засудили,
Мов Турки Байду, на гаки—
За ледарство ёго велике,
Що гудив Гайдамацтво дике,
Котре шанують Письмаки.

L.

Мовляв, се первенці Свободи
Обонпол славного Дніпра.
Мовляв, их штили всі Народи,
Бажаючи и нам добра,
Що здобулись, на ёго—Волі!
Мовляв, тоді в дому и в полі
В нас буде Божа благодать!

Як Предки наші панували,
Що ратпщем лани орали,
Довліе й нам так панувать!... [34])

LI.

„Громада—чоловік великій:
Стояти против неі зась!
За те, що из людей дер лики,
Не вдержав булави й Юрась... [35])
А я ж то щó против тих зьлющих
Катів-Героів невміручих?
(Поміркував собі Куліш.)
Коли два кажуть *пьяний,* годі [36])
Буяти, мов той цап в городі,
Лягай та спи, не ляпай білш!

LII.

„Мовляли: „Ляпав до знемоги
Ти щó схотів про нашу Січ,
Про наші втеки за Пороги,
Про всяку таємничу річ,
Що вмóвчати тобі б годилось:
Як де-що в Козаків чинилось,
Як глузували вороги
С сьвятого рицарського брацтва,
Що не щадило Христіянства
И дерло всюди до снаги.

LIII.

„„Нема ж тобі на Небі Раю:
Нерівня ти Січовикам:
Вони таких, як ти, туряють
Из Неба по гамаликам““!—

Шкода ж мені про нього дбати,
Та й де він, ні в кого спітати.
(Так міркував собі Куліш.)
Иди до Пекла, сіромахо,
Семъї Козацькоі невдахо,
Гори, покіль на прах згориш!

LIV. [37])

„Дак от же бо лиха година!
Що там горіти бес коньця
Повинна суджена людина
В того, мовляв, Олжи Оцьця!...
До щó ж? Там нас чи мало буде
Таких, як я, и всі ж ті люде
Горітимуть собі гуртом.
В гурті ж и каша смашно ісьця...
Куліш нічóго не боіцьця,
Ба й Чорта в Пеклі из гаком!

LV.

„Пійду! бо, певно, вже обсіли
Все Небо наші Письмаки,
И тісьняву таку зробили,
Як округ Трону их батьки.
Дотиснутись туди й допхатись
Та й Клюшника Петра дозватись
Таківському, як я, шкодá!
И Раю ж бо попошукаеш,
Що й глузд останьній утеряеш,
А се вже буде з бід біда.

LVI.

„Пійду“!...

Пісьня друга.

I.

До Стиксу стежку всяке знае.
Зовуть сю річку й Ахерон.
Там Пекло переправу мае,
А перевозить дід Харон,
Старезний дідуган, сердитий,
Лающий и несамовитий:
Гука' на Пана й Мужика.
Одвакова ёму досада
Вести за Стикс у пельку Ада—
Чи Крутопопу, чи Дяка,

II.

Чи Бута-Товмача, Яризу,
Що чужоземні Мови звав, [38])
Чи Катовара-Чуру з Низу,
Що в Городи́ тихцем чухрав,
Чи кирподеристу Панянку,
Чи Насьтю, Степову Шинкарку,
Ту славну Насьтю Горову,
Що мед *пъяне́ чоло* точила,
И Кганджу дерти так уміла,
Як Сагайдашний дер Москву.

III.

Оддалеки Харона видко:
Стоить в Турецькім каюці; [39])
Жене каюк не вельми швидко;
Держить стерно в правіи́ руці,
А с-під лівої позирае:
„Якиий се Біс ище чвалае?

У Пеклі й місьця вже чортма...
Да й ті-он двое Гайдамаків,
Козацьких славників-брехаків,
Давно вже скіглять без ума;

IV.

„Що балакучоі натури
Нема кому тут показать:
Бо всі их дру́зі—Гайдабури
В смолі по казанах киплять...
Та се ж их родич, мабуть, кревний,
Такий славни́к розбою ревний,
Як и вони колись були...
Аж затруси́лись, так зраділи!
Неначе дурману́ изъзіли:
Біжять, мов здрочеві воли"!

V.

Бідаха тиць! аж охрестився:
Не вірить ба й своим очам:
Де́ се ёму Харон зъявився?
Хиба він служить двом Панам? *)
Чи, може, Праведники з Неба
Спускаюцьця аж до Эреба,
На сумовиті береги,
Де стількі в Пекло душ гатили,
Що й Християнство заломили
Старі Язичницькі Боги?

VI.

„Ні, се не Праведники!... Шиї
У них поникли під ярмом...
Надіто ярма преважкиі
На гаманик тугий обом,

*) Се есть Богу и Мамоні.

Та ще й не ярма, а барило
Грудину одному давило,
А другому—важкій гаман
Нагнув гаманика на груди,
Немов, крий Боже, ув Іуди...
Се, певно, за якийсь обман?

VII.

Дак я ж бо добре памятаю,
Як вйсоко их підьняли,
Як теребили их до Раю,
Про сьвятощі обох ревли...
Тарасе! чи се ти?... Миколо,
Письменського Козацтва Школо!
Чого се ви сюди зайшли?
Ще й идолй своии земнии,
Грудей не жалуючи й шии,
До Пекла з Раю занесли"!

VIII.

—„Ні, братіку! (Тарас признався)
Ми й близько Раю не були".
—„Як не були? А ти ж озвався
На лист віршований з Землі"!
—„Ми вдвох тобі відповідали,
Як до Коциту шлях верстали
(Сказав Микола). Охохох!
Тоді ще сяк-так тут жилося:
Бо в шию лихо не впъялося,
Не вагонило нас обох".

IX.

—„Удвох?!... До й *Баба Талалайка*
Од вас обох до нас прийшла,

Що почала від Наливайка
Верзти про Мідного Вола?... [40])
И про Ножі дурьні Сьвячені,
Признаетесь удвох тепер"?
—„Ге! то живим, збрехавши, правди
Соромились ми вже казати. [41])
Той сором, брате, з нами вмер". [42])

X.

—„Тут нам, мерьцям, одна й одрада [43])
(Рече Тарас) все те відкрить,
Щó в нас посіяла досада,
Чи нéтямка, чи слави хіть...
Коли б души всім не відперли,
Ми в друге б тут з нудьги померли,
На сих имлистих берегах.
Бес соромá ся казка, друже,
Що провинили тяжко дуже:
Плодили лжу ми в розумах"!

XI.

—„А годі лиш точити бали!
Се не в ораньді, не в шинку!
(Гукне Харон). Чого постали,
Мов до молочи на току?
Вам гульки, а мені робота—
Возити вас, брехак, до Чорта,
Що звецьця в Пеклі Велзевул.
Та вже ж мені й остобісіло
Дивитись на шкварчуще тіло
Та слухать крик ваш—*калавур!*

XII.

—„А нам (Тарас озвався), діду,
Не треба й Пекла, як тут ждать

Від пóсьніду та й до обіду,
А посьлі й спати так лягать,
Що хочби чарочку малéньку
Горілки промочити пельку! [44])
Никай, ходи сюди-туди
Та думай, як тебе пектимуть,
Або вильми́ в казан укинуть,
Щоб знав, по чім тут ківш біди.

XIII.

„Я про Танталови чув муки:
Немае й мук над них, мабуть...
Не оковити, я й сивухи
Готов тепер би сьорбонуть.
А ти, безбожний дідугане,
Пекелне твориво погане,
Мені до шиї причепив
Важкé барило ланьцюгами,
Що пахне любо горілкáми,
Яких я й зроду ще не пив“ [45])

XIV.

—„Тобі ще байдужé, Тарасе,
(Озвавсь Микóла). Ні, капшук
Важки́й повісь на серце, ласе
До золота: от мука з мук! [46])
Бряжчять-дзвінять, а не даюцьця
Хоч позирнути, як сьміюцьця
Червьінці, мов дітвá малá!
И серед мук страшéнних Аду
Я не забуду про відраду.
Як золото рука гребла...

XV.

„Тантал? пъяни́ця?... Ні, ти в Жи́да
Спитай, нехай би Жид сказав
Про муку, що він від обіда
Та й до обіда гроші дбав,
Та й не ёму вони достались,
А на Землі тому зістались,
Хто голодом ёго морив
И, без горілки-оковити,
Письменним розумом кривити,
Так як тебе той хміль учив.

XVI.

„Дак от же дідуган проклятий
Мов и не бачить двох бідах:
Не хоче нас в каюк узяти...
Я б рад висіти на гаках
И мучитись, як мучивсь Байда.
Була б мені в тому відрада
Від спóминок про любий скарб,
Що сорок літ я в нім кохався
И навіть правди віццурався,
Та й збагатив двох вищих баб“! [47])

XVII.

—„Обидва ви, як бачу, дурні!
(Рече Харон): бо верзетé
Давняшні присьпівки́ бандурьні.
Тут міркувати не про те,
Кому нудьга, кому відрада.
Байдужна тут людськá досада,
Байдужні й радощі... Сідай!

(Гукне на Кулеша бідаху,
Семъї Козацькоі невдаху).
У Пекло пливемо, не в Рай"!

XVIII.

У Пекло... О! да там же й душно, [48])
Не так, мовляв, як в сіряках,
И певно, що и пудно й скушно:
Не між людьми се на Сьвяткáх,
А між Чортяками лихими
Та між брехаками дурними:
Бо не за щó, як за брехню,
Той Батько Лжи ледачі душі
Хапае, мов кролі за вуші
Та й гатить в Гаспедзьку матьню... [49])

XIX.

„Харове, діду між дідами!
(Промовив зьляканий Куліш.)
Ти в Пеклі не над Крепаками,
А й над Панами ще стоіш.
Ти в Велзевула маеш ласку:
Не розлучай же нас будласко!
Огляньсь на Земляків моих,
Щоб се Козацтво недолуге [50])
З пудьги не повмірало вдруге:
Вези нас в Пекло всіх троих!

XX.

„Хоч брехунів там, знаю, повно,
Та люде темні всі вони:
Тим у зневазі поголовно
У Велзевула—Сатани.
На нас же, певно, він уважить:
Не в дігті вас прягти да смажить,

А, може, скаже и в меду.
Ну, та хочбй й в смолі кипіти,
Да втрох у казані седіти;
Дак ми й байдуже про біду".

XXI.

—„Ти, дурьню, й сам того не знаеш
(Загомонів старий Дундук),
Про щó мені товчеш-благаеш!
(Та в нурті й крутонув каюк).
Не в моді ваша тут Наука:
Однакова всім буде мука,
Чи хто письменний, чи дурний...
Сідай, кажу, в каюк, ледащо,
И не питай, про що и зá що
Тут нидіють два брехуни!"

XXII.

Поліз бідаха мій у човна.
„Щó маю там робити я,
Де, мов старá в кудéлі вóвна,
Скудовчилась моя сімъя?
На дурня дурень там сідае
И дурьня дурнем поганяе: [51])
Навіки там я пропаду!
(Так мимрить сам собі бідаха,
Семъї Козацькоі невдаха).
Не в хуторі, дак ув Аду!...

XXIII.

„Уже ж доволі надивився
Я на беспутних Земляків,
Доволі у книжках награвся
С Кагалом темних Письмаків!
Тут я зустьрів их тількі двое,

И бачу, що вони обое
Отверезіли від олжи.
Нехай би ми в котьлі кипіли,
Та в смак по правді гомоніли
Про ті Посьвячені Ножі,

XXIV

„Про Криштофа и Наливая,
Про Гостряницю втекача,
Про Хмеля, як він сам втекае
С-під Берестечка від меча,
Як присягою й честью грае,
С Султаном потай накладае,
З Виговським надить Татарву
И, серьцю хижому в одраду,
Задумуе кріваву зраду,—
В Москві Хмелнищину нову...“

XXV.

—„А ви куда! а дзуски! (крикне,
Нёмов опарений, Харон).
Чи через вас и тут не втихне,
Де тихо дремле Ахерон?..
Геть ш човна!“
Дивицьця бідаха,
Семъі Козацькоі невдаха,
Коли ж у каюці Тарас!
Він цупить за капшук Миколу
До сёбе, а Тарасу в полу
Рука Миколина впилась.

XXVI.

Не дбаючи про дідугана,
Хоч він россядься, хіп Куліш
Собі Миколу!... „Ні, омана!

Не знати, щó в руці держиш,
Чи людське тіло, чи парину,
Що в теплу йде з землі годину,
Чи воду, чи легкій туман...
Ой горе! се ж мара з марою
Зустьрілася! се й над но мною
Такій же скоівся обман!

XXVII.

„И сам я на Землі покинув
Нікчемне тіло; дух самий,
Без бгляду на домовину,
До сьвіту поленув ис тьми“...
Аж тут Харон як розмахнецьця,
Зубами аж креснув, сьміецьця,—
И пó голові бех стервом!
Бех пó голові тій письменній,
Що дивувала мотлох тещи
Своим бескостим язиком!

XXVIII

Мов той гарбуз, що бъють про свині,
Роспалась мудра голова;
И, мов с-під келепа ис скрині,
Сипнула золота дітва,—
Ис капшука дітва, що серце
Осіла, мов яке кубелце,
Та й загніздилась в нім по вік...
Закрив Куліш рукою очі:
„Чи се мана, чи сон пророчій,
Що так и мій загине вік?

XXIX.

„Ні! я ні в Пеклі не зречуся
Сьвятоі правди, ні в Раю:

На Рай мистичний не полщуся,
На Ад реалних мук плюю“.
И ледьві се в души мелкнуло,
Аж се—изнов стерно плеснуло...
Зирк! вже Миколи не виднó.
По филях чорних червоніе
Крівавий сьлід, аж серце мліе,
А сам Письмак пійшов на дно.

XXX.

А де ж Тарас? Нема й Тараса!
Се ж и ёго втопив Харон!
Душа, на оковиту ласа,
Пила за цілий легіон.
Тепер з барилом потонула,
Ні разу з нёго й не ковтнула...
Шкода такого Кобзаря!
Шкода й Миколи! саме згинув
Тоді, як брехні всі покинув,
Користь Пекелного Царя...

XXXI.

Пливе каюк, мов серед моря.
Сумуе в каюці Куліш,
Та вже до всякого звик горя,
И бгае серце, мов той книш.
„Оттак ви вдруге повмірали!
Так марно вік свій скоротали!
Та душу стратили й мою:
За вас бо та й мене судили,
И на гіркую засудили,—
Гіркую чашу смерти пъю!

XXXII.

„За вас!... Бо й на Тім Сьвіті бачив,
В які ви вбрались репъяхи,
И людям праведно товкмачив
Кобзарські и Книжницькі гріхи“...
Так думае, сумний, аж гляне
На Стикс—и сивий волос вяне—
Встають цілісінькі вони.
Барило в одного на шиі,
В другого—діти золотиі,
Важкій гостинець Сатани!

XXXIII.

Встають з води, на беріг сонний
Виходять бридьма... чути плач:
„О! лучче б я капшук мій повний
Віддав Татарам на гарач“!
—„О! лучче б горілóк я зьрікся,
И ромом пуншовим не впився, [52])
Аніж тут нидіть бес коньця!
Се ж не житьте, одна досада...
Така, Миколо, нам награда
За нашу лжу у Лжи Оцьця“!

XXXIV.

—„Бач, скіглять як! (рече сердитий
Лагідно якось наче дід:)
Та з ними нічого робити:
Накоіли б и в Пеклі бід...
Що ти мене так поважаеш,
Найстаршим дідом величаеш,
За се признáюсь я тобі.

У Пеклі в нас тепер погано,
Не так як перш колись бувало:
Між грішними всяк Пан собі.

XXXV.

„Нема—щоб на жару седіти,
Або висіти на гаках,
Чи то в смолі як слід кипіти,
Чи то пектись на шашликах.
Вони по Пеклу скрізь гасають
И місце знай переміняють:
Той лізе в смóлу, той у жар.
Колиб Чорти не доглядали
Та óсьтями не заганяли,
До в Пеклі б скоівся пожар.

XXXVI.

„А се такі два Гайдамакі,
Яких и в Сьвіті не булó:
Сі знають, де зімують раки,
И компонують тількі зло.
Нехай би в Рай обох пріймали:
На Біса их сюда заслали,
Щоб ясували тут ясу!
Коли живих не збунтовали,
Дак щоб мерьці нам попсували
И в Пеклі справили трусу!

XXXVII.

Та ще—коли се хочеш знати—
Сюди забравсь Мартиримъян, 53)
И хоче всіх повизволяти,
Хто заступався за Хрестян.
Сі ж, хоч и здóрово брехали,
Та Крепаків обороняли,

До він з них здийме всю брехню...
Дак ми их трóхи й придавили:
Цяцькй Мірські им начепили,
Щоб знали нашу вовківню“!

XXXVIII.

—„Мартиримъян?!... Мені про нёго
Стара Дубиниха верзла,
Що тут набачилась усёго,
И в Пеклі, и в Раю була...
Аж се и правда“!

—„То-то й лихо!
В на перш було у Пеклі тихо:
Хто впав сюди, дак тут и сів.
Не знали ніякого хріна,
Що не підмажеш и грошúма:
Як нагодивсь, так и вхопив!

XXXIX.

„Оттим-то стількі год блукають
Та нудять сьвітом Письмаки,
Що им цяцькй их натирають,
Не мов ярмо, гамалики,—
Що ні с ким им погомоніти,
И нікого вже туманити,
Як туманúли Куліша.
Той певно ів би лагоминки
В Раю коло небоги жінки,
Колиб не дáно від коша“...

XL.

—„Хароне діду! дак ти знаеш
Мое имъя“?! (рече Куліш).
—„Яке твое?!... Ти сновидаеш,

Чи на дорозі в Пекло спиш?
Ге!... та се ж він!!... Того ж зраділи,
Неначе дурману изьїли,
Обидва пеські Письмаки!...
Та вже й Мартиримъян скучае,
На Стикс раз-пó-раз позирае,
Щоб с тебе поздіймать гріхи.

XLI.

„И визволить свою отару...
Таких доволі в нас, як ти.
Хоч нависний, так им під пару
Курзу-верзу в Раю плести.
Колиб був знав... ну, та згадають
Не раз мене, як подовбають
В Письменських гóловах своих...
Шкода, що я давно родився
И в Пеклі глибоко втопився:
Я б вишколив обох дурних"!...

XLII.

—„Дідусю! дак ти був людина,
Не Дічче твóриво, мовляв?
Якого ж се—не гнівно—хріна
Ти в Пекло до Чортяк пристав"?
—„Потурнака Ляхá ти знаеш"?...
Самійла Кишку памятаеш"?
—„Да хто ж не знае их обох"?...
—„Хоч Козаки й сьвічки сьвітили
Про мéне, а Ченьці кадили,
Та не послухав дурнів Бóг.

XLIII.

„Сказав мене на вічні муки
У Пеклі на самóму дні,

И щоб я жер живі гадюки,
Седіти ж на жару мені.
Тоді ж старий Харон кінчився...
Той ще й из Греками возився
И óбрав розбишак Римлян.
Мене Чортяки полюбили,
Харонові усиновили;
Я óбраю вже Християн.

XLIV.

„Шкода, що ти влизнеш від мéне
Черес пройдисьвіта того:
Зробив би с тéбе я печене,
Дознав би розуму мого!
Бо нас, Ляхів, ти віщурався,
С Панів, як с Козаків, сьміявся,
Та ба й Москву не вельми штив,
Що Хмеля нáтто звеличала,
С Кутузéнком ёго зрівняла,
А Хміль у шáні у Чортів. [54])

XLV.

„Він зрадниками й брехунами,
Мов греблю, Пекло загатив,
А сам с пятьма Отаманáми
На лоні в Велзевула сів.
З Іудою там побратався,
На два сини знай озирався,
Що жарились у Лжи Оцьця...
А ти на щó, ледащо, важив,
Як Соловъївського зневажив
Своим посланьнем Докторця? [55])

XLVI.

„Защитника ёму такого
Нема ні в Пеклі, ні в Раю... *)
Колиб опрігсь, дак я нікого
В смолі так добре не втоплю...
Всі брехуни в Москві и в Русі,
Які ні є померші души,
Се наша слава й похвала:
Чи Соловъён из Докторьцями,
Підбрехачами-лестецями,
Що кг дурню липли, як смола;

XLVII.

„Дарма що Гуню конокрадом
(Ахилла вашого) зробив, [56])
А Козаків единим стадом
Христовим на всю Русь явив,—
Чи Чернишевській, що Миколу
Навчив зробити брехень школу,— [57])
Чи Писарев, що дурнем звав, [58])
Та ще й ледащом, чоловіка,
Що був краса й шаноба Віка,
Мов Соловей-Боян, сьпівав **).

XLVIII.

„Та в нас усіх их переважив
Брехун Московський, Книгогриз,
Той Соловъёв, що все зневажив
Спасенне й чесне та й проліз
Між оних ніби Патриотів,
А справді лютих идиотів,

*) Читай приписку 9.
**) Знаемо всі, як сей фертик зневажав Великого Пушкина.

Що Мирові дають Закон,—
Що, мов у нас Минос хвосьтяку,
Кручки вам крутять, и собаку
Перебрехали, взявши Трон

XLIX.

„У злочестиві, хижі руки,
И Руській Сьвіт у Тьмі державть,
И всім здаецьця, ніби зьлюки
На Трові с карбачем седять...
Оце ж міз неуків пробрався,
И гнати всіх тихцем завзявся
Новий Розбійник Соловей...
Мов на дубах гніздо зробивши,
Так в диких розумах засівши,
Душив правдивих він людей.

L.

„И ти, невдахо, був правдивий,
И ти виявлював брехню;
Ти, правдолюбче юродивий,
Вже попадавсь у западню;
И на Прокустовому ложі,
Забувши Заповіді Божі,
Тебе самого клав брехун,
Той Соловей Розбійник славний,
Брехун, сказати б так, державний,
Міністра кожного Тивун. [59])

LI.

„Подякуеш Мартиримъяну
Не раз, не два за те, що ти
Один з болотьнього туману
На Гору вибравсь Правоти“...
Рече, и не пили с пилами,

Не туманй вже є туманами,
Димй Пекельні підьнялись...
Страшне ойбйканьне підземне,
И лемент, и риданьне ревне
По воздусі до них неслись.

LII.

Хоч знав Куліш, що не горіти
Ёму в Чорьтячому вогні
И з ледарями не кипіти
У сірьці, дігті та в смолі,
А ввесь из ляку затрусився,
И скрива на димй дивився,
Мов на мисливця з гаю вовк.
„Се близько наші вже Пороги:
Я бачу—он Чорьтячі роги“,
Промовив зьлюка, та й замовк.

LIII.

Аж ось—щубббвсть каюк у яму!
Мов с припечка додолу впав.
Круг сébе наш Панько поглянув:
„Тепер же, мабуть, я пропав“!
А човен глибше знай та глибше...
Пороги в Пеклі ще крутішче,
Ніж Ненасйтець Низовий.
Кругом вода реве-бурхае,
Безодьня бездну прикликае...
Куліш ні мертвий, ні живий.

LIV.

„Ух! доплили таки“! промовив
Тихцем Хорон; та ба! хреста
Вже зась Ляху Потурнакові

На себе класти! Тут не та,
Не Божа сила вже пануе
И на воді людей рятуе
Від нурту, вирви, всяких бід...
Тут Сатана вже заправляе,
Усяку волю и силу мае,
Як ув ораньді в Пана Жид.

LV.

„Гей ви, Чортй и Чортенята!
(Гукне лаюшій дід Харон)
Чи в вас тепер Жидівські сьвята,
Що вас тут скупивсь легіон?
Чого, гракаете, сіпаки?
Хапайте митьтю за прилавки,
За опачини байдака,
Та цупте черес чорториі
На Стикса береги сумнйі,
Щоб там не ждали каюка“!

LVI.

Ги, гу!... Мов Торки босоногі,
Що вгору навпроти води
Бувало цуплять на Пороги
Важкі човни, мов неводи,—
Що дивувавсь Багрянородний,
Як ті недблюдки голодьні
Идуть на ляму залюбки; [60])
Так и Пекельні Гайдамаки,
Рогаті лéкги та гуляки,
Перевернулись в Козаки.

LVII,

Харон их мовчки підганяе,
Не жалуе свого стерна,

И по рогах Чортяк ціляе:
Бо се в них ѝграшка одна.
Серед ойойканьня та крику,
И скреготу зубів и рику,
Зіставсь бідаха наш, Куліш,
Зіставсь, мов човен серед моря;
Та вже до всякого звик горя,
И серце мляве бгав, мов книш.

LVIII.

Аж дивицьця—висока брона,
Мов та що Турки *Порта* звуть.
Се их потуга й оборона,
Тих що тут Січею живуть.
На бро́ні надпись: Всі Язики!
Про що́ есте? Про дух наш дикий...
Які чудьні й страшні слова!
Колиб він зміг таке збагнути,
Чи так далеко сягнути,
До б заболіла й голова.

LIX.

Стоїть, гракае, задивився,
Мов наш Земляк серед Москви,
Що в Москаля лічить навчився
Гало́к, що всипали Церкви́. [91])
Аж фіртка в бро́ні прочинилась...
Кріз ку́ряву, имлу й туман
Якась людина завидьнілась.
„Ходи до ме́не“! (промовляе)
Давно тебе я визираю“.
—„Хто ж ти еси“?
—„Мартиримъян“.

Пісьня тре́йтя.

I.

Поро́ги—мов яка́ драби́на
Понад водо́ю вни́з ийде́;
Мов безъуста́ньня хуртови́на,
У піні скіглить и гуде́...
Щоб твердо ди́во се стоя́ло,
У зе́млю гли́боко вроста́ло
Від ске́ль каміньне камъяне́,
Аж попід бро́ву просьтяга́лось
И в че́рево землі вдира́лось
Куёвдище міцне́ й страшне́.

II.

Здава́лись ду́ші комашне́ю,
Поме́рші души, и чортва́,
Що воруши́лись під земле́ю,
Де не росте́ вже мурава́.
Там попід я́мою йде я́ма,
И тілько мріе, наче пля́ма
На каразіі на сукні. [62])
Из я́ми в я́му те коріньне,
Мов на горо́ді гич-бади́льле,
Куёвдицьця по глибені.

III.

А по ступня́х, по схо́дах, ду́ші
Снують, мов чо́рні мурашки́,
Все вниз та вни́з, на дно кату́ши, [63])
В кого́ гріхи́ найбільш важкі.
Чорти́ их зза́ду підганяють,
В безо́дьню, мов тих жаб, шпурьля́ють,
Як и́нше ви́бъецьця с снаги́.

Тут метушились, гомоніли,
У пітьмі 'дно 'днoго давили
И ворогй й не ворогй.

IV.

Таке там коиццья в тій пельці
Диявольській, що на ввесь мир
Розьдзявилась в пекельній спеці,
Справляючи чорьтякам пир!...
Що скелі воду там бурхають,
Дак тут гусьті димй буяють
И душять зажива мерьця;
А що там дика завірюха,
Дак тут немилостива мука,
Страшенна, люта, бес коньця.

V.

И мов свинота у корйті
Булькоче, ловлючи на дьві
Пожйву, так чортй несйті—
Людей в пекельнёму багні..
У темряву знай поринають
И душі навманя хапають;
Кого розйрвуть пополам,
Котрому голову відкусять,
А йнiого, дак так рострусять,
Що й глянути на ёго срам!

VI.

Таке побачив наш бідаха,
Як тільки хвіртку зачинйв
Мартиримъян, що, наче птаха,
В ковчег підземний взяв—пустив...
Аж за рукав ёму вчепйвся,

Мов у безодьняві топйвся,
И, як листок сухйй, тремтів.
Той по руці ёго погладив
И на ёго таке спровадив,
Що наче вдруге сьвіт уздьрів.

VII.

Бо гляне—ся людйна сьсяе
Серед имлй, немов лихтарь,
Кругом поважно позирае,
Мов патрийарх, або сам царь.
Вус білий гарно закрутйвся,
По підборідьдю любо вйвся,
Що вйголене чйсто мав.
На нім жупан кармазиновий,
А с кучми верх оксамитовий,
Мов шлик у козака, звисав.

VIII.

Подумав би—„се мрія сонна",
Дак тут же в пеклі не до сну!
Подумав би—„сьвята персона",—
Козацька одіж на ёму!
И шабля в ёго коло боку
И шапка-кучма превисока,
Сапъяньці жовті в острогах.
В правйці недолймок сьсяе, [64])
За спйною мушкета мае...
„Ні! не сьвятйй; се й е козак"!

IX.

А на сьвятйх він добре знався:
Их роблено с самйх ченьців;
Хто ж у козацтво затесався,

У пéкло сторчакá летíв. [65])
„Та й судовí, мовляв, писáки—
Своíм порядком розбишáки:
Вонú бес крúвди не живýть.
Бо хоч би й рáк на дúво свúснув,
А судовúк усюди б тúснув:
Однá у них с козáцтвом путь. [66])

X.

„Дідýсю! чи вельмóжвий пáне!
(Озвáвсь Панькó, мов сам не сьвій)
Чи хтó ви é... нехáй не стáне
Ся нáзва за незвúчай мій!
Звeтéся ви Мартиримъяном,
И се имъя менé тумáном,
Як на похмúльле, обнялó“.
—„Имъя моé не нáзва мáрна:
Се Рýська слáва, слáвна здáвна;
Iíй козáцтво не 'дьнялó“.

XI.

—„Що ж се такé“?
—„А óт що, сúву:
Булá крівáва та веснá,
Як обуяла Украйину
Козáцька дúча-саранá...
Що с прéдків мú ві наживáли,
Нетяги мúтьтю гайнувáли:
Прийшлось мешчáнам пропадáть.
Я був у Ніжеві цехмúстром,
Купцéм замóжним и бурмúстром:
Орьдí козáцькій благодáть!

XII.

„Опé ж, дьля позбутьтя напóів,
Та шарпанúни, та боíв
Від самохвáлників-герóів
Сьвятóи віри, козаків,
Ийшлú славетнúкú в козáцтво,
Господарі—у гайдамáцтво,
И я одúн с тих рідких був,
Що рýк в крові не умочúли
И шарпанúни не чинúли: [67])
Я Бóга й прáвди не забýв.

XIII.

„Що там навпóсьлі ні брехáли
Про тé лицáрство письмакú,
Що ніби в Пóлщі витворяли
За віру й цéркву козакú,—
Я прописáв, як знáв, як бáчив,
Нікóли з нúми не мантáчив
На втíху пéкла й Сатанú:
Як нáші Рýсьсю торгувáли,
За все про все не одьвічáли
Ляхú у мéне та панú“.

XIV.

„Дак ти есú мій Самовúдець“?
—„Ні, сúнку: я Мартиримъян,
Олжú та крúвди ненавúдець:
Я між козáцтвом прáвди пáн...
Мартúн, мій прéдок, вийшов з Рúму,
Як пáпа ще мовчáв про схúзму, [68])
Як віра ще булá однá.
Сподóбивсь рід наш благодáти:

Дав Бóг нам дýші рятувáти
У пéклі нáветь и зі днá.

XV.

„Се плéщчуть мáрно теолóги,
Що ніби ми по всí вікú,
Минýвши Стúксови Порóги,
Покутовáтимем гріхú.
Ні! люде ще й Христá не знáли,
А міз нимú такі бувáли,
Що гамувáли Сатанý.
Та й я ось Дúкими Полями
До пéкла втрáпив манівцями,
И с пéкла навманя майнý...

XVI.

„Ще не спустúвсь и в пéрву яму,
А вжé послáв універсáл,
Що на когó ласкáво гляну,
До тóго зáсь пекéльнім псáм!
А тúх двох славників козáцьких,
Прихúлників казóк письмáцьких,
Давнó на Стúксі зупинúв:
Бо з нéтямок олжý плескáли
Та й дýмали, що рятувáли,
А не топúли земляків.

XVII.

„Давнó б ужé я, сúвку, бідних
Невігласів на нéбо взяв,
Чи тáк, чи сяк, а всім нам рідних,
Та все Ильля не дозволяв.
Розвóзючи сьвятúм по нéбу
Книші й усякý их потрéбу,

Возкóм страшéнно торохтúть:
Не хóче й чýти про козáцтво:
Се в ёго кляте гайдамáцтво,
Що дýрьні завзялúсь хвалúть.

XVIII.

„Та й наш ключáрь новозавітний
Зиркóго стóрожа з мечéм
Огнúстим (стóрож тяжко вірний)
Пристáвив ніби с карбачéм.
Менé ж и слýхати не хóче,
Скороговіркою дьрібóче,
Що сі великі брехунú
Молóдіж Рýську попсувáли
И розумú затамувáли
Ще гірше ніж Ляхú панú.

XIX.

„Харóн же, гáспедзький підлúза.
Безощчадний Лях-потурнáк,
Козáцький військовúй ярúза,
Ехúдний, мов той Хміль-козáк,
Бажáв, щоб тут вонú й удрýге,
Сліпé козáцтво й недолýге,
Помéрли с тýги та з нудьгú:
Вік утопúв их у печáлі,
Якóі з віку не видáли
Понýрі Стúкса берегú.

XX.

„Так вас усіх збив с пантелúку
Якúйся піп, чи то чернéць,
Що вúдумав химéру дúку
Омáни бáтьку на ралéць...

Знав, що ёму́ в раю́ не бу́ти,
Дак чо́рту хаптура́ хтів ткну́ти,
Щоб не повісив на гакй
За да́вняшне попа́ една́ньне,[69])
За похоро́ньне вимага́ньне,
За всякі гидосьні гріхи́.

XXI.

„Хто всю Ляхву́ в гее́нну втю́рив,
Що кгрунтова́лась на брехні,
Той и коза́цтво-гайдабу́рів
Пода́в на му́ки Сатані.
Не хто се бу́в, як піп химе́рний,
Що, не очистившись од скве́рни,
Завзя́вся ду́ші очищча́ть.
Там езуйт, а тут хапту́рник,
Лука́вий, чи слепи́й прислу́жник
Того́, що зве́цьця благода́ть.

XXII.

„Споглянь, и тут седи́ть непе́вне
В глухім коньці біля́ ворі́т!
(Рече́, и на обли́чче те́мне
Ис се́бе пролива́е сьвіт).
Сей заслужи́в страшно́и ка́ри,
За ті гусьті письма́цькі хма́рі,
Що по Вкраййні роспусти́в!
Та до́бре, що тебе́ послу́хав,
Мое́ письмо́ сяк-та́к рошчу́хав:
Ёго́ ти с пе́кла слобони́в. [70])

XXIII.

„Ти Самови́дцем рятува́вся,
Ним и друзя́ку рятува́в;

Ато́ б він вку́пі с ти́м купа́вся,
Кого Коніським ясува́в“...
Зрадів Куліш: „Се той Бодя́нський,
Що нам вопро́с козакопа́нський [71])
Був Лжеконіським замути́в!
В нас Матери́нкою він зва́вся, [72])
В казка́х прабабівських коха́вся
И зо́дьві віршами зложи́в“.

XXIV.

„Исько́“!
—„Панько́!
Так привіта́ли
„Приятелі одно 'дного́...
Чорти́ хвости́ попідгина́ли,
Втеря́вши вязника́ свого́,
На дру́зів залюбки́ диви́вся
Мартиримъя́н, и весели́вся:
Не попусти́в би ні Панька́,
Ні Запоро́зьця Матери́нки,
Що зро́ду не вжива́в горілки
И сме́рьть зустьрі́в натощака́. [73])

XXV.

„Ході́мо да́лш між ме́ртьві ду́ші!
(Рече́ до них Мартиримъя́н).
Хоч затуля́тимете й ву́ші,
Блука́ючи по вертепа́м,
Да му́сите чини́ти во́лю
Того, хто ста́рший надно мно́ю.
Неда́рмо я сюди́ прийшо́в,—
У ца́рство бре́хень та ома́ни
Кріз те́мряву, дими́ й тума́ни
До вас из не́ба шлях знайшо́в“.

XXVI.

Аж слухають—всі переважив
Якийся голос презичний.
Придивляцьця—увесь у сажі,
З одежи—тілько вже штани.
Лицем—сказати б гайдамака,
А справді був собі писака,
Да лиха за брехню здобувсь.
„Рятуйте, люде добрі, пробі!
У мене й очі вже на лобі...
Про що я на жару пряжусь"?

XXVII.

—„Про що?!... А дохторець тупіка,
Що сьпік ти якось на швидку?
Він розумом спів чоловіка,
Сердитосьтю ж рівен бику...
Тепер скрізь по Москві гасае,
Всіма дурними заправляе:
Бо бреше за десятерох.
Оце ж за нёго ти й пряжесься,
Поки й він сам не опряжецьця:
Тоді прягтиметесь удвох".

XXVIII.

Таке жорстке промовив слово
Та й одвернувсь Мартиримъян...
Писаку, ледьві вже живого,
Окрив знов смород и туман.
„И зьвідкіля той Карник взявся,
Під мене вицо підлизався,
Щоб дав ёму сан докторьця!
Тепер и муцьця без устанку

Що-дьня, що-вечора, що-ранку
За брехува в брехни оцьця"!

XXIX.

—„Він сам брехун! Я добре знаю
Сіпаку (тут Исько озвавсь).
Під мене, по свойму звичаю,
За Флеччера він підкопавсь... [74])
Подвижник, бачите, ваукн:
Ёму не попадайсь у руки,
Ато в засьтінок поведе!
Там с тебе видавить олію
За всяку вчену різноцію:
Бо в дурьнів перед він веде".

XXX.

—„Шкода, про те вже й споминати!
(Рече тоді Мартиримъян).
На те ёго родила й мати,
Щоб грішми набивав гаман.
Се й е широка та дорога,
Що душмани веде від Бога...
Та годі! цур им! аж ляшчить
В ушу вже в мене від их крику,
Від біснуватого их зику...
Не легко й нам сюди ходить.

XXXI.

„За деякі гріхи мушкета
Зза спини й досі я не збувсь;
Вкривае знов мене саета,
И в панський знов сапъян обувсь,
И бороду мені знов голять,
До моди Ляцькои неволять [75])

Чортй, мов дáвні козакй;
Щоб спóминка ся злочестйва
Булá в пекельніх мýках жйва,
По-пáнськіи рóблять аавпакй.

XXXII.

„Так сьмíх из нас, людéй статéчних,
Собí дийвол учинйв!... [76])
Пріятелйв моїх сердéчних
Багáцько він занапастйв.
Седйть вонй тепéр глибóко,
Так як звіцьціль до хмáр висóко...
Я лізти в ті ямкй боюсь,
Щоб зрáдошчів не показйлись,
Мені в саéти не вчепйлись...
Від нйх нічйм не відобъюсь...

XXXIII.

„Байдýжна бо мерьцям шаблюка,
Не стрáшен им и самопáл...
Там, дé що-дьнй, що-нóчи мýка
Да крйк, мов кáзицьця кагáл,
Шкода й казáти й угрушчáти,
Так як рубáти да стрелйти.
И слóво й діло там—манá.
Скрегóчуть, мов кріз сóн, зубáми,
А скіглять—бáч?—вовкй вовкáми...
И дрýга смéрьть им не страшнá.

XXXIV.

„А там, де мýчицьця Иýда,
Тудй ніхтó ще не спускáвсь:
Такóго дйвольського чýда,
Здаéцьця, й Бáйда б изьлякáвсь.

Нехáй вонó вам и не снйцьця,
Нехай их путь запропастйцьця,
Тих щó у чéреві землй
Седйть, мов задобкі рáки,
Боговідстýпні гайдамáки,
Що сéрце в их—самí драглі.

XXXV.

„В драглйнім сéрьці ні закóну,
Ні чéсти й сóвісти немá.
Від молодóшчів та й до скóну
Панýе там пекéльня тьмá.
Як йма 'д йми в пéклі глйбша,
Так тéмрява там знáй густіша:
Там сьвітить каганéць-олжá,
И пóти сьвіт олжйвий сьсйе,
Покіль безýмно досягáе
Аж до сьвячéного ножá“...

XXXVI.

Повáжну мóву перебйла
Мартиримъйну Татарвá
Шкварчáла ж бо и джеркотіла
Не то Ляхвá, не то Литвá...
Чи не Ордá се наступáла,
Що на сім сьвіті вже пропáла?
Чи се ойóйкали Жидй?
Такóго гóмову чуднóго,
И кривомóвного й тупóго,
Не чýли нáші й прадідй.

XXXVII.

„Се не Татáре й не Комлйки [77])
Идýть на нáшу мéртву Русь [78])
(Речé Мартиримъйн): се дйкі

Умй плетуть хвалу комусь,
Хвалу Некрасову поэту,
Що річку каломутну Лету
В пустйні жизьнянїй знайшов,
И через нéи, пóвен слáви,
До кривомóвнои нрáви
Душéю мéртвою прийшóв.

XXXVIII.

„Не всі ж бо тут, як той розбійник,
Що в тéмних розумáх засів,
И вóли й прáвди ненавйдних,
Собі гніздó в их сéрьці звйв,
Не всі, що чуете—гукáють,
Москóвську вéлич проклинáють,
Ойóйкають, мов Жидовá,—
Не всі вонй мерьці. Міз нйми
Есьть и такі, що ще живйми,
Закóном дйвним естествá,

XXXIX.

„Спускáюцьця між мертьві душі
Своим портрéтом, и терплять
Заздалегідь у 'цій катуші
Що мусять мéртвими приймáть...
Таке й за Дáнта вже бувáло,
И він видáв такйх чимáло,
Що між людьмй собі живé,
Та ще й сьвятйм у дурьнів звецьця,
Душá ж у пéклі вже пряжéцьця
И спóломъя, мов бик, ревé.

XL.

„Споглянъмо в 'цю простóру яму...
А тй, Панюто, придивйсь... [79])

Той що на пйці нóсить пляму
Злодюги... дé ти з нйм зустьрівсь?
Бач? мов у тьрясьці ввесь затьрясься!...
Бо в тéбе він такóж прокрáвся
В имъя Сьвященного Письмá,
Що ти перекладáв на мóву
Стару, на Рушчину здорóву,
Задьля простáцького умá.

XLI.

„Ёму книжкй й ляндкáрти, пéвний
В ёгó повáзі, ти вручйв,
Щоб він, покіль далéкі зéмлі
Объідеш, так як скарб хранйв...
И він книжкй ті до однóи,
Та й грйші ще, діяч сьвятóи
Евтéрпи, жрець усіх наук,
Покрáв, та й прав. Бо бес повáги,
Беш чéсти, бес путя нетяги
Жидáми ледарі живуть. [80])

XLII. [81])

„А ось швидéнький, приязнéнький [82])
Русйнчик, що тебé лестйв
Послугою, и сей гарнéнькі
Книжкй твои занапастйв,
И не сорóмився брехáти,
Мовляв—ёму подарувáти
Привіз есй такі книжкй,
Що их и з рук не випускають
И на столі щодéнно мáють
Працëлюбйві письмакй.

XLIII. [83])

„Дивúсь, Панюто: он гогóче
И той важкúй на прáцю бúк,
Що все до прóсьвіти охóче
Тумáном туманúти звúк.
И сей из úншими такúми
Грошви рибáлками хисткúми
До тéбе, сúнку, підлизáвсь,
И в тéбе не однý сотьнягу,
Ёгó б то прáци рівновáгу,
Ніймáвши лжéю, облизáвсь.

XLIV. [84])

„А хóчеш бáчити міз нúми
З ушúма дóвгими портрéт
Дурнóго дýрбаса?... Своúми
Жертвáми се—благúй поэт,
Та про жертвú своú скрізь трýбить
И чéсьть тогó й повáгу гýбить
Комý навкóлішках підьнíс
Сам жéртву на олтáр оччúзни,
И за очúма укорúзни
И брéхні шúрить, нúций пес.

XLV. [85])

„А он за ним ревýть ще двóе
Лихúх ёгó приятелів.
Обúдва—зьлюки Громобóи,
Та дідько их не спокусúв.
Вонú такúми й породились,
Христúлись и пере-христúлись,
И стáли залюбкú брехáть

Укýпі з дýрбасом ушáтим,
И все твоé, вже аж до хáти
Твоéи нúщить-руйнувáть".

XLVI. [86])

А що? впізнáв? Се их сковáли
Чортú шкварчýщим ланьцюгóм
За те, що вкýпі вітьтягáли
У тéбе кýплений вже дóм.
Бажáв есú добрá сьвятóго
Купúвши дом серед сьліпóго
Сільського люду у тумú,
Що тілько й знáе істи—пúти
Дá лéкгою на сьвíті жúти
Промúж трудящими людьмú.

XLVII. [87])

„Дивúсь, он двáцьцять и чотúрі
На лóбі вúпалено в их.
Се та ціфíра, що лічúли
Годú перéбрехів своúх.
На двáцьцять и чотúрі рóки
Их дýші у казáн глибóкий
Чорьтяки вкúнуть при тобі...
Вже закипáе, и чорьтяки,
Несúті мýками собáки,
В долóні плéшчуть их судьбі".

XLVIII.

„А óн—споглянь—з Мордвú причéпа
Міз нáших рíдних брехунів.
Сёгó прийняв би й пéс Мазéпа
В Батýрині до серьдюків,

Що на царя Петра́ брехали
И Ка́рлу сва́ту продавали
Насьлідьде Киёвське Москви,—
Що всім коза́цтвом колотили
И тро́хи знов нас не втопили
В давняшніх ка́верзах Ляхви́.

XLIX.

„Тепе́р чорта́м казки́ брехливі
Швиде́нько, мов ладки́, пече́
И, як товклий діди́ зрадливі,
У сту́пі пра́вду зна́й товче́:
З верби́ гнилиці тру́сить гру́ші
Про казколюбві ме́ртьві ду́ші,
Що в и́ншоі й живіт болить,
Та борзописцеві байду́же,
Незгірш од ба́би мо́ркву стру́же
И на все пе́кло верещить“

L.

Та як було́ й не вереща́ти?
Він роздобу́в собі Жидка́
И ста̀н его́ так вихваляти,
Немо́в Пекга́са-ступака́.
А той ему́ під но́ги слався
И з ним уку́пі величався
Що „с Кулеше́м удво́х руба́в
Его́ сокирою в письме́нстві“
И Кулешу́ б то в совершенстві
Слове́сному допомага́в.

LI.

Тепе́р же за деше́ву сла́ву
Червоним зо́лотом платив,
Що, по пеке́льнёму уста́ву,
Из дро́в, як жа́р палки́х, робив.
Его ж само́го знай коло́ли
Чорти́, щоб гро́ші не холо́ли,
Що під Мордо́вцем роздува́в.
И він ёму хвалу́ земну́ю
Переверта́в ув алилу́ю,
Що во́вком скіглячи, сьпіва́в.

LII.

„Діду́сю! (тут Кулі́ш озва́вся)
Про пекло лу́чче ду́мав я:
Не зна́в сёго́ й не сподіва́вся,
Що тут вся та лиха́ сімъя
Письма́цька, панська й гайдама́цька,
Що нас, мов пес, ирва́ знена́цька...
Я в ій невда́хою родивсь..,
Не хо́чу ба́чити портре́тів
Сих ледарів, олжи́ поэтів,—
Неха́й усі́м им свиццця біс“!

LIII.

—„Він им и свиццця, любе ча́до,
Ато́ б вони́ тут не були́,
Аж по́ки се́ паршиве ста́до
Смерьть не турну́ла б из земли...
Но му́шу хирного шчадити:
Ти до́вго ще гірку́ю пити
Повинен між люде́й еси́...
Бо за химе́рним талала́йством
Та за слепи́м-пъяни́м кобзарством
Сво́го́ ума́ им не даси́...

LIV.

„Ну, та ще в дру́гу подивися
Безо́дьню чо́ртовои лжи́,

Щоб знáв, изьвідкілй взялйся
Сьвячéні в кобзарй ножі.
Спогляне: се бéнкет-пир чорьтячий,
Гармйдер шинковйй козáчий...
Бач? хóдить кінва кругова.
И не хотіли б з нéи пйти,
Да мýсять: бо живцéм лупйти
Готóва зáраз их чортвá.

LV.

„Чи ти догáдуесься, хто се?
Не чéрьнь козáцька, все паний,
Письмáцтво все простоволóсе
Гіркý лжу пъé у Сатанй"...
Аж затрусйвсь увéсь, як глянув
Куліш у ту страшéнну яму...
Впізнáв палйвод-письмакiв,
Що брéхнями грошвй надбáли,
Царів премýдрих зневажáли
Та вихваляли козаків.

LVI.

„Дідýсю! змйлуйся! не хóчу
Дивйтись на злорічу тьлю!
Вертáй менé боржій в робóчу,
В простáцьку, вбóгу жизьнь мою"!
—„Так! мýшу хйрного шчадйти:
Бо дóвго ще гіркую пйти
Повйнен між живйх есй...
Морóка тілько нам з Иллéю:
Все рóбить вóлею своéю,—
Блишчйть-грімйть, як хоч просй!

LVII.

„Колйб не він, я вас до Бóга
Просьтісінько б у рáй помчáв.
Мені знакóма ся дорóга:
Не раз, не два іий верстáв.
Ключáрь же нáш собі старéнький,
До всіх, що кáюцьця, благéнький:
Бо й сам колйсь умів грішйть...
Попрóбую Ильлю сьвятóго,
Мов Зéвса Кгрéцького гнівнóго,
Кадйлом лю́бим підкупйть.

LVIII.

„Вельмóжне бо небéсне пáнство
Кадйло нюхае земнé,
И дýмае про лютерáнство,
Що в ёго сéрце камъянé.
Оцé ж летімо до Ливáну,—
Про цю сьвятйх нóсів омáну
Там смйрни й мурри зберемó.
Но пéрш над Стйкса берегáми
З двомá злучімось письмакáми,
Та вкýпі вже й полетимó.

LIX.

„Ох! не люблю я, що Старóго
Не тáк-то слýхають богй...
Хоч и потýжен він, та в ёго
Гнуздáти всіх немá снагй.
Ильля-грімій грімйть-стреляе,
Петрó-ключáрь знай спить-куняе,
А сам далéко десь живé,
И рáд би всіх запомагáти,
Та за громáми нечувáти,
Чи хто ридáе, чи ревé.

LX.

„Ну, та попрóбуймо летíти
Понад землéю, щоб зза хмáр
Грімій гарáзд не зьміг сьлідйти,
Кудй живá простýе твáр.
Про тéбе се кажý: сі ж трóе,
Иськó й брехáк завзятих двóе,
Земнý вже лáму відбулй.
А щоб Ильлá не догадáвся,
Хто щé з землі живýщий зьнáвся,
Переверьнімось ув орлй“.

LXI.

Речé—и не димй з димáми
Стовпóм по нат тромá звилйсь,
Не туманй то с туманáми
Над Ахеронóм підьнялйсь.
Ні! сé ш чорьтячои темнйци,
Мов сам Ильлá, на колеснйці
Бес пóломъя, вонй зьнялйсь.
По над Порóгами й Харóвом,
Над каюкóм, Турéцьким чóвном,
Немóв орлй в димý неслйсь.

LXII.

На дйм сей скрйва позирáе
Харóн, мов на мислйвця вовк,
И щó вонó такé літáе,
Не візьме потурнáк у тóвк.
Чортй собі поторопіли,
И ледьві чóвна не розбйли
Об Ненасйтецький Поріг...

Аж ось—за Стйксом зупинйлось
И стйха до брехáк спустйлось.
Тоді він прáвду постеріг.

LXIII.

„На біса ж (кáже) ми трудйлись,
Гатйли в пéкло християн?
Хибá щоб нйми поживйлись
Такі, як сей Мартиримъяв?...
Катмá, бачý, и в чóрта глýзду:
Не Аримáну він, Ормýзду [88])
Дарéмно пáнщину робйв...
Колйб ще тóй, що проміж зóрі
Вливае прóсторонь, як мóре,
Всі грішні дýші не простйв!

LXIV.

„Тоді чортй менé самóго
З нудьгй прягтймуть на жарý...
Хибá вже Хмéля им старóго,
Мов чемерйцю в прáх зотрý,
Щоб чхáли, пóкіль я втекáти,
Пятáми бýду им кивáти,
Як с Трóи накивáв Евéй...
Ойóй! колй б був дагадáвся
Та мйтьтю за тромá ввігнáвся,
Як за Иллéю Елисéй“!...

LXV.

Шкодá! дим-хмáра налетíла
На двох стверéжених писáк
И пх до Бóга підхопйла.
Зоставсь одйн Лях-потурнáк.
Зостáлося ж ёмý й барйло,

Що горілками так душіло,
Зоставсся и важкий гаман.
Даремно мудровали зьлюки,
Як мистецям завдати муки:
Все зьнівечив Мартиримъян.

LXVI.

До Бога... О! як там просьтірно
И серьцю нашому й уму!
Сияе в Бозі дух наш зірно,
И вже гряниць нема ёму.
Як Божа просторонь бескрая
Всі мириади исповняе,
Що нам здаюцьця беш числа,—
Все в Бозі дух наш обіймае,
И правда кривду просьвітьляе
Без недорозуму и зла.

LXVII.

Так неборак Панько хвалився
Між тими чотирма тіньми...
Ні! не хвалився,—він молився,
Та мусив знов жить між людьми.
Які ні е вони на сьвіті,
А треба з ними якось жити...
„Не хочу“... ні! сёго сказать
Ёму, на піддержку безумним,
Чи то аж натто вже розумним,
Не дасьть Господьня благодать.

Кінець поемі.

Замісь надосьпіву до Небрешиной поэми.

віршуваньне самого Куліша,

послане Небресі на подяку за ёго правдиве оповіданьне.

О, скількі раз бажав я живши вмерти
И накликав на себе людзьке зло!
Да рятував себе не раз од смерти
Тим, що гірке, як смерьть сама, було.

Отрутою вертав собі здоровъе,
Що вороги у чашу знай лили...
Колиб змогли, вони би с серьця кровъю
Гарячою моею налили.

И на пиру веселому земному
З моим имъям та чаша знай стоить,
Щоб не дало мое имъя нікому
Отруене вино иш чаши пить.

И, дивлячись оддалеки на клятих
Моих сіпак, безошчадних катюг,
Завзятьте я з души зву на завзятих,
И знов берусь за экстирпатор-плуг.

И дивними, незнаними судьбами,
Як воду, я отруту ш чаши пъю,
Над усіма моими ворогами
Возношу жизнь, мов корогов мою.

И вйпивши, вже не жадаю смерти,
И жартами дратую людзьке зло,
И людзьке зло дратоване умерти
Мені оце й у пеклі не дало.

Там бачив я ворожі кляті душі.
Их клевета, на йстену хула
До батька лжи, у мрак его катуши
За здалегідь уже перенесла.

Вони в его пирують одесную,
И лжу гірку з моеи чаши пьють,
И ходить вічно чаша в круговую,
И вічно яд бісий у чашу льлють.

Покиньмо их, верьнімось до спасенних,
Хто йстену всім серцем возьлюбив,
Хто діл благих, смиренно сокровенних
Мужам кровей лестивим не підбив.

О розумй й серьця не фарисейські!
Хоч мало вас в письменстві на землі,
Да много душ ви в тихі Елисейські
Поля и в рай Господень провели...

Молюся вам, воистену блаженним
На осиянних правди висотах:
Ведіт мене ще раз по ямам темним,
По тих страшних пекельніх вертепах.

Нехай мені, мов Дантові Виркгилій,
Покаже все благий Мартиримьян,
Що брехуни брехнею заслужили,
Справляючи у пекло християн.

Нехай за се криваву одіж скине,
Що надалі статечнім козакй
И голубом пречистим стиха лине,
Осьвічуе и казани й гаки.

А я скреплю мое болюче серце
И мужности у Байди попрошу,
И про мое роскублене кубелце
Хоч діточкам нерідним напишу.

Нехай вони всю правду-матір знають
И правнукам своим передадуть,
И до небес доріженьку верстають,
И прокленуть брехливу-зьлющу путь.

Позичена Кобза.

Пересьпіви чужомовних сьпівів.

Присьвят

од староруса новорусові.

Позичену сю Кобзу присьвячую подячно—не кому-не-
дис проміж моих земляків Староруських, ні! бъю з нею
ло перед Новорусом Плетнёвим Петром, перед ёго тихо-
ною в своїй величі тінью,—тінью такою в своїй смир-
ст принадноповажною, що великий спроміж великих и
вмрущий спроміж невмірущих Пушкин не раз мовляв
у ревно від серьця: „Колиб мені дано було народитись
ре, дак усе мое, яке воно ні е в мене, занедбав би,
б прости мені Плетнёвим, а не Пушкиним, таким Плет-
зи, яким ёго знаю“.

Розумію дивне слово дивного поета й чоловіка, и по-
ннюсь найлюбійшою мені працею моею благій тіні, про-
вевій прославителем Руси ще за живота. Сей кумир
этинёго поклоненьня в дусі й правді мене незнаного, ні
ної людини, прийняв у столиці так, що я вважав ёго
рідного батька,—ще й натто, що не таивсь перед ним из
им рідним словом, служачи сёму слову вже й тоді над
ише служенье, а ихавши в Німещину коштом Академиї
ук подав ёму на схованку написану вже тоді Старорусь-
овою „Чорну Раду“.

Куліш Олельковіч Панько.

Словце до староруських народовиків

на появ Позиченои Кобзи.

Тим часом як, патрийотизму повні,
Ви дбаете про слово рідне нам,
Слова чужі, художливо кунштовні,
Я на корисьть готую землякам.

„Сокровище благих“, нехай вони розмають
Козацького завзятьтя тьму пъяну
И письмакам правдивим помагають
Бороти лжи владику, Сатану.

Вузенько Русь ми ввикли розуміти,
И творимо ійи собі с казок...
Химерного письмацтва хирьні діти,
Ми б узяли хоч Німця на зразок.

Він рідну фалш письменницьку покинув,
И прихиливсь до Кгреків та Римлян,
Широкою рікою правди пливув,
Простуючи в науки океан.

О кобзо! ти, що в Німця позичали
Не раз, не два Славянські главарі!
Зневаж, забудь усе, що нам сьпівали
Пъяні як ніч козацькі кобзарі.

Вернись у ту старовину велику,
Як перед ми в Славявщині вели,
Як Половців жахали силу дику
И захистом културникам були.

Нехай твои широкодзвоньні струни
Задзвонять знов, як „віщий“ той дзвонив,
Що лаврами сьвяті нам древні труби
Про всі царства, про всі віки окрив.

И вклонимось тіням великославним,
Що викликав из забутьтя про нас,
И зробимось в Славянстьві рівноправним
Народом, як бували в оний час.

И подамо чужим язикам руку,
Що Руський дух и в мирі и в бою
На висоті держали, но в розлуку,
И Русьсю Русь не пустимо свою.

Хоч кинуто чужим нас на поталу,
Роздерто нас безбожно на шматки,
Ми вернемось кг единости началу,
Не пратимем природі навпаки.

И вийдемо с політики туману,
Що розуми потуманила нам,—
Що подала Ляхам нас ув оману
И вчням их, сіпакам Козакам.

Розибъемо розумови кайдани,
Що Москалям передала Ляхва,
И сьцілимо у млявім серьці рани,
Що завдала нам дурена мужва.

Зневажимо ножі ті „обоюдьні“,
Що в руки ій давав пъяний пророк,
Забудемо віки усобиць трудних
И з Заходом зъединимо Восток.

Дарма, що нас указами тирана
в Сибір нова було швиргае Русь:

Від океана та й до океана
Наш древній дух на міць нову здобувсь.

То сіяла вона зерно спасенне,
Що віщий нам завітував Боян:
Воно нам ту потугу слова верне,
Що пригнітив завидливий тиран.

Що в Галичі почуе Руське серце,
Владивосток далекий тим самим,
Мов голосна струна кг струні, озвецьця,
И надихом сповницьця Русь одним.

Куліш Олелькович Панько.

Слово до Німців

на появ Поэиченои Кобзи.

Довгенько нам була Німещина замкнена,
Замкнули ж нам іии герои-Козаки,
Наслухалась про них вістей уся вселенна,
Які вони були буйтурьні хижаки,—
Як всюди писане й друковане палили,
Як християн-сусід в людзькій крові топили,
И дбали про одно: щоб сьвіт увесь тремтів,
Там де Козак-хижак с Татарином летів.

Чи пiймуть же то нам поважні Німці віри,
Що мова з мов була не в их, а в Козаків,—
Що й трубадурі их и вславлені трувірі
Повчитись мусили б у наших земляків,
Колиб нам Полща шкіл своих не споруджала
И змалку нам смаку письменством не псувала.
Так! мову матірьню забули письмаки,
И лядували в нас ба и попи й дяки.

Могила придушив у Киеві нам духа;
Схоластика ёго засіла й у Москві.
Постала й там була письменницька засуха
Та не подужала міцнои голови:
Що в мові попсував невдаха Тредьяковський,
Воздвигли Ломонос, Державин и Жуковський,
А що гряде ійи великий властелин,
Пророкували нам Крилов и Карамзин.

Прийшов и сотворив нове в народіх слово,
Як царство сотворив нове колись Иван...
Ми спершу зиркали на Пушкина сурово,
Що ніби по Ляхах родивсь изнов нам пан,—
Аж ні! Котьляр, Гулак, ба й Квітка помилявся,
Що Руський наш язик Московщині піддався:
У скелі й нам пробив криничину Пегкас,—
Кастальськои напивсь попушкинський Тарас.

Бурлива в Кобзаря була вода живуща,
Які були в пісьнях и древні буйтурі;
Но він, мов соловей, вітав нас на зорі...
Ще раз прокинулась в нас Муза невсипуща:
Як нам до Батия живі рокотали,
Так довго и письля Руйини не вмовкали...
Тарас нам нагадав ті „віщиі персти“,
Що на „живі складав“, Бояне батьку, ти!

Оце ж уже тепер, поважні Німці, знайте,
Що джерело нове живить наш Руський дух...
Нам кобзи славнои ласкаво позичайте,—
Не буде вам вона тонкий терзати слух.
Дозволте взяти й нам високі ваші тони,
Ачей и в нас сердець озвуцьця милийони
На голос голосний великих кобзарів,
И мови вашои и розуму царів.

Куліш. Олелькович Панько.

Сьпівець.

Was hör ich drauszen vor dem Thor...
Göthe.

Що се за гук під ворітьми я чую,
И воскликп на замковому мосьті?
Довгенько вже з гостьми я бенкетую,
Та ще чогось мов ждуть шановні госьті.

Промовив царь, и слуги посилае:
„Нехай сьпівець в царській моій сьвітлиці
Свою народьню думу засьпівае,
Як у гаю сьпівають вольні птиці“.

—„Витаю вас, високославне панство,
И вас, величні, благородьні дами!
Стою, немов изьнявсь у гірьне царство,
Що сьсяе разом сонцем и зьвіздами.

„Хто зорі сі назвав би по именьню?
Ні, не мені титули ім складати.
Потуптесь, очі, тиходумно в землю:
Не час вам дивом дивним дивуватись“.

Рече—и крильми орьліми, перстами,
Потужно вдарив... задзвонили струни.
Перекликались и громи з громами,
Сьпівали й соловъі під их перуни.

Зумився царь: народьня пісьня духа
Ёму й ёго царятам підіймала.
З увагою розумною він слухав
Слова, що старана завітувала.

„О сьпівче! ти в своих словах крилатих
Прийняв од Господа „благе даянье

И вивершений дар" нас возвишати
Над наше царюванье й панованье.

„Идіте ж, вірьні слуги, принесіте
Важкий ланьцюг с скарбівни щирозлотий,
И на сьпівця шанібно возложіте
Ясу царськои нашои щедроти".

—„Ні, царю! я сьпіваю так, як птиця,
Що між вітьми житло роскішне мае...
Про иншу стать ланьцюг той знадобицьця,
Мене ж мій сьпів аж натто вгонобляе.

„Коли ж мені дозволиш попросити
Вгоноби-шани, попрошу однои,
Щоб дано меду доброго запити,
Чола пъяного, сьпів перет тобою".

И кінву сьрібну взяв сьпівець за вухо,
И вихилив у груди голоснії,
И, як зробилось у тій кінві сухо,
„Благословен (рече) сей дар огнистий!

„Благословен и дом той знаменитий,
Що пращурьні меди в лёху ще мае!
Хто хоче в сьвіті благодатно жити,
Нехай мое той слово памятае".

Кграф Габсбуркг.

Баллада (1273).

Zu Aachen in seiner Kaiserpracht.
Schiller.

Ув Ахені в пишній порфирі царській,
З сьвітлиці давнезьвій, у залі,
Седів король Рудолф в потузі сьвятій:
На трон бо найвишчий ёго повінчали.

И се император сьвій пир пирував.
Ёму Рейнський пфалцкграф іду подавав,
А Чеський король лив напитки перласьті,
Всі ж семеро тих, що обрали ёго,
Як ходять планети круг соньця свого,
И сили ёму підклонялись и власьті.

Захряснув народом високий балкон.
И товпились люде в утісі великій.
Мішавсь то грізний, то веселий тромбон
З гуканьнем громади та з громом музики.
Скінчивсь бо крівавий, погибельний час,
Огонь пожарищ на руйині погас.
Найвишчого мали судьдю тепер люде.
Списи не буяли по волі своій,
Злидарь не журився в хатині низенькій,
Що здобичу завтра в харцизника буде.

И взяв цісарь кубок з вином золотий,
И любо споглянув на дружні він лиця.
„Блискучий (рече) и роскішний мій пир,
И розум и серце мое веселицьця.
Однои б ще тільки роскоші мені:
Щоб груди восторгом сповнити мои
И звисока Бога хвалити навчила!
Я змалку кохавсь у кобзарських пісьнях,
И що, яко рицарь, любив у полях,
Того и цісарська душа восхотіла".

Аж тут, серед сонму князів-королів,
Сьпівець в довгій гуні широкій зъявився.
Вже волос ёго під сьріблом побелів:
Доволи він сьвіту видав и навчився.
„У струнахъ (рече) рокотливих-живих
Багацько веселих пісень и сумних
Про все, що бувае в Господьнёму мирі,
Як розум шумуе, як серце кипить...

Про що ж засьпівати мені повелить
Великий властитель на пишному пирі“?

—„Не нам царювати-рядити між вас
(Рече, до гостей осьміхнувшись, владика).
Над розумом вишчу признав еси власьть:
Година—цариця у тебе велика.
Як в воздусі вітер крилатий шумить,
Не знае ніхто, зьвідкіля він летить;
Як потай нас ключ бъе, з безодьняви рине,
Так пісьня озвецьця в души у сьпівця,
Всевладниця-сила, що ій ні коньця,
Ні почину наш розум и серце не знае“.

И в струни сьпівець голосьні задзвонив,
И став додавати до дзвону словами:
„По пущчі по хмизу кграф-рицарь гонив
Конем за бистрими зьвірми-сугаками.
Сьлідом лук и стьріли везло пахоля,
Як доброго ж він зупинивши коня
Став стиха у лузі ступою ступати,
Почув дзвоник... Зустьріч піп се простував
З дарами, и людям дяк знати давав,
Щоб кожне могло их достойно стьрічати.

И рицарь негайно сьсідае с коня
Смирненько сьвій брилик мисливий здиймае
И, так як з ним разом ёго пахоля,
Сьвятиню доземним поклоном вітае.
Нагірьні ж дощчі скрізь води налили,
И се—бурчаки гучно лугом текли:
Попові з дарами нема переходу.
Він ставить на землю сьвятий сакрамент,
Розувсь из обувъя свого в один мент...
Готов у бистру босоніж ийти воду.

„Куди се, паночче? (тут рицарь спитав,
Побачивши, що він задумав чинити).
—„Хапаюсь, мій пане, (ёму відказав)
Недужнёго, докіль не вмер, причастити.
Щоб душу в скорботі від муки спасти.,
Сюди навпростець я задумав пройти
Хмизами-ярами с сьвятими дарами.
Аж греблю нагірьня прорвала вода,
Тепер же навколо обходить шкода,
А босими скорше постигну ногами“.

—„Ні, оччеʺ! й саджае ёго на коня,
Шовкові дае поводи ёму в руки,
Щоб він по затонах не брів навманя
И душу спасав у скорботі від муки.
А сам до хлопъятка сідае в сідло,
Що панське знарядьде мисливське везло,
И с серцем веселим додому вертае.
А він, скоро діло спасенне вчинив,
Коня за повідьдя шовкові привів
И кграфові дяку смиренно складае.

—„Ні, чесний паночче! (промовив тут кграф)
Не сьмію на службу коня потребити,
Чи то в полюваньні, чи то у боях,
Що ти ёго Спасу сподобив служити.
Коли не на власну домову користь,
На церкву обернеш красу ёго й хисьть.
Тому бо подав я коня боёвого,
Що маю и чесьть, и всі блага земні,
И все, що досталось в насьлідьде мені,
Не инше, як тілько від нёго самого“.

—„Нехай же (рече піп) Господь из небес,
Що голос болящих людей своих чуе,
И тут и там вишче всещедро тебе,

Як ти ёго даром твоим, ушануе!
Ти з рицарів рицарь, з кграфів еси кграф,
Боями ти славен в чужих сторонах,
Шість дочок вродливих тобі процьвітае...
Нехай же (пророчо рече) у тьвій дом
Вони принесуть шісьть блискучих корон,
Нехай ёго слава вовіки сияе“!

Тоді император чоло похилив,
Забуте ёму ёго память вертае...
Споглянув у вічі сьпівцю й зрозумів,
Яким ёго сьпівом старенький витае.
В простацькій-кобзарській одежі сьпівця
Він давнёго бачить свого паноцьця,—
И ринули сьлёзи... Их цісарь ховае
В червчатій порфирі, и всяк догадавсь,
Який кграф з дарами сьвятими стрічавсь,
И в серці Господні судьби прославляе.

Прошчаньнє з рідною вкрайиною.

Adieu, adieu! my native shore.
Byron.

Прошчай, мій краю, берегу рідний!
Вже ти зникаеш над синім морем:
Вітьрі ночниі, ревучі фили
Разом сьпівають из моим горем.
Он сонце в морі тове-сідае...
Марно за сонцем поженемося...
Прошчай, ясненьке! прошчай, мій краю!
Чим же ми в пітьмі звеселимося?

Не довго в пітьмі нам пробувати:
Встане червоне знов ніби з раю.
И небо й землю будем вітати,

Да не тебе вже, рідний мій краю!
Древвій будинок мій занедбають;
Сьвітлиці смертне мовчаньне вкрие;
Стежки и доріжки позаростають;
Тілько в воротях пес мій завие.

„Чого ти плачеш, любий мій хлоню,
Серед морськои пісьні гучнои?
Чи ти не знаеш вітру на морі,
Чи ти злякався филі буйнои?
Ходи до мене, малий мій пажу:
Годі тужити, годі зитхати!
Не бійсь, оглянься на барку нашу:
Сокіл-орел се ясен-крилатий“.

—„Я не лякаюсь вітру, ни моря:
Нехай ревуче реве-бушуе.
Ти ж не дивуйся, князю Герольде,
Що мое серце сумом сумуе.
Я ж бо покинув неньку рідненьку,
Дома покинув батька старого.
Тілько й надіи мойму серденьку
На тебе, пане, на тебе й Бога.

„Батько молився за мене ревно...
Той не заплаче, не засумуе.
Мати ж старенька—знаю се певно—
С туги-печали занедугуе“.
—„Годі ж бо, годі, любий мій хлоню!
Слёзи вкрашають чисте обличче...
О! колиб я мав совість спокойну,
Плакав би й я так, або ще й більше...

Вірний мій слуго! ти ж чого сумен?
Ти чого зблíднув и зажурився?
Чи про корсара став тяжкодумен,
Що так поникнув, так похилився“?

—„Ні, любий пане! я, слава Богу,
Бачив пригоди, то й не боюся;
Тілько покинув жінку-небогу,
Того блідий став, того журуся.

„Жінка й хлопъятко при панськім дворі
В затишку-холі; та як ій скаже:
Мамо! чи тато не втоне в морі?
Що бідолашня мати відкаже“?
—„Годі вже, годі, вірний мій слуго!
Шкода, що кинув жінку-небогу.
Я ж, що не маю подруги й друга,
Я хиба жартом рушив в дорогу“?...

Віри не йму я тузі в коханки.
Туга й зітханьне—хитра омана.
Жарти вечірьні й потайні ранки
Висушять слёзи, що проливала.
Про втіхи давні я не сумую;
Про смерть на морі мені байдуже;
Тілько про те я в сьвіті горюю,
Що сумовати ні по кім, друже.

Сам я, один я в Божому сьвіті;
В мене домівка—бескрае море:
По кому став би сльёзи ронити,
Як мое всім им байдужне горе?
Пес хиба тілько скіглити зрана
Буде, да й той—поки хто нагодуе...
Ласку забуде давнёго пана,
А як вернувсь би, ще й пошматуе.

Ти, корабелю, орле крилатий!
Сьвіт я с тобою ввесь облетаю.
Мчи мене всюди, друже и брате,
Та не до мого рідного краю..

Виват, вам, виват, филі ревучі!
А як з очей вас колись втеряю,
Виват пустине, горі та кручі!
Прощай на віки, рідний мій краю!

Das ist der alte Märchenwald.
Heine.

Старий гай мрій, пахущий гай!
Нанюхатись не мушу!
Від місяця чудовний сьвіт
Мені чаруе душу.

Ийшов я ним, и як ийшов,
Вгорі заграло море:
То соловейко засьпівав
Про любощі й про горе.

Про любощі й про горе він
Сьпівав, про сьлёзи й сьміхи,
И сьлізми й сьміхом нагадав
Забуті вже утіхи.

Ийшов я гаем дивним тим,
Аж ось перед домною
Стоить будинок замковий,
Будований с пихою.

Замкнені двері й вікна всі
Мовчанка скрізь понура.
Здавалось, ніби тиха смерть
Живе в тих пишних мурах.

На рундуці розьлігся Сфинкс,
Страшне и ласе юдо.

Левине тіло й пазурі,
Жіночий вид и груди.

Жоноча врода! два білки
Про любощі казали.
Всьміхалися вуста німі
И дозьвіл сьвій давали.

Сьпівав так любо соловей,
Що я не зьміг терьпіти,
Поцілував—и сам себе
Занапастив навіки.

Ожив той мармуровий вид,
Почав стогнати камінь.
Жадібно й голодно він пив
Моіх цілунків пламінь.

Диханьне з мене випивав
Неситими вустами,
И тіло трепетне проймав
Левиними кіхтями.

Солодкі муки! любий жаль
И втіха й біль без міри
Шчасливили мене вуста,
А кіхті серце дерли.

А соловейко: „Сфинксе мій!
Ви, любощі! (сьпівае).
Чого серед утіх таких
Так серце замірае?

„О гарний Сфинксе! розгадай
Сю загадку предивну...
Багацько Розум тисяч літ
Над нею мъяв чуприну".

Міньона

Kennst du das Land, wo die Citronen blühn.
Göthe.

Чи знаеш край, де скрізь цвітуть цітрони,
Де помераньці золотом блищчять,
Де вітерець спід хмари прозирнои
На мирти дише, Божа благодать?
Чи знаеш ти це все?
Туди б, туди
С тобою нам заіхати-зайти,
С тобою, дороге мое коханьне,
Моих очей и серьця чаруваньне!

Чи знаеш дом, що на гінких колонах
Велично спочивае, пишний дах?
Сияе там богів сьвітлиця повна—
Их мармурова вічна красота.
Чи знаеш ти ёго?
Туди б, туди
С тобою нам заіхати-зайти,
С тобою від усіх затуло певна,
Моя родино названа и кревна!

Чи знаеш гору и дорогу в хмарі,
Що кріз туман ійи шукае мул?
Під нею глибоко, з имлою в парі,
Живе дракон, підземний чути гул.
Чи знаеш ти ёго?
Туди, туди
Не дай мені, мій Боженьку, зайти!
Рятуй мене, татусеньку коханий,
Забудь мій гріх, мій розум окаянний!

Баллада про князя-старьця

Herein o du Guter, du Alte herein.
Göthe.

„Добридень, дідусю! иди йди, не бійся.
Нас дома тройко тут: порожня сьвітлиця.
Вгорі паньматуся свої молитви
В старому часловці гортае-читае,
А тато з драбами вовки десь стьріляе.
Сьпіваку здалека загледіли ми.
Сьпівай нам, дідусю, про славне лицарство,
Що водить бувало хоробрі полки
На хиже, на дике, безбожне поганство...
Ми слухаем сьпіви такі залюбки".

—„Серед ночи в бурю, в годину лихую,
Він кинув сьвій замок, оселю князькую,
Сховавши-заклявши заритий там скарб.
Про що Князь так фіртку тихцем одмикае,
И що під полою так тулить-ховае,
Мов краджу лукавий, зневірений раб?
Дитинку маленьку несе одинокий
Ночною добою в гаи між вовки,
Дівчаточко сонне у сьвіт мчить широкий"...
И слухають діти сей сьпів залюбки.

„Аж ось день заднився,—сьвіт вельми широкий,
Та с піснею в сьвіті Князь не одинокий.
Куди він ні зайде, всяк старцеві рад.
Годують-частують сьпівця добрі люде,
Чи тиждень, чи й довше між ними пробуде:
Таких ще й не чули в селі серенад.
Що-рік, бородою все білш обростае;
Що-рік, нашивае на свиту латки;

Що-рік же й дівчатко мале підростае"...
И слухае сьпів сей дітва залюбки.

„Не дбае мій старець про гуню й про лати,
Дочкою шчасливий, дочкою багатий.
Літа за літами минають-идуть.
Байдужні обое в недолі на волі.
Вродлива бриніе, мов квітка на полі.
Пташками на сьвіті широкім живуть.
Бо з доброго добре зерно й виростае...
Старьцівна вродлива над всі панянки.
Другои такои ніхто й не згадае"...
И слухае пісьню дітва залюбки.

„Аж ось іде полем паня знакомите,
Під ним кінь ступае— мов грае в копита.
Вона зустьріч руку по чех просьтягла...
Ні, не милостиню, дар тобі дарую:
Подай мені руку, подай и другую,
Щоб краля навіки мене обняла.
А старець промовив: Бачу, догадався,
Що скарбу не знають такого й казки.
Я раю, щоб зараз из нею зьвінчався"...
И слухають діти сей сьпів залюбки.

„Тут церківця й попик мов з неба спустились.
Любенько старьцівна й паня одружились.
И радошчі разом и горе тяжке:
Що с татом коханим прийшлось розлучитись
И зараз від люду й приязтва відбитись...
Там кожен их любить и добре й лихе.
А старець-Князь думку старечу голубить.
Зоставсь не сумний він один без дочки:
Бо й внуків так само навпосьлі полюбить"...
И слухають діти сей сьпів залюбки.

Тоді вже хрестом их Князь благословляе;
А діти: „Ось тато! татуня вертае“!
Побігли всі трое, забувши сьпівця...
„Ти що з дітьми робиш? про що их туманиш?
Про що пісеньками, казками их манеш?
Агов! ви, залізьні горшки! маньдрівця,
Сего волоцюгу, що звик мир дурити,
Возьміть у темницю під певні замки“!
Тут мати прибігла гнівного просити,
И діткам проханьне було залюбки.

Горшки ж не посьміли поважного взяти,
Та й гарно ж благала з дітворою мати.
Проханьне-благаньне впиняло палкого,
Аж покіль прорвалось невпинене слово:
„О Хамова кров, кров нечиста, лиха!
О рід мій вельможний и плід сплямувала:
Постали міз нами Хами-мужики:
Бо жінка-старьцівна мені их придбала“..
И діткам се слово було не влюбки.

Тоді Князь велично: „Коли відпихае
Вас пинда и з вами вязь Божу зривае,
Ходіте до батька и діда свого.
Мандьрівець вам кращчу дорогу покаже...
Мій замок се, гордий, запеклий мій враже!
Тьвій рід усі добра покрав у мого;—
Покрав, да печатьтю я скарб запечатав,
Той скарб, що надбали давнезьні віки
Про діти й правнуки мои й правнучата“...
И чуе се слово дітва залюбки.

„Наш царь правосудний не вперше вертае
Слузі предківщину, що враг зажирае.
Я зьняв з мого скарбу мое заклятьте“.
Так мовив старенький, ласкаво зирнувши:

„Спокійся, мій сину, про кражу забувши.
Настане в цім замку знов чесне житьте.
Зьвізда наша сьвітом новим засьвітилась,
На ниві родючій важенькі снопки:
Бо в добрах сих правда давно коренилась“...
И чуе се слово дітва залюбки.

До радости.

Freude schöner Götterfunken.
Schiller.

I.

Радосте, небесна искро!
В райську церківцю твою,
Ніби крильми, линем бистро
У гарячому хмелю:
Ти однаково чаруеш
И, мов семъю, единиш
Всіх, у кого дух сьвій чуеш,
Як у Божий рай летиш.

Х о р.

Обіймітесь, милийони!
Поцілуймо цілий сьвіт!
Братьте! певно над всі зорі
Любий наш Отець седить.

II.

Кому доля побратима
У спріцтві надала,
Кого краля полюбила,
Що трояндою цьвіла,

Гей до гурту в час веселий!
Хай він буде й свинопас...
Хто ж души не зве своею
Ні однои—геть од нас!

Х о р.

Хто на сьвіті пробувае,
Всяк симпатиі вклонись,
Нас веде вона кудись,
Де Незнаемий витае.

III.

Радошчі пьють всі тварюки
В. матери земли з грудей;
Усі добрі й усі зьлюки
Знають любий трунок сей.
Він дае цілупки в очі,
Нам з усіх солоччі вин.
И черьвяк зна' солодошчі,
И пред Богом керубин.

Х о р.

Поклонітесь, милийони!
Де ж небесний ваш Отець?
Возлетайте понад зорі:
Там витае Бог-творець.

IV.

Радосьтю звемо машину,
Що працюе з віку в вік
И вертить сьвіт без упину,
Занедбавши зорям лік.
Як троянду викликае
Из мизерного зерна,

Так и сонцями палае
Недоглядними вона.

Х о р.

Братьте! як вони літають
Весело кріз пишний мир,
Як герои путь верстають
Радісно на слави пир,
Так стелімо й ми дорогу
В нашім серьці правди Богу.

V.

Радість правдоньку витае
В дзеркалі ума свого.
Хто іин в добрі шукае,
Не шчадить житьтя свого.
На горі блискучій віри
Віе сьтяг ясний іин.
Нехай роблять лицеміри
Над собою олтарі;
Кріз провальле вбоге ями
Радісьть, в хорі янголят,
Прославляе те пісьнями,
За що мучить нас Пилат.

Х о р.

О! терпіте ж, милийони!
Е й над зірами ще сьвіт.
Оправдають сей завіт
Янгольські там легийони.

VI.

Божества не наградити:
Гарно рівнею з ним буть.

Нехай горе й злидьні в сьвіті
Між веселими живуть.
Забуваймо помсту-зьлюку,
И зацеклому простім,
Щоб він сьлізми нам за муку
Та нудьгою не платив.

Хор.

Простимо довги с процентом,
Мир-лад будь проміж людьми!
Нат тим зорявим наметом
Судить Бог, як ми сами.

VII.

В наших кубках золотими
Искрами вино кипить.
Зьлюка зло гамує з ними
Добрий учицьця як жить.
Се ж шумуе радість наша...
Братьте! встаньмо за столом,
И нехай ся повна чаша
Бризне в небеса вином!
Кгенію добра не мертву
Віру принесімо в жертву!

Хор.

Що гімни ёму сьпіваем
С силами ёго гуртом,—
Духу благ всіх воссилаем
Жертву в небеса вином.

VIII.

Бодрий дух, в журбі великий,
Поміч праведна в беді,

Присяга тверда во віки,
В дружбі правда й на суді,
Самоповажаньне в трона,
Кожному своя корона
По заслузі так нам жить,
Хоч би й жизьню наложить!
Ви ж, ехиди, ви, зрадливі,
Пагуба вам, злочестиві!

Хор.

В круг тісний зъединимося,
Поклонімось золотим,
Що клятьби не зречемося
Перед вічним всеблагим!

IX.

Вивол с пут, ис тих кайданів,
Що насилство знай куе,
Милосердьце й до тиранів,
Як безвинну кров прольле.
Хто на ліженьку конае,
На останьню вже пряде,
В Бозі й той надію мае,
До благого в руці йде.
И нехай померьші живі
Будуть в дусі Божім вік...
Пиймо, братьте! ми шчасливі,
Що пъемо, як чоловік:
Ми пъемо й усім прощаем,—
Тим и пекло погашаем.

Хор.

О! нехай же й та година,
Що про всіх вона едина,

Буде в Бозі сном смашним!
Братьте! словом приязним
Поминаймо всіх померших,—
Не судімо их найперші!

Молитва природи.

Father of Light! great God af Heaven.
Byron.

Великий Боже, оччe й творче сьвіту!
Ти чуеш, як тебе в роспуці зву.
Чи то ж бо призовеш мене кг отьвіту?
Хиба ж на те грішу, про те живу?

Ой Боже оччe! чи мині ж пропасти?
Ти зриш души моеи темноту...
Ти й горобцеві не даеш упасти,—
Рятуй, создателю, мене, рятуй!

Твоих церков ніяких я не знаю,—
Вкажи мені твою спасенну путь.
Про всемогущество твое гадаю,
Як можу розумом своим збагнуть.

Нехай ханжі тобі молельні строять
И звати Божим ділом их велять,
Нехай до оглуху у дзвони дзвонять
И видумками розум туманять,

Як! щоб творця небес та в мур заперти,
Під Римські й Византійські ковпаки!
Тьвій храм,—ѓго стовпами не підперти,—
Розгорнуто в нім зоряві книжки.

Чи Богові-ж та рід наш осудити
На вічні муки у якімсь аду?...

За те, що хтось один не зьміг терьпіти
Жадоби й голоду, всім нам капут?

Як! щоб Сьвятий кукобився на небі
И засилав таких людей, як сам,
Пектись да мучитись в гідкім Эребі,
Що вірують не так, як Ной та Хам!

Чи вірою ж, оппершись на незнаньні,
Придбати рай, чи пекло бес кіньця?
Чи розумом же в темряві й тумані,
Дознатись задуму й мети Творьця?

Ті, що міз нас живуть самі про себе
И поринають гідосно в гріхах,
Ті вірою оправдяцьця у небі,
Та й раюватимуть собі в віках!

Ні, не в апостолах и не в пророках,—
У творивах твоих твою всю правду шту...
Но я бессилок, я тону в пороках,—
Рятуй! зорнути нам не в моготу.

Рятуй мене! бо ти й зьвізду рятуеш,
Як по сьвітах чужих вона летить,
Ти всюди в боротьбі стихий вартуеш
И всюди по землі тьвій сьлід лежить.

Ти, що мене примудро так устроів,
Ти чуеш глас мій, я тебе молю,
Простри твою правицю над номною:
В твоих законах твердо я стою.

До тебе, Боже, творче мій, взиваю!
Хто б мислив чи добро мені чи зло,
Я на твою протекцію вповаю,
Щоб так, як ти благоволив, було.

Мій прах изнов обернецьця у землю,
И дух на крилах чистих возлетить,—
Я образ тьвій духовний восприемлю,
Щоб, хвалючи тебе, вовіки жить.

Коли ж легке диханьне се в могилі
И с тілом засне віковічним сном,
Твоій благій животворящій силі
Я й серцем покоряюсь и умом.

И се—у смирноті тобі сьпіваю,
И дякую за всі твои дарі:
Бо знов житьте мандрівне се, вповаю,
С тобою злучицьця, як сьвіт зорі.

Ein Traum gar seltsam schauerlich.
Heine.

Предивний сон и звеселив
И налякав мене нежданно.
И досі ті чудьні дива
Морочять серце несказанно.

Здаецьця пречудовний сад.
Між деревами походжаю;
На мене дивляцьця квітки;
Я ними серце звеселяю.

Шчасливе птаство навкруги
Любовних пісенёк сьпівае;
Червоне сонечко квітки
И зела дивно зукрашае.

Балзамний дух с того зела
По воздусі роскішно льлецьця,

И все пишаецьця—цьвіте,
И серце в повні шчасьтем бьецьця.

Між кринами в тому саду
Стоить из мармору криниця,
И бачу—біль тонку пере
Предивна вродою дівиця.

Ув оченятах и в щічках
Сьвяте щось и недовідоме...
Дивлюсь—дівча мені чуже,
Чуже и знов таки знакоме.

Пере пилнуючи воно
И пісеньку чудну сьпівае:
„Течи, водиченько, течи,
Нехай ся біль, як сніг, сияе"!

Несьміливо я приступив:
„Скажи мені, препишна вродо,
Кому готуеш ти сю біль,
Сю любу серьцю нагороду"?

Вона хутенько: „Се тобі,
Тобі... Готуйся, вже чекае"...
И, сі промовивши слова,
Мов піна на воді, зникае.

И знов у чарівному сьні
Стою в гаю гусьтім и темнім.
Сягае древо до небес;
Дивуюсь дивом сим непевним.

Аж чую—глухо щось гуде,
Віддалеки немов рубае...
Біжу кріз пущу на просьтір—
Поляна чиста серед гаю.

На тій поляні дуб стоить
И верхом хмару підпирае...
Дивлюсь—дівчинонька моя
Чудовна дуба вже рубае.

Як цюк, дак цюк! а проміж тим
Сьпівае пісьню дикодивну:
„Рубай, сокиронько, рубай,
Зроби дубову домовину“.

Я знов до неи приступив
И бовкнув: „О, скажи, предивна
Дівчинонько, ти диво з див:
Кому се буде домовина“?

Вона ж хутенько: „Се тобі
Майструю, щоб на час посьпіла“,
И, сі промовивши слова,
Зникае, мов легенька піна.

Тоді поблідло навкруги,
З землею й небо помертвіло...
Не знав я, що мені таке?
Все тіло на мені тремтіло.

Иду я, йду, дивлюся—щось
Біліе... сукня... Я за нею
Метнувся нагоньця, и—тиць!
Зустьрівсь ис кралею моею.

Копае яму заступцем
И дивну пісеньку сьпівае:
„Копайся, ямонько, копайсь“!
Сама на заступ налягае.

Я знов до неи приступив
И бовкнув: „О, скажи, вродлива,

Що се за яма и про що?
Про що воно, страшенне диво“?

Вона ж хутенько: „Не турбуйсь:
Про тебе яма ся холодна“,
И, як сказала ’ці слова,
Роздзявилась немов безодьня.

И, як я в яму зазирнув,
Дак помертьвів и в землю ривувсь...
Мов сніг мене там обгорнув...
Я стрепенувсь тоді й прокинувсь.

Вільшаний царь.

Wer reitet so spät durch Nacht und Wind.
Göthe.

Хто іде під вітер ночною добою?
Сивка на сідельці везе під полою,
Коня острогами раз-по-раз торкае,
Дитину до себе в тепло пригортае.

„Чого се ти, синку, очиці ховаеш“?
—„Вільшаний Царь, тату! хиба не вбачаеш?
В короні вітласьтій, кудлатий, патлатий,
Сягае рукою, мов хоче піймати“.

„Коханий мій хлоню! ходімо з номвою.
„Гулятимем гарно-прегарно с тобою.
„Квітками в нас пишно лука процьвітае
„Парчею матуся мене зодягае“.

—„Хиба твое вухо, татуню, не чуе,
Що Царь той Вільшаний з номною жартуе“?

—„Спокойся, дитино: нічого немае.
Се вітер у лисьті сухім завивае“.

„Вродливий мій хлоню! ходімо з номною.
„Царівни гуляти там будуть с тобою,—
„С тобою гуляти, вночі таньцювати,
„На вітьті гойдати, коточка сьпівати“.

—„Хиба ти не бачиш, татуню, Вільхівен,
Таньців и гойданьня маленьких царівен“?
—„Я бачу, мій синку, в гаю на майдані
Колишуцьця вільхи в густому тумані“.

„Люблю тебе, хлоню, за личко принадне..,
„Не хочеш по волі,—неволя притягне“.
—„Татуню, татуню! мене він хапае!
Вільшаний Царь душу мою поривае“...

Що-мога став батько коня з ляку гнати,
Маленька дитина—стогнати-конати.
В домівці не радісьть ёго зустьрічала:
Дитина мовчала, дитина сконала.

Рибалка.

Das Wasser rauscht, das Wasser schwoll.
Göthe.

Вода шумуе, розлилась
И повні повідьдю всі береги й затони:
С селом весьнянка понялась,—
Хати, дворі, сади, левади сьпіву повні.

Під сьпів широкий дівонёк,
Седить над річкою Рибалочка, пилнуе,

Чи плавле стиха поплавок,
Чи в вирьві, крутицьця, чи в нуртиві нуртуе.

Аж ось вода під поплавком
Заколихалась й у піні розділилась...
Не сьрібна рибонька с пером,
Вродлива дівчина-Русалочка зъявилась.

Сьпівае стиха до ёго
И, мов сопілочка принадна, промовляе:
Про що тьвій рід людзький мого
Рибного наплоду що-в-Бога-день чигае?

Коли б ти знав, як рибонькам
Из нами в нуртині гуляти веселенько,
Віддавсь би й сам увесь ти нам
И гравсь из рибками й дівчатками любенько.

Ти ж бачиш, як и сонце в нас
И місяць з зорями шукають прохолоди,
И всі вони вертаюцьця до вас,
Набравшись у воді міз нас новои вроди.

Хиба ж тобі не дивне в нас
Розьніжене в воді и викупане небо?
Та й власний образ тьвій не раз
И надив и манив тебе в нурти до себе.

Вода шумуе, розлилась,
И повні повідьдю всі береги й затони.
Русалка піною взялась,
И лащицьця до ніг ёго, и стиха стогне.

И стиха стогне, й обняла
Рибалоньку якась невимовна турбота.
Вода вже й ноги поняла,
И любо се ёму, мов из дівчам пустота.

Горнулась до колін ёго,
Мов рученятами ніжними обіймала,
До лона надила свого...
Рибалка зник... вода блищала и мовчала.

Байронова надпись на монументі ньюфаундленського пса.

Сей монумент и досі красить сад у Байроновому рідному Нью-Перш віршованои зроблено на ёму прозову надпись, таку:

Коло сёго місьця
положено останки того,
хто красою своею не величався,
силою не пишався,
був хоробрий та й не жорстокий,
всі людзькі добродітелі и ніякого людзького лидарства.
Хвала ся здавалась би лестивосьтю,
коли б написати над людиною,
а вона тільки праведна дань спомину
про собаку Ботсвана,
що родивсь у Ньюфаундлені в маі 1803,
а вмер у Ньюстиді листопаду 18, р. 1808.

Як пинда чоловік та візьмецьця землею,
Мизерний славою, роспинджений семнею,
Тоді скульптор собі чуприну довго мне,
Покіль на мармуру хвалебний гимн утне.
Да не таким ёго накаже не забути,
Яким він був,—ні, ні! яким він мусив бути.
Тут урна, там щити, там з лірами вінки,
Там трублять кгенійи в грядущиі віки,—
Про що ніхто живий не доведе, не скаже,
Хиба панекгирист в геральдиці покаже.

А бідний пес, покіль серед брехливих жив,
Взорцем и вірности и правди всім служив.
До ласки первий був и первий до защити,
Він серце чесне мав, не відав, як фалшити.
Те серце панові довіку присьвятив,
Про пана працював, боровся, бився, жив,
А вмер,—нема ёму ні памяти, ні чести;
Мовляли: „здох наш пес“ (не личить псові „вмерти“)
Души ёго, що мав, як жив проміж людьми,
Не пущено туди, де житимем знов ми.
Все небо чоловік-черьвяк собі присвоив,
Обмившись од гріхів, що на сім сьвіті коив.
О пиндо без ума! житьте твое—обман.
Ти смерти вбогий раб, бесмерьтя пишний пан.
Вовіки царювать на небеса змостився,
И тілько з ницими блаженством поділився.
Я добре взнав тебе,—гидкий мені еси
И тут однаково, и там на небеси.
Любовъю, ледарю, перелюб именуеш.
Знай каверзи в душі зрадливій компонуеш;
Родившись підло, ти угору йдеш имям;
Братерством ти зробив усім звірятам срам...
Кому ое трапицьця на камені читати,
Иди собі: мій пес людей не хоче знати.

Andwill thon weep when I am low.
Byron.

Заплачеш по мені, кохана; о! заплачеш,
Як бездиханного мене колись побачиш...
Промов же се словце, промов мені ёго...
Ні, ні! мовчи: бо жаль мені жалю твого.

Ношу в душі печаль, почезли всі надійи;
Холодна в серденьку тече вже кров, не гріе.

И, як поляжу, ти з великои семнї
Одна зітхатимеш від серьця по менї.

Оце ж мою печаль, мов хмару, пробивае
Якийся тихий сьвіт, и тугу розьвівае,
Тим сьвітом сьвітицьця ясна душа твоя,—
Кріз темряву маяк спасенний бачу я.

Сьвітися ж, зіронько, душе благословенна.
В тобі увесь мій сьвіт, уся моя вселенна.
Як зникну и мене покрие вічна тьма,
Заплач, а в мене сьліз уже давно нема.

О, знаю! по менї горячими заплачеш,
Його ж плачу ти вже довіку не побачиш,
Мене за живота покрила смерти тьма,
Нї в серьцї радошчів, нї в очах сліз нема.

Was treibt und hebt mein helles Blut.
Heine.

Чого кипить химерна кров?
Чого палае серце дике?
Кипить, бунтуецьця, горить,
И в серьцї горенько велике?

Химерна кров кипить-горить:
Бо сон менї страшний приснився.
Примчавсь до мене ночи син
И, хлопучи, з номною звився.

Блискучий перед нами дом!
И гусьлі там, у кобзи грали.
Горіли факели кругом,
І прилетіли ми до зали.

Весільне сьвято се було;
Веселі всі, всі сьвяту раді...
Ой Лелечко! серед сьвічок
Моя кохана на посаді.

Моя кохана... дивна річ!
А поруч неи незнакомий...
Стояв за ними я німий,
Стояв німий и нерухомий.

Музика дух мене гнете,
Веселий гомін з ніг валяе...
Вона шчаслива женихом,
И він ій рученьку стискае.

Налив червоного вина,
Надпив,—шануе молодую.
Се ж не вино пила вона,
Ой Леле! кров мою живую.

И гарне яблочко взяла,
И подала, що б він розрізав...
То ж він не яблочко ножем,
Ой Леле! серце мое різав.

И сьміло він ійи обняв,
Поцілував,—затрепетала
Почервонівши... Лелю ж мій!
То смерть мене поцілувала.

Мов оливо, тоді язик
Зробивсь у мене преваженний.
Зашурхало... почавсь танець;
Поперед всіх двойко блаженних.

Стою, німую, труп німий,
А все несецьця, все сміецьця...
Він на вушко шепнув щось ій,—
Почервоніла, та бес серьця.

Unterm weiszem Baume sitzend.
Heine.

Ти седиш під білим древом,
Вітер сумно в полі вие,
Угорі німують хмарі,
И туманом небо крие.

И вбачаеш гай и поле;
Помертьвіло, все чорьніе,
И в тобі зіма й круг тебе,
И холодне серце нпе.

Коли се—летить на тебе
Біле клочче... Ти сумуеш,
И на зімні завірюхи
Серце кволе вже готуеш.

То ж не сьніг, не завірюха...
З ляком серденько радіе:
Весьняні квітки пахущі
Яблуня на тебе сіе.

Що за страшно любі чарі!
Сьніг у цьвіт перевернувся.
Ти коханьня знов жадаеш,
Хирний дух тьвій знов прошнувся.

In dem Walde sprieszt und grünt es....
Heine.

Розвиваецьця и зелеvіе,
И сумуе, мов дівча, дуброва;
А над нею сонечко сьміецьця:
Весно молода! бувай здорова!

Соловейку! я тебе вже чую.
Флейтою солодкою сьпіваньне
Хлипне в тебе и виводить тони:
Твоя пісьня—голосне коханьне.

Die schönen Augen der Frühlingsnacht...
Heine.

Чудовні очі весьняної ночі
Так любо з неба землю озирають:
Тебе зробили любощі мизерним,
Вони ж тебе й угору підіймають.

Гільляста липа, на ій соловейко
Понуро стогне, солодко сьпівае:
Мені та пісьня серце пригнітае,
Мені та пісьня душу рошширяе.

Mir träumt einst von wildem Liebesglüh'n.
Heine.

Колись про любощі гарячі я мечтав,
Про пишні кучері, про мирти да резеди,
Про медові вуста и про гіркі беседи,
И все те у пісьнях понурих виливав.

Давно повянули й почезнули мечти,
Зник навіть змечтанний мій образ найлюбіщий;
Зосталися мені пісьні понуро віщі,
Що я повиливав на шану красоти.

Зникай же з ними й ти, сиріцький сьпіве мій,
Зникай, як образ той, мое дитя пещчене,
Шукай ёго в сьвітах и привітай від мене:
Я мріям воздушним шлю подих воздушний.

Скарб.

Arm am Beutel, krank am Herzen.
Göthe.

Був я вбогий, серцем хирний
Порав знай сусідзьке поле.
Вбожество—велике горе,
Грощі—от воно добро!
Щоб скінчити вік невірний,
Я пійшов до чорта в госьті
Підписався Jego Mośći
Віддать душу за сьрібро.

Став круги я з ним кружати,
Поломъем вони палали,
В поломъі кістки трещчали:
Се було в нас заклятьте.
Кинувсь я тоді копати,
И здобув грошви чимало...
Сьтілько й око не вбачало
За все нуждене житьте.

Ніч була бурлива, темна,
Аж дивлюсь—блиснула зірка...

Ще зірок за нею кілька...
Тут и півень засьпівав.
Зникнула мара підземна;
Бачу в пана я беседу:
Пъють, ідять, и кубок меду
Пан мені сам наливав.

Огрядний собі, невроку
И веселий був панюга!
У гостях в ёго прислуга,
Посеред музик та скоку,
Попивае добрий мед.
Тут нам істи, тут нам пити,
В сьвято хороше ходити,
Праця ж нам не в уверед!

Пий и ти: се жизни сила,
Скарбувати ж добра воля
И ш чужого вміе поля:
Плуг, сокіра, заступ, вила,
От и все в нас заклятьте!
Хто сю правду зрозуміе,
Працювати добре вміе,—
Шчасне матиме житьте.

Пряха.

Als ich still und ruhig spann...
Göthe.

Пряла прялочка моя,
Не переставала,
Аж прийшов до мене гість,—
Рватись нитка стала.

Уродливий, молодий
А як заговорить,

Слово гарне, приязне,
Мов у дзвона дзвонить.

Пряла кужіль я тонкий,
Не переставала,
Тепер прядиво мое
Нехтувати стала.

Як прийшла зіма, нема
Основи, ні втоку:
Пробалакали ми вдвох
Цілого півроку.

Як прийшла весна красна,
Нічого білити;
Стали люде про мене
На селі дзвонити.

Не біжу теперь бігцем
Вранці до криниці,
И кивають на мене
Гожі молодиці.

Пряла вдень я й уночі,
Тепер перестала:
Про куделицю мою
Славонька постала.

Перед судом.

Von wem ich es habe, das sag' ich euch nicht.
Göthe.

Від кого у мене воно,
Про се шкода в мене питати.
И тіло и дитя—мое;
Доволи вам сю правду знати.

Ви кажете, що я криву
Собі дорогу обібрала;
Я ж манівець мій чесним зву:
Чинила те, що поважала.

Даремно згорда сьміетесь:
Бо чесьть моя така, як ваша.
Коли б озвавсь ёго отець,
Озвалась би в нім слава наша.

А що мене ви соромом
Караете, шановні судьді,
Перенесуть и без ёго
Вам непідвладьні горьді груди.

Дитя мое, моим воно
Зістанецьця до віку й суду,
Насушного ж про се мого
Ні в кого з вас прохать не буду.

Необорима Гармада.

Взором древнёго поэта.

Sie kommt, sie kommt, des Mittags stolze Flotte.
Schiller.

I.

Иде вона, иде полуднява Гармада,
И згорда слухае, як стогне океиан
Під нею... Бог новий летить ис пельки ада
Ис тисяччу громів и брязкотом кайдан,—
Пливуча гармиаа страшнои цитадели
(Николи океиан такои не видав
Здавен давнезних, як розбою вік настав).

Необоримою іїи звуть многі землі,
И прізвище таке не всуе дано ій:
Страшна вона й морській филясьтій глибені.
Тремтить и сам Нептун. Він стиха підіймае
На раменах міцних нелюдзький сей тягар,
И не хапаючись несе: бо добре знае,
Що смерьть у тягарі тому про всяку твар.

II.

Оце ж вона стоить уже перед очима
У тебе, острове шчасливий, всіх морей
Владико! и тобі грозить вся дика сила,
Великосердому, що зьнявсь понад людей.
Біда народові твойму, що народився
На волі! Он, стоить и стоючи ярицьця
Чудовище в бою крівавім огняне,
Що на тебе дощем и бомб и куль ригае...
Хто в тебе той клейнод из рук рвав силоміцно,
Що він тебе царем империй нарядив?
Чи ти ж не сам изверг неволю віковічно
И гордих королів під право нахилив?
Хиба ж не Харьтія велика поробила
В тебе громадзькими мужами королів,
Царями ж розуму твого настановила
На сходах вічових сходатаів-мужів?
А горде паруса на всіх морях гетьманство
Хиба завоював еси не в хижаків?
Хиба не в боротьбі придбав собі ти панство
Над милийонами завзятих вояків?
Кому ж ти дякуеш за се?... О, червонійте
Язики сьвітови! самі себе судіте...
Кому ж, як не мечу та розуму свойму?
Нешчасний острове! дивись на сю нову
Машину Адову, що поломъе ригае:
Се вже прийшов кінець тій славі, тій хвалі,
Що розливалась скрізь по воді й по землі.

На тебе боязько ввесь кглобус поаирае,
До тебе розуми високі всі литять,
За тьвій упадок всі благі серьця болять.

III.

Споглянув з небеси на землю Всемогущий
И бачить—вороги конець тьвій неминущий
Левами на флагах вішчують всій землі.
Чи то ж мій Албийон погибне від неситих?
Чи то ж дам погубить героів знаменитих
И волю потопить в безодьній глибені?
Чи то ж я від лихих останьню оборону
Губити по сьвітах тиранам попущу,
И попуском моим троистую корону
На голові в чевьця-сіпаки осьвящу?
Рече—и бурвий дух розьніс Необориму
По чотирох вітрах: Мадриту знак и Риму.

Віддалеки.

Ye scenes of my chilhood, whose loved recollection.
Byron.

Ви, сцени літ малих, що люба память ваша
Здаецьця с тим, що е, контрастом нам гірким,
Де засьвітилася душа в науці наша
И дружба снилась нам коротким сном своим!

Коротким: бо була аж натто романтична
В химерних розумах байдужних пустунів.
Но споминка про все зосталась в мене вічна,
Що в серьці мав тоді, що потім загубив.

Знов поривае дух до згірьрів тих принадних,
До затишних долин, нагірьніх бурчаків

И навіть—до сьвітлиць, принукою досадних,
Що розум юний з них на волю рвавсь-летів.

Здаецьця, знов дзвонка віддалеки я чую,
Здаецьця, знов седжу на тій могилі я,
Де надвечір було годинами німую...
Туди задумана душа летить моя.

Знов бачу сцену, де я в драмі подвизався,
Героем правоти здавався сам собі,
Плесканьнем зрителів завзятим упивався
И згорда покорявсь завидливій судьбі.

Чи то преображавсь у бідолаху Ліра,
Що й царство дьві дочки и розум одьняли,—
И так мене хвала ровесників лестила,
Що вже собі здававсь я Гарриком новим.

О сни хлопъячих літ! по вас я знов сумую;
Не вянуть споминки у памяті про вас:
У глибені души самітьнёи вас чую;
Сьвіт ваших радошчів у мовчязьній не згас.

Колиб на Иду ви тоді мени носили,
Як зачне вішчувать судьба мені сумне,
Щоб давні радошчі у темряві сьвітили,
Як хмарі громові обстануть круг мене.

Коли ж би и мені, як инкому, судилось
Дознати по сьвітах некаятних забав,
Хвалою б серце вам сьвятою загорілось:
„О радошчі! такі я тільки змалку знав"!

Сьлёзи.

When Frindship or Love our sympathies move.
Byron.

Як Дружба чи Любов подвигнуть наше чуство,
Як Правда кріз Олжу пробъецьця и блисне,
В устах обманювать е знане всім искуство,
Сьлёза ж не зрадила ні разу ще мені.

Усьмішка часто в нас виявлюе глибоко
Затаену в души ненависьть або страх.
Мені зітханьне дай, дай мову серьця—око,
Що затуманицьця негадано в сьлёзах.

Гарячі жалощі показують, що люде
Жорстокі варварства віки пережили,
Но каятьтя сьлёза тихенька вічно буде
Найкрашча Небу дань від грішници Земли.

Хто зважився окейан під буйними вітрами
Туди й назад судном легким перепливти,—
Понуро нахиливсь над білими валами
И почали дьрібні з очей ёму текти.

Ось воин, він підьнявсь, мечтатель романтичний,
За славу, волю, честь народьню воювать,
И як прострецьця ниць ёго противник вічний,
Дак рани кивецьця сьлёзами омывать.

Вернувшись до своих у гордощах законних,
Крівавого свого відкине зубрія,—
И виплатить ёму ціну всіх бід походних
Сьлёзами тихими вшчасливлена сімъя.

Кубелечко мое в літа мої шчасливі
Де легконогий рік від любощів тікав!
Як іхав ще раз я в місьця твої честиві,
Кріз сьлёзи я твою дзьвіничку привітав.

Хоч я тепер уже не сьмію до Маруси
З божбою, як тоді, ніжною приступить,
Та сьлёзи спогадать солодкі не стиджуся,
Що ми клялись ними одно 'дного любить.

Досталась иншому, моя ти пишна крале:
Бувай шчаслива з ним, твое ж святе имъя
До віку штить-любить душа не перестане
И не забуду сьліз твоих до віку я.

О друзі дорогі! покіль я не 'ддалився,
Надію виявлю, дорожчу всіх перел:
Коли б у хуторьцях сих знов нс ким зусьтрівся,
Щоб сьлізми ми 'блились, як плачемо тепер.

Коли я 'д півночі сумній од вас полину
И в домовині там лежатиму сумній,—
Проходючи хто з вас по-віз мою могилу,
Слёзою покропи прах одинокий мій.

Нехай не мармуром золоченим промовить,
Як чада суети, тяжку свою печаль,
Словами пишними мене не славословить,
А сьлізми тихими проявить братьній жаль.

---

* * *

Jch lieb ein Blume, doch weisz ich nicht welche.
Heine.

Люблю я квітку, да котру, не знаю,
Самітно сумую,
И зазираю в чарочки пахущі
Про душу живую.

Квітки вечірьнім сьвітом обливае;
Ляшчить соловейко.
Шукаю серьця, що бъецьця як в мене,
Так гарно-гарненько.

Ляшчить и дзвонить в саду соловейко;
Солодко сьпівае,
И нам обом чогось неначе страшно:
Непевне коханьне!

---

* * *

Gekommen ist der Mai.
Heine.

Прийшов май до нас угосьті,
Трави цьвітом заблишчали,
И по небу голубому
Плавлють рози, рози-хмарі.

Засьпівали соловейки,
Круг ставка, кругом криниці,
Скачуть білі овечата
По мякесенькій травиці.

А мені вже не до сьпіву,
На травицю повалився,
Чую дзвін вечірьній тихий,
Тяжко-важко зажурився.

---

* * *

Leise zieht durch mein Gemüth.
Geine.

Стиха серце підмивае
Весьвяне сьпіваньне.
Задзвони, моя весьнянко,
Про любов-коханьне.

Полеви, де між квітками
Квітка найпишніща,
Привітай ійи від мене,
Пісне моя вішча!

---

* * *

Der Schmetterling ist in die Rose verliebt.
Heine.

Любить метелик пишну троянду,
Почасту часто кругом літае,
Его ж самого ніжнокрилого
Золотом сонце любо 'бливае.

Кого ж кохае пишна троянда?
Х'тів би я щиру правдоньку знати:
Чи соловейко, що знай сьпівае,
Чи місяченько, що мовчки сьсяе?

Ніхто не знае, кого кохае
Пишна троянда, я ж люблю всі их:
Люблю й троянду и метеленька,
И соловейка и місяченька.

---

* * *

Es hat die warme Frühlingsnacht
Heine.

Стоить ніч темна весьняна,
Квітки благоухають,
И серце, збуджене від сна,
Кохацьнем знов лякають.

Котра ж с квіток тих запашних
Обійме знов серденько?
Лілеи мусиш стерегтись,
Сьпівае соловейко.

Мертвецький танок.

Der Thürmer der schaut zu Mitten der Nacht.
Göthe.

I.

Из башти своеи стражник озирав
Серед ночи тихе, німе кладовище,
А місяць на небі мов сонце сияв,
Осьвічував пишно мертвецьке жилище.
Аж ось ворухнецьця мовчуща могила,
Одна, друга й трейтя... Якась дивна сила
Мерьців на весільле ночне підьняла.

II.

Жінки й чоловіки, старе й молоде,
Багате й убоге, ченьці и миряне
В танок у довгезних сорочках иде,
Забувши, що гарне було и погане,
Що в пинді між людьми на сьвіті пишалось,
И що, в своих злиднях, од миру ховалось,
Усіх их змешала, зьрівняла земля.

III.

У перше побачив танок сей стражник,
Однак не зьлякався, а зареготався:
Бо з малку малого до мертвих привик.
А все-таки дивом таким дивувався,
Що й мертьві без дуру в землі не лежали,
Ночною добою до гурту встьрявали.
Зотьліе, а втіхи ёму ще корьтять!

IV.

Міркуе, а білі й руді кісьтяки
Об-кістку кістками навзаем бряжчали.

Що на вечорницях дівки й парубки,
Вони те в мертвецькім танку витворяли.
А далій струснули ис себе й манатьте...
На иншому ветхе, гниле тілько шматьте,
Стида в танцюристих ніже не було.

V.

Вбачавши ж лукавий, як мудрий стражник
Мерьцями своими старими втішався,
До вуха нетязі любенько проник:
„Тьвій рід, мов бжолиний, вночі розгулявся.
Дивись, и нове вже скидае манатьте...
Не струхло в могилі, не рвецьця на шматьте.
Воно б тобі, друже, про дещо здалось".

VI.

Слухняний на раду ночну куцака,
У фіртку пробравсь він кріз крату залізну,
И нову сорочку в старого дяка
Потіг... Ласий здавна був на даровизну...
Аж ось „кукуріку" півні засьпівали,—
Мерьці, похапавши манатьте, втекали.
Стражник ледьві фіртку залізну замкнув.

VII.

Замкнув, да зостався під фірткою дяк,
„Сорочку, злодюго, верни"! репетуе,—
И ламлецьця в крати залізьні кістяк.
Стражник заховався, оглохнув, не чуе.
Він рад би сорочку дякові й подати,
Да страшно: бойцьця—не видержать крати
И впустять у башту мерьця кісьтяка.

VIII.

Лютуе-бушуе під кратами дяк,
Зубами залізо гризе мов сталними:
Бо мусить в сороцьці лежати кісьтяк,
Який би ні був він голяк між живими...
Аж ось и північні півні засьпівали,—
Всі чарі почезли, всі марі пропали,
И в друзки россипавсь зубатий кісьтяк.

Боротьба.

Nein, länger werd' ich diesen Kampf nicht kämpfen
Schiller.

Ні, ні! в цій боротьбі я довше вже не встою,
У велетенській з мусом боротьбі.
Коли я в серьці жар не погашу тобою,
Про що ся жертва, доблесте, тобі?

Я клявсь уже не раз, о! клявся, тихий раю,
Себе самому покорить-смирить...
Ось тьвій вінець, нехай навік ёго втеряю,
Возьми ёго и дай мені грішить.

Порьвімо вмову, щоб спасатись у сьвятошах!
Вона мене кохае... не кортить
Нам тьвій вінець. Блажен, хто тоне в солодощах
И, так як я, в безодьні любо спить.

Мій цьвіт уже гризе черьвяк, и добре бачить
Вона, що весьняний мій жовкне лист.
Дивуецьця моій самоборьній удачі,
И дбае, як гіркого всолодить.

Чи то ж бо справді е в бескраім морі жизни
Любіще над сей любий дар мені?

Зьнялось ти вгору ним превище укоризни,
Превище й похвали в твоій весьні.

А я ж то міркував сим даром гордувати...
Не дару, ні! цуравсь упадку я.
Тепер упадок мій силкуюсь величати...
Тиран еси ти, долевько моя!

Покора.

Und ich war in Arkadien geboren.
Schiller.

И я родивсь у любій Украіні,
Природа радощі послать мені клялась,
Мені, ще немовляточку дитині...
И я родивсь у любій Украіні,
Весна ж моя гіркими облилась.

Весна нам раз красна,—не буде більше;
Моя давно вже, о! давно вже оцьцьвіла.
Мовчущий бог... о, плачте братьте, гірше!...
Мовчущий бог сьвітив знай тихше, тихше,
Та й зник, мов сон, мов сну туман-имла.

И се— стою на темному вже мосьті
Твойму, о вічносте! Возьми назад свою
Обіцянку, що доля прийде в госьті
До мене... Ні! тобі я й молодощів
И радощів недоцьвіт оддаю.

Перед престол ясний тьвій воссилаю
Мою печаль, мій жаль, закрите Божество!
На сю планету прилетіла з раю
Благая вісьть, що в тебе у звичаю
Блюсти закон и правди торжество.

Тут, кажуть нам, злих страхіття великі,
А добрих радощі неізреченьні ждуть;
Роскриеш тут извиви серьця дикі,
И загадки Судьби про вічні віки
Зъясуеш, щоб нам горенько забуть.

Знов буде тут вигнанцям украйина
А терновим вінкам злиденницьким кінець.
Тут правдонька, Всевишнёго дитина,
Мого житьтя тугі важки вхопила,
Щоб схаменувся, хто·іййи отець.

„Нагороджу тебе я в другій жизьні—
Оддай мені твои дьні красьні весьняні...
Нічого більш я не скажу тобі“...
Повірив я. мовляв. грядущій жизьні...
Оддав ій дьні веселі весьняні.

„Оддай мені й Лавуроньку кохану,
Красу всіх дівонёк и молодиць оддай.
Воздам тобі восторгами за рану
В раю“... И я, мов окаянну,
Прогнав іййи ис серденька за рай.

„Вона довги платити буде мертвим
(Наш гордий сьвіт гуртом зареготавсь).
Се деспоти надією по смерти
Лесьтять наш ум, що, як ми будем мертьві,
Дак оживе наш прах, чи глина й грязь“.

Бес сорома ехиди глузували:
„Зьлякавсь еси сьвятих, тим що старі, казок.
А чим сей сьвіт боги твои спасали?
Чим ветху сю будівлю підпірали?
У нужді розум наш веде до вигадок.

„Що вічносьть? ти іии зробив ис праху
И під покривалом ховаеш у гробах.
Се нашого тінь велетенська страху,
Що з малечку лякае горопаху
У совісти химерних дзеркалах.

„А що ти звеш бессмерьтем, пане брате?
Чи збреханий портрет живих, як ти, людей,
Чи мумию дитя жерьців ушате,
Балзамними надіями багате,
Що оживе знов пестуном страстей?

„С твоих надій зотьлінье кепкувало,
Що истина тобі за радощі дала...
Шісьть тисяч літ усе в землі мовчало,
И мертве ще ніколи не вставало
Одержати награду за діла“...

Я бачив, як у вічносьть времъя лине,
И як природа, мов той труп, нага лежить;
Ніхто не встав ніколи з домовини...
И все-такі, небесьні Божі сили,
Я вірував у ваш благий завіт.

Ти, вічносте! всі радошчі віддав я
Тоби и се—лежу, повергшись ниць
Перед судом твоим, о всеблагая!
А натовпу наругу занедбав я,
И жду твоих спасенних обітниць.

Рече ж тоді з небес незримий кгеній;
„Однаково люблю я всіх моих діток,
И доказ им любови дав моеи:
Надію й радісьть, дьві лилеи,
Красу моих улюблених квіток.

Хто з них одну на втіху вибірае,
До другого с сих двох не поривайся чуд.
Хто вірує, нічого не жадае,
Наука се стара, як сьвіт зазнае.
История—се всёгосьвітьній суд.

Надіявсь ти—оце твоя й награда;
И вірував—оце ж и рай житьтя твого.
Минулася нудьга твоя й досада.
Хто миг один (скажи пророкам ада)
Занапастив, не верне й вік ёго.

---

* * *

I would I were careless child
Byron.

Коли б я був хлопъя байдужне бес турботи
И в горах жив собі в печері самітьній,
Або гуляв-буяв до власнои охоти
По темних застумах та по воді бистьрій.

Нудва тому пиха низькоземна Саксонська,
Хто народивсь и зьріс на вольних висотах;
Ему б здалась низька и башта Вабилонська,
Серет тих скель, що з них вода летить мов прах.

Фортуно! відійми културьні землі в мене,
Бери собі й имъя, що понпою блишчить:
Ненавидне мені підлиз рабів мизерне
Угодництво: мій дух неволи не терпить.

Всели мене між гір,—в их велико кохаюсь.
Нехай уз их реве безкрайний океан:
Нічого я в людей ніже не допевняюсь,
Опріч тих любих сцен, що змалечку я знав.

Малі мои літа, но вже я серцем чую—
Не про таких, як я, постав сей гордий сьвіт.

що ж повішено завісу там густую,
Де криецьця кінець моих непевних літ?

…ись я бачив сон моим духовним оком,
Блаженно любий сон од радошчів земних...
…авдо! ти своим ненавидним укором
Показуеш мені из вивороту их.

…ив, та люблені поснули сном глибоким;
Дружив, та здружені по сьвіту ростеклись...
…к же холодно у серьці одинокім,
Що радошчі мои печалями взялись!

…госьті, дзвонючи у кубки золотиі,
Веселим гомоном и рожженуть печаль,
…безумі засну на лебединій шиї,
А в серденьку німім німий не засне жаль.

…умно слухати веселу тих розмову,
Кого багацтво й власьть принаджують до нас!
…рузі, ні враги, вони пустому слову
Присьвячують и сьвій и наш коштовний час.

…рніт' моій души ровесників коханих,
Що й серденько у них тверезе й голова,—
…идаю моих полуношників пъяних,
Що й дружба и любов у них—слова, слова!

…и, едива, що рятуеш од зануди,
Моя надіе, мій покою, все мое!
…моп тепер холодьні стали груди,
Що серце вже й тебе любить перестае!

… не зітхнув и раз, без воротьтя б я кинув
Сю сцену гомінку роскішного жалю,
… добродітели, що нянчять мов дитину,
Іїи мечтаньнями недоленьку мою.

Ой рад би я втекти од щирих и лестивих,
Щоб у пустині десь осістися в глуші...
Жадаю застумів, нетер непроходимих:
Их темрява—сестра понурои души.

Хто б дав мені крилі, крилі мов голубині?
Я полетів би в рай, що зьвітьтіля й прийшов,
Забув би летючи всі болесті земні
И відпочинок мій на небесах найшов.

Пісьня.

Fill the goblet again! for Inever before...
Byron.

Дзвонімо ще в кубки, в ковші золотиі,
В прапрадідьні дзвони гучні-голосниі!
Гей пиймо, не лиймо! вино не вода:
Веселошчі серьця губити шкода.

Всёго скоштував я, и шчасьтя и горя
В принадах и в бурях житейського моря.
То рай Божий снився мені навесьні,
То в пеклі тонув я, в жалю глибені.

Були в мене друзі, та все лицеміри,
Що правди в их менше, ніж в кубочку піни;
У тебе ж вся правда, червоне вино!
Ти правдою славне й за Ноя було.

Жіноче коханьне хтось инший одмінить,
У тебе ж, мій кубку, нема переміни.
Не мае жаль міри, не мае й ваги,
За кубком же дружні й самі вороги.

Як зникнуть с коханьнем літа молодиі,
Ми дзвонимо в кубки, в ковші золотиі,

И серцем веселим вітаемо знов
Давнезьніх знакомих—и дружбу й любов.

Як скриньку Пандори колись віччинили,
І лиха й турботи у сьвіт напустили,
Під напливом горя й усякого зла
Едина відрада нам в кубку була.

Нехай же довіку він дзвонить, блискучий,
З души проганяе насуплені тучі...
Сумні, чи веселі, ми всяк помремо;
Втішаймося ж кубком, покіль живемо.

Нехай золотийківш блещчить и на небі
В руках у богини, веселои Гєби!
Нехай він на милосьть гріхи нам простить,
А вічная правда сумних веселить!

Під хуртовину.

Chill and mirk is the nightly blast.
Byron.

У горах Пинда ніч насуплена буяе,
Холодна ніч, сира... Як скиглять скрізь вітьрі!
Як хмарі навкруги зубчаста роздирае!
Не блискавки блищчять, палають пожарі.

Нема проводирів, згубили ми й надію...
Як небо заблищчить, безодьні ми одьні
Вбачаемо; вгорі над ними скелі мріють,
Внизу реве вода в підземній глибені.

Стою на ревищі и чийся голос чую...
Хтось кличе... Се земляк піттоптаний озвавсь.
Хтось стрелив... Чи се друг, чи недруг наш під бурю?
Чи рятуватиме, чи грабитиме нас?

Ні, се він знак дае, щоб чабани нагірьні
Спустившись провели нас у який курінь...
Да хто блукати б став у темряві невірьній,
Щоб страньніх закликать в свою гостинну сінь?

Ні, ложа теплого чабан тепер не кине,
Гуканьне ж наше він уважить, що се йдуть
На здобич хижаки, обізнані в пустині,
И страньніх в западьню своим стреляньнем звуть.

Грімить, блищчить, горить кріз темряву густую;
Рикають гірла скель, терзають риком слух;
Да в мене у души е думка, що й над бурю,
Над страхітьтя ночні мій підіймае дух.

Флоренсо! де еси під люту хуртовину,
Як я блукаю тут посеред ям та скель,
Як блискавка мені глибоку домовину
Осьвічуе и с тьми грімучий робить день?

Не на морі... ні, ні! не на морі, кохана:
Крилате бо твое, легесеньке судно
Зьнялось-полинуло на лоне океяна,
И певно в пристані стоїть уже воно.

Від серьця теплого тобі я посилаю,
Під сю хуртовину, хуртовиньні слова:
Нехай від грому я, від стьріл ёго сконаю,
Нехай одна моя поляже голова!

И як серед громів про тебе споминаю,
Згадай про мене ти в беспеці-тишині,
И с серденька свого, надій солодких раю,
Зітханьнечко пошли самітнику мені.

Хоч нам веселий сьміх и сьлёзи у розлуці
Відради не дають, но розуму мого
Не вмію гамувать в тяжкій тревозі й муці,
Щоб знай не поривавсь до серденька твого.

---

*
* *

Es drängt die Noth, es läuten die Glocken.
Heine.

И в день журюсь и серед ночи:
Ой Лелечко ж, мій боже Лелько!
Весна та гарьні карі очі
У змові на мое серденько.

Весна та гарьні карі очі
На мене потайно змовлялись,
И рози й соловъї щоночі
В ті певно змовини мешались

---

*
* *

Ach, ich sehne mich nach Thränen.
Heine.

Ох! бажаю сьліз любови
И солодких и гірких,
И бажаю и боюся,
Що дознаю ще раз их.

Знов бо та солодка мука,
Те гірке коханьне знов
Труить и небесно мучить
У недужнім серці кров.

---

*
* *

Die blauen Frühlingsaugen.
Heine.

Весьняні блакитьні очі
Дивляцьця с трави на мене:
Се фийалочки кохані,
Що набрав я повну жменю.

Я набрав, и все, що думав,
Чим сумне втішав серденько,
Голосно про те сьпіває
Мій коханець соловейко.

О! висьпівуе, лящить він
Про вітханьне мого серьця,
И ніжна любови тайна
По всіх пущах раздаецьця.

---

*
* *

Wenn du gute Augen hast.
Heine.

Коли добрі очі маеш,
Зазирни в мое сьпіваньне:
Там побачиш—мов у гаі
Чорнобріва сновидае.

Коли добрі вуші маеш,
Прислухайсь до мого гласу:
Ті зітханьня, сьміхи, сьпіви
Скрутять серце свого часу.

Твое серце віщче слово
Скрутить як мене самого,
И блукатимеш весною
По задуманих дубровах.

---

*
* *

Was treibt dich umher in der Frühlingsnacht?
Heine.

Що тебе носить кругом серед сонноі літнёі ночи?
Ти всі квітки потьрівожив своим нависним сновиданьнем.
Тиха фийалка зьлякалась, троянда понурила очі,
Зблідла як смерьть и лилія, з непевним стогнаньнем.

Місяцю любий! пречисто твои квітоньки пробувають.
Правду про них ти говориш, та й я не фалшуючи знаю,
Як покіль ти их вродливих осьвітиш, вони підслухають,
Що я с коханьня пъяний до ясненьких зірок промовляю.

Коринховська молода княгиня.

Nach Corinthus von Athen gezogen...
Göthe.

I.

До Коринеа з Аеин молодецька принада
Кгрека вгосьті вродливого тягомъ тягла:
Тамъ поважна сімья сёму гостеві рада,
Хоч незнаному ще в ній нікому була,
Бо давно по приязтву батьки там з батьками
Обіцялись навзáем, щоб бути сватами,
Хлопчика-синка
Вже за жениха
Про дочку-недолиточку мали.

II.

Та чи гарно ж свати молоцьця привітають.
Коли ласку не купить въ ихъ дорого він?
Бо в язицтві ще й досі с своими—се знають—
А их в церкву Христову скликае вже дзьвін.
Де ж ся віра нова почала коренитись,
Не годицьця кохатися там и любитись.
Часто за любов
Проливають кров,
Коли батькові хто не корицьця.

III.

Вже давно там ув-обляги всі спочивали;
И дочка вже и батько на сон одійшли.

Тілько ненчини рученьки ще не вгавали,—
Найлюбіще далекого госьтя 'бняли...
У сьвітличку ёго прослучайну прохала
И вином и наідками там шанувала.
Все кінець-стола
Ставляла вона,
Потім доброи ночи бажала.

IV.

Тілько ж він про напитки й наідки байдужен,
И, просьтігшись на ліжку, трохи не заснув...
Не здиймавши одежи й обувъя, лежав у дремоті,
Як дверима щось рипнуло стиха, й угосьті
До ёго мара
В світлоньку ввійшла, —
Дівча в свіжій весьні-молодосьті.

V.

Ляипа сьвітить, и личко діноче чудовне,
Під накинутим білим покривалом він,
Задивований, остраху любого повне,
Бачуть в ляці й румянці стидливо живім...
Золотими мережками сукня вся сьсяе,
Око чорне брильянтами в темряві грае...
З ляку рученя,
Мов би янголя,
И біленьке й ніжве підиймае.

VI.

„Так чужа я в дому 'цім (вона промовляе),
Що про госьтя мені не сказав ще ніхто...
В моій келийці мати мене замикае,
Стереже, мов хурдикгу, дівоче гніздо...

Мені сором и госьтя й себе тут самои...
Не турбуйся вставати, лежи в упокоі
На постелі сій,
Названій моій,
Я ж вийду звіцьці геть ис пристоем".

VII.

— „Ні, зостанься, моя ти вродлива дівчино!
(Відказав наш Коринеець, схопившись боржій).
Ось дарі від богини Церери на диво,
Их подав нам сам Бахус у ласьці своій.
Ти ж мені принесла дар прегарний Амура,
Що висьпівуе-славить найкрашче бандура...
Серце! не лякайсь,
Подивися-глянь,
Яка люба в богів сих натура".

VIII.

— „Не касайсь! оддалік мене сьтій у розмові!
Я веселощі марьні відкинула геть,
И останьне вже слово дала женихові,
Що на небі живе, переваживши смерьть.
У недужній химері матуся звеліла,
Щоб натура дівоча до Бога летіла
И на небеси,
В чистосьті й красі,
С себе Богові жертву зробила.

IX.

„И вся древніх богів світозарьня громада
Покидае сумний, тихий, мертвий сей дом;
Шчасьте жизни, мовляли, й любови одрада
Тепер вірного жде під крівавим крестом.

Під крестом не овен и телець, а людина
Мусить жертвою бути Господнёго Сина...
Як и сьвіт настав,
Кгрек ще не чував,
Щоб така нас постигла година".

X.

И він чуе, питае, и слова не вронить...
Ёго дух на людзький перекір устае.
Хто в кутку цім тихому ёму заборонить
Встать горою за право природьне свое?
„Се ж моя молодая княгиня кохана
У неволеньку в примус безбожницький впала!
Коли будеш моя,
Тебе визволю я:
Ще нас дітьми Венера зьвінчала"!

XI.

— „Ні, мене не 'ддадуть за тебе, добра душе.
Віддадуть за тебе хиба меншу сестру;
Я ж у келийці тихій завянути мушу...
Ох! у неи в руках спогадай, що я вмру,
И вміравши тебе одного споминати
Буду покіль хоч искру житьтя в серьці мати,
И в землі сирій
На сьвятий впокій
Тебе, серденько, буду чекати".

XII.

—„Ні огнем сим ясним пресьвятим присягаю,
Що нам добрий давно засьвітив Гименей:
Моих радощів жизни в тобі не втеряю:
Я в бессмертних богів не бессилок-пикгмей!

Поведу молоду до отецького дому,
Не подам свого права в наругу нікому!
Іж з номною й пий:
Се наш брачний пир;
Присьвятім ёго богу живому"!

XII.

—„Ні, ой ні! (відказала) чуже се надбаньне;
Не даруй, мій несуджений, дару любви:
Подаруй мені, друже на вічне прошчаньне
Один кучерь пахущий, густий з голови;
Не про мене житьте між людьми тихомирне;
Дбати буду про инше коханьнечко вірне:
Притулю ёго
До серьця мого,
Нехай гоить він серденько хирне".

XIV.

Тут непевна година духів продзвонила,
И тоді тілько в серьці ій стало гаразд,
И вона чашу повну вина нахилила
До блідних своих уст и пила іи в-раз...
В-раз вино випивала небога червоне
Ш чаши повнои, мов яке зільле снотворне...
А з наідків тих,
Що давав жених,
Не взяло дівча й крихти, опорне.

XV.

И вони вже міняюцьця знаками віри:
Золотий ланьцюжок женихові вона,
А жених ій дарує ту чашу, що міри
Не питали батьки, випивали до дна.

Ис сьрібла іи зроблено дивно кунштовно:
„Як вина в ній бувало з давен давніх повно,
Так боги обом
Сповнять шчасьтем дом"
Говорили сват свату любовно.

XVI.

Подала ж и вона ёму чашу винову,—
Пив и він так жадібно, хутенько хилив,
И любови він просить у неи... Ох! слову
Не зьвіряв він, як тяжко любовью болів!...
И благае... вона мовчязна відхиляе
Ёго любощі. Він же ще й натто благае,
И в плачу німім
Серденьком палким
Аж до ліжка іи припадае.

XVII.

Приступила вона та й припала до нёго:
„Як тяжка мені, серденько, мука твоя!
Та зьлякаесься, зьнітисься й сам ти віттого,
Що втаила віт тебе, що вмовчала я.
Сьніжно біле у мене й білесеньке тіло,
Та в сьнігу в холоднечі воно заніміло.
Се бездушний лід,
Жалю мертвий сьлід,
Що ним серденько боліло".

XVIII.

И вхопив він іи міцно й жарко руками
И любови потуга іи пройняла.
„Уповай же від мене зогрітись; хоч з ямі
Тебе б щира любов у мерьців одьняла"!...

І диханьнем вони й цілуваньнем мінялись,
І в любові, як в морі глибокім купались.
„Чи гориш тепер?
Чи й тьвій дух умер,
Як мерьці, що богів віццурались“?

XIX.

І любов из любовъю докупи злилися,
И их слёзи мішались в восторзі небес.
Жадно пъе вона з уст ёго поломъе жизни,
И в другому одно тілько чуе себе.
Жар любови ёго гріе тіло коханій.
Оживае в холодному жизни тумані.
Но в души в ійи
Вже нема тийи
Жизни, що нею ми богоравні.

XX.

Тим часом невсипуща стара господиня
Тихо йшла мимо их незамкнених дверей.
Зупиняецьця, слухае довго: сьвятиня
Сну ночного предивно скверницьця в людей!
Пречудне щось в дому гісьть у них виробляе:
Мов пъяненький є пъяневьким тихцем розмовляе...
Ні, тут инше щось
У дому шчалось:
Се безумний з безумною грае!

XXI.

Нерухомо старенька стоить під дверима:
Бо годицьця ій перше впевнитись у тім.
Він кленецьця... се чуе своими вушима...
Заклинае ійи у чомусь всім сьвятим...

Заклинае й лестить ій,—з досадою чуе...
„Сьтій!“—„Иду: бо вже ранок нам півень віщуе“.
—„Ну, иди... прощчай!
Тількі обіщай
Завтра знов“... И цілуе, цілуе.

XXII.

Тут поважна матрона не стерпіла більше
Віччиняе сьвітличку, що звуть про-случай:
Чи в цёму ж то дому наймички що найгірші
Служать вдень и вночі молодим паничам?
Віччиняе сьвітличку... „О Боже мій правий“!...
Сьвітить ляипою... Ні! се жартуе лукавий...
Се ж ійи дитя
У ёго в кихтях!
„От якои набрались ми слави“!

XXIII.

Тут жених в первім страсі, був кинувсь окрити
Молоду, свою шарфом ійи ж від яги;
Да схотіла за себе сама говорити,—
Зьнавсь на ліжкові образ трохи не нагий.
Зьнявсь на ліжкові образ—статуя прегарна,
И промовив до совісти й віри тирана:
Матінко моя!
Се дочка твоя,
Що знайшла жениха свого й пана.

XXIV.

„Зопсувала еси мені гарну нічку,
Сполохнула ис теплого місьця мене...
Чи на те ж я прокинулась, що б мені віку
Молодого погибельлю втішити тебе?

Ще й того вам обом показалося мало,
Що в мертвецьке мене вбрали ви одягайло.
Мало вам того,
Що житьтя мого
Всю красу воно в гробі сховало.

XXV.

„Но с тяжкои тісноти мене слобонили
Власьні думки; попи ж ваші гнітом важким
Вашу славу и чесне имъя погубили,
Ваш закон, ваш завіт, все зробили пустим.
И ні сіль, ні вода там сердець не остудять,
Де одно одного молоді вірно люблять.
И сира земля
Не прибъе чутьтя,
Що нас люде без розуму гублять.

XXVI.

„Мій коханий тоді ще моим объявився,
Як стояв тут Венерин всерадосний храм.
Чи годицьця ж, щоб слова хто чесного зьрікся
Через те, що чужим присявнув божествам?
То фалшива присяга й нема в сьвіті бога,
Щоб йіи не зневажив, як сьмітьте в порога.
Мати поклялась
И клятьби зреклась,
Мов не мае нічого сьвятого:

XXVII.

„И з могиля б устала я права шукати
На коханьнэ свободне з моим дорогим,
Щоб единого милого серьцю обняти,
Кровъю серьця на взаем унитись из ним.

Коли ж инше судилось и нам не далося
Те, що в сьвіті нс сьвітом самим почалося,
Так тому и буть!
Щоб любов забуть,
Помірати обом нам прийшлося...

XXVIII.

„Ой мій гарний! не мусиш на сьвіті вже жити:
Зьвяв еси и поникнув на місьці сёму.
Ланьцюжок мій ти будеш и вмерши носити,
Твою кучерь с собою на той сьвіт возьму.
Придивися до неи, мій хлоню вродливий:
Завтра будеш уже не чорьнявий ти, сивий...
Там же десь изнов
Гратиме в нас кров,
Оживем и вродливі й шчасливі...

XXIX.

„Слухай, нене! одно ще до тебе благаньне:
Поломъяний обом нам костер намости
Відомкни мою хатку лякливу в'останьне
И коханків з огнем на спочивок пусти!
Як зажервіють искри та попіл під нами,
Ми полинем далеко кудись из димами,
И тіла нові,
В сяеві любви
Будуть жити с старими богами".

Кгрецькі боги.

Da ihr noch die schöne Welt regieret.
Schiller.

I.

Як ви сьвітом гарно управляли,
В вас законом радошчі були.

Ви блаженство людям возьвішчали,
Любі мрійи матери земли.
Ах! тоді роскошам все служило...
Не по-нашому, ой ні! тоді було:
Бо в тьвій храм що-дня квітки носили,
О Венеро, жизни похвало!

II.

Видумки тоді чудовна сила
Обвивала правду, мов той хміль,
У твореньні повнею кипіла
Несказанно-чарівнича жизнь...
Пригорнути кг серденьку коханьне,
Се було найвишчим торжеством:
Всюди боже віяло диханьне:
Чоловік злучавсь из божеством.

III.

Де тепер мудрагелі вбачають
Огняний бездушний тілько шар,
Гелийоса там було вітають
В колесниці, золотій як жар.
Тут гукають в горах орейяди,
Там дрейяда в дереві живе,
А там в ріцьці плешчуцьця найяди,—
В сьрібній піні поплески пливе.

IV.

Лавр тоді у ліки обернувся,
В каменя—Танталова дочка,
Сфинкс на тони в комиші здобувся,
Филомела плакала в гайках.
То Деметра с туги в землю билась
В Персефони на німій труні,

То Цитера потайно любилась
З уродливим хлопцем на ховмі.

V.

Ще тоді кг Девкалійона плоду
Сходили бессмертники з небес.
Сину Лето дьля такого сходу
Ба й кгирликгу подавав Завес...
Між людьми, героями й богами
Любу сполуку робив Амур:
Смертники з героями й богами
Танцювали знай любовний тур.

VI.

Вид понурий був тоді не в моді,
Вік той радошчів ще не цуравсь,
Шчасьте божеством було в народі,
Шчасний иш шчасливим спознававсь.
Красота була тоді сьвятиня.
Не соромивсь там нічого бог,
Де камена чиста червоніла,
Чи то кграція вела танок.

VII.

В вас храми сьміялись, як палати,
Вас однак' величипа хвала
И на сьвятах Истмуса багатих,
И в бігу, бистрому як стьріла.
Гарно звивши рученьки з руками,
У танок круг алтаря ви йшли,
И пишались велико вінками
Ті що перші між людьми були.

VIII.

В вас „эвое“, тирсами махавьне,
Барсами роскішними ізда
Возьвіщали радошчів буяньне,
Забутьте турбітнёго труда.
Фавн с Сатиром перед ним слонялись,
А менади-вакханки кругом
У таньці похмільлем вихвалялись,
Сам іздець горів увесь вином.

IX.

Хто вмірав тоді, не відав страху,
Не лякав недужнёго кісьтяк;
Кгеній стиха цілував бідаху,
И гасив сьвій факел неборак.
Оркову ж грізну вагу держала
Смертника, не богова рука,
И самих эриньній ублажала
Кобза ѳрацького сьпівця дзвінка.

X.

Знов зусьтріне він, веселий, тіні
Ув Элизія дивовижних гаях.
Там любов изнайдуть неизьмівьні
Серцем жени у своих мужах.
Лин пісьні знов гратиме високі,
До Алцести припаде Адмет;
Друга знайде друг там одинокий,
Там Орест и з луком Филоктет.

XI.

Там високі за діла награди
Покреплять трудящого в трудах,

И хто зьнявсь над величчу громади,
На блаженних стане висотах.
Перед викликателем из мертвих
Стиха вклоняцьця всі небовці,
А пливцеві из осели смерти
Сьсятимуть з Олимпа близнеці.

XII.

Гарний сьвіте! де ти, де дівався?
Зник с тобою и природи цьвіт,
Тілько в займищі пісень зостався
Тьвій привадний баснословий сьлід.
Вимерла гучна твоя обитель,
И не бачимо ніде богів;
Зник гарячосердий небожитель,
Манячить від ёго тілько тінь.

XIII.

Пишний цьвіт осипався-оцьцьвівся
Як півношник вітер налетів;
Щоб один з усіх тим збагатився,
Мусив шчезти дивний мир богів.
Сумно в зорях я тебе шукаю,
Фебе... ні! нема Семени білш!
По гаях и по морях гукаю,—
Не озвеся: сном довішнім спиш.

XIV.

Ой природо! ти й сама не знаеш
Радошчів, що в серце людзьке льлеш,
И шчаслива шчасьтем не буваеш,
Духа, що сама ёго ведеш.
Без богів утратила ти чувство...
Ти—як мертвий маятник в часах,

И закон ваги, твое искуство,
Служить рабсько у твоих ділах.

XV.

Щоб ураньці наново вродити,
Риеш яму ввечорі собі,
И нат те, щоб рівно все кружити,
Втіхи білшои нема тобі.
У поэми поховались боги:
Бо нема вселеньній вжитку з них.
Сьвіт підьріс, изьнявсь и сам на ноги,
Всім кружити самопихом звик.

XVI.

Так, в поэми, в древні правди дзвони,
Ми високе все внесли туди,—
Пишні фарби, гарьні жизни тони;
Сьвіт оставсь бездушний и німий.
Вирнувши из вічности, летіти
Любо им на Пинда висоти.
Що в пісьнях бессмертно мусить жити,
Житиме минутно у житьті.

Кінець первому виступцеві
с Позиченою Кобзою.

Грицько Сковорода.

Староруська поема.

Пісьня перва.

I.

Нова́ доба, нові жаданьня
Нова́ Науки могота,
Нові́ до згоди покликаньня,
Нові́ Правди красота—
Мовчущі-сумно будять струни..
Роскрились перед ними труни,
И оживають Буй-Турі,
Мечів, луків и стьріл Царі,
В потузі славній, в славі ратьній,—
И гомін рідьній наш встае,
Зане́дбаний наш гомін хатьній...
Стара, велика Рушчива—
Жива в серьцях у нас вона!

II.

О ви, Козацькі Патриоти!
Ви, так як и батький й діди,
Крівaві любите клейноти,
Сьтяги, була́ви, бунчуки,

Кріваве любете надбаньне,
Добром хижацьким величаньне,
И вам пісе́нь розбійних дух
Голубить дике серце й слух....
Вам дороге имъя́ Причепи
Чи там якогось Бардака,
Чи Перекинчика Сіпка,
Чи хоч би й о́пуста Мазепи:
Бо се ваш славний Предок був;
Він слави зрадою здобув.

III.

Чому ж не хочете ви знати,
Що пращур ваш був певний *ський*,
Підкуплений предатель Шляхти,
Чи знаний утікач Доньський,
Що з Дону в Січ утік прокравшись
И крав, имъя́м чужим назвавшись?
Чого *Хапко́*, Козак Доньський,
Любішчий вам, ніж Лях той *ський?* [1])
О, годі в видумка́х кохатись,
Сплітати лаври паліям
Та людожерним коліям
И ницим Хмелем величатись!
Вертаймось до Князів Варяг,
Під нероздільній Руський сьтяг!

IV.

Вертаймось до того „лица́рства",
Що городило горо́ди, [2])
Не вихваляло гайдамацтва,
Цуралось хижої Орди,
И не пишалось пожарами,
Крові та сьліз гірки́х річками,
И рятувало вбогу Русь,

Як древній дух її забувсь,
Як там *городища́* буяли,
Де красувались *городи*,
И наші Предки від біди
Удруге с Києва втекали,
И рятувала их Москва
Потуги Руськоі глава.

V.

Згадаймо, як тиран свободи,
Француз, на суд крівавий звав
Перед сьвій міч усі Народи,
Царства́ с Царями их топтав,
И, звивши в клуб гультайство дике,
Куёвдище свое велике,
Ляхву з Литвою підманив,
И на Москву араву вів.
Москва ж чудовно запалала,
Мов невгасима Купина,
И різномовня сарана
Від поломъя її втекала,
Но „Рос" в сьнігах сіпак піймав,
И прочухана всім им дав.

VI.

Сей Рос був *ми*,—не Хмелничане,
А ті, що Хмеля прокляли [3])
И, кинувши ёго погане
Братерство с Ханом, підьняли
Креста едиными руками
С своими рідними Братами,
И зникнув Хан, упав у прах
И наш новий прегордий Враг...
О Музо Правди! пригорнися
До ме́не щиро, як сестра!

Ти, чесна пісве! с-під пера
Мого живим потоком лийся,
И лжу Козацьку зневажай,
И славу славних воскрешай!

VII.

Нехай наш Киив заговорить
До городів, своіх синів,
И в Вічового дзвона дзвонить,
В якому б Краі хто ні сів:
Чи під Карпатами—горами,
Чи над морськими берегами;
Чи там, куди Владивосток,
Господства Руського Пророк,
Народьні сьвіжі кличе сили!
Нехай озвецьця язиком,
Що ним під Віщого щитом
Великі Предки гомоніли,
Як прибивали славній щит
У Царіграді до Воріт!

VIII.

Нехай заведбаний той гомін,
Що гомонів ним Сьвятослав
И що пустив ёго в запомин
Козак, як с Хама Паном став,—
Той, що Владимер ним пишався,
Як Папи Римського цурався
И до Народу промовляв,
Щоб Господа Христа познав,
Тече від Моря та й до Моря!
И кругосьвітьній Океан
Вітае віщий наш тvмпан,
Що ним скликала волна Воля
Всіх Руських Предків до войни,
За тихі села, за лани!

IX.

Колись давно, як ще не знали
У нас нічого про Москву, [4])
По-над Сулою ми ганяли
Знай Половці, не Татарву:
Внизу ж Дьвіпра тоді седіли—
Уз Печеніги—Береньдіі
Да Торки, Чорьні Клобуки,
Не Запорозькі Козаки.
На глум, ковши собі робили
Из наших Руських черепів,
А ми сю дич-степовиків—
Князі й Дружини наші—били.
Упікся ж Русі більш усіх
Запеклий ворог Печеніг.

X.

И проявивсь міз нами віщий
Сьпівець-гусьляр, на ймъя Боян...
Надъ соловъя був голосьнішчий:
Дзвонив у струни, як в тvмпан.
Були вони в ёго живпі,
Дзвінкі, правдиво золотиі.
Тим, часів оних соловъем
И досі ми Бояна звем.
Не соколй ясні (мовляли)
Пускав на білі лебеді:
Ні! віщими бив у живі,
И струни славу рокотали [5]),
И підіймали Руський дух
Серед Варязьких завірух.

XI.

Усобицями ж ми прозвали
Ту братобійницю лиху,

Щó б Гусьлярі там ні сьпівали,
Плачý достойну и сьміхý [6])...
И за Порогами вже били
Нас Печеніги, и зробили
Собі с Князькóі голови
Знак величавьня пировий [7]).
Даремно струни рокотали
Князям и Витязям хвалу:
Під самоправництва имлу
Нас дикарі повоювали [8]).
Де слава Буй-Турів цьвила,
Там гору Татарвá взяла.

XII.

С'цёго дикарства проявився
На Древній Русі цьвіт и плід,
Мов хижим духом воплотився
В нас Азіяцький Пан-Сусід...
Бо запустіла Руська хата:
Князі втекали и Княжата
Кудись на Клязьму та Москву,
Щоб зупинити Татарву;
Ми ж у Казацтво повстрявали,
И в славу широко ввійшли:
Чого в Поган не відьнялй,
Те в Християнства жакували.
Вселивсь тоді в наш Руський дух
Хижацтва й каверзи недуг [9]).

XIII.

Хижацтво й Каверзу в Монгола
Ми, Русичі, перейняли,
Була се нам хороша школа
Перевертать людей в драглі
И дихать поломъем пожарним

По хуторам и селам гарним,
Щоб кожен за своє тремтів,
Як людоід хижак летів.
Сёго в нас духа підживляла
Литва хоробра и Ляхва,
Ба й наша пáсестра, Москва,
Вес Козака не пробувала:
Там знали тож в лихі годй,
По чім в Козацтва ківш біди.

XIV.

Татарин духа нам покинув
Свого, хоч Руси й не підбив.
Він сам, як искра въ полі, згинув,
А духом хижим нас губив, —
Губив и губить бо братъ брата
Ненавидить, мов супостата:
За те одно, що братьній дом —
Мамврийський Дуб, а не Содом.
Зненáвидів так господарство
Козак, и клином Русь колов,
Покіль з голодною прийшов
Пустинею Царю в підданство.
А там готове вже й зерно
Про зáсів новини було [10]).

XV.

Пісьні, що Боянй складали,
Почезли в пожарáх старі;
Ляхи ж Письменством попсували
Нам нетямні Манастирі.
Науки ніде було взяти;
Прийшлось іі в Ляхві шукати,
И ми Полщизною жилй
Тоді, як з нею прю вели.

Тим часом забували думи
Пъяні, як віч, Січовики,
Що знали давні Козаки,
Між нéуків широкодуми.
Цуравсь пісéнь и Манастир:
Складав бо их простацкий Мир.

XVI.

И справді зборищá Козацькі,
„Княгині Корчми“ та шинки [11]),
Покинули гурьбі простацькій
Полковникй да Сотникй.
Вони тим слави здобували,
Що всюди Шляхту в пень рубали,
А під Москву як утекли
Самі паніти почали...
И розуму тепер шукала
По Бурсах Шляхта ся новá,
Покіль приймала голова —
Щó в неі Польська Школа пхала...
Оце ж, куди Козак прийшов,
Там Пана знов Ляха знайшов,

XVII.

Козацтво клина знов загнало
Між панувиту й просту Русь [12]).
Бояна в нас мов не бувало:
У лірника перевернувсь.
И голосила про дрібнóту
На соньці й на пилу до поту
И ліра й Кобза по торгах,
Пани ж хропли в пуховиках.
А ярмалкáм було байдуже
Чи струни мертьві, чи живі,
Баранячі, чи золоті:

Вподобались им псальми дуже
Про Лазара та Вагача,
Про Олексія Втекача *).

XVIII.

Оце ж нам духа придавила
Ще й другим нападом Орда:
Квітки Поэзіі побила
И в Бурьсі и в Шинку біда.
Пани Полковникй Шляхстьні
Вважали ті пісьні зашпетьні,
Що голий Лірник верещав,
Мов Чорт из нéго лика драв.
А в Бурьсі так тоді учили,
Що втік би з неі й сам Боян.
На розумáх лежав туман:
Ни в тумані „вовками вили“.
Мовляв так не один в нас Пан,
Що покидав уже й жупан [13]).

XIX.

И Мова наша між глухими
Балаками—дзвівке сьрібло,
Вже не дзвеніла, и несло
Від неі книгами цьвілими;
Смаку й принадности не мала,
То белькотала, то шкварчала
И по торгах, и по домах,
И на письмі, и на словах...
Між Письмаками, ба й Панами,
Блищав умом Сковорода;
Та й він, мов у жиру вода,
Шкварчав побожними віршáми,

*) Олексій, Чоловік Божий, герой черничих Житій Сьвятих, славлений в кобзарстві та в лірніцтві.

Хоч и хвалили Павоцьці,
А й натто—Лирники-старьці

XX.

Непевна се була фигура
И риба з неі не мала.
Ёго знав кожен мацінура
Ще лучче стовби й чересла.
Святим Грицьком по селах звали,
Купці й Мещане поважали,
И навіть Значні Козаки
Ламали перед ним шапкй...
Хоч же й Сьвятим дрібнота звала,
Про-те *шкварчав* Сковорода...
Була тоді ще та біда,
Що Татарва людей хапала
По селах степових новйх,
Хто не стерігсь гостей лихих.

XXI.

Ще Крим не наш був; обгортали
Невіри Море ще кругом.
Сади в Гаремах обробляли
Не Козаком, дак Мужиком...
А часом и Панів ловили,
Стоги, скиртй, жита палили,
Кого вхопили, гнали в Крим,
И зоставляли тількі дим.
Під Москалем крівцю з нас ссало
Те ж саме, що и під Ляхом.[14])
Безладьдя прибуло кругом,
Ладý ж у нас постало мало.
Bezrządu ми від Козака,
Дознали більш, ніж від Ляха.

XXII.

Не дбали наші про Науку:
Нам не до Шкіл тоді було.
Не йшла й Попамъ Наука в руку.
Все тількі іло та пило,
В кого було щó істи й пити,
Да било—щó здоліло бити ...
Знов одригнулась Старина;
Сьміявсь изнов з нас Сатана...
Сполячений Вóлох Могила
Вчепивсь у Русь, мов той репъях:
Ёго Наука й по Ляхах
Перевертьнів из нас робила.
Хто двацьцять год Ляхóм прожив,
И той Полщизною смерьдів.

XXIII.

Чернігове! ти другим градом
В Багрянородного стоіш
По Киёві, та й другим садом [15])
Полщизни Руський дух стидиш.
В тобі, мій Батьку, Лях Ляхович,
Преславний Лазар Баранович, [16])
Віршáми Польськими сьпівав,
Народьність нашу добивав.
Хоч Владислав тебе в Россіі,
За плату-здобич Козакам,
Нове куёвдище Ляхам,
Зьняв, мов личман старезний, ш шиі, [17])
Да ти, бідахо, й сам не знав,
Що й пісьля Хмеля лядував.

XXIV.

Оттим-то псальмами шкварчала
Ба й по хатáх Сковорода: . .
Бо рідне Слово Школа ссала,
Як ссала кров из нас Орда....
Байде про се Писаки й досі,
Ті мудреці простоволосі,
Що академствують собі,
Покіль é груші на верьбі...
В „Дажбожих Внуків“ погибало
Насьлйдьде древне по Князях. [18])
Живні струни в „кабаках“ [19])
Сліпе й пъянé Козацтво рвало.
Бай до ёму про темну путь:
Бо груші й на верьбі ростуть.

XXV.

Забувши думи стародавні,
На псáльми зъїхало воно;
Щó ж Бояни́ сьпівали давні,
Того не тямило давно.
Так нам тепер Поэти-Львівці,
Мов у селі під вечір вівці,
Хрипливий голос подають:
Кастальську бо с калюжи пъють...
Своими псáльмами шкварчуща
Мекéкала й Сковорода.
Псувала смак и ій орда
Письменницька, мов пиво-гуща.
И погибав „Дажбожий Внук“ *)
Від побурсачених Наук.

*) Читай допиcку 18.

XXVI.

З Богів Класичних и Героів
Тоді Котьляр ще не сьміявсь, [20])
Псевдопоэзіи устоів
Ще не втоптав у пъяну грязь.
Театр ище й не починався,
Мистериями пробавлявся,
Де й Ирод Царь, и сам Козак
Балакае ні так, ні сяк.
Тим и шкварчала, не сьпівала
Серед селян Сковорода;
А тут и сьвійська ще орда
Орду Татарьску поновляла.
Знов одригнулась Старина,
Сьміявсь изнов з нас Сатана.

XXVII.

Нове Козацтво заідали
Нові сіпаки с Козаків,
И В Мужиків чуби трещали,
Як Пан Панка Судом душив.
Замісьть розумноі Науки,
Постали в нас Козацькі Дуки. [21])
Бо славний Кганжа Андибер,
Ж жалю на Хмеля, впивсь и вмер.
Ми ж власний розум загубили,
Шукаючи ума в книжнáх:
По Староруських Витязях
Недóляшків с себе робили.
Не тількі Лазар був Баран,
Забаравів и кожен Пан.

XXVIII.

Розумним в нас того вважали,
Хто у *підбріх* розумен був
(Се ми й тепер не раз видали),
Хоч бй кого и в яму пхнув.
Підбрехами ж Панам служили
Підпанки, що з ними дружили...
Поля, луги, стави, млини—
Все гарбали нові Пани....
Шкварчав на Панство за хижацтво
Хиба Грицько Сковорода,
Та віршами ба й він гнуздав
Одно зъубожене простацтво,—
Що, просудившись по Судах,
Скиталось по Манастирах.

XXIX.

Його побожнеі сатири
Ні дошкуляв запеклим бич,
Та побурсаченої Ліри
Не вельми й голосний був клич.
Не воскресали мертві души:
Він серьця Паньського не зрушив,
Простацтву ж духа не підьняв:
Бо рідне Слово занедбав...
И, мов Чорти в грузькім болоті,
Так юртовалися Пани....
Носили пишні жупани;
Ия Панії ходили в злоті,
Панни ж их куклами росли,
Пустоцьвітом пустим цьвіли.

XXX.

Що робить Кухар из мякеньким
Телячим ситеньким стегном,—
Під доглядом квоктухи неньки
Робив с Паннами Паньський Дом.
Кгарніром пишно зукрашали
И з роду в рід передавали
Мясиво на пиру Земнім....
Чого й бажати більше им?
Тупі роскоші одалики *)
Беспечно Панії пили,
Поки вродливосьтю цьвіли
Посеред хмелю та музики,
А потім... потім Манастир,
Чи знов таки наш грішний Мир?

XXXI.

Ні! потім мовчки загризала
В кутку их відюха Нудьга...
Тим часом знов кгарнірувала
Нові мяса пъяна Пиха.
Пекарьня врала, мов те Пекло...
Було б и голому там тепло.
Що-ранок и що-день деньський
Носили страви Козачки...
Брички раз-по-раз відъїжджали,
В дворі був тиск и гуркітьня,
Хиба лучалась та пеня,
Що в брицьці колесо рубали,

---

*) Турецьке слово *одалик*, се назва тих Султанських гаремниць, що не мають ще права жен Султанових.

Як за старйх Панів велось,
Як під Ляхóм ище жилось.

XXXII.

Велика чесьть, що не пускае
З двора сусіда можний Пан,
Дарма що плямами вражае
И кунтуш в госьтя и жупан.
Бо госьтя поти заливали,
Що й с-під стола вже витягали...
Тверезим кинуть Паньський дом
Хвалою не було б обом.
Піч час и тим сусід пишався,
Що вуса пес ёму лизав: [22])
Бідаха цмокав,--сновидав,
Що се Вельможний з ним прощався.
Так вічной памяти було... [23])
Та вже те в Пекло загуло.

XXXIII.

Як видми куфлі спорожняли
Пивниці Паньські в давнину, [24])
Так и підбрехи попивали
В свого Вельможного в дому.
Тут справді Polska nie zginełа,
А тількі Русь окамяніла,
У камінь серце перейшло,
Що доблесне колись було. [25])
И щó Макгнати виробляли
З грянишвикáми на Сеймах, [26])
Те брат над братом по Судах,
Козацькі Дуки поновляли.
И Польский смак и Польский дух
Пройняв и кунтуш и кожух. [27])

XXXIV.

И, як Гербами ще від Ноя
Пани в Шляхеччині неслись,
Так, брат на брата в Суді стоя,
И наші вгору підьнялись.
Ляхів Ляхами ми побили,
И всіх их славою затмили:
Бо слава наша й честь ийшла
Від Каїна й ёго чола.
Як Сатана не переважив
Пихою Пава Поляка,
Так він у. Пеклі й Козака
Не вполсідив и не зневажив.
Козак и там всіх заломив:
Бо первий чоловіка вбив. [28])

XXXV.

З Ляхами нас було рівняе
И Кримська хижа Татарва:
На Паньські села набегае
Не раз що-року та й не два. [29])
Погрівши з нами в Полщи руки,
Тепер нам завдавала муки,
В неволю гнала на жерткáх
При кіньських вьюках и хвостах.
Позбувся жиру коло жорен [30])
В неволі не один пузан,
А иншого запрóдав Хан
На вічну каторгу й за Море.
Так Бог старі гріхи карав,
А в Пеклі Чорт нові писав.

XXXVI.

Не каялись, и знов топили
Одно 'дного у горілка́х,
И знов одно 'дного душили
По Військових своих Судах,
И путали стари́м Статутом
Сусіда, мов залізним путом,
Самі ж сьміялись у кулак,
Що він того не знав, простак,
Як той *Статут* перемішався
С Козацьким Правом *Знай-Мене!*
Усе було дурне́ й пъяне́.
Козак в Статутах не довбався:
Він шаблею зробив Закон,
Ще луччий, ніж той Грек Дракон.

XXXVII.

Були в Макгнацтва Езуіти,
Письменьні люде, хоч куди.
Вони цурались тількі свити
Да клобука и бороди;
Ато усяк перевдягались,
И всім таківськими здавались,
Якпх за що́ хто поважав...
Се ж через них и Лях пропав.
Козак же взявся до Науки,
Якъ панувати над людьми
Такими, як Пани самі,
И гріти коло дурьнів руки.
А дурнем був у нёго всяк,
Хто слову віри няв простак *).

*) Обіцянка цяцянка, а дурневі радощі. *Пословиця.*

XXXVIII.

Козак був проста *сіра* свита,
И *сіромахою* прозвавсь,
Та й переважив Езуита,
Як „душманів" душить завзявсь, [31])
А видушивши всіх Макгнатів,
Своеі-волі Потентатів,
У их саети повдягавсь,
И Паном сам тепер здававсь,—
Здававсь він Паном над Панами:
Бо й Езуіта проковтнув,
И силу розуму почув,
Як верховодить над братами:
Або під мене нахились,
Або киякн стережись. [32])

XXXIX.

Як над Макгнатами Панами,
Над ними Крим так вагонів,
И не один між Козаками
Кобилятину в Хана ів,—
Кобилятину ів, журився,
Що с Пана пастухом зробився,
Бакчу-городину полов
И в жорнах борошно молов.
Як же з неволі визволяли
Их родичі близькі гуртом,
Знов наші Дуки хвастовством
Ляхву за пояс затикали...
Потоцький, зеркало Панів!
До розуму тебе Крим не довів. [33])

XL.

Однак и в нас же, як скрізь буває,
В Содомі праведний був Лот,
Що перед Богом закриває
Собою сьліпород-народ... *)
Сим Лотом був (не хиблю словом),
Хоч з Бурси втік не Богословом,
А Ритором, Сьвятий Грицько,
Між Письмаками *Каконко*, [34])
Як в школі ми колись мовляли
Про голодраньця Нищуна,
Що гудив певно Сатана:
Бо всі за правду вихваляли.
Не вихваляє так мене
За правду Книжництво дурне.

XLI.

Сей не завидував ві пъяним
Підбрехам-ябедам Панкам,
Ні тим сутягам окаянним,
Що воювали по Судам,
Ні тим Дворянам санувитим,
По горло в казнокрадцтві ситим,
Що на присвоєних землях
Шукали вишшости в правах
И, бувши з діда Козаками,
Що Москалеві присягли,
Як ис-під Жваньця утекли,
А с прадіда и Крепаками,

) В Лубенщині річка Сьліпород не звецьця *Сьліпорід* як би,
ця, вимагала тамешня Мова.

Що вміли тількі підпалить
И на Низу в Дейнеках жить,— [35])

XLII.

В Цариці Грамоти просили [36])
До рівности с тимй людьми,
Що и Мамая предки били,
Стояли за Царів грудьми,
И в Самозванщину прокляту
Попроганяли жакувату
Шляхецьку й хлопську сарану,—
Що йшли всім родом на войну
И за Царя Петра лягали
Від Карлових Богатирів,
А Паліівців-Козаків,
Як душі с Пекла рятували.
Дививсь на Шляхту сю Грицько,
Як на Чорьтяку-Каконко.

XLIII.

Хоч и мовчалником удався,
Досаду від людей таів;
Но всіх висот Земних цурався,
А й натто—де брат брата ів:
Цуравсь Козацького Шляхецтва,
Цуравсь славетного Купецтва,
Цуравсь хаптурників-Попів,
Цуравсь митрованих Ченьців...
Не був пустинником-Аскетом,
Людей россудливих любив,
И с праведним анахоретом,
И з багачем за брата жив,
Да знав, де щира простота,
И де лукавство й суета.

XLIV.

Стовпа, мовляли, Церкви й Віри
Хотіли и з Грицька зробить
Знакомці давні, лицеміри;
Та не вдалось ёго вловить...
Ся Фарисеївська спокуса
В нім стріла погляд Iисуса:
Очима скорби позирнув
Грицько на них и рубонув:
„Вас много Церкву підпераe
Стовпів нетес (им відказав). [37])
Нігде так, як серед похвал,
Диявол души не вловляе:
Він похвали перед людьми
До Пекла робить нам дверми,

XLV.

„И, як на диво Панству й Черьні
Зукрасить пишно нам главу,—
Вловляе нас, як рибу в бредьні,
Або у пинджевьне Ляхву".
Так наш Грицько не подавався,
Тому, хто всяк перекидався,
Щоб зопсувати Божий Сьвіт,
Пекелно-Римський Езуїт...
На бенкетáх ніхто не бачив
Грицька в зажерливих Панів...
Любив найбілш він Мужиків,
И псальми им свої товкмачив:
Бо простакам у глузд не йшло
Те встихотворене *здо, тло.* [38])

XLVI.

Річ инша, як було заграе
На флейті траверсиві им,
Або побожно заспівае
Прегарним голосом своим.
Бо в голосом таким родився,
Як мав Тарас, поки не спився,—
Як на весільлі в нас сьпівав
И всіх гостей почарував.
Покидали в диваньній карти,
А в залі виписних музик,
И Пан и Хрестянин-Мужик
Почули серцем, що не жарти,—
Що се сьпівае соловей,
Достойний тих щасливих дней.

XLVII.

Щасливих... так! були б щасливі
Навіки в спóминках ті дьні,
Колиб серьця немилостиві
Не ставили нам западьні,
В жадобі хижоі ловитви,
За грішми та чинком гонитви,
И наш весіньній, пишний цьвіт
Не підгорнули під сьвій гніт...
Щасливі... так! Тоді сияла
Така надія горда нам,
Що ні Царям, ні их Панам
Не снилась и вві сьні та мрія.
Ми зачали в той віщий год
У серьці Рідний наш Народ...

XLVIII.

Тарасе! о, колиб за нами
Ти справді в Вирей полетів
С твоими гарними мечтами,
Як ти сёго жадав-хотів!
Ти б у Флоренції та в Римі
Більш ніж у темній Украіні,
Навчивсь, кого й як вихвалять,
Кого из мертвих воскрешать.
Но Муза, що сьліпих водила
И плямувала всіх Панів,
А пбспіль з ними й их Царів,
Тебе в горільці затопила.
Ти, мов бугай, закородивсь,
В Петрову Скелю лобом бивсь.

XLIX.

Вона ж, величня, нерухомо
Стоіть собі, и, мов тимпан,
Над нею дзвонить любим дзвоном
У струни віщі наш Боян,
Наш Пушкин... Він Царя й Царицю,
Великих двох, и их Столицю
Про всі столітьтя змалював,
Обох безсмерьтем увінчав.
Тарасе брате! ти з Ордою
Сіпак, я знаю, розлучивсь:
Бо правди сяевом окривсь.
Споглянь же: се перет тобою
Малюю дивний образ я
Сьвятого справді житія.

L.

Грицько жив странником убогим,
Домівки власноі не мав;
Був Стоіком правдиво строгим:
Гріхом сьтяжаньне многе звав.
Коли б не він, не сей убогий
Полуаскет и Стоік строгий,
Той Вік би нам таким здававсь,
Мов Хміль Богдан в Панах озвавсь,
С своею ницосьтю до брата,
С своим Диявольським умом,
Ехиднописцим язиком,
Ненáситним жаданьнем злата,—
Мов знов настала Старина,
Страшнá бесчесносьтю війна.

LI.

О кроткий серцем и смиренний!
О несьтяжательний мудрець!
Як ти очистився од скверни *)
Тих розумів и тих сердець,
Що нашу Націю велику
В араву обернули дику,
Де брата брат невпознавав,
Де Каін Авеля вбивав?
Ти Миром гордував лукавим
И Царства Божого шукав,
И подвизавсь не дьля похвал,
Не дьля людзькöі чести-слави.
Ти щиро ближнёго любив,
И на собі ёго учив.

---

*) „И очисти насъ отъ всякія скверны". *Уранятьня молитва.*

LII.

Покой души, покой блаженний,
Умів еси собі знайти *),
И Рай, від Миру сокровенний,
Посеред Пекла обрісти.
Ти був закваска та, що здавна **)
Держалась нею Русь преславна
Серед Монгольськоі Орди,
Серед Латинщини-біди,
Серед Колегій Езуіцьких,
Що не давали мислить нам
И вподобляли нас Ляхам,
И натворили більше бід,
Ніж Татарюга-людоід.

LIII.

Ти в Мирі був Ченцем без ряси,
И навіть риби не вкушав:
Ти все, на що Мир тяжко ласий,
Високим духом одвергав.
Хиба Адам посеред Раю
Твого був чистого звичаю.
Вегетаристом вік изжив,
Мов Назорей, вина не пив.
И ві побожноі печали,
Ні юродливости в тобі,
Покірному своій Судьбі,
Ба й вороги не помічали.
(Вони ж бо и в тебе були,
О диво Рідноі Землі!)

„И обрящете покой душамъ вашимъ". *Матѳ. XI, 28.*
„Малъ квасъ все смѣшеніе кваситъ". *1 Коринѳ. V, 6.*

LIV.

Грицько с Христа й ёго Науки
Театруваньня не чинив,
Не бравъ креста ёго у руки,
Ёму кадилом не кадив...
Ні! духом бодро-сокрушенним
И серцем глибоко смиренним
Він жертву правди совершав,
Як Царь Пророк нас наставляв. *)
Христовим робом викупляти
Способився гріхи тяжкі,
Що натворили Земляки
Під надихом новоі Шляхти.
Бездомним Странником блукав,
И між людьми людей шукав.

LV.

Усюди хату віччиняли
Назустріч приязно Грицьку:
Він убавляв якось печали
И Панові, и Мужику.
Сорочка на ёму біленька,
Одежа проста, да чистенька,
Пошита гарно жупанком.
Ні Мужиком був, ні Панком.
Хоч худорлявий, довговидий,
Обличьчем любо виглядав;
Мав звичай тихий, и не знав
Спокуси й засьліпу Киприди.
По дворах він за цілий вік
Був чистий голуб-чоловік.

*) „Пожрите жертву правды". *Псаломъ IV, 6.*

LVI.

Хоч давнім робом знай голився,
По батьку звавшись Козаком,
Та вуса замолоду зрікся, [39])
А лоба прикривав чубком...
Отець ёго був небагатий,
Та сина вчив себе держати
Хупаво й че́пурно, мовляв.
Грицько про нёго споминав,
Як про взорець рідкий на Сьвіті
Поваги й чести... Не пускав
Ні слова марно; добре знав,
Коли и як с ким говорити,
А правдою так величавсь,
Мов гордий нею Царь, чи руський Князь.

LVII.

Ту велич, правди дух великий,
Свойму й одиньцю передав,
Мов скарб, не гинущий вовіки,
В чиї б він руки ні попав:
Чи то в Царьські, чи то в рабівські,
Чи в хліборобні, чи в Попівські,—
Из нёго всюди нам добро.
Чи город ми, чи то село,
Чи вбогий хуторець правуєм,
Чи речі пишемо сьвяті,
Чи дзвонимо у золоті,
Чи миримось, чи ворогуєм,—
Усюди правда річ одна,
Бессмертна в серденьку струна.

LVIII.

„Усе, мій синоньку, минецьця
(Бувало Гриця наставляв),
Едина правда зістане́цьця.
Про *неї* нас Господь создав,
Щоб Лжи Отець посоромився,
Що й на Ёго само́го взлився.
Ми правдою всі живемо́;
Ми *нею* движемось-есьмо“...
Щоб Сковорід Грицько прославив,
Сьвій рід Попівством звеличав,
Одиньця в Бурсу він оддав:
„На путь ёго (мовляв) наставив.
Но Гриць туди з Бурсацтва втік,
Де просияв Науки Вік.

LIX.

Отець и мати повмірали,
Як Ритором ище він був,
И уві сьні не раз видали,
Як Богословство вже здобув...
А Ритор мій, усю худобу
Грошима впакувавши в торбу,
За Гори Угорські чвалав,
Від Німця д' Німцеві блукав...
Як перш бувало за Пороги
Tirones-Бурсаки бріли, [40])
Обувши сяк так в постоли
Незвиклі до сапъяньців ноги,
Так само вславлених Наук
Шукав тепер Тироньський внук..

LX.

То́ був один Вік, се́ був дру́гий,
Та инчі й ми тоді були...
Як вірні Пройдисьвіцтва слуги,
Ми рвали й крали, що́ змогли,
Хоч крали й рвали не по Паньській,
Та звичай так велів Козацький.
Сёгодьні дерли кажанки, [41])
А завтра й гарні жупанки.
Тепер же наш Грицько журився,
Що мало дякував сусід
В селі Чорнухах, як обід
Им справив низько поклонився,—
Журивсь, що статки продавав [42])
За гроші, не роздарував.

LXI.

Села Чорнух ніхто не знае
По наших пишних городах,
А их скорішч позабувае
Потомство в любих споминка́х,—
Потомство, що вже не Козацьку
Кріваву славу розбишацьку,
А серце чисте буде штить,
Любов до ближнёго хвалить....
Почезнуть, як зімою мухи,
Забудуцьця й пісьні-казкі́,
В котрих кграсують Козаки,
И зватимуть усі Чорнухи,
Благословенне те село, *)
Що нам Сковороду дало.

*) У Лубенщині.

LXII.

Жадібник ширшоі Науки
Не рік, не два іі шукав,
И, попада́вши в добрі руки́,
Геть розуму собі придбав...
Тоді над вищчими умами,
Хто чисту душу мав, бес плями,
Мистичний розум панував.
Сковорода́ ёго й жадав.
Насьлідував бо с предків душу,
Як оний наш Мартиримъян,
Що в Пеклі дбав про Християн, *)
Чи Туптало, сказати мушу,
Що Сотницький жупан посив,
Та рук в крові не умочив.

LXIII.

Чи то ж один бував міз нами
Правдивий, як в Содомі Лот,
Що и ділами, як словами,
Спасав од пагуби Народ?
Згадаймо з Вишні Іоанна,
Що й Богословством процьвітав,
И в житиі був без обмана,
У вічі правду всім казав.
Або хоч Іов наш Борецький
Кому не став би за ваорець,
Як Езуітами Отець
Олжи мутив Народ Шляхецький,
И рідко Папський Дом бував,
Щоб хто з Ляхом не накладав? [43])

*) Полумиечня истота народніх спо́минок.

LXIV.

А той, що жив сто літ, блаженний,
Той Іов, що тоді родивсь,
Як наш Козак, хижак скажений,
Сьлізмй та кровъю ще не впивсь!...
Жив поти, покіль Хміль крівавий
З міцнбі на Панів облави,
С-під Берестечка псом утік,—
И за сьвятий сьвій довгий вік
На хижу славу не полстився,
Що вихваляли Козаки,
Опанувавши всі шинки....
Жив праведно, за правду бився
Умом з умами, и серьця
Остерегав од Лжи Оцьця. [44])

LXV.

Над сими чесними мужами
Господь правицю просьтягав,—
Щоб ми не згинули Ляхами,
Міз нами на Землі держав,
Як древле Лота ис синами
Да чистими ёго дочкáми,
Що не горів гидкий Содом,
Аж покіль кинув оччий дом....
Такий и рід Грицьків удався,
На прізвище Сковорода.
Яка б ні лучилась біда,
У грішних грбшах не кохався,
И хоч постав из Мужика,
Та переважив Козака. [45])

LXVI.

Міз Німцями не 'дну людину
Вподобав Ритор мій, Бурсак;
Та с серьця Рідну Украіну
Чужий не випроводив смак...
Які ні é Німецькі люде,
А сьвій Земляк нам ближчий буде,
И наша Рідна Сторона—
Нам до смаку одна вона...
Чи é куліш такий де в полі,
Або й на лузі в косарів?
Мов сам Господь ёго зварив
На Украіньському роздолі.
Колиб не манна-благодать,
Гріх з ним що-нéбудь и рівнять.

LXVII.

Дé é пісьні такі сьпівочі,
Як в нас сьпівають дівонькй,
И сумовиті жіночі,
И ті, що люблять паробки?
Де грім так широко тарахне,
Садовина так любо пахне?
Дé Зіронкй так миготять
И соловъї так ляскотять?
Дé, о! дé Райські речі, слёзи,
Так сблодко течуть з очей?
Дé серед збрявих ночей
Так закоханьнем дишуть рози?
Дé é така сьвята любов,
Така гаряча в серьці кров?

LXVIII.

Дé другий é Дьніпрó Славута,
Що мае помішниць сім сот? [46])
И вічня слава незабута,
Як Руський росцьвітав Народ,
И як Боян той проявився,
Що нашим соловъем зробився,
И, віщий, путь нам віщував,
И Русь из Русьсю повязав?
И дé так струни рокотали,
Як наші струни золоті? *)
И дé в бессмертьній красоті
Поэми-думи процьвітали?
Та споминать про се шкода:
Не все знав мій Сковорода.

LXIX.

Не раз у Німців був, голодний
На их Науку и жадний,
Сковорода, Грицько безродний,
Та з гордощів не став пъяний.
Любив Науку він душею,
И совістивсь блищати нею
Перед невченими людьми,
Серед их жалібної тьми.
Ні на безлюдьді Дворянином,
Ні на безрибъї рачим сином
Не був Сковорода Грицько,—
Ні *Твердонто*, ні *Каконко*. [47])

*) Читай дописку 5.

LXX.

Преселником себе на Сьвіті
И Странником між людьми звав,
Та був міз ними на приміті,
И всяк ёго запобегав.
Но він, хоч и не нісься вгору,
Людей вітав не без розбору,
Въ розмову рідко с ким встрявав,
И в людзькім серці силу знав.
Настав тоді Екатерини
Великої Великий Вік,
Та не зъявивсь ні чоловік
Репрезентантом України.
Ніхто ще добре й сам не знав,
Ш чого, як и про щó постав.

LXXI.

Чи був Козак він и Татарин
По диким зáдумам лихим,
Чи Ново-Руський Дука-Барин,
Чужий Прапращурáм своим;
Чи в Польщі рід ёго родився,
А в Русі тількі охрестився,
Щоб за Попа Ляшок сховавсь
И православним Паном звавсь.
Страна лежала Диким Полем,
Ще скрізь пустинею була,
И дознавали ми добра
Нового ис старéзним горем.
Щó за Варяг колись було,
До нас ис Полщи внов прийшло.

LXXII.

Заляканий крутою Властю,
„Великий Сьвіт“ Козак сьпівав; [48])
Як хорт з роздзявленою пасьтю,
На Столичан він позирав,
Чи не впаде й ёму з гонитви,
Ис сьпільнёі всіх благ ловитви,
Що-нёбудь на хижацький пай...
Сёго ждав кожен воропай,
И Пан, мовляли, на всю губу,
И той, хто родом був Панок,
Хто прибірав ключ під замо́к,
Піттоплюючи Панську грубу
Та присягаючи в Церквах,
Та гарно брешучи в Судах. [49])

LXXIII.

Ні! праведно пророкували,
Що Баба зьнівечить нам Січ... [50])
Ми й так уже заненадали,
Як Посполита Польска Річ.
Не даром „Баба из Востока“
Зробила віщуна-пророка
Давно ще с Князя Василя, [51])
Як Ляцька ще пьвіла Земля;
Як ще и в Польщі й на Вкраіні
Усе стояло на місьцях;
Як ще наво́дили ми страх
На всі Турецьки займанщини;
Як з нами ладила Ляхва,
Як шапувала нас Литва.

LXXIV.

Та й Січ сама на тім стояла,
Щоб бабська у Коші нога
Не ночувала й не дьнювала,
Яка б там ні була Яга,
Хочбй така, що й Чорт скривився б,
Коли б на неі подивився,
Чи—люба, гарна, молода:
Від баби все одна біда...
Щоб Зло Добру шукало згуби,
Такий, мабуть, Судьби закон.
Хоч и без бою здох дракон,
Посіялись драконьські зуби.
И дивна річ, хто догадавсь,
Що зуб драконьський в нас приймавсь!

LXXV.

Не инший хто, як наш лелека,
Пере́летень Сковорода...
На Сьвіт родивсь тоді сердека,
Як хиріла вже ся орда...
Прийшла останьня ій година,
Як воцарилась Катерина...
Петро давно б те вже зробив,
Колиб на Сьвіті довше жив.
Свое насьлідзтво беспотомне
Віч Чорних Клобуків вела,
И всюди до послуг була,
Швидка́ на всяке діло чорне...
По всі усобичні Віки
Мутили воду Козаки.

LXXVI.

По всі Гетьманські завірухи,
Як дужчий слабшого топтав,
Козак, жадібний и сивухи,
Як оковити, налітав.
В свої безощадьні набіги,
Ні Половці, ні Печеніги,
Ні Торки, Чорьні Клобуки,
Не шкодили, як Козаки.
Сі людожерьні Береньдіі
Всі Самозванства відбули,
Ба й на Босфорі зацьвіли
Були руінницькі надіі. [52])
Не вміли й хати збудовать, [53])
Царствá ж уміли руйновать.

LXXVII.

Оце ж тоді, як по Вкраіні
Посіяв зуби сей дракон,
Зачав те зло, що знаем нині,
Судьби незнаний нам закон...
Чи справді так, се діло темне,
Се твориво якесь підземне...
Чернець сказав би—Сатани,
Ми скажем—нáсьлід Старини...
Як из могил миязми віють
Из вітерцем по-над зелом,
И неміч на здоровий дом
То сям, до там незримо сіють,
И заражающця міста
И села, жизьні красота.

LXXVIII.

Так Старина нас перегноем
Лихих звичаів и клевет
Отруюе, мов злим напоем,
И чинить нам страшенний вред...
Цуравсь Грицько тих, що робили
Дворі шинками и поили
Магнацьким робом тих Панків,
Що грали ролю сучаків. [54])
Він гордував Судовиками,
Що в нас намножили сутяг,
Що помагали сіромах
Пускати пó Миру с ціпками,
И що в руках у них Статут
Був не Закон, а зьлющий шут.

LXXIX.

Цуравсь и тих, що пропивали
Худобу,—Козаків-нетяг,—
А пóтім в Сýді сьвідкували
Безбожно за Панів-сутяг.
Цуравсь він и Попів хаптурних,
И Дяконів их балагурних,
Що жартом им здававсь Псалтир, [55])
А ділом важним—пъяний пир,
И Салогубів, що носили
Пузá важеньні в поясах
И, гроші сиплючи в Судах,
Синків Дворявами робили.
Всімá такими гордував;
Хоч кланялись, не добачав.

LXXX.

Часо́м у пасіці видали
Грицька из дідом-простаком:
У двох собі трапезували,
И весело було обом.
Вони про Бога розмовляли
Так, мов ёго в обличьче знали—
Так, мов блаженьні рибарí
В Геннисарецькій Стороні...
Часом до Чумака загляне
Грицько в сьвітлицю чепурну,
И на кукібницю жону,
Мов Іисус на Мароу, згляне,
И від словес ёго сьвятих,
Була вона ні в тих, ні в сих.

LXXXI.

В тихій леваді розмовляе
Було с простацтвом цілий день,
И мудро-змишлених пісе́нь
Мале́чу и батьків навчае....
Манастирі, ті, що постами
За праведних издавна мали
Велику славу, поважав,
И всяку честь им воздавав.
С Печер, мов из Віків Темно́ти
Сьвітив Грицькові тихий сьвіт:
Бо помагав благий совіт
Чернечий розум у просто́ти.
„Се маяки (рече) булй
У те́мряві про караблі".

LXXXII.

У нёго в дусі не мовчали
Подвижники, що тут колись
Во дьні руіни та печали
Тим Духом, що й він сам, велись.
Перебулй вони руіну,
И Рідну Землю, Украіну,
У руки з рук передалй
Новйм Подвижникам Землі...
Себе Подвижником Науки
Та Правди Божоі вважав,
И в неповинності вмивав,
Середъ хижацтва и здирства руки. *)
Старшинував же тількі тим,
Що первий всім, як зміг, служив. **)

LXXXIII.

В самітносьті веселий серцем,
Себе й тепер таким він знав,
Як, бувши ще колись младенцем,
З Дяком на криласі сьпівав,
Оццеві й матері відрада,
Що до Господьня Вертограда
Синок-одинчик прилучивсь:
Бо з гарним голосом родивсь.
Він був о Господі щасливий ***)
Один серед сумнйх пустинь,

---

*) „Умыю въ неповинныхъ руцѣ мои". *Псаломъ XXV, 6.*

**) „Иже аще хощет в вас вящшій быти да будетъ вам слуга". *Матө. XX, 26.*

***) „Радуйтеся, праведницы о Господѣ: правымъ подобаетъ похвала".

Де часто робить пс Сьвятинь
Собі темницю юродивий,
А нищий—з Дому Божества
Крамну́ комору ханжества.

LXXXIV.

Знав, хто сьвятий, а хто сьвятоша
(Не сьліпував, зиркатий був),
И хто Іуда-міхоноша,
На що́, про що́ и я́к здобув.
Свою знайшов, Грицько дорогу
До служби Господеві Богу,
Не двом, о горе! знаним нам
И в Мирі грішному Панам...
На сій дорозі нешнрокій
И про терни́ й про репъяхи,
Чужі, зада́внені гріхи,
Мовчав Преселник одинокий
И, хоч який колов-чеплявсь,
Ийшов та йшов, не озиравсь,

LXXXV.

Партесна Музика ще й дома
Від Дякона й Дяка, сьпівак,
Була ёму аж геть знакома.
Природній мав до неі смак,
А від сопілочки сільско́і
До флейти-траверс голосно́і
Немов з натхненьня перейшов,
Як у Чужі Краі зайшов.
Що надали Чужі Народи,
С Церковним сьпівом сочетав,
Висьпівував и прославляв

Творьця сьвященноі Природи...
Про нёго красний Божий Мир
Був жизьні велеліпний пир.

LXXXVI.

На сім пиру, де стілько званих
Дітей пустоі суети,
Він госьтював серед избраних
Людей сьвятоі правоти.
Старезними жив споминка́ми,
Давнезними тими Віками,
Що ще від Кодра почались,
Ріками доблесте́й лились...
Найкращчі в нёго дьні бували,
В мого Письменника Грицька,
Як попадав на мисьтюка
В тому, що́ люде рідко знали,
Що пагубна „рѣка времен“,
Ощаджувала у Племен.

LXXXVII.

Досмертним у Грицька звичаем
Було, в старо́го сироти,
Вхопити костур та й брісти
Піхотою, куди сам знае,
Мовляв, ні с того, ані с сёго...
Вбачали Странника Сьвятого
Там, де ніхто не сподівавсь:
Бо метеором він зъявлявсь.
Тоді Схоластика сьтісьняла
Ще більш од клобука уми,
Но від Письменськоі тюрми
Грицька мандрівка визволяла.

Его живив и вчений Жид,
И в пасіці спасенник-дід.

LXXXVIII.

Ёго живила й молодиця,
Коли с праматери була
Тиха да чиста голубиця,
Як Християнка Магдала.
Грицька ж бо инші так любили,
Що й ноги б мvром намастили
И 'бтерли б волосом своим,
Колиб се він дозволив им...
Но він з дітворою більш знався
Та з дідусями в сотьню літ:
Им Правди Вічнёі завіт
Вселити в серце силкувався...
О! чим би, Грицьку, ти зробивсь,
Колиб Тарасом народивсь!

LXXXIX.

Ні! Школі ти, мов секті мертьвій,
Страшенну словом дань платив:
Ти цьвіт ума в незнаній жертьві,
Мов скбплений, занапастив...
Як пишно мати ні вродила,
Все Школа, що мороз, прибила,
И в нас тоді ніхто не знав,
Що, цьвітучи, ти завядав...
Ти мертвим словом пробавлявся,
Живе ж и рідне занедбав;
Ти цілий вік мов німував
И до братів не озивався.

В промові *ділом* був мудрець,
В промові *словом* мертвий мрець.

XC.

Як у Сахарі тількі й знае
Верблюд прожити без води,
Так тількі вчена миш читае
В нас письмена Сковороди...
Но тінь ёго тремтючі руки
Зьняла німуючи до нас...
Ми серцем чуем вопль розлуки,
Ми чуем серцем серьця глас.
Се мрець ж живими розлучився,
Що в Школі до мерьців пристав....
Тепер на голос наш устав,
У Рідьнім Слові возродився,
И кличе тінь ёго живих,
Братив занедбаних своих...

XCI.

„О! дайте (ніби стогне бідна)
Води Кастальськои ковток:
Нехай живуща Мова Рідна
Мені відкрие сьвій поток!
Нехай у вічню жизьнь крещуся
И в Бога Правди облечуся,
И воспарить душа моя
В бессмертні сфери битія"!...
На́, люба тене! пий живущий
Бессмерьтя дар!... Ти заслужив
Ёго, наш Грицьку. Ти любив
Народ сьвій, в сѣні смертнѣй сущий,
У сѣні смертнѣй и во тьмі,
В Диявольській олжи тюрмі....

XCII.

У красний Вік Екатерини
Ти був найкращий в нас талант,—
Ума и серьця Украини
Передовик-репрезентант...
У слові вірен, тверд у дружбі,
Бессребреник в Народьній Службі,
Ти, Грицьку, справді був Сьвятий
Подвижник Серьця Чистоти.
И се, ми днесь тебе приймаем
У Сéмъю Рідную свою,
И душу кроткую твою
Живими стрýнами вітаем.
Зненáвидів ти лжи порок:
Ти *правди* Жрець був и Пророк.

XCIII.

Ти, Грицьку, нýжди не лякався
И за укладистий гаман
Обіруч з-роду не держався,
Як инчий благо вравний Пан,
Що в гамані и серце носить,
И хто в ёго чого попросить,
Здвигне плечима: „Рад би, рад"....
И кожному на той же лад.
Ні! ти запомагав частенько—
Або спрітку школяра,
Або такого, що с села,
Покинувши в недузі неньку
Та голих діточóк куток,
Брів по насушного шматок.

XCIV.

Або ж—химерне людзьке серце!
Ти целібатом вік изжив
И про ніжвé, тихé кубелце
Полеля й Леля не молив;
А де дознався, що кохались,
Та злидьні росплодить лякались,
Коханків нишком рятував,
И зараз из очей зникав.
Тут жертву щедру Гименею
Принóсив, Странниче, а сам
Преображавсь в мистичний храм,
И возвишався над Землею
В Оселі Бога Чистоти,
Красот Незримих Красоти.

XCV.

Хоч в тéбе и лівá не знала,
Щó подала рука правá,
Да слава якось поставала
Про закритьні твоі діла.
Близькі до тéбе люде знали
Сю *слабость*, як вони мовляли,
И Странницький убогий скарб
Під сьвій у тéбе брали карб,
И, бачивши тебе в натхненьні
Любови вишчоі, гуртом
Замáнювали в Панський Дом
Рекгулёвати просьвіщеньне
Насьлідника багатиря,
Земель неміряних Царя.

XCVI.

Аби на око полюбився
Вельможний ўчень, ти держав
Обіцянку, и не дивився
На те, яку сам ролю грав
Меж именитими Панами...
Мов у гаю між деревами,
Держав еси про *себе* ум.
Не виявляв ёго на глум,
И сам ні с кого не глумився.
Щó бачив, чув, про те мовчав,
Та й учня *стиха* поучав,
Щоб нéук ще й не кородився...
Як же прихóдила пора,
Втекав у Пасіку з Двора.

XCVII.

Втекав у Пасіку до діда.
Там бжіл трудящий Манастир
И з дідом-простаком бесіда
Вселя́ли в тéбе любий мир...
Самітно жив ти, без услуги,
Не бачив и в тому наруги,
Що за столом Вельможний Пан
До тéбе й слова не сказав.
Ти був німа служебня сила,
Машина чесна, щоб синок
Не вскочив у який порок.
Ніхто не мав до тéбе діла,
Аби Паняті передав
Той розум, що с книжóк надбав.

XCVIII.

И справді ж бо стари́й Тамара
(Як се читаем в „Житиі“
Твойму) стояв не наче хмара
Зевесова поверх Землі;
Де пресмикавсь Бурсак учений,
Насьлідник-одинець мизерний
Якогось Савки Козака...
Зроби орла з мого синка,
А я до тéбе ні півсловом
За цілий рік не обізвусь,
Щоб ти як-нéбудь не забувсь,
В якого Пана Гербового
Сіда́еш пóруч из гостьми́,
На вибір зміж людей людьми.

XCIX.

Яким же, Гри́цьку, ти манéньким
Здававсь Пикгмеям роскішним!..
Тим часом образ велетенський
Встае з имъя́м твоим сьвятим...
В той рік упала Січ преславна,
А певно, що й мечту Бояна
Пороги надили к собі...
Гомере віщий наш! тобі
Годилось лаври Сьвятославу
В пісьнях звивати, як Куря
Варяго-Руського Царя
Осоромив був славну славу...
Давнезних ча́сів соловей
Вернув нам слави апогей.

C.

Сьпіваючи, як Печенігів
Ми „славу знов перейняли“,
И Землю варварських набігів
Скрізь городами обняли.
Замовкли струни ті живиі;
Озвалися пісьні новиі:
Бо знов річкиі крові лились,
Як з „Низу“ голоси вились,
И Геній дикого крушеньня
Пороги дикі знов обняв,
И дику славу восьпівав—
З невагу чести й просьвіщеньня.
Аж се! упала Січ страшна́,
Поникла хижа Старина...

CI.

Колиб ти, Грицьку, був розумен,
Як наші мудреці нові,
Тобі б годилось серед гумен,
Як сьліподьнюючій сові,
Квилити, що минула воля,
Стратéньців-Шляхтичів swawola, [56])
И де́ куёвдилась орда,
Там „похилилися жита“,
И по пустинях, де Зборовський
Самійло з голоду вмірав, [57])
Ратай на волики гукав, [58])
Давняшній чура Запорозький...
Квилив би й гірко нарекав,
Що любий упокій настав...

CII.

Ти ж у Цариці лик Минерви
Вбачав еси, и показав, [59])
Кого Петро, Великий Первий,
Великою пророкував. [60])
У Дикім Полі, в Україні,
Ти розум був у нас предивний,
Що над гурбою вгору зьнявсь
И ні об що́ не спотикавсь
Таке, як „Мати Січ“ Козацька, [61])
Або ті Козаки-Пани,
Що по Макгнатах жупаниі
Носили, шушваль Гайдамацька,
Або росхáпана земля,
Гаі, луги, степиі, поля.

CIII.

Ти, Грицьку, був у нас единий
Судьдя с статéчніх козаків,
Про що́ Орли Екатерини
Роспудили степовиків,
Що ш черепів медиі пивали,
Ковші крівцею доповняли,
Коли не сьлізми жіночо́к,
Сестéр, бабусь и діточо́к,
И ті ковші завітували
Своим потомкам, Козакам,
Щоб у хмелю, на сором нам,
Царства́ Культурьні руйнували,
И, де ходив у плузі віл,
Засіяли ряди могил.

CIV.

С тобою, Грицьку, воскресеньне
Твого Народу почалось
И від непевного спасеньне,
Щó в голові ёго верзлось...
Московська спла навертала
Наш дух до Руського начала,
Що вибивала Татáрва
И заглушала в нас Ляхва.
В своій низькій, смиреньній долі
И ти знав злих клеветників;
Да без колючих бодяків
Щó на плодющім родить полі?
Про гостьрі стріли клевети
Мав, Грицьку, гострий розум ти.

CV.

Хвала ж тобі! ти Рідну Землю
Перед Потомством оправдив,
И на путі д Новóму Времъю
Всіх Земляків попередив.
Ширяй на висоті з Орлами,
С тимй премудрими Мужами,
Що правду бачили сьвяту
Кріз баснословну темноту.
Вони своим умом бессмертним
Едину знали славну Русь.
До них, живий, ти пригорнувсь,
Покинув долі мертве мертвим.
Ти закрасив тьвій гарний Вік:
Ти був наш образ-чоловік.

Пісьня друга.

I.

Люблю вас, віковічні пущі,
Що й ліку вже годам нема,—
Ворі, від старощів дремущі,
Де віе прохолода-тьма,
Де Мрія від початку Сьвіта
Гойдала помисли Поэта,
И теревені беш числа
Из роду в рід передала.
С тих теревень казкй постали,
С казкáми приказкй й пісьні...
У Пращурьській Старовині
Ми перве сьвітло здобували...
Вид запечкóвих прях-бабусь...
И я Поэзіі здобувсь.

II.

Люблю вас вкóхані диброви,
Де щó ні древо, то краса,
Де с кожним пóглядом все нові
Знаходить око чудеса,
Ви—мов Храми в нас на Вкраіні:
Колись Богй в вас та богині
Витали в давній давнині,
Тепер же—Русалки сумні...
Утечище в нудьзі розлуки,
Люблю их сумовитий гай,
И втеряний семейний Рай,
И вікові німі их муки...
Ми дивимось—немов свої:
Вони—мов родичі мої.

III.

Хто ж ви такі, видіньня серьця,
Богй, Богині, Русалки?
Яке в вас эхо віддаецьця
Бувальщини? хто ви такі?..
Ви—ті величні та й печальні
Природи сни живоначальні,
Що нам пророкував той Вік,
Як ще був юним Чоловік,—
Як наготи ще не стидився,
Мов чистий Праотець Адам,
И вічноюним красотам
Очима юними молився...
Ти, Фидіе, від нас втаів
И велич и красу Богів.

IV.

Тепер хиба Поэта око
Не профануе красоти:
Бо зазирае в жизьнь глибоко
И бачить Бога Чистоти
В твореньнях рук Його премудрих,
Соблазн и гріх дьля суемудрих...
Так на Праксйтеля з Небес
Дививсь Поэт Любви, Зевес,
Благий, величний и блискучий,
Дивився просто на його
У сяеві чола свого,
А в серце натовпу—кріз тучі,
Земним очам густий туман
Про Вишній Творів Океан.

V.

Як сум сьвятий нас обіймае,
И вяне волос між статуй
Мовчущих, мов тебе вітае
Якийсь незримий поцілуй,
Високе гарних душ натхненьне,—
Так між мовчущих Русалок,
Сумнйх бессмертно дівонёк,
Я поникаю, и словами
Снаги не чую те сказать,
Як страшно, сумно воскресать.
Из усімá тимй ділами
И помислами, що колись
У серденьку, мов гад, вились!

VI.

Тим нам, благої Благодати
На розум кволим дітонькам,
Так любо з мріями ховатись
По казколюбним запечкáм
Від жизьни холоду з бабáми,
Прапрабабáми, пращуркáми... [62])
И я ховаю про між них
Мій недорослий, млявий стих;
И серденьку свойму відради
Шукаю, поки не вповзли
Нові мизерної Землі
Ишчадьдя, серцежери-гади,
И бабські пісеньки люблю,
Як тихострунную мою.

VII.

Но ви, мое просторе море,
Степи́ филясьті! *вас* люблю,
Як любить серце тай не горе...
Ёму, що вітер караблю,
Дае бескрае море крила...
Якась недовідóма сила
Вертае духа в давнину...
Я споминаю про войну
За рівняву сю, за се море...
Чие воно, про щó воно,
Змагаюцьця серьця давно,
Давно тут сила силу боре...
И я тут сила: я борю
Темнóту: бо за сьвіт стою.

VIII.

Борю сьпівак сьліпорожденних,
Що плачуцьця: чого жита
Там похилились, де скаженних
Казила степу пустота,
Да тирса, що кругом шуміла,
Да кров, що морем червоніла,
Да людоіди Гетьмани́
И их червоні жупани́.
Борю Козацьких Патриотів,
Що *мир* зьміняли б на *войну*,—
Що бéзумну Старовину
Вихвалюють про идиотів.
Борю, на славу й чесьть уму,
Татарокозака-туму. [63])

IX.

Валгало! Раю! Елисейські
Поля! ви—сяево души...
До вас и душі фарисейські
Гудуть, мов свині до бакши...
Чи вже ж вони того не знають,
Що між людей ману пускають?
А лізуть-пруцьця до Богів,
Як скот зімою до стогів...
Так праведна душа й лукава
Боіцьця ні на щó зійти:
Щоб Землю всю приобрісти,
Тай й в Небі не втеряти права...
О віро в инший, луччий Сьвіт!
О вічний, праведний завіт!

X.

Чому ж мені не потурати
Моій охоті до казóк?
Чому пісéнь тих не сьпівати,
Де кожен змишлéний Божок
Собі знаходить певну шану?...
Ні! поки жив, не перестану
Богів любити и Богинь
И жерьтівні серед Сьвятинь,
И вірувати в женьську душу,
Дарма що ми іі звели
З Небес на низину Землі
И трусим Женщину, як грушу... [64])
Дьля неі, білш ні дьля кого
Борю я ворога мого.

XI.

Имъя́ ж ёму... о! легиони.
Се не Микола й. не Тарас,
Що дурьням надали закони,
Як нівечити правду в нас,
Як задьля Волі чи Свободи
У Пекло втюрити Народи,
И людожерну Старину
Вславляти, якъ сьвяту войну...
Сьвята війна, сьвятий ножака,
Сьвяте терзаньне чистих. душ,
Сьвяте гуляньне круг катуш,
Сьвятий злодюга й розбишака!
Прости им, Господи, прости
Задьля ума их темноти!

XII.

В пустині жизні нас туманить
Багатий, гордий, пишний Мир,
Спокушуе, лестить и манить
На. сьвій беспутний, пъяний пир...
Блажен, хто занедбав забави
И навіть хміль солодкий слави
Задьля твереаого. труда,
Як мій Грицько́ Сковорода.
Блажен, чий ум стоіть високо
Над сим базаром суети
Кому природи красоти
Задовольняли чисте око,
Хто Бога Правди возьлюбив
II в серьці Храм ёму зробив.

XIII.

Була весна красна́ й квіччаста;
Земля, мов Божий Рай, цьвіла.
Зьвізда щаслива и нещасна
Грицька в дом Паньський привела.
Не всі Пани в нас тількі пъянством
Да стародавнім чужоядством
Живили серце камяне́...
Ні! билося воно сумне
У грудіх часом, як в темниці,
И чиста матірьня любов
Живила часто дику кров,
З ніжнôі пеликана-птиці
Духовний роблячи взорець,
Одраду женственних сердець.

XIV.

Не всі вони були пещчені...
(Пестити любить нас орда).
Були подекуди й учені,
Як сам Грицько Сковорода.
Сияв намъ сьвіт вже не з Востока,
Не звітти ждали ми Пророка,
Що хирну Націю спасе
И нову жизьнь у Край внесе.
Нам Запад с темноі Півночи
Непевний сьвіт сьвій проливав
И просьвіщати починав
Засьліплені хижацтвом очі,
И в нас були такі Пани,
Що покидали жупани,

XV.

И Даламберами зъявлялись
Напудреними при Дворі.
Не одному з них дивувались
Буфеччики й кондиторі,
А инших и сама Цариця,
Науки безустанна Жриця,
До сéбе близила, не мов
Була в них справді Паньська кров.
Уміла их вона підьняти
На ту чиновню висоту,
Де ій було ще в моготу
За ними зирно назирати,
И де ніхто з них не буяв,
Як Предок Хам переказав.

XVI.

Коли Старúх Римлян вовчиця,
На диво Сьвіту, зберегла,
То в Рушчині була левиця,
Що нас від пагуби спасла.
Буяти буйним не давала,
И пóглядом одним смиряла
Новúх и давніх Воівод
Серед шаноби та щедрот.
Срібляникú неситі Дуки,
Що за Гетьманщини б ясу
Чинили в Краі да трусу,
Лизали ій покірно руки,
И кожен ув очу читав,
Чи він ще Пан, чи вже пропав.

XVII.

Тим часом справжні Даламбери
Вже заходились міркувать,
Як віччинити Волі двери,
Поставить Сьвіт на иншу стать.
Томила млява их Наука,
Що и за діда й за онука
Не дасьть Народові ладу,
И в тім гуманному чаду
Доміркувались трохи згодом,
Щоб десять тисячей голів,
Найрозумнішчих розумів,
Знести мечем проміж Народом,
И их послать не в Рай, а в Ад,
Як знаменитий авангард.

XVIII.

За ним же прийдуть легиони,
Яких не знали й за Римлян,
Що два кріваві милиони [65])
Згубили боёвих граждан
И, к Волі дишучи любовъю,
Змочили всю Европу кровъю,
Річок же сьлізми долили,
Щоб любо в повняві текли.
Тогді вже мир зробили вічвий,
Сьвяту Народів благодать,
Що міг ёго тиран порвать
Хиба вже геть бешчоловічний,
Як Метерних, чи дрýгий хто,
Аби не сподівавсь ніхто.

XIX.

Такі прославлені діяньня
Тоді в Народіх зачались,
Як Украінські злодіяньня
Ні нá що вже перевелись,
Як Січ пустинею стояла
И Татарва скрізь кочувала
По пасікáх-зімовниках,
Сумуючи по Козаках:
Бо не далú Москві добратись
До Перекопу ба й тоді,
Як ми Боярській бороді
Не перестали покланятись
И нас Голицин вів у Крим,
Та ми зробили жарт из ним.

XX.

Ми знали, що Москва не буде
Хорти Хортицькі годувать,
Як с Криму не вовки, а люде
Впокійні стануть визирать.
А Крим собі за нас державсь
И, всіх жакуючи, братався
З одним гультаем Козаком...
Награвшись до ситу з Ляхом,
На Москалі тепер живився,
Запасливім господарі:
Бо підьлітки були Царі,
Петро та Йван, и в силу вбився
Князь, як ми звали Голичúн, [66])
Що зьнюхався Мазепа з ним.

XXI.

Поміркувавши ж Катерина,
Що ворон ворону очей
Не виклюе, постановила
Держать Пороги без людей,
Бес Козаків, що „пóтай Бога,
Щоб и сам Чорт не знав нічого",
(Гласить пословиця стара)
Від Хана брали хабара,
И тількі рукавцем майнула, [67])
Без галасу Січ осягла,
И в край холодний завдала
И Кошового й Осавула,
Що знов хотіли Козаків
Підьняти, мов против Ляхів.

XXII.

Тоді вже стали налягати
На ту мовляв vorago ми
И кров з нас пити не давати
Бранкáми, браньцями й дітьми,—
Vorago sanguinis, мовляли, [68])
Чи rei publicae, и слали
У Крим що-року той *гарач*,
Що й стид и срам, хоч сядь та й плач!
И справді се була погибель
И Полщи й Руси під Ляхом.
А диким хижакам обом,
И Хану й Козакові, прибель:
Хан *правом жизьні* величавсь, [69])
Козак у горілкáх купавсь.

XXIII.

Оце ж була та Січ апрошем,
Щоб Хана й Крим у руки взять,
И не оплачувати грошем,
Як Полща, права жить, орать
И сіяти насушний в полі.
Урвалась нитка й тій Swawoli, [70])
Що росплодила в нас Ляхва,
Ся Католицька Татарва...
Тим часом нас Ляхи Царицю
Учили ворогом взивать
И тупо віршем малювать,
Як людожерницю вовчицю... [71])
Царицю, що нам жизнь дала,
Двох ворогів перевела.

XXIV.

Того, що душу нашу грішну
У Пеклі був занапастив,
Бо в темряву іі кромішну,
В Латинство й Унію втопив,
Як и того, що наше тіло
Хапав по вбогій Русі сьміло,
Що нами всюди торгував,
Де Турчин золотом бряжчав...
И „лютий ворог України",
Як по́-пъяну сьпівав Тарас,
Ослобонив на-віки нас
Від нещасливоі години,
И Русі славу ту вернув,
Що вже й Козак и Лях забув.

XXV.

Вовчиця ся, мовляв, „голодна"
Оп́перла Царство об Херсон, [72])
Де наша слава всенародьня
Переступила Рубикон, [73])
Де Володарь, Сьвятий Великий,
Смирив крещеньнем дух сьвій дикий,
И нам Культуру завіщав,
Що Хан с Козацтвом руйновав,—
Де весьнянкй цьвітуть нам рози
И слух наш тішять соловъі,
Тогді, як инде караблі
Заковують у лід морози,—
Де веселицьця й око й слух,
Де спочиває Руський дух.

XXVI.

Ми беріг той позолотили,
Мов у кипсекові краі;
Там ухо Пушкину пестили
Ще роскішнішч, ніж соловъі—
Морські прибоі говорливі,
Пісе́нь восторжених мотиви,
„Глухе гуканьне, бездни глас
И тишина в вечірьній час".
Все надило ёго й манило,
И виноградники й стада,
И гарьні села й города,
И затишна над морем вилла...
Сей Рай нам заслоняв Козак,
У брацтві с Ханом—Потурнак.

XXVII.

Нехай в Гомери производить
Учений олух простака,
Героів-Патриотів робить
З репрезентантів „кабака".
Таких таланьтів погубила
Десятками преславна Січ...
Коли пекла так наша піч,
Про се тепер нам жалкувати—
Не вернецьця воно—шкода̀!..
Щб ж каже мій Сковорода?
Ой Луже Батьку! Січо Мати!
Про вас Философ нічичирк,
Дарма що був Козак-Мужик.

XXVIII.

Хоч Мужикам таке й не снилось,
Як Украінним Старостам,
Щоб Царство Січове зъявилось
На лемент Королю й Панам,
Та наші піра так хотіли,
Щоб Крепаки дива̀ робили,
Папір же все, мовляв, терпить,
Щб в серьці темрявім кипить,
Мовчав Сковорода убогий,
Мовчав про Січ и пишний Пан:
Потовщав бо в ёго гаман,
Як забезьлюділи Пороги...
Не від меча ж Січ, від пера
Царьськόго зникла, як мара...

XXIX.

И росповзлось по всій Краіні
Козацтво родичів шукать,
Котре в своій лихій годині
Не сьтямилось, куди втекать.
Оддалеки ж рибак рибалку
(Я чув од Москаля ще з малку)
У плёсі бачить... Не один—
Який пійшов, такого сьтрів.
А хоч Цариця й зупинила
Стариньні змовини на бунт,
Як Глобу с Калнишем у гурт
Затворників узять звеліла,—
Та зуби они почали
Тихцем давать ростки з землі.

XXX.

И се була річ не Мужицька,
Якбй хотіли Письмаки,
А знов сказати б Старостиньська...
Не Мужики й не Бурсаки
И не Попи людей дурили,
А ті, що здавна яму рили
Під Короля, свого Царя,
Всіх донатив Господаря.
Самі вони були Козацтво,
И купили знай Козаків
И, обдираючи Панків,
Робили з них лихе Гултайство...
Тепер новий почули дух,
И насторошили свій слух.

XXXI.

Не всі, кажу, Пани пещчені,
Або пъяні, як ніч, були:
Зъявлялись проміж них и вчені,
А й натто, що з Ляхів пійшли.
Сі господарство добре знали,
И по Чужих Краях бували,
Звичаем Пращурів своих,
Тих Лібералів нависних,
Що Короля ні за що мали,
Зривали самохить Сейми,
А добуявшись до тюрми,
В Козацькі Куреві втекали,
Ховали сьвій фамилний *ський*,
И рід заводили новий.

XXXII.

Почувши посом, що настане
Якась крівава новина,
Що на Москву ще раз нагряне
З Заходу сарана страшна,
Про власну стали дбати хату,
Щоб status виробить in statu,
Спорудить Царствечко чудне́,
Як серце в грудіх камяне́,—
Як серце Ляцьке в тілі Руськім,
Що бъецьця тількі про себе,
Як скажуть *цоб*, везе *цабе*,—
Русь у пере́вдязі Французькім,—
Злодюгу та клеветника,
Жорстокого жартівника.

XXXIII.

От до такого ж Пана в госьті
Везли й Грицька Сковороду.
Незнаний був ще Его Мості,
Байдужен про напасть-біду.
Грицько́ мій був—дитина вчена,
На лоні матерьвім пещчена,
А матірью ёму була
Густа Схоластиків имла.
Підмовлено ёго старо́го
Допомогти Ясни́м Панам
И вивчити хоч по складам
Читати хлопчика мало́го.
Сковорода ж дітей любив,
Тим паче, що самітно жив.

XXXIV.

Він, певно, не забув Тамари,
Та не злопамятний бував.
Ёму в Тамари й окуляри
Наділа Вчителька-Мадам.
Підслухала ся блюдолизка,
Як наш Грицько́ завзявся зблизька,
Не так як перш оддалеки,
Давати Паничу значки,
Щоб він умів роспознавати,
Хто „без Минерви", як мовляв,
И панував и правував,
Дарма що гро́ші вмів придбати.
Сим зневажав багатиря,
Земель немірянних Царя.

XXXV.

Ще б не біда, но в тій розмові
Грицькó мій учневі сказав,
Що в певному він хйбив слові
И голову свинячу мав...
Свинячу голову! Ся лайка
Шпетьнішча, ніж була б нагайка,
Від пробувальця Паничу,
Між багачами багачу...
У первий раз тогді Тамара
Озвавсь до Феникса мого,
Та з Можновладзьких уст ёго
Пійшла, сказати б, тільки пара:
„Прасті, мой Кгасударь", а кив
Грицькові *áбшит* объявив.

XXXVI.

И щó ж? він не того журився,
Що з дому прóгнано ёго:
Журивсь того, що не добився
Звичáю в Панича свого.
Звичáем же звав серьця щирость
И до всёго живого милость,
В розумованьню висоту,
А в пробуваньню простоту...
Як же Тамара схаменувся,
Що слухав суетних жінóк,
И добре взяв у Панський товк,
Якого чоловіка збувся,—
Грицько смиреньне показав,
Знов хлопця школити почав.

XXXVII.

Мовляв собі: „приясте туне,
И туне мусите давать...
В кого Господь диханьне вдуне,
Диханьне жизни, благодать,—
Нехай від нёго дух той віе,
В серьцях зерно спасеньня сіе...
И *хочу* й *мушу* в Сьвіті жить,
Моім братам умом служить.
Не закопаю скарбу в землю:
Вдам торжником ёго, сьвятий,
Він буде праведно рости,
Яж білш од Бога восприемлю".
Так на сьвій ум Грицькó дививсь,
Як під намóвини хиливсь.

XXXVIII.

Намовили ж ёго в десяте
Служити розумом Панам.
Бо—нігде правдоньки дівати—
Всёго доволі дáно нам,
Коли не 'д Бога, дак віч Чорта,
Як забагáтіла Голóта,
Письменськоі ж Науки—зась!
Вона иш Школи ростеклась,
Що над Латиною потіла,
Жувала в жвацьці Польский стих,
И нáвіть чудеса Сьвятих
Печерьських славити посьміла
Полщизною, мов та Ляхва,
Або сполячена Литва.

XXXIX.

Вбачав се добре наш учений
Аж натто вже Сковорода,
Яка постигла люд хрищений
У ту Хмелнищину біда,
У ту поломъяну Руіну,
Що зьнівечила Украіну,
Чия б вона там ні була.
Тепер, як молока с козла,
Досталось раньнёму Потомству
Від Калнофойських та Могил
И их тупих „Тератургим“.
Тепер ми Хмéлів віроломству
Платили давь ще й за Петра,
Великости Богатира.

XL.

Вбачаючи ж таку пригоду,
Як у пожежу соловъю,
За паліів лихих що-году
Виплачував пеню свою:
Моливсь за Предків не словами,
А щедродобрими ділами:
Бо щó від батька здобував,
Синку сторицею вертав...
О духу віщий! хто те знае,
Де віеш ниві ти між нас?
Тьвій жертовник давно вже згас,
А віяньне ще подихае...
Бес серденька твого й ума,
Нас обіймала б довго тьма.

XLI.

Тепер ти вже не той: ти старець,
Не юноша Сковорода,
Не муж, восторжений скиталець,
Кому ба й голод не біда,
И одиноцтво між чужими,
И правда-мати між лихими,
Кому був сільлю ти в очах,
Або печиною в зубах.
Но ти все той же, и як оний
Великий серцем и умом,
Прямуеш просто в Оччий Дом,
Очима дикими стрегомий,
И назираемий в Храму,
Де б серьцю жить, царить уму,—

XLII.

В Храму Духовноі Свободи.
Непідкупноі Правоти,
На лоні сьвіжоі Природи
И хуторноі Простоти...
И ти ж бо, Грицьку, як и оний,
Кого законно беззаконний
Обвинуватив Суд людзький,—
И ти був, правді навпаки,
Виновен-то в Маніхеизьмі,
„Що всі Собори прокляли“,
То, як злоріки знов верали,
У Богохульнім Аскетизьмі,—
В „Законословів“—мизантроп,
В завидників—лихий Езоп...

XLIII.

Нехай верзуть: ти добре знаеш,
Що и Сократ отруту пив,
И Той, в Кого в ногах ридаеш,
Гіркóі чаши не 'дхилив.
Між тисячей подвижник новий,
Ти носиш сьвій вінок терновий,
Мов хто—корову золоту.
Бо мучиська за правоту,
Страдаеш и, мов Ангел тихий,
Всьміхаеська в душі ясній,
Що прийде час невимовнúй
Байдужноі про зьлюк утіхи,
Як правди алчущі серьця
Наситяцьця в Мирів Творьця.

XLVI, XLV.

. . . .

XLIV.

Була ж ото весна квіччаста.
На Псьлі и Ворсклі все цьвіло.
Бикам потужним Радегаста,
Як и півням ёго,—добро.
Воли, наївшись, ремикгали,
А бугаі ревли-буяли,
И крильми тьрі́пали півні́,
Хвалу сьпіваючи Весьні.
Як древні Венди та Славяне
Уміли силу шанувать,
Про се в Грицькá було питáть:
Він и ясне́ знав и туманне,
В душі Поэтом був прямим,
Хоч на Боянщину й німим.

XLVII.

„И Соломон (рече) во славі
Так веліліпно не вдягавсь,
Як луг сей пишно величавий
Квіткáми й злаками вквіччавсь“...
Се ж був той луг, те поле бою,
Де, в славу Руському Герою,
Фортуна, Пані Зла й Добра,
Иш Шведзького вінок зьняла;
Де Шведзький лев здобувся лиха,
И підогнув, як пес, хвоста;
Де слави й чести ліпота
Сьвітила й нам, да тількі стиха:
Бо ми не тямили, дурні,
Що потурали Сатані.

XLVIII.

Тутъ кров Мазепина кипіла
И кров Семена Палія́:
В квіткú іі переродила
Всім людям матінка-земля.
Швед и Москаль тут простьяглися,
В вінках по брацькій обнялися
Перед Всевишнёго Судом
На лоні, рідному обом...
Ти, Грúцьку, знов, про щó стояли,
Про щó й лягали Козаки:
Щоб у крові знов хижаки,
В крові й горільці утопали, —
Щоб знов Козак-вампир ожив
На зьвяк Сьвячених тих Ножів.

XLIX.

Не від Жидів, мовляв, „невірних“,
Не від Ляхів 'це все ти знав:
У Німьця фактів достовірних,
В Нібурородника, шукав...
И як Европа осудила,
И як неславою окрила
Сіпак запеклих, Козаків,
Тяоіх бешчесних Земляків...
З имъям Козацьким ти таівся
Серед Письменників чужих.
Щоб не вразити ока их,
Козацького ти й вуса зьрікся:
И ти ж бо в нім той сьміх вбачав,
Що Самовидець прописав.

L.

Призвайсь, о тéне невміруща!
Про що *пісні* ти занедбав?
Чи не про те, щоб проклятуща
Проява, той Козак, не встав?
Ні! се Схоластика зробила.
Вона тобі товкла й трубила,
Як Шляхті, жертьві Езуіт,
Що Ноів Хам не був Пиіт...
И тут Шляхецька Немезида
На Хамах мстилась Козаках,
Що по Шляхецьких головах
Ходили с Пращура до Діда, —
Що повертав Козак в жінóк
Вельможних Пань и Панночóк.

LI.

Бо Муза загнана в жінóцтво,
Творила в Слові чудеса:
Цьвіло жіноцтво й парубоцтво,
Цьвіла в жінок сердець крáса.
И як „зегзиця“ на Дунаі,
Так и „зозуля“ в дальнім Краі
У дорогого в головах
Знов виливалась у пісьня́х.
Но все те упир-Бурса жерла,
Як жер кров Руську Азіят:
Заскіглив Лірник пустосьвят,
А Гомерична дума вмерла:
Про Миколая верещав,
Про Андибера вже мовчав.

LII.

И ти, мов Дяк-письмак Попові,
Сліпому Лірнику служив,
И від Бояновоі мови
Козак обох вас одлучив.
Він кабаками та шинками,
Да гопаками й тропаками,
Да перепóями прогнав
Всі сьпіви з голови, що знав.
За часів давніх, ще як Байда
Буяв по Струсях-Витязях,
Завзятьтя й мужности Князях,
И лаври—не пъяниць одрада —
Рвав там, де й славний Грек Арго
Не переважив би ёго.

LIII.

Но ти став нашим семъянином,
Тих що над радощі Землі
И над печалі правди гимном
Бессмертний дух сьвій вознесли,
И се, рокочуть віщі струни,
Громи олживому й перуни,
А серцю чистому хвала.
Кастальська ш чесного чола
У тебе мертвий прах зливае.
Живеш ти й дишеш серед нас,
И прийде день, настане час,
Що Правди Вік тебе згадае...
Тогді в віньці Царів Царя
Засьвітицьця нова Зоря...

LIV.

Тепер ти вже не той: сю правду
Кажу тобі не в гіркоту.
Ти—старець, и, за те в награду,
Облікся в кращчу ліпоту.
Як мед старий, або той *венгрин*,
В лёхи Старопольські „перегрин",
Що Вік зьвікуе, то в нову
Собі придбае міць живу,
Так ти придбав еси повагу
И силу, и красу души...
С тебе хоч Богоцьця пиши,
Ума и серьця рівновагу.
А біла, довга борода...
Так! се не той Сковорода.

LV.

Ёму поваги надавала
Ще й проста свита-кобеняк,
Що гунею Голота звала,
А *гуню* вславив той Козак,
Що с-під Кумеёк десь дівався,
С Панів у вічі насьміявся,
А потім Гектором зробивсь,
На Старьці пишно, гордо бивсь...
Из Гектора ж та в конокрада
Москвич ёго преобразив,
Що трицьцять томів сочинив,
Не знаючи, де лжа, де правда;
Та й не ёго ж бо се вина,
Що він—посьлід Карамзина... [74])

LVI.

Седів из ним у брицьці рядом
Той Пав, що Панові служив
Давнезним Старопольським ладом
И цілого півроку вбив,
Щоб Можновладнику вгодити,
Сковороду підговорити
Аж з Білорушчиний на Псло
Приіхати в Нове село.
В своім жупані чепурненьким,
Здавався він коло Грицька,
Позад возниці-Козака,
Службовим Козачком дрібненьким,
Та був, мов Орлик той, юркий,
Що знав Мазепини гріхи.

LVII.

Мазепо! дух тьвій ще носився
По тих прославлених полях,
Де Карл с Петром за Царство бився,
Як Рицарь Щастя, на мечах. [75])
Я й мушу Орликом прозвати
Того, хто знав, як ублагати
Грицька перекотить поля [76])
Звичáем знаного Царя
Пъяниць крівавих, Наливая...
Мазепо! дух тьвій ще носивсь
Там, де пройди́сьвіт сей зробивсь
Эмблемою „страданій Края“.
Эмблему-лжу аж два Віки
Кохали в серьці Козаки.

LVIII.

Мій Орлик був Слугою Пана
Забари, що на Псьлі осівсь
И не боявсь сусіда Хана,
Мов Князь Ярема возродивсь,
Котрий Лубві колись прославив
И можновладно Краем правив,
Що Вишневеччина звемó...
Тепер ми миром живемó,
Тогді ще всі жили́ войною.
Оце ж, як море пісьля бурь
Не хутко радісну лазурь
Бес хмар побачить над собою,
Так пісьля воен-завірух
Нескоро вгамувавсь наш дух.

LIX.

Забара сей на Псьлі родився,
Та забаривсь десь у Литві;
В Німеччині предовго вчився,
Жив и в Столиці, и в Москві;
С Царськи́ми Дуками спізнався,
И чином не мали́м пишався:
Був новина в вас—Бригадир.
Носив гаптóваний мундир,
И грошей мав, чутнó, без ліку.
По Польській на Вкраіні жив,
И Слуг-Панів собі завів.
Середньёго літами віку,
Книжкáми бавитись любив,
Рідки́й був птах серед Панів.

LX.

На дикім узгряниччі Царства,
Що наш Славутиця Дніпро
Ділив тогді ще віт Татарства,
А наші ріки Ворскло й Псло,
Як діти, бігли до старóго,
Широководного, бистрóго,
Сей сьміливий прóява-Пан
Нові осади закладав,
И ширив займищá що-року.
Ніхто ёго не зупиняв:
Судами кожного лякав,
За Ворскло сягонув д' Востоку,
А 'д Заходу впіравсь у Псло —
Селив село повіз село.

LXI.

Хто ж сей новий Колонізатор
Поберельдієвських пустинь?
Чи знов Полщизни култиватор,
Відступник Предківських Сьвятинь,
Як оний гордий Вишневецький,
Вояка-Полубог Шляхецький,
Перелицёваний Кончак,
Або ёго товариш, Гзак?
Чи, може, се Дидро в мундирі,
Народьвіх прав пропагандист,
Благополучний экгоіст,
Принадна постать у сатирі?
О друзі й враги мої!
Ви з ним усі, мабуть, свої.

LXII.

Старий літами, та не млявий,
Перекотиполе нове́,
Грицько Сковорода *упрямий*
Таким и в споминках живе, —
Упрямий всюди, хоч мовчущий,
Де промовляв до него Сущий,
Сый, Deus, Θεος, Егова́:
Сьвяті однаково слова.
Но швидкотою й Наливая
В козакуваньні б заломив,
Колиб ёго *той* Вік родив,
Як жерла нас Козацька зграя,
Він, поруч з Орликом юрким,
Був тіго-м з Бурси молодим.

LXIII.

Из Могилева, де зоставив
Кріваве пожарище Царь
Крові й Руіни, путь направив
На той Мстиславль, де Государь
Другого Віку и Народу,
Не Берельдієвського плоду,
Ограду Русі збудував
И славним именем прозвав,
А звіттіля—на Новий Город
Буй-Тура Князя Сіверян,
Що „поборав за Християн“,
Терьпів неволю, нужду й голод,
И звив ёму за те Сьпівець
Хвали бессмертноі вінець.

LXIV.

О дороге кубло Поэта!
Тебе й без Игоря во-вік
Не затопила б сонна Лета:
В тобі кохався чоловік,
Що встав один, один без брата,
На иншого вже супостата,
Не на Гзака вже й Кончака,
А на вампира-Козака,
И, так як Игорь, у кощійське
Сідло неволницьке сідав,
И гірше віж той Князь дознав
Нове́ тиравство Половецьке, —
Нову́ неволеньку в Гзаків
И в кривомовних Кончаків.

LXV.

Сьвітися, мій Ерусалиме!
Я в серьці пóминки ношу
И, мов у фимиама димі,
В твою хвалу их возношу...
Тебе тут, Грицьку, тихі води,
На лоні пишвоі Природи,
Так веселили, як мене.
Нехай се дух тьвій спомяне!
А, може, й той, хто тихоструньні
Настроів гуслі золоті
И на підхмарьній висоті
Згадав пісьні широкодумні
Бояна віщого,—и він
Дзвонив тут у преславній дзвін.

LXVI.

Доколі ж, Господи, доколі
З „лукавим родом“ боротьба?
В Твоій сьвятий незнаній волі
И злих и праведних судьба.
Чи довго буду ще сьвященним
Огнем сим людям „развращенним“
Серьця беспутні „сожигать“?..
Се ж искорка *Твоя*, Сьвітило
Сьвятоі правди на Землі!
Не дай ій згаснути в имлі
И в тумані, що напустило
Лукаве кодло Письмаків,
На похвалу своіх Гзаків!

LXVII.

Від Сіверьська та й до Полтави
Перекотиполе несло
Чудовним вітром... Не дьля слави,
Не дьля хвалебности жило
Те серце, повне благородзтва,
Над себезнайством превосходзтва.
„И хочу й мушу в Сьвіті жить,
Щоб жизні ближнёго служить“:
Такий завіт воно держало
Від Господа, Владики Сил,
И між людзьких сердец-могил
Восторгом жизьні трепетало.
Блажен, хто коротае вік,
Як Волі й Правди чоловік!

LXVIII.

Так! Воля, Розуму Свобода
Серед неволі, дар сьвятий
Тому, хто між лукавих рода
Служив Закону Правоти.
Служив Грицькó сёму Закону,
Як Музи—Богу Апóллову,
И дух ёго благословляв —
Хто про Народьне Благо дбав.
Благословенним був у нёго
И мій по Ніженю Земляк,
Ковіський, Пастир-Патриарх
Для Русі Віку Золотого:
Під ним убогий Білорус
На-віки власти Папи збувсь.

LXIX.

При нім и Русин-Українець
Од Січи й Криму отруснувсь:
Не набегав уже Гординець,
Комишників такóж позбувсь,
Що Чумакам из ратищами
Прийшлось ходити за мажáми,
В обідьді скриñечкй довбать,
Щоб грóші де булó сховать...
Як объїжджала Катерина
Прилýчений до Царства Край
И водворяла тихий Рай,
Там-де була лиха година
На Білій Русі від Ляхів,
А в нас від Хана й Козаків,—

LXX.

Коніський позирнув з висока
На Царственний Минерви ход:
Бо се дьля Церкволюбця ока
Був Соньця круг Землі обход...
И вся Россія підхопила
Витію на духовні крила,
И сам Грицькó Сковорода
Низький чолом ёму віддав.
Скінчивши у Панів Науку,
За кóстур Странницький вхопивсь,
И перед старцем опинивсь,
Що серцем чув Народьню муку.
Ёго з давéн Ковіський знав:
Товариша в нім привітав.

LXXI.

Ще Риторáми розлучились
И бéз вісти десь по Сьвітáх
Вітрáми Шкілними гонились,
Аж пóки вже в чужих устах
Свої имéньня стали чути
И верховодниками бути—
Один спасевних простаків,
А другий—значних Письмаків.
Про-те, братами обнялася
Тепер нерівня Сьвітовá,
И любомудра голова
Из головою понялася,
И потекли щасливі дьні
Бесід в келейній тишині.

LXXII.

Келейна тишина, незнана
Пронирливим Сьвітовикам,
Не раз, мов нитку Ариядна,
Давала добру раду нам...
Про лжу святу не вспоминаем:
Ми тількі правду поважаем,
А хитросплетена брехня
Сама впаде с свого кóня...
Ся тишина й мойму Грицькóві
Згодилась більш пустих Наук,
Що заснував ловун-павук,
Як появились люде нові,
И нові мисьлі почалй
Перемінять лице Землі.

LXXIII.

Чого бажаемо, те сницьця
Нам у лестивих, віщих снах,
А зло грядуще корениця
Заздалегідь у розумах.
Одних лякае, других будить,
А инших до непевних пудить,
Перевертних пророкувань,
До воен, до крівавих бань...
Два нещасливих милиони
Жили, цьвіли, чи ще в мамок
И ніжносердих матірок
Шукали сну, чи оборони
Від пустунів, що, як вони,
Гулялись в игрище войни.

LXXIV.

И, так як горді надіі
Вселяли в Польку віщий сон
Про стародавні Польські мріі,
И, як ийшов Наполеон
На Вислу, Німан и Вилю,
Щоб „Фурию“ ту вбить, Россію,
У Патриоток-матірок
Вродився не один синок—
Портрет Великого Героя,—
Так само в городі Петра
Була своя на сни пора,
На сни потужвости устоя,
И чула Царственна Москва
Свої на торжество права.

LXXV.

И, як над градом Гаваоном
Внимало Сонце Навину
И над долиною Елоном
Луна впокорилась ему,
И чув у дусі він великі
Завіти про Земні Язики,
В Віки грядущі прозирав,
Глаголом Господа взивав,—
Так и натхненному Витіі
Побідним шествием Царя
Здалось тогді не навманя,
Що Сонце йде кругом Россіі,—
Царя Судеб обох Россій,
Губителници Польських мрій.

LXXVI.

Келейна тишина Грицькові
Дала про Руський Лабиринт
Спасеньні указаньня нові
Про той, що наступае, Сьвіт.
Не дармо ж бо и Запорозький
Сьпівець, antipodes Московський,
Великим Сьвітом називав
Той дух, що Січу зруйнував.
„Настане час (рече Гриць мовчки),
Страшний, як той що предадять
Друг друга и зненавидять
Правдивих ради лжепророки,
А прекратяцьця они дьні
Избранних ради з нас одних“. [77])

LXXVII.

Рече ж собі й мій Орлик стиха:
„Великого еси ума,
Та не велика с тéбе втіха,
Що в тéбе голосу кат ма“.
Бо мій Философ, чи Спасенник,
Був не зубрій, мовляв, товченик:
Мав школу й у собі самім.
Тим, и здававсь тогді німим,
Коли вбачав, що з Богослова
Удався б луччий Судовик,
А ш Чорноризьця—ростовщик.
С таким не тратив марно слова.
В очу́ в Грицька й сам Орлик був
Не те, щó він від нёго чув.

LXXVIII.

Побачивши, що без Минерви,
Як він мовляв, Посел живе,
Що се—або був злóдій первий,
Або такий, що греблю рве,
Він, по-просту, ёго цурався,
Чогось немов ёго й лякався,
По пасікáх від нёго кривсь,
Аж се—в Коніського зустьрівсь.
Той про Вельможного Забару,
Як він Царицю зустьрічав
И пререзумно привітав
Десь на Дьвіпрі, листів ис пару
Від „певноі Персони“ мав,
Прйятелеві прочитав,

LXXIX.

И нахилив ёго до згоди
З Забарою й благословив
Через гаі, степи и води
Направити стопи, де жив
Прославлений Колонізатор,
Пустинь одвічних Култиватор,
И помогти ёму с синка
Зробити серцем Русвака,
А розумом надію края...
Той Край Коніському й ёму,
По люду й климату свойму,
Був зáтишок Земного Рая,
Корона всіх Царьських Корон
И Благочестия Сион.

LXXX.

Привикши в пишного Тамари
И в инших Дукачів Панів,
Що на Вкраіні в нас постали
С перначовосних Козаків,
Готове слухати, мовчати,
Про сéбе розум сьвій держати,
Грицько и з Орликом мовчав,
Дарма що той ёму турчав
Про Павьські дóбра та осади,
Нові за Ворсклом займищá,
Неміряні урочищá
И про Царицини награди,
И як Царицю Пан сьтрічав,
И ій орацію сказав.

LXXXI.

Дознавсь Грицько й про Паньську ласку
До Орлика, Слуги свого,
Як на Великдень перву пасху
Пан шле до селища ёго,
А селище ёго займало
Землі на сотьню хуторів,
Та вже й тепер осади мало
С півсотьні або й білш дворів,
И в них—над сотьню крепаків:
Бо люде вже тепер шукають
Не *лями* по Тилигулах,
Не сховища по комишах,
За полу знов Панів хапають
И хилять голову к землі,
Аби осістись на ролі.

LXXXII.

Хвались, що, бувши Мещанином,
Ёго дід Козаків цуравсь,
А пóтім, из одинцем сином,
З Мещан в Козацтво приписавсь:
Бо вийграло Козацтво справу,
Загнало Крамарів під лаву,
Само ж засіло по Судах,
По Магистратах, Ратушáх;
Та й Мещанином добре мався,
Тим и в Козацтво прийняли,
„Славетним Паном“ скрізь писався...
С Панами ж дід ёго не бивсь
И в Шляхти за хребтом туливсь.

LXXXIII.

Грицько від Орлика нового
И від гидкúх ёго річей,
Де всюди кривда, що ні слово,
Відпочивав, як из очей
Зникав сей побегайло Паньський,
Гнилий недóідок хижацький.
Колиб він спершу объявивсь,
Не дав Грицько б себе намовить
И Архипастирю тогді...
Иде назýстьріч він беді,—
Якій, не знае; а готовить
Ёму новий Тамара щось—
Такого й чуть не довелось...

LXXXIV.

„Щó ж? *мушу* жити! Не дьля того
Господь у Мир мене послáв,
Щоб ис солодким и гіркóго
Нічóго в жизьні не дізнав...
Ні! хочу й мушу в Сьвіті жити,
Все, щó б ні лýчилось, терпіти“
И згóрда на того зирнув,
Хто апостатом правди був.
И, хоч померкла перспектива,
Що дух ёго був змалював,
Суміти сумом перестáв.
Душа була о Бозі жива...
И засьпівав у думці кант,
Своеі думки вариянт.

LXXXV.

То був про истукан Дейри
Церковний гимн Дáмаскина,—

Пророча на сердечній лирі
В Сковороди мого струна...
Як був ще хлопчиком малéньким,
То любим голосом тонéньким
Що звецьця в Мýзиці дискант,
Висьпівував сей гарний кант.
И послано ёго в Столицю
Царськóі Церкви в Півчий Хір,
И він Царськйй побачив Дьвір
И Божество Двора—Царицю...
Елисавета се була,
Що Край наш в ласку прийняла,

LXXXVI.

II забажала подивитись,
Як наші селами живуть,
И городу тому вклонитись,
Що по всій Русі Батьком звуть.
И наш Грицькó в Царськйх каретах,
В придворних шатах да штиблетах,
Вернувсь до нас, та й нарядивсь
У простоту, що в ній родивсь.
Байдужне золото малóму,
Сьвященний Столичан кумир:
Ёго душа вкусила мир,
Як рідну на хатáх солому
Побачив та поля й луги,
Річóк розлогі береги.

LXXXVII.

„О телче золотий! зъявився
Мені ти в дивній ліпоті;
Но дух мій бодрий не вклонився
Мирській зрадливій суеті“,
Мовляв собі Грицько, як Паньські
И поруч с Паньськими простацькі

Осади по-над гарним Пслом
Віталися село с селом.
Віталися вони стадами,
„Добутком“, любим и Царям,
И хліборобам-ратаям,
Та молодими ще житами,
Що визирали з-за трави:
Вже не боялись Татарви.

LXXXVIII.

И спогадав про Розумиху
И Розуменків, двох братів:
Чи він би, Матері на втіху,
Так вйсоко злетіть схотів?...
Ні! зьрікся б и Матусі певно.
„Что мнѣ й тебѣ (сказав би), жено“?
Як той, що на весільлі дбав
Про час, котрий на думці мав... [78])
Ровеснику Адама Смита
Не снивсь багацтва идеал,
В котьрім с перéкірних начал
Зросла Наука знакомита
И нравственности и багацтв,
Підпора и Громад и Царств. [79])

LXXXIX.

Упрямий син свого Народа,
Упрямого в добрі и в зьлі,
Він строів жизьнь Людзького Рода
На „отпущенія козлі“.
Избрáнних ради... Хто ж избранний,
У Философии туманній
Прохóдилось мовчаньнем се...
Щó в жертву Богу принесе?
Чи дух, мóвляли, сокрушенний,

Его же Бог не внпчнжить,
Чи розум, що в ногах лежить
У юродивого, смиренний?...
Про се́бе кожен тількі дбав,
Громадзький бгул забував.

XC.

Над экгоізмом Богословським
Одним Грицько мій возвишавсь:
Що в Стоіцізьмі Философськім
Панів-Земляцтва не цуравсь.
Чи так, чи сяк, *вони* держали
В руках, що́ Предки вирнвали
То з Варварьських, то з Ляцьких рук.
Оце ж единий сьвіт Наук,
Як він в Німещині вже́ бачив,
Ис повновласних Козаків,
Нови́х Макгнатів-хижаків,
Ёму надією маячив
Зробити не́ Панів, людей
Хоч за якихсь далеких дней.

XCI.

„Не зупиняти, просвіщати
Повиньні ми (він думав) Дук,
То й зацарюе Правда-Мати
У нагороді чорних рук.
И не страшилищá Дракони,
А мудьрі кротосьтю Солони
Наставлять нас на путь любви,
Щоб с праць користувались *ми*,
Себе ж розумно возьлюбивши,
Про власну дбаючи корнсьть,
Ми б духом братства тим велись,
Щоб заробляли й люде инші...

Той добре люди́зьку вдачу знав,
Хто дьві любві сі прирівняв.

XCII.

„Великодушием (тут мов би
Адама Смита він читав...
Ні! сам людзькі серьця й утроби
Мудрець мовчущий штудував),
Великодушием спасенним,
Хочби й од Господа натхненим,
Нам рятувати Мир шкода́
(Мовляв собі Сковорода)...
Які б ні видумав закони
Минос-Пекелник, чи Ликург,
Громадзького рятунку друг,
Их перероблять Милиони
Собі на корисьнішчу стать:
Бо всяк про се́бе буде дбать.

XCIII.

„Ба й Орлик сей—дбайло таківський,
Да тількі звик в мутьній воді
Мов хаптурі хапать Попівські,
Покй сьліпі людзькі вожді.
Сьвітімо ж сьвітло, не сьліпуймо,
Осьвітою людей рятуймо!
Едина стать, едина путь
З безодьні зол Землі зорнуть!
Бо вже ми бились-воювали
И землю рвали з вразьких рук.
Тепер одно: Наук, Наук
Серьця́, мов жизьві, вожжадали.
Оце ж и чашею води
Не втратимо своеі мзди.

XCIV.

„А хто такий сей Пан Забара:
Чи він з Минервою живе,
Чи тим же робом; що й Тамара,
Герби апотеозом зве,—
Се не Философове діло...
(Тут мій Философ мислив сьміло).
Я проповідую, вони,
Коли не чада Сатани
И *правди* в практиці шукають,
Нехай такі мои слова,
Які знесе их голова,
Во благо людям обертають;
Коли ж послужять Сатані,
То горе им, а не мені!

XCV.

„Ми с практиками поділили
Всіх підначалних нам людей,
И зберегаем наші сили
Там, де владика той, чи сей.
Ми властни мислі им давати,
Вони—приймати й не приймати,
Покіль Минерва й жизьнь сама
Не доведуть их до ума...
Про всіх доволі в Сьвіті діла,
И про Царів, и про Павів,
И про Купців, и про Майстьрів,
Кому щó Доля приручила.
Ні нам в их практику встрявать,
Ні им—нам волі не давать.

XCVI.

„Благословенна Жрице Правди!
Обходь наш Край своим умом,

Щоб не було міз нами зради,
Між Братьтею, як під Ляхом,
Що ми „своіх не познавали",
Иш Чужоземцем накладали,
За Дикгнітарства осяйні
У люби жертву Сатані"...
Такі Сковорода шкварчуща
Шкварчала нам тогді слова,
Як у Короні Голова
Знай турбовалась невсипуща,
Щоб з нас изьняти людзький сьміх,
Спасти нас від себе самих.

XCVII.

И альфа жизьні и омега
В мечтах про пустирі зійшлись:
Владичиця Землі й сердега
Бурсак-Философ завзялись
Очистить Край наш очищеньнем,
В Науці й Правоті Крещеньнем,
Щоб з братогубців-Каінів
Зробити Русичів-братів.
В обох сих головах сьвітилась
Зоря грядущих наших дьнів,
Як Русь Боянових Віків
Ис пепла Фениксом родилась,
Як ми злились в один союз
В имъя всіх Грацій и всіх Муз.

XCVIII.

„Велпкий Сьвіт, вона ж то знала
(Вернувсь изнов до власних дум),
Про щó Забару награждала...
Такий чуткий практичвій ум
Свое почуе й кріз Столітьтя,

Як чули ще до Лихолітьтя,
Де́ жизьнь на иншу стане стать,
Куди́ від Ба́тия втекать.
Дьві тількі вшанувала мові,
Верстаючи дорогу в Крим...
Не фимияму ж, певно, дим
В Забарпному важив слові...
Уміе добре царювать,
Дак знае, за́ що й шанувать.

XCIX.

„*Великий Сьвіт* и *наша Мати,*
Се справді пречудьні слова
У тих, що звикли зневажати
Чужі звичаі и права!...
Як з уст младенческьких и ссущих, 80)
Так тут з ворожих проклятущихъ
Ти сотворив еси хвалу,—
Не поношеньне, не хулу,
Як тайні не́други вповали,
Що славну Запорозьку Січ,
Козацьку Постолиту Річ,
Возстановити замишляли,
И знов, залігши в комишах,
Кругом распростирати страх.

C.

„Великий Сьвіте! рошиpяйся
Поки Стара́ осілась Русь,
В Сармацькі Гори упірайся,
Де наш обичай не забувсь...
Ти справді те, в що́ облеклася:
Царюючи, превознеслася.
Благословенний тьвій Вінець,
Одрадо праведних сердець!

Тебе бессмертие вітае
Ще в достославному житьті...
Твоею славою й мені
Минерва бодрий дух вдихае...
И хочу й мушу в Сьвіті жить,
Избранникам твоім служить“!

Пісьня трейтя.

I.

Туманна Старпно Варязька,
Начало Руси неясне́,
Культуро Греко-Християньська
И Слово древне голосне!
Добро и Зло тисячолітьне,
В серьцях и розумах насьлідьне!
Вас викликае з забутьтя́
Стьрівожена душа моя.
Нехай вона нову́ картину
Змалюе древнім язиком,
Що під Ляхо́м и Козаком
Переживав лиху годину,
И зьрікся був уже того,
Що́ воспитало дух ёго.

II.

Единства Руського був зьрікся,
Що Київ нам завітував,
Як на нові міста рожжився
И дітьми их своіми звав.
Нехай побачять супостати,
Традиций рідних апостати,
Що духа Руського ні Лях
Не придушив, ані Козак.

Ви, струни Віщого живиі!
Дзвовіте голосно мені:
Нехай в Кобзарськім тумані
Засьсяють маяки новиі,
Як верховиньні ті огві,
Рятунок наш у Давнині.... [81])

III.

Як нас Татаре облягали
Полями Дикими кругом
И з ликами на нас чигали,
Ріля ж лежала облогом,
Так в нас тепер Науки поле
Лежить просторе, дике, голе,
И родять тільки бодяки--
Герої брéхень, Козаки....
О Музо чести и поваги!
Подай нам истену в завіт,
Пролий тьвій невечірьній сьвіт,
Нехай поменшае одваги
В письменних наших брехунів,
Оцьця Пекелного синів...

IV—VII.

. . . .

VIII.

Перекотиполе котилось
На Глухів мій глухонімий,
И під Путивлем зупинилось...
О городе незабутний!
О щите Рушчиний Нові
Від завірухи Степовóі,
Від Половців, віт Татарви,

И від лестивоі Ляхви!
С твого забрала Ярославна
Пустила голос голосний,
Зегзиця Руськоі весни,
Праматір наших Жеп преславна,
Що вміла гаряче любить,
Плачем бессмертним голосить.

IX.

Пустила голос-плач лугами,
Що нам дубровами шумлять, [82])
И розмовляють з берегами,
З дідáми внуки гомонять.
Ми голос той почули серцем,
И проквиляем білозерцем,
И квилимо до Старини, [83])
До Староруськоі Весни.
О вісно жизни молодоі!
Хоч гостем ти до нас вернись, [84])
Хоч в лузі гомоном озвись!
Нехай сьцілющоі живоі
В твоій криниці напъемось,
В одно с тобою зільлемось!

X.

Чого ж *ти*, Грицьку, зупинився?
Ти псáльмами сьвятими жив,
И з Рідним Словом розлучився,
И Музі Книжницькій служив.
Ти не зробився Фарисеем,
Ні Иродовим Саддукеем:
Тебе не спокусив их „квас",
Христос тебе від Схизми спас. [85])
Но и тебе Петро Могила

Від Ярославви відлучив
И речи мертвоі навчив,
Що Русь на ся знов розьділила,
Зачарувавши й слух и ум
Од Предківськиїх Пісе́нь и Дум.

XI.

Сковорода не зупинявся
Нігде по наших городах,
Як у Мстиславлі попрощався
С Коніським у Манастирях.
И в Сіверьську моім коханім,
Роскішно нквіччанім садами
Та го́рами, не зупинивсь;
На „Браму" тількі подививсь,
На ті воро́та триумфальні,
Що Катерини сьлід значя́ть...
Тепер мохи́ й буръян крася́ть
Аркади-мури ті цегляні
Білш, ніж малёвані щити,
Німі Геролди суети.

XII.

Не так Сковорода дивився,
Ёму ввиджавсь високий дух,
Що по-над нижчими носився,
Жадний Главенства и Наук,—
Той дух, що зьнявсь и над хвалами,
Як над химерними хулами...
Бо и тогді булі такі,
Що бились лобом, як бики,
Об Скелю, на котрій Великий
Конем Пиѳона роздавив
И духом вищчим пригнітив

Крамоли дух низький и дикий...
Так! тогді були такі
И Письмаки и простаки.

XIII.

Не дбаючи про те, весела,
Як Сонечко, вона текла,
И городи, и гарьні села
У Рай надій своіх вела.
Покивувши чужі привички,
Вона любила *черевички*
И в Операх нових стьрічать,
И з дівонька́ми жартувать
Их жартуваньнем молоде́ньким;
Ба й Скоропадзьких Панночок
И пишних Па́нен Кулябо́к,
В таньці Народьнім веселе́ньким,
Весела серцем и умом,
Ввела в Царьський походній дом.

XIV.

Байдужен и про се, спустився
Ярком к Десьні Сковорода,
Де я по-під садами крився
Ув отрочі мої года,
Як Шкільня примусна́ Наука
Була мое́му мозку мука,—
Як я Поэзіі бабусь
У Прозі жизни ще не збувсь,—
Як з рідноі моеі хати
На ме́не дихала любов,
И гріла в чисьтім серьці кров
Пречиста голубиця, Мати...
Блукаючи по тих ярках,
Я жив душею в Небесах.

XV.

Втікач из Бурси и с Столиці,
Грицькó Природу возьлюбив.
Він и в Великоі Цариці
Ис-під поли б у гай гледів.
Він мурів городзьких цурався,
На тихі води й лýки рвався.
Се Орлик від Забари звав,
И волю Паньську виповняв.
„Коханий мій! се avis rara:
Не сполохни іі нічим;
Служи твойму рарогу всім“,
Давав ёму наказ Забара;
А новий Орлик розумів
И Паньський миг и Паньський кив.

XVI.

Оце ж ярок, мені знакомий,
Привів туди мого Грицька,
Де вже нові стояли коні
Коло дорожнёго возка.
Захоче - ляже відпочити;
Не сьмів ніхто ёго будити.
Захоче—буде шатрувать
И на роздолі ночувать.
Скрізь по-над берегом стояли
Човнй рибальські й байдаки;
Дідй з онуками, батькй
С синами всяк рибалкували.
Картина люба тим очам,
Що не завидують Панам.

XVII.

Веселий у смиреньній долі,
Грицькó простацький звичай мав,

На широчéному роздолі
Широким голосом сьпівав,
Або за траверсин сьвій брався,
И горизонт ёго сповнявся
Диханием души ёго:
Він славив Господа свого.
И довго люде споминали
Того Музйку и Сьпівця,
Що зьняв угору их серьця,
И любим дивом дивували.
Хто як далеко ні бував,
Такого гласу не чував.

XVIII.

Як же почуе серцем серце
И річ сьвяту с ким заведе,
Рибалка, човника й веселце
Покинувши, за ним иде,
А пахар плуга заставляе,
Спасеньні словеса хапае
И довго позирае всьлід:
Який се розмовляв з ним дід?
„Моя дитино! (скаже вну́ку
Погоничу) не забувай,
Щó я промовлю... Не ратай
Давав нам на ролі науку...
У нёго слово золоте:
Се мусить бути щось сьвяте“.

XIX.

Благословенний, хто ступае
По власьній Предківській землі;
Грицькó щасливий, що не мае
И мати не схотів іі.

„Нехай вам, Земляки, все буде,
За щó гризуцьця с Предків люде,
Як псп голодьні за маслак!
(Так мовчки думав сей Козак.)
Я взяв собі на пай Природу,
Господьніх Творів красоту,
Ума и Серця чистоту
И непідкупную Свободу...
О рівноважне Божество!
О вічне Жизні Торжество!

XX.

„Держи мене у рівноваві
Животних и духовних сил...
Нехай я буду й у зневазі
В Мирськоі Мудрости Сьвітил,
Нехай Сковороду забудуть
И дякувать за те не будуть,
Що він людей навчав добра,
Не жалував свого й пера,
Таемно з Миром попрощався
Розумно так, як Ти велів,
И в лоно Очче прилетів
Таким, як у Тобі зачався,
И Ти мене благословив
За те, що я *достойно* жив".

XXI.

Так Богу сей Козак молився,
Перекотиполе нове...
В нім дух уже *той* проявився,
Що в Віці нашому живе...
„Избрáнних ради" не погибли
Ми вкупі с тими, що губили

Своіх так званих ворогів,
За приводом Татар-Хмелів...
Ми бачили з ним лик Минерви
В Царпці мудьрій, що іі
Покликував уже в семъі
Віщуючи Великий Первий...
Ми бачити з *ним* почали
Единосьть Руськоі Землі.

XXII.

Колись благословеньні ноги
По рибарям и ратаям
Шукали Божоі дороги,
Незнаноі Земним Царям,
И береги Геннисарецькі
Да тихі ниві Галилейські
Им обіщали сьвіт новий—
Благоволеньне між людьми.
Шукав и мій Грицькó спасеньня,
Рятунку Миру з нових бід—
Де серцем чув давняшній сьлід
Души людзькоі воскресеньня.
„Щó Бог від мудрих утаів,
Те дітям-неукам відкрив".

XXIII.

Так думав, и зерно насушне
Проміж народом россівав.
Від ёго се було подушне,—
За душу подать він давав,
И вірував, що лепта вбога
Сподобицьця приёму в Бога,—
Сиятиме на олтарі
С тим рівно, щó дають Царі

Народові, як Школи сіють
И про Потомственьні Віки
Білш дбають, ніж про ті вінки,
Що им одрадощами віють
На серце струджене, сумне,
Як душогубщина мине.

XXIV.

И хто здолів би доказати
И зрозумівьнем довести:
Хто здужав білш людей підьняти
До виспреньнеї висоти?
Чи той, що голос соловъіний,
А погляд мав бистрий орлиний
На Русь в усобицях лихих,
У ворохібнях тих Князьких?
Чи той, що нашу Церкву строів
Серед невігласної тьми
И повиводив ис тюрми [86])
Гріховноі таких Героів,
Як наш Великий Володарь,
И розуму й потуги Царь?

XXV.

Чи, може, той, чи ті смиреньні,
Земним невідомі Царям,
Що путь, од Миру сокровенний,
Единим словом рибарям,
Спасенно-віщий, одкривали,
И мертвих им повелівали
Задьля живущих покидать?... [87])
В кого про сі дива питать?
Хиба у мовчязного серьця,
Що Божих Творів красоту

Над жизни ставить висоту
И гордо в Мирі не несецьця?
О Грицьку! де ти?... Хто б се знав,
Премудрих той би не шукав.

XXVI.

Прегарно сьсяе блискавиця
Зза туч оддалекі́ від нас,
Мовчуща миготить зарниця,
Таіть Небесна Бездна глас. [88])
Прегарно грім грімить потужний,
Як міч об шолом харалужний
У стародавніх тих пісьнях, [89])
Про-смерть клекочучих орлах.
А ще гарнішче тихі Зорі
У чистій Неба висоті
Поблискують у красоті
На дивнім Просторові Морі
Так сьсяе серьця глибиня,
Що віруе не навманя.

XXVII.

Ти, Грицьку, вірував глибоко,
И віра жизьнь твою спасла:
Над бурями страстей високо
Духовний парус тьвій несла.
Тепер изнов твоій натурі
Погрожують „житейські“ бурі...
Серед сьпівочих пастухів
Та гейкаючих ратаів [90])
Гонець с Путивля появився.
Він Орликові лист подав.
(У куряві ввесь прискакав,
Кінь піною кругом окрився.)

Той оком кивув-прочитав,
„Се вже наш Край“, Грицькý сказав.

XXVIII.

Наш Край: два прóстих слові,
Мов их почув ще за Татар,
Дали вже зрозуміть Грицькові,
Що впав у руки знов Тамар,—
Що тількі поти повна воля
Серед „незнаемого поля“—
Вітати пастушків-хлопят,
Спасеньні псальми им сьпівать
И дивную свою *сопілку*
(Так звали флейту-траверсин)
Серед роздольних луговин
Поставить вище над горілку...
„Я б и горілки не схотів,
Колиб заграти так зъумів“.

XXIX.

Такий нечутий ще нікóли
Чував Грицько тут комплимент.
Дідй ж по пасікáх и в полі
Ёму мовляли: „Чистий мед,
Блаженний чоловіче, слово
Твое! О благодатьня мово!...
Хто ти еси? признайся нам“...
Бо він здавався простакам,
Ув образі земнім тілесьнім,
Чимсь дивним, вищим, не-Земним,
Як Патриархам древнім тим,
Що за-проста жили з Небесним
Оццем людей, и Небеса
Про них творили чудеса.

XXX.

Сам я, розговорившись гарно,
Вдостоївсь раз, що дід-Кобзарь
Сказав мені патриархално:
„Ти—або Бог, або—сам Царь“...
Слова Библійні й Гомеричні,
Над прóстим розумом владичні,
Надію певну подають,
Що нас великі речі ждуть...
Не диво, що Грицькó с Панами,
Поэт глибокого чутьтя
Й правдомовного житьтя,
Не ладив так, як з Мужиками.
Оце ж изнов він зажуривсь,
Що Панові закабаливсь.

XXXI.

„*Наш* Край від самого Путивля
(Глаголе Орлик). Се межа
Того широкого Подільля, [91])
Де не ходив без оружжа
Ратай орать, косарь косити,
Де люде звикли боем жити...
И Пан мій довго боем жив:
Щитом Путивлеві служив.
Привик ёго й Путивель знати
За Князя, за Господаря,
За самовладника Царя:
Бо далечéнько ті Палати,
Де Правда й Суд, мовляв, живуть,
Да часом залюбкй й пóснуть.

XXXII.

„Водилось так и в Вавилоні,
И в Древніх Греків и в Римлян,

В Литовськім Князтьві и в Короні,
Та и в премудрих Англичан.
Великий Сьвіт собі ширяе,
А менший про свое гадае.
Він дома в се́бе той же Царь,
Що й на Престолі Государь.
Пустиню сю один Забара,
Мій Милостивий Пан, держав
По пре́дківській: бо доказав,
Що тут ёму ніхто не пара,—
Що над Панами він тут Князь,—
Що топче ворогів у грязь.

XXXIII.

„Тепер же... о! тепер настала
Ёго потужности пора:
Бо знай, Добро́дію, призвала
Ёго Цариця до Двора.
И се—мене пленіпотентом
Зробив у до́брах сим патентом“...
Тут Орлик шапочку підьняв,
В печать патент поцілував.
И здивувався не помалу,
Що гість—не то щоб звеселивсь,
А наче трохи й зажуривсь,
Байдужен до універсалу
И до нови́х Царськи́х наград,
Що Орлик бачив цілий ряд.

XXXIV.

Натура ся була весела
Найбільш тогді, як зустьрічав
Левади тихі, мирні села,
А в них вешняк, блискучий став

И вдовж заплетеної греблі
Похилисьті вітласьті верби,
И прислуха́всь до лотоків,
Кріз любий гомін Мужиків,
Як падала вода, шуміла,
Лякаючи прачо́к-дівчат,
И любовався на хлопят,
Як окривала піна біла
Их реготливий хоровод,
Щасливий байдами народ.

XXXV.

Так жизни простоі картини
Над всякі инші він любив;
Так юний образ Украіни
В душі зако́ханій носив...
В ёго убога сільська хата
Була надіями багата...
Настане благодатьній час—
Засьвітить Сонце Правди в нас,
И перестануть Лжепророки
Химерами людей мутить,
И Розуміньня Ключ таіть
В Чертоги Розуму високі,
Де пробувае Божество—
Ума и Серьця Торжество.

XXXVI.

Ні в чім ёму не прекословив
И не мешав ёму нічим
Пленіпотент, а суесловив,
Не маючи балакать с ким.
Хвалив Ясновельможну дуже...
„На все вона, про все байдуже,

Аби Пан сина не 'днімав,
В далекі Школи не заслав.
Вволивши материну волю,
Ясновельможний все робив,
Щоб отрочество син прожив
На рідьнім, предківському полю,
Щоб знав и моду Сьвітову,
И господарство, и Мужву.

XXXVIII.

„Без Мужика нам не прожити
(Премудро Орлик міркував):
Як хліба нікому вробити,
Про що й худобу Пан придбав?
Мужва ж, се кодло прехимерне...
Усе воно на сьвій лад верне.
Хто з Мужиком як ні хитрив,
Ніхто ёго не дослідив...
Се, мабуть, и Добродій знае.
Він, як я бачу, часто й сам
Мужичий розум к Небесам
Премудрим словом направляе.
Мужву той добре мусить знать,
Хто хоче господарювать".

XXXIX.

—„Так, так! се правда, Пане Брате!
(Мовчком Грицько відповідав)
Колиб усе, що е багате
На гроші й розум, хто зібрав
Докупи та служить примусив
Мужві, той Паньські мертьві душі
Живими б скоро поробив,
И ближній ближнёго б любив.

Тогді прийшло б до нас те Царство,
Що просимо ёго що-дьня,
И Розум би не навманя
Проходив Судове Митарство,
Щоб з Богом злитись и Оцем,
Души Вселеньськоі Творцем".

XL.

„—Мій Пан уміе гамувати
(Верзе той далій) ворогів,
Та й Слуг уміе награщдати
И сьтягувати Мужиків
До плуга, до отар, до стада...
Усякому своя награда,
Чи хто з землі геть уступив,
Чи пасіку нову завів.
Війна и мир у нас укупі,
И всюди Божа благодать:
Зумів бо займища займать,
Мов той Француз на Гваделупі.
Тепер собі помалу дбай,
Пануй, рахй и награждай.

XLI.

„Сёгодьні будемо вже й дома,
У славнім Новому Селі.
Там не Мужицька вже солома:
Домки—мов шашки на столі.
Проспект—як Невський у Столиці.
Вподобавсь и самій Цариці.
З Дьніпра по Пслу до нас плила.
Нігде ласкавша не була.
В пять тисяч перснем наградила
Ясновельможного мого.

Тепер я певен, що его
Підійме ще й над Бригадира:
Бо се не Пан, се той же Царь,
Нового Краю Господарь.

XLII.

„У нас Пани таківські служять
У двірській службі, що й сама
Не згордувала б, да й не тужять,
Що Предківщини вже нема.
На службі в нас побагатіли,
Від Псла до Ворскла покупили
Собі Козачі хуторі
Під економницькі дворі,
Самі ж из нами пробувають
И Панським відають добром,
Так як би власне их було.
Компанію найкращчу мають,
Да ще й протекцію к тому,
Де круто прийдецьця кому".

XLII.

. . . .
. . . .
. . . .

Тут з-разу обірвалась поэма, що співалась у хуторній самотині ре́риву. Сталося таке, як с тим ключем од книготеки на виллі рарчиного мецената, тільки сей казус мушу вияснювати по хутор- без меценацтва. Трое нежданих и вко́ханих гостей не авторовоі и зробили таке, що струни порвались на его „мовчязний", та й не настроились,—тим часом дзвонили по давнёму на всякі теми и. Се ввійде колись у мои спо́минки, к коім не вблагаю своих их, як с теі запорозький самотині:

Струни моі, струни золотіи!
Заграйте мені стиха
Ачей козак нетяга.... позбудецця лиха.

Додатки до „Дзвона".

Наста́вникъ.

Не хо́чу я, щобъ вы до ме́не осміха́лись,
До любого наста́вника свого́...
Я хо́чу, щобъ мене́ всі ледарі жаха́лись,
Тремтіли сло́ва, по́гляду мого́.

Наста́вникъ!.. Я наста́вникъ безъязыкимъ
Безро́зумнымъ, бессе́рдымъ болвана́мъ?
Казі́теся собі у безуві́рстві дикімъ:
Я не про васъ воздви́гнувъ пра́вды храмъ.

Наукою любови й віры просвітітесь;
Зробіте се́лищемъ добра́ серця́;
Крещеннемъ и́стены од выдумокъ обмыйтесь;
Наві́ки занедбайте „лжи отця".

Тогді въ мій правды храмъ, святый нерукотво́рный,
Збірайтесь, якъ вели́кая семъя́,
Або́ мале́сенька, у день тісно́ты чорный...
Се все одно́: міжъ вами бу́ду я.

Недотéпамъ.

Менé втопúти вы бъ у лóзці рáды,
Посівши на письмéнницькихъ престóлахъ.
Ненáвиденъ я вамъ за слóво прáвды,
Добýтоі не въ вáшихъ мéртвыхъ шкóлахъ.
Мретé вы съ соромá, жалю́ й досáды.

Наýку вáшу, мовъ пусту полóву,
Безъ зéрна жúзві, вітеръ возметáе.
Вонá не хлібомъ чéлядь безголóву,
А сміттемъ непотрібнымъ, наділяе,
Псуé и гóловы и рідну мóву.

Вы вóду товчетé: бо ні зернúны
Поэзіі, за дóвгі рóки прáці,
Въ васъ не вродúло на словéсній нúві.
Благословéння чúстыхъ Музъ и Кграцій
Не заслужúли каломýтні спíвы.

Прокгрèсъ про цàрство мèртвих Душ.

[...]ы съ Царствомъ мéртвыхъ душъ не зійдемось у ладъ.
[...] тúснусь наперéдъ, воно повзé назáдъ.

[...]огó бъ я похвалúвъ, вонó того карáе;
[...]ого бъ я покарáвъ, воно благословляе.

[...]ыхвáлюе свою страшенну старинý,
[...] проповідуе съ культýрою войну.

[...]го культýрники, учéні прокгресúсты,
[...]вáновськихъ временъ жорстóкі утопúсты

[...]ъ Еврóпі царювáть імъ хóчецця мечемъ,
[...] дома врозумлять крівáвымъ карбачéмъ.

Який же тутъ прокгресъ, культýра и наука?
У царстві мертвыхъ душъ умý й таланту мýка!

Чотирі власьті.

Колись на сьвіті був такий четверовласник,
Що правди про між мир пустити не хотів.
Сей царь Омани-лжи, безрóзумний напасник,
Младеньці в царстьві скрізь губити повелів.

И не даремно ж бо у книзі книг нам пишуть
Легенду про таку безумно злющу путь:
Бо й досі Иродй лукаві пеклом дишуть
На тих, що правдою народьнею живуть.

На місце одного, постало их чотирі,
И викликають нас на боротьбу тяжку:
Міз себе бо власьті ехиди поділили,
Щоб очі зась ліпить и пану й мужику.

Один обняв Восток, де нам зьвізда явилась
И подала вовкам з недóлюдків поган
Знак мучити людей, аж поки знадобилась
Самим овеча им одежа християн.

Прийшли в тому руні до нас вовки вовками.
Хижацька мати, ніч, кругом окрила их,
И в темряві гребли крівавими руками
Побожні оброки за-дьля приват своих.

Як почало ж сьвітать по тьмі тисячолітьні
И розум засияв над сьвіт павікадил,
Давай вони его цензурою гасити,
Поставивши ії превище Бога сил,—

Сил правди, що Творець нам дарував у слові
А батько лжи и тьми сей дар занапастив:
Бо туману в ёго спасительні основи,
В имъя учителя благого, напустив.

Те слово й не мовлям вони вже побивали,
Як що воно гаразд на ноги не зьпялось,
И розум наш у тьму давнезну повертали,
Щоб сяєво ёго на всіх не розлилось.

О, цáрю Ироде під ризою попівства!
Доколі будеш нас, доколі туманйть,—
Крещаючи уми водою суевірства,
У тій самій воді россудок наш топить?

Тисячолітьній день Господень в Византії *)
Минув, и ій тяжку неволю наказав...
Чи то ж „лукавий" Грек и хрищеній Росії
Свою погибну путь с попівством завіщав?

Невже знов навхрест міч з мечем в бою зустьрівшись
Видкрие правду, що шукав там Магомет,
Як у дворогого міз зорями влюбившись,
Настановив его главою всіх планет?

Мовчять про се попи на славному Востоці,
Мовчять, як ті, що им правдивий дорекав
(В одежі смирноти-рече-ви хіоні вовці),
И фарисейське их апостолство прокляв.

На заході ж такий апостол обізвався,
Що пасинком зробивсь Творьцю землі й небес.
Сей ватиканськими громами забавлявся,
Мов олимпійськими—перéлюбець Зевес.

*) У Бога тисяща лѣтъ—яко день единъ.

На албигойщину и всяку ерезь-віру
Туряв закованих в залізо рицарів,
Не раз в гніву здирав и с королів порфиру
И в Римі босоніж коритись им велів.

За приводом ченьця у крестови походи
Европу дурену за море посилав,
У смертьню сінь и тьму понурені народи,
Мов сьвітлом праведним, кострами просьвіщав.

Хоч сам серед костьрів на Лютера наткнувся,
И булли в палія из рук не врятував,
Та, борючись из ним, Лойолщини здобувся
И, хилючись, царствá під себе нахиляв.

Лойола допоміг олжї Сатанаіла
Приймати правди зрак в серьцях и розумах
Де серцем женщина служить ёму не вміла
Знаходив слуг собі в іі слугах-панах.

Сі в школах всю латинь из ним пережували
И по метах благих навчились цінувать
Високе и низьке́, а бліжнёго вважало
Знарядьдем до того, щó хтілось им придбать.

И заходилися попи с панами строіть
Великий Божий сьвіт на взір густоі тьми,
По викройці олжи та кривди правду кроіть
И туманйти скрізь непевні розуми.

Як же побачили, що вже храмй й казаньня
Не вельми туманять малйх, мовляв, землп,
Тогді собі царів на розуму терзаньне
У в орден Духа Тьми Лойолин прійняли

И се, по всій землі, що звецьця християнська,
А справді-що була б ненáвидва Христу,

Тиснить неволею та лікга попоцарська
Свободу розуму и правду пресьвяту.

Від моря Чермного до моря Лёдового,
Де кров столітьтями за правоту лилась,
Замовкло-вимерло спасенне правди слово,
И лжа попів да мулл над ним превознеслась.

Спить совісьть у синів двоістого Востока,
Мов чар яких вони погибних напились:
Бо й мечоносного й кроткого пророка
Однаковісінько учинками зреклись.

Оце ж из двох властей постало аж чотирі,
Таких, що завзялись між люде не пускать
Сьвятоі истени,—дьві в ризах, дьві в порфирі,
И в купі завзялись на розум поборать.

Борися ж, розуме, з безумними власьтями,
Що в дусі предок их, царь Ирод, породив:
Тобі бо, сьвіту в тьмі, над усіма царями
Бог правди панувать из віку в вік судив.

Про що він?

I.

Поэт-струна дзьвінка у серьці в чоловіка:
В ній озиваюцьця народів милiони.
Ясуе нам вона всю жизьнь из-предку-віка,
Мов осяйна скрижаль—Предвічного закони.
Поэт, мов соловій, сьпівае на всі ноти,
Сьпівае голосно сердешний просторіка
Про любощі, про сни, про таемничий гріх,
И про гіркі своі, и про щасливий сьміх.

II.

Поэт, се сирота без роду и бес плоду...
Ніхто не скаже, як, від кого він родивсь,
Як в темряві ночній блукав серед народу,
В пустинях сновидав, по бездорожжах бивсь,—
Не скаже, де куток, в котрому б він осівсь,
Де розуму свойму знайшов сьвяту свободу,
Де хирне серденько на теплім серьці грів,
Як с півночи борей на вёго налетів.

III.

Хто ж він? про що ёго міз нас Господь ссилае,
Коли ми почасту дзвінку рвемо струну,
И розбиваемо те серце, що віщае
Про Бога,—сю скрижаль спасенну осяйну?
Не любо нам, що він дремливу тишину
Тревожить сьпівами и душу підіймае,
И марно серед нас шукае теплоти,
Химерного свого химерноі мечти.

IV.

Про що він, кажете? Про те, щоб, с-предку-віка
Та й до останьнёго людзьких судеб коньця,
Був путеводною звіздою чоловіка
До всіх людей, зьвірей, земли, небес Творьця.
Про те, щоб сирота без матери й оцьця,
Сердешний простодум, байдужний просторіка,
Хранив из віку в вік живущу теплоту,
Химерного свого химерную мечту.

Під вінцем.

Нехай царь потужній носить
Золоту корóну...
Не завйдуемо в сьвіті
Бóжому нікóму.

Під вінцé́м царськи́м у цéркви
На рушничку стáвьмо
Оченькáми в саме сéрце
'Дно 'дному заглянаьмо.

Зазирьвімо у сердéнько
Ти́хе та глибóке,
И в тим серці зрозуміймо
Щáсьте превисóке.

Наш вінóчок перевáжить
И вінець тройстий!
Путь бо в жи́зни він покáже
Над усі пречи́стий.

Жи́ти, правéдно люби́ти
Малоліти-діти,
Духом прáведним зрости́ти
Райські Божі квіти.

Гостинець ис Чоломóм.

…ському Превосходителству Оленченкові Степановичові Володареві за надосланьнем ёму „Дзвона“.

Як важив на вазі я наші вчинки,
Превосходительнім тебе я звав:
Бо ти не дьля діток и не дьля жінки,
Де можна, де й не можна, працював.

Превосходительством ти українським
Про мéне був тогді, як я блукав
По лабиринтах ляцьких-езуіцьких
И Русь од дуросьвіцтва рятував.

Ти всіх нас духом бодрим превосходиш,
Як сни поэзіи, живим, ясним,
И, служачи землятству, верховодиш
Над нами серцем щирим, приязним.

Нехай письмак письмацтво вихваляе,
Що висицьця над нами усіма
И в небесах нечитане читае,—
Над серце в мене висоти нема.

Я піт твое сердечне превосходзтво
Непохилясту голову хилю,
Твое над нами любе верховодзтво
И розумóм и серцем призваю.

„Корчемня Кобза“ *).

У городи у ви Львови
Стоить камяныця,
Протывъ совця золотою
Надпыссю блыщыцця.

„Народній Домъ“, надпысано...
Якого народу?
Чы того, що по всихъ селахъ
Носыть жыду воду?

Чы того, що по всимъ краи
Съ панамы пануе,

*) „Зоря“, Львовъ, 1897 г., № 22, стр. 435.

Ляцькымъ окомъ позырае,
Ляцькымъ серцемъ чуе?

Чы того, що въ Святимъ Юри
Ни про що не дбае,
На „хлибахъ духовныхъ“ саломъ
Товсто обростае?

Може се того народу,
Що въ кгазети пыше,
На Ляхивъ та на все панство
Важкымъ духомъ дыше?

Ни, не бачу й тутъ народу:
Пысари никчемни!
Такъ дыхалы въ давни давна
Кобзари корчемни.

И додыхались до того,
Що въ старци пошылысь,
Коло церквы замерзалы,
Коло пекла грилысь.

И впросылысь до чортякы
У сосиды жыты,
Щобъ пидъ панивъ та пидъ попивъ
Дрова знай носыты.

И зисталась по ныхъ кобза,
Дзвинка, многострунна...
Стала граты на тій кобзи
Слипота безумна.

Пидъ политыку хымерну
Струны питтягала,
И народу про козацьку
„Славу й честь“ спивала.

Не вважавъ народъ на спивы,
Носывъ Жыду воду
Або зъ Ляхомъ цвенькавъ-панькавъ
Русыву на шкоду.

Поты гралысь-забавлялысь
Диты старыною,
Покы струны вси порвалысь,
Струна за струною.

И повисылы ту кобзу
У Дому Народнимъ,
И показують каликамъ
Руськымъ переходнимъ.

И каликы переходни
Беруть кобзу въ рукы,
Та нема имъ ни потихы
Зъ неи, ни наукы.

Мовчыть кобза про козацтво
И про гайдамацтво:
Бо вси струны обирвало
Нависне бурсацтво.

Тилько й чуты, якъ черкають
Перомъ по папиру,
А доладно не заграють
И въ старечу лиру.

---

* * *

I.

Левада, гай и старосьвѣцькій садъ—
Вони мене як родича вѣтали...
Съ пôвсотнû лѣтъ уже тому назадъ,

Якъ жизьнянѣ турботы да печалѣ
Зъ мого вѣтьтя́ ще цьвѣту не збивали,
Якъ ще моя весна була красна,
Якъ соловъѣ про любощѣ спѣвали,
Якъ жизьнь була надѣями рясна,
Якъ медъ *пьяне чоло* я не допивъ до два, —

II.

Побачивъ я оселю старосьвѣцьку
Середъ садôвъ, левадъ, ланôвъ, лугôвъ...
Я нёсъ въ душѣ хандру великосьвѣцьку,
Що звецьця *сплинъ* въ Британъ богатырêвъ...
Я друзêвъ мавъ, прикрытыхъ ворогôвъ;
Я вже любивъ и знавъ любови муки;
Я серденькомъ пораненымъ болѣвъ,
И, вырвавшись изъ рукъ у вѣдьмы скуки,
До те́бе простягавъ, Природо-нене, руки.

---

* *
*

Оженився чепурвий
Та взявъ жінку гарну,
Як и сам був не дурний,
На все лихо вдапу.

В неі рід правдивий був
А в єго лукавий:
Все, щó батько роздобув,
В нівець обертали.

Та знайшовся и в іі
Брат прізвищем Каін,
Що всій батьківській семъі
Сором вічний справив.

Додатки до „Позиченоі Кобзи“.

*
* *

In Traum ich sah ein Mänuchen klein und gutzig.
Heine.

Я ба́чив сон: пано́к низе́нький чепурне́нький
Ходи́в ходу́лями, ступа́ючи в арши́н.
На вім жупан-луда́н из го́лочки нове́нький,
В манже́тп ж так убра́вся, мов царедво́рський чин.

„А зна́еш, хто́ він е́? Ходи́ сюди́, диви́ся.
(Рече́ мені бог сну). Ось дзе́ркало тобі́.
Чи ря́ма з дзе́ркала... не розибъе́ш, не бі́йся,
Поба́чивши, що він присвоюе собі“.

Дивлю́сь, аж це́рківця. Кого́сь попи́ віпча́ють.
На рушничку стои́ть моя коха́на з ним,
Дяки́ ж та школярі реву́ть, а не сьпіва́ють.
Се ти́сяча чорьті́в вигу́куе сьвій гимн.

Олексій та Дора.

Ach unaufhaltsam strebt das Schift
mit jedem Momente...
Göthe.

Летить без упину, летить що-минути крилатий кораблик
По пінявій филі ревучій все далше від берега далш;

И борозну ріжем довгезну ми килем; за нею дельфини
Пливуть, скачуть, грають и здобич хапають летучу,
бистру́.
Усе нам віщує верстаньне дороги морськоі щасливе:
Покладливий лоцман вповае на парус, що робить за
всіх.
Пловецький дух бодро росправлюе крила, як вимпел
и флаги.
Один тількі сумно, оперши́сь плечима об щоглу стоіть.
Він бачить, що горі уже посиніли, розлушниці гори;
Він бачить, що в морі вони затонули, як щасьте ёго.
Так зникло й віт те́бе, о Доро, на морі, немов
затонуло,
Судно, що вхопило твого Олексія, твого жениха.
Даремно й ти очі сьлідо́м посилаеш за мною, кохана.
Ще бъецьця до серця серде́нько, та—горе! не вкупі
вони.
Минуто едина! в тобі тількі жив я на сьвіті; ти важиш
За всі дві й години: вони ж бо бес те́бе байдужні
мені.
В тобі, ув останній розлушній минуті немов из
Олимпу,
Зійшла в серце тиха нежданно-негадано жизньь-
благодать.
Но всуе ти, Фебе, эфир осьвітив мені сьвітом небесним:
Нена́виден став мені тьвій по вселеньній сияючий день.
Вертаюсь назад я у се́бе самого, и мушу там мовчки
Тим жити, чим душу мою повсяденно сповняла вона.
Чи можна ж се річ була—вроду дівочу байдужно
вбачати?
И як про ті чарі принадьні твій дух зостававсь би
тупим?
Про се не жалкуй, бідолахо! Так часто громаді
здаецьця,
В грянинцях кунштовного слова, загадкою віщий поэт.
Всім любе у нёго вязаньне до купи принадних картинок,

Да слова нема ще того, що им розум огульний надасьть.
А скоро воно проявилось, тогді кожен дух звеселицьця,
Побачивши в творі стиховім, одрадісний розум
двойний.
Про що́ ти, Амуре, изьняв мені натто вже пізно
повязку,
Що нею сьліпуючі очі підступно еси завязав?
Давно вже судно мое гружене ждало попутнёго вітру,
Аж ось він, потужний, изьнявся, на щасте мое, від
землн.
Порожне мое ти минуще! порожне мое ти грядуще!
Все зникло; зісталась у ме́не едина година моя.
Зісталось мені, так! зісталося щасьте: е Дора у ме́не,
И образ тьвій, Доро, про ме́не малюе надія сама.
Як часто я бачив—идеш ти до церкви убра́на й
поважна,
А матінка поруч, и горда тобою й щаслива иде!
Похіплива й сьвіжа, несеш ти на місто городину-
овощ;
А глек из водою колише так сьміло голівка твоя!
Тогді в тебе шийка, потиличка гарна усім очі брала,
Усіх дивувала и міра твоеі легко́і ходи.
Як часто боявсь я, що глек тьвій схитнецьця, впаде,
розібъецьця!
А він стояв твердо на згорненій любо хустині твоій
Вродлива сусідко! привик я дивитись на те́бе
здалека,
Неначе на зо́рю хто дивицьця тиху, на місяць ясний.
Радіе він гледя, и в серьці у нёго ні думки, ні гадки,
Що́б их коли можна з небес нахилити до се́бе кг
землі.
Близенько жили ми, домок від домочка ступнів через
двацьцять,
А я не лицявся, я не доторкався й порога іі.
Тепер же міз нами безодьня морськая... Обманюеш
небом

Нас, море! про мене—ніч темна ясній Тьвій принадний блакит...
Стрівожилась пристань: тогді прибегае до нашого дому
Хлопъя-пахолятко, и покликом кличе на беріг мене.
Підьнято вже парус; тремтить він під вітром; усі посьпішають,
И якоря гучно громадою тягнуть-виймають с песку.
Хапайсь, Олексію, не гайся! Тогді панъ-отець мій поважно
Правицю со благословеньнем на голову сину кладе,
А мати, в тревозі, готовенький узлик у руки: Щасливо
Вертайся, мовляли обое, здоровий, багатий до нас!
Вхопив я під руку той узлик. Біжу по-під муром, и бачу
Тебе, тиха зоре. Стоиш у воротях садочка твого.
Всьміхнулась до мене: Чи се, Олексію, твое товариство
Так затурбовалось на пристані? Бачу, пливеш з ним и ти,
Тепер торгувати в чужих землях будеш, и там дорогиі
Побачиш товари, й усякі наряди богатих матрон.
Купи ж ланцюжок там легенькій про мене: давно вже я хочу
Здобути сю цяцьку. С подякою гроші тобі я верну.
Я став и спитав перш, купецьким звичаем, про форму, якоі,
Якоі й ваги вибрати,—купецьким звичаем сухим.
Пресмирна ж у тебе схотінка дівоча! Я глянув на шийку,
Достойну окраси, що звикла носити цариця у нас.
Гучвіще віддався від берега гомін и ти по-сусідзькій
Сказала: Візьми ж на дорогу ис саду в нас фруктів собі,

Струсну помераньців тобі я сьпілéньких и фиг: бо на морі
Не вродить нічого такого,—не вродить и всяка земля.
Ввійшов; и ти фрукти підбірати метнулась, и ласощів повну
Мені фартушину важких й ніжних у момент принесла.
Прохав я, благав тебе: годі! и все таки гарне що-нéбудь
Прегарне просилось під ручку ніжнéньку, біленьку тобі.
Аж ось увійшли ми обое в бесідку; знайшлась там корзинка,
И мирта своими квіткáми нагнулась над нами двома.
Ти мовчки все стала уміло складати сортами в порядок:
Найперш апелсини, що важко лягають, немов золоті,
А потім мнякесенькі фиги, що й пальця торканьня боящя,
И, миртою вкривши, зукрасила пишно даруночок сьвій.
Не брав я гостиньця, стояв; ми дивились одно 'дному в вічі,
Дивились, и в мéне чогось потемніло неначе в очу.
Я чув твои груди на грудіх у сéбе; потиличку пишну,
Іи обіймав я, и шийку біленьку сто раз цілував.
Мені на плече вже й голівонька впала твоя, навіть ручки
Кохані твоі круг мене, щасливого, ніжно обвились.
Я чув, що Амур нас обняв и держав у потужнім объятьті.
Аж грімнуло трійчі в веселому воздусі гасло; линув
Тогді ув обох нас мов ливень з очей и гіркий и солодкий.
Від горя и щастя, здавалось нам—сьвіт провалився и зник.
Від берега знов загучало, та ноги мене не хотіли

Нести. Я промовив: о Доро! невжеж ти не будеш моя?
На віки! сказала ти стиха. Тогді наші слёзи обсохли,
Мов воздух божественний их ув обох из очей здмухонув.
Аж тут, Олексію! гукне хтось. Гукав и шукав мене хлопець.
Я бачу з беседки в воротіх. И як він корзину вхопив!
Як вів мене с саду! як ручку твою ще я стиснув, идучи!
Нічого не знаю, не тямлю: бо був, чи здавався пъяним.
Таким и вважало мене товариство, щадило слабого.
И город уже туманів під диханьнем далекоі 'мли.
На віки! ти, Доро, шепнула, и шепче воно в мене в слусі,
Мов громом Зевеса. Вона ж бо у трону ёго знай стоить,
Дочка ёго люба, богиня коханьня, и грації з нею
Стояли и чули! Божественно міцен між нами союз!
Лети ж, мій караблику, крильми, щасливий вітрами-братами!
Розрізуй, наш килю потужний, хребти бурно-піняви́х филь!
Неси мене в пристань далеку, нехай золотар чужоземний
Негайно мені той небесно-блискучий скуе ланцюжок.
И справді почіпочка буде міз нами ланцюг віковічний.
Я девять раз шийку кохану кругом обовъю тобі ним.
До того ж добавлю й окраси ще всякоі. Ручка біленька
Твоя щоб сияла браслетом, в каміньні ясним дорогим.
Нехай там смарагд из рубином; сапфир з гиацінтом знай спорять
В красі и принаді, а золото чисте держить брилиянт.
О, що за відрадощі думати, тількі як в пишних окрасах
Засьсяе та пишна урода небесно-блискуча краса!
Чи перше побачу—ти в мене на думці; чи перстень коштовний—

Згадаю довгасту, ніжненьку білесеньку ручку твою.
Я буду мінять-куповати; ти вибереш краще з усёго.
Віддав би ввесь груз карабелний на втіху-забаву тобі.
Однак не окраси й убраньня самі тьвій коханий придбае:
Що любить жона домовита, те все привезе він тобі.
Тонкі вовняні одягайла, червцем облямовані пишно,
Про ложе, що нас и мякенько й вірненько впокоить обох.
Коштовні сувійці полотен... Седітимеш, шитимеш дома;
Себе и мене тим зодягнеш, а то же и ще в нас когось...
Надія мені вже малюе блаженство.... Вгамуйте, бессмертьні
Боги той страшенний огонь, що у грудіх палае моих!
Ні, ні! я бажаю назад щасьте прежне, гірке в вас узяти,
Коли справді горе холодне й мерзене чигае мене.
Ні факел Эриннії, ні гавканьне пса в пітьмі пекла проклятій
Ледачого ледаря так не зьлякають в роспуки полях,
Як страшить мене та мара, що малюе мені мою гарну:
Ще насьтіж и досі ворота у неі стоять у саду!
И другий приходить! Про нёго знов падають фрукти принадьні!
И фиги чудовні держять в собі мед покрепній и ёму!
Чи кличе в беседку й ёго? И йде він за нею? О Зевсе!
Нехай я осьліпну! затри в серьці трудьнім всіх спомнинок сьлід!
О, так! знаю—панна... котораж так скоро 'дному віддалась,
Оддасьть незабаром така й кому иншому в ласку себе.
Не сьмійся на сей раз, Зевесе, в ламаньня обіту сьвятого:
Гріми найстрашніще! збери блискавиці до себе! рази!
Пошли чорьні хмарі бігучі, летучі в погоню за мною,

И в пітьмі направ на сю щоглу нещасну стьрілу
огняну!
Роскидай дошкй, нехай филі ревучі жеруть сі товари!
Віддай на поталу дельфинам голодним самого мене!—
Но годі вже! буде з вас, Музи! Шкода вам в пісьня́х
малювати,
Як горе у серьці закоханім радощі часто псуе.
Не вміете гоить ви ран, що Амур завдае нам иж жарту
А все таки, добрі, нам пільга едино приходить од вас.

До Дюка Дорсета.

Dorset! whose earle steps with mine
have stray'd.
Byron.

Дорсете! рано ми с тобою вдвох блукали
По Идиних стежка́х, блукаючи зьбірали
Живущі зільлечка́, сьцілющі квітонькй...
Тебе не ну́див я, науці навпаки,
Науці, що 'дного робила з нас тираном,
Братерського ума, чи памяти, гетьманом.
Ти мусив *слухати*, а я—*повелівать*,
Да не хотів тебе під право нагинать,
Тобі готуюцьця на голову зато́го
Посипатись дари из рогу золотого,
А з ними й гордого главенства задовіл.
Тогді блищатиме круг те́бе пишний двір,
И матимеш титул такий, ще вже й до трону
Здолів би сягонуть по царствену корону.
Но бла́гами симй, гледи, не спокусись;
Наук не занедбай, перед старшим корись,—
Хоч иньші туторі титловану дитину
Бояцьця гудити, провидючи годину,
Що ти словцем одним підіймеш, або вниз

Осадиш кожного, як скаже тьвій каприз,—
На дюківську твою пусто́ту не вважають
И, що́ б ні вкоів ти, мовчять—не добачають.

. . . . .

Прожорі молоді роскошеству твойму
Готові кланятись, як Божеству свойму,
Годити по́повзом телцеві золотому,
Багацтву, панського повазі й честі дому.
Ще тількі днитись почав ясний тьвій день,
А вже тебе лестить хвалебний хір пісе́нь:
Що „тількі понпа жде з роско́шами на Сьвіті
Того, хто народивсь, щоб славитись великим,
Книжкй ж друкуюцьця про дурнів бідолах,
Щоб гризли их, собі на втіху, по хата́х".
Не вір, Дорсете, им: вони тихцем глузують
И на имъя́ твое велике каверзують.
Вернись на Идину вершину до таких,
Що не загаюцьця зневажити лихих.
Коли ж ровесники не сьміють „кріпко стати",
За правду голоси проти лукавих зьняти,
До в серце зазирни, в свое палке́ й праве́:
Я знаю *добре*, що́ в тім серденьку живе.

Так, знаю! бо давно тебе вже поважаю
И на тьвій дух правий надію покладаю.
Тепер же вже чужі покликують краі
Мене из рідноі по розуму семъі.
Так! у тобі таку я заприкметив душу,
Що всім Народам благ від неі ждати мушу.
Я ж сам... о ти, моя гордине нависна!
Боюсь, мене колись подужае вона.
И с хиби в хибу я, з гріха улізу в гріх,
Но спокутую сам, окремен від усіх.
Хоч серьця буйного ніщо не загнуздае,
Люблю я в иньших те, чого мое не мае.

Химерним сяевом не вдоволнисься ти,
Що в нім кохаецьця дітвора суети, —
Чи власти, все одно,—блищаньнем метеорнім,
Хвосьтякою имен, понуро сьміхотворним,
Що, покіль жив, блищять, мов сонечко в росі,
У пóмері ж души забудуть их усі.
Тогді тебе хиба важенний каменюка
Прославить надписьсю в очах якого внука,
Та на пергаменті героддова хвала,
Що дукачам з-давéн як те ж, дак теж верзла.
Міз ними знайдеш ти едине місце правне
Вписати ще одно таке ж имъя́ бесславне.
И спатимеш з нимй під склепом, що прикрив
Запомином их прах, их дурощі й гріхи.
Бо тих пергаментів читать ніхто не буде,
Де прославляюцьця сі знакомиті люде.
Ні! оком дружнёго пророцтва бачу я
Між мудрими твое прославлене имъя́.
Достойно службу ти Отечеству відбудеш:
Бо первий розумом, як первий саном будеш.
Зневаживши порок и всяку низькоту,
Не роду явиш ти, а серьця висоту.

Згадай однак, які діди́ твої бували,
Що доблесьні діла тобі завітували.
Один з них, хоч и був придворним в короля,
Та драму рідна з ним роспочала Земля...
Пишайсь и слався сим... А другий був не менший
Міз нами розумом високим, як и перший.
Чи царедвірська жизьнь, чи поле, чи сенат,
Чи служба Девятём,—про все мав дар-талант.
Ёму призначено було блищати всюди,
Де прославляюцьця и йдуть угору люди.
Високий над всімá, пишались ним царі
И величалися великі кобзарі.
Таких дідив ти внук; понóвлюй же их славу:

Бо не самй титла одержав у державу.
А я... мені тут жить зісталось мало дьнів,

Де часом веселивсь, а йноді й тужив.
Що вдарить-задзвінить година віщувата,
Знай ближчае д мене моя троїста втрата:
Надію втрачу я, що крила золотить
У Времъя, що кудись без у́пину летить;
Утрачу й *упокій*, котрого не захмарить
Ніякий сум, що нас из нашим щасьтем сварить;
Втеряю й *дружество*, яснé в одних дітей,
Не затуманене перéбігом страстей...
Уви! недовго нас ті в серденьку голублять,
Що так прегарно, так и щиро й чесно люблять.
Прощай усе таке! Метнусь и одирвусь
От тих, що ними тут живу-не-наживусь...
Мов той вигнанець, що в-останьне рід вітае
И з моря синёго на беріг позирае.
Прощайте! плакав би, ридав бес соромá,
Та в мéне... лишенько!... у серьці сьліз нема.

Прощай, Дорсетоньку! В такому молодому
Серде́ньку не даю на сум я прав нікóму.
У-раньці завтра вже затрецьця, може, й сьлід
Про мене споминóк за стількі любих літ,
И може, Доля вже дорослими нас кине
В громаду гомінку, де слово бурно рине,—
В сенат серед лордúв, народніх гетьманів,
Де підпомоги ждуть від нових розумів,—
Хто знае? може, там зустьрінемось байдужні
Про те, що тут булй близькі й сердечно дружні.
И ти повіз менé ийтимеш, мов чужий,
Холодним сторожем сусьпільніх прав межи.
Ні другом ти мені, ні нéдругом не будеш,
И все, щó тут було міз нами, все забудеш...
Нехай! Оце ж тепер уже в-останьне зву

Ті раньні спомпнкй, що серцем в них живу.
Нікбли голосу твого вже не почую
На-самоті, як тут: кругом тебе густую
Знайду там гущину людей обом чужих
И навіть ворогів твоих, або й моіх...
Нехай! А все-таки, коли бажаньня щирі,
Що й треба б, та нема ховати в серьці сили,—
Коли бажаньня сі... та вже й пора скінчить
Сю пісьню бес коньця... коли шкода таить
У серьці их,—молю, щоб ангел тьвій хранитель,
Ясний тьвій серафим, пречистий небожитель,
Що крйльми осіняв Дорсетів славний рід,
Указуе й тобі блискучий предків сьлід.

Драхенфельз.

The casteld crag of Drachenfels.
Byron.

Над Рейном Драхенфельз, замкова гора,
Насупилась, крута; кругом веселі згірьря;
Міз ними въецьця Рейн широкий, и добро
Усякого несе с підгірьря и с подільля.
Садами вквічані розлогі береги;
На спадистих ховмах роскішні виногради,
В долинах стелюцьця гаи, поля, луги;
Над ними вйсяцьця церкóв, палат громади.
Давно не обіймав мене такий восторг,
Но ўдвое б дознав ёго с тобою вдвох.

Сильські дівчата йдуть черес сей пишний рай;
Их темноголубі сьміюцьця оченята;
В руках у них квіткй, весіньній уроджай:

На всі свої дари природа тут багата.
В горі, де ні споглянь, стоять старі башнй,
И кріз зелений плющ их сйвина сіріе;
Тут арки гордоі и в пустках красоти,
Там виноград, пихá и втіха края, сьпіе.
Усе тут е: нема про мéне одного,—
Тебе, коханоі, крій серденька мого.

Оце·ж я шлю тобі лилиі дар чужих.
Хоч знаю, що вони повянуть, поки зглянешь,
Поки твоя рука ніжнá торкнецьця их,
Та не цурайсь: бо ти мене по ним спомянеш.
Того ж бо тількі я так ними й утішавсь,
Що погляд любий тьвій на них спочине-ляже.
И спогадаеш, як один я побивавсь,
Один серед чужих,—сей дар про все роскаже.
Були лилиі сі живі, як я держав,
Від серця до твого их серденька послав.

Як благородно йде филюецьця ріка!
И скількі чар новйх що-разу відкривае
У загогулинах, котрі моя рука,
Як виписать перомъ, як змалювать, не знае!
Знайшло б собі куток прегорде серце тут
И з нёго рай земний само собі зробило.
Знайшов би й я собі у серці любий суд,
Колиб ти, серденько, зо мною говорила,
Колиб дивились ми на пишний рай удвох,
Колиб ділила ти зо мною мій восторг.

Новий Павзій и ёго Квітківниця.

Schülte die Blumen nur her, zu
meinen Füssen und deinen!..

Göthe.

Павзій Сикионець, знакомитий маляр, за молоду кохавсь з млячкою своею Глікерою, що мала дияний розум на ви- вуваньне квіткóвих вінків. В таких мудрощах вони 'дно переважували, и на остапок змалював Павзій кохану свою, дила вона за своім вінкуваньнем. Сей образ цінóвано як з найкращих ёго творів, и звано Квітківниця, бо Глікера, на собі вбога, жила с квітковаго перекупства. Одну с копий івниці купив Аөинам Луцій Лукул за два таланти (Плиній, XXV, гл. XI).

Вона.

Кидай сюда квітонькй між тебе и мене на долівку.
Що за принадний се вид, що за хáос тебе звеселить!

Він.

Ти—мов любов, серденятко: бо вяжеш стихні до-купи.
Злучиш их—жизьню новóю, прегарною в тéбе живуть.

Вона.

Стиха до рози торкайся: сховалась вона у корзині.
Де я знайду тебе, серце, прилюдно тобі передам.

Він.

Я ж так зроблю, мов не знаний тобі, и подякую щиро;
Тількі подяки моеі ти певно не схочеш припять.

Вона.

Ке лиш сюди гиацінт, а до нёго подай гвоздика
Щоб и раньні й пізніщі квітки тут сусідьми жили.

Він.

Сяду я в круві квіткóвім у ніженьках в тéбе, кохана:
Купою любою лоне прегарне твое я сповню.

Вона.

Перше подай мені нитку: тогді садова вся родина,
Бачившись перш одлалік, звеселицьця, що поруч
живуть.

Він.

Щож тут найбільше дивуе мене: сі квіткй велеліпні?
Ручки моторьні? чи розум тій, що всёму дае лад?

Вона.

Ке ж мені й листя, яркий жар блискучих квітóк
пригасити.
Жизьнь наша требуе теж супокійних листків до вінка.

Він.

Довго шукаеш чогось про сей кущик, шукаеш, не
знайдеш.
Певно комусь він призначен, комусь дорогому тобі?

Вона.

Сотьні пучків я що-дьня роздаю и вінків також сотьні,
В вечорі ж, щó е найкраще у мéне, дарую тобі.

Він.

Як би щасливий бував той, хто вязаньне твое
змалював би,—
Поле квіткóве, перше богиню квітков на полі тому!

Вона.

Той же ще й натто щасливий на Сьвіті, кому я цілунок
Щирий даю, як седить він в ногах, щасливіща й ёго.

Він.

Серденько! ще раз! Завидливий раняшній воздух у мéне
Зараз одьняв ёго, сьвіжий, роскішний, з ненáситних уст.

Вона.

Щедра весна на запашні, щедра и я на цілунки.
Ось и цілунок тобі, а с цілунком возьми и вінок.

Він.

Ах! будь у мéне великий, щасливий талант малюваньня,
Павзія робом я цілий би день малював сі квітки.

Вона.

Справді прегарні. Дивись, як сі флоринi, Флорини діти принадні,
Рясно та весело йдуть круг вінка в хороводній танок.

Він.

Я б у сій чаші втонув, пъяний чарами, що им природа
Пишну корону листочків пахущих кругом облила.

Вона.

Я б тогді сьвіжим и в вечорі бачила цьвіт сей роскішний:
Він би не вянув, и любо до мене що-дьня промовляв.

Він.

Чую, який я мизерний бессилок! О, як би хотів я
Міцно держати те щасьте мое, що так очі бере!

Вона.

Бідний, неситий поэте! завидуеш марно таланту,
Маючи власний талант: за ёго ж то, мій друже й візьмись.

Він.

Як же проявить поэт злив квіток фарбовитих?
Словом тебе малювати—се буде сама тількі тінь.

Вона.

Як же маляр бідолаха *люблю тебе* скаже фарбами?
Друже! тебе я люблю! одною тобою живу.

Він.

Ах! и поэт сам не скаже *люблю*, не здоліе сказати
Гарно, як ти, моя райська дитинонько, вухо мое лесьтючи.

Вона.

Много б обое здоліли б; но мову цілунків и мову
Ока німу даровано тількі коханкам одним.

Він.

Тиж одно з другим злучаеш, ти й словомъ и цвітом сьпіваеш!
Флори дітвора ся разом у тебе и фарби й слова.

Вона.

Тількі перéхідне діло виходить из рук сих що-ранку.
А перед вечором вяне вже роскіш ёго и краса.

Він.

Так и безсмертні боги нам не вічні дарунки дарують,
Манять новими дарунками смертних на праці нові.

Вона.

Так-то ніколи ти в мене не був без віночка, почавши
С першого, що нас до-купи так любо від серьця зьвінчав.

Він.

Він ище й досі у мене висить на колочку в сьвітлиці,
Перший, що ти звеселивши наш бенкет мені подала.

Вона.

Кубка тобі я вквіччала, и впав у вино пупъяночок.
Випив еси та й промовив: дівчино, отрута в квітках!

Він.

Ти ж се: Ні вони медом налиті солодким, да тількі
Бжілочка вміе с квіток виссати солодкий той мед.

Вона.

Лобур же Тимант вхопив мене тут и сказав: Ні й трутень
Тайни солодкоі вміе шукати у чаши квіток.

Він.

Мусила ти утекати. Попадали, в нападі трутьня
Дурня на тебе и кошики й листьє с квітками кругом.

Вона.

Спершу ти честью прохав ёго: Ну бо! пусти бо дівчину!
Мед квітковий и дівоцтво про инших, про луччих дав Зевс.

Він.

Він ж тебе ще міцьвіще держить, аж зубами скрегоче
Ж жарту, и платьте на шиі й на грудіх у тебе раздер.

Вона.

Поломъем ти запалав тогді й кубком шибнув на дурного,
Кубок разливсь по нім гидко и в черен ёму задзвонив.

Він.

Сьліпо буяв од вина я й досади, однак же побачив
Пишниі груди, що ти затуляла, и шийку твою.

Вона.

Що ж то за буча постала! Вино, и с крівцею зьмішавшись,
Пурпуром диким у бідного трутьня текло з голови.

Він.

Бачив я тількі тебе, як ти, долі, навколішках седя,
Руку держала на платьті одну, и гнівом закипав.

Вона.

Кидано в тебе посудою... О! як боялась я, мліла!
Страшно за тебе було, щоб не склалось якоі біди.

Він.

Я ж тількі й бачив, як швидко ти другою кошик вхопила.
И квітоньки, що россипано, в купку під дзиглик мела.

Вона.

Став ти за мене, озвавсь, щоб случай сей, або й сам господар
Шкоди мені не зробив, що я вшкодила пиру єго.

Він.

Так, памятаю: вхопивши я килем лівою рукою
Ним поти дурня по шиі, поти ...., махав.

Вона.

И як нораяв господар из друзьми россудними тихость,
Я тогді нищечком геть, не спускаючи з ока тебе.

Він.

Зникла еси! Ах, як довго шукав я тебе скрізь по ринку!
Всюди шукав, обходив усі гулиці й міські кутки.

Вона.

Стидко було; я сховалась, дівчина ні в чім непорочна,
Люба між людьми; тепер же зробилась проявою в них.

Він.

Зачив я много квіток и вінків, що вінків, то найбільше.
Гільки тебе не було и про мене й про всіх городян.

Вона.

Тихо седіла я дома; осипалось много листочків
З рози; повяло-посохло багацько й гвоздиків тогді.

Він.

Юноші, стоя на ринку, мовляли: Лежять квіткй всякі,
Тількі нема вже тій, що вязала так любо вінки.

Вона.

Дома вязала вінки я, вязала й давала им сохти.
Он вони й досі висять по над піччу, про тебе висять.

Він.

Так и твій первий дарунок завянув: єго не забув я
В бучі: повісив близенько від ложа сумного мого.

Вона.

В вечорі гляну, як вянуть віночки, спогляну та й плачу,
Поки за фарбою фарба погасне и зникне в ночі.

Він.

Довго блукав я й питав, де живеш ти, кохана дівчино,—
Марно! ніхто не вказав мені, навіть пустий ис пустих.

Вона.

В мене ніхто не бував, и хатини моеі не знають.
Здалека знають мене, а велике в нас давить дрібне.

Він.

Сумен блукав навкруги, и благав усебачуще сонце:
Боже потужний! вкажи той куток, де іі ти вбачав.

Вона.

Більші богове не чують нас; чуе нас Пенія тількі.
Визвала нужда мене проміж люде, ремество мое.

Він.

Инший хиба ще божок не навчав тебе пільги шукати?
То ж бо Амур хиба стріл перемінних про нас и не мав?

Вона.

Шпігом шукала тебе я по ринку, и бачу—ти ходиш.

Він.

Нáтовп нікóго с коханоі пари впинити не зміг.

Вона.

Хутко народ ми густий розділили й зійшлися до купки.

Він.

Гляну—стоиш против мéне, и вдвох ми зістались одні.

Вона.

Люде кругом! та вони мов кущі й деревá нам здавались.

Він.

Здався их гомін широкий води дзюркотаньнем мені.

Вона.

Пара кохана одна буде всюди в великій громаді.
Всюди ж вона буде двое, хоч був би хто й трейтій міз них.

Він.

Сими вінками себе зукрашае Амур віковічно.
Висип же всі квітоньки до останку из лона свого.

Вона.

Сиплю их геть прехороші. В твоім, серденя, 'бійманьню.
Тількі сёгодьні й мені наче сонечно сходить ясне́.

Квітка над квітки.

Пісня неволника-графа.

Ich kenn' ein Blumlein Wunderschon..
Göthe.

Граф.

Я знаю квітку над усі квіткй,
Мою до неі поривае душу.
Шукати б я пійшов ii й в скитки,
Та ба, в неволі тут седіти мушу.
Тяжке́ се горе над усі горя:
Бо, як на волі був колись и я,
Цьвіла вона мені и в зімню стужу.

С цёго замчища на крутій горі
Блукаю марно на вкруги очима:
Я, мов сумний чернець в монастирі,
Зіставив мир у себе за плечима.
О, хто б мені ту квітоньку здобув,
Чи пан би він, чи простолюдець був,
Ёго б я мав собі за побратима.

Роза.

Цьвіту я пишно й чую голос тьвій
Тут унизу, під крамами твоими.
Ти певно думаеш про колëр мій,
Про пахощі, що любував так ними.
О рицарю! високий въ тéбе дух:
Ти, знаю, був царицин первий друг
Між усімá вельможами царськúми.

Граф.

Тьвій пурпур—чесьть ёму и похвала
Під шатами зеленовесьнянúми!

Ти важиш більше золота и срібла,
Сияеш и між перлами ясними,
Вінок твій всяку красить красоту...
Да ні! не ти мою сумну́ мечту
Принадами приваджуеш своими.

Лилія.

У рози пишні натто норови́:
Вона все вгору надицьця та вгору;
Лилія ж любо дивицьця с трави,
Під весьняну краса найкраща пору.
У кого серце чисте, не лихе,
У кого на умі житьте тихе,
Не знатиме за мене поговору.

Граф.

У ме́не серце й чисте и тихе́,
Пере́ступу не знае и не чуе,
Та су́джено ёму житьте лихе —
В неволеньці тяжкій воно сумуе.
Ти в ме́не гарний образ чистоти,
Між уродли́вими царюеш ти,
Однак мій дух ще кращим чимсь любуе.

Гвоздик.

Се, мабудь, буду я, що вязника
Моя урода в тузи б звеселила:
А то чого би сторожа рука
Мене так бережно в садку пестила?
Мои у повнім крузі листоньки
Благоухають над усі квітки,
Над аромати всі и над кадила.

Граф.

Гвоздиків запашних проміж квіто́к
Ніхто не мусить ганить—зневажати:
Вони въ саду и в тінявий куток,
И в соняшний свои льлють аромати.
Но вязника́ не роскош и пиха,
А вдача любомирна и тиха́,
Могла б, мов сонцем, щастьем осияти.

Фиялка.

Я схована й прихилена стою,
И не люблю багацько размовляти,
Та мушу вдачу мовчяну свою
Також пристойним словом проявляти.
Коли я те, чого тобі не достае,
Шкода, що серце запашне мое
Не вмію вгору до тебе послати.

Граф.

Я ви́соко фиялочку ціню:
Вона собі вдалась така смирненька
И пахне дуже гарно; та мою
Печаль ховаю гли́боко в серденьку.
Одно я хочу тількі вам сказать;
На висоті такій шкода шукать
Дівчину любу й вірну, другу неньку.

Ні, ходить по долиноньці вона,
Вірніщоі земля ще не видала.
Зітхае тількі почасту, сумна,
Про ту біду, що тут мене спіткала,
Як квіточку зривае голубу,
Ох, памятай, рече, мою журбу!
Я ж чую здалека, що се сказала.
Так, здалека обом іі чутно,

Ту силу, що коханьне щире творить,
В неволі був би мертвим я давно,
Колиб не знав, що се вона говорить,
Як серце рвецьця на́ двое трудне́,
Я тількі скрикну: не забудь мене!
И жизьнь ис смертю знов у серьці спорить.

Маньдрівець.

Gott segne dich, junge Frau...
Göthe.

Мандьрівець.

Бувай здорова, молодичко!
Благослови тебе Всевишній
С твоим мале́ньким немовлятком,
Що в те́бе під грудьми заснуло!
Дозволь мені на дикій скелі,
Під сим старим, гільлястим вязом,
Искинути с плечей торбину
И коло тебе відпочити.

Молодиця.

Яке се ти несеш реме́сто
В таку жару, в південну спеку?
Се, мабуть, міський крам на продаж
По селах и хата́х розносиш?
Сьміесьця з ме́не, чоловіче,
З того немудрого питаньня?

Мандьрівець.

Крамів я міських не розношу,
Небавом за́чне вечоріти.
До й прохолодою повіне.
Скажи, будласко, молодичко,

Де в вас криничина підгірьня?
Води хотів би я напитись.

Молодиця.

Ось манівець по-під горою,
Иди попереду сим хмизом,
Веде ся стежечка до хати —
Там живемо́ ми ш чоловіком —
И доведе аж до криниці.

Мандьрівець.

Сьліди мистецькоі роботи
Проміж чагарняком я бачу!
Каміньне се не ти, Природо,
Тесала, гладила, складала...

Молодиця.

Ще далше, далій!

Мандьрівець.

Се ж архитрав, окритий мохом!
Тебе я чую, зоччий душе,
Твою печать на скелі бачу!

Молодиця.

Ще, дядьку, далій!

Мандьрівець.

И надпись.... я по ній ступаю....
Не прочитати вже писаньня:
Позатиралось и почезло,
Глибокорізане, кунштовне,
Що майстра древнього побожність
Завітувано людям новим.

Молодиця.

Дивуесься ти, чоловіче,
Витісуваному каміньню?
Там у горі ёго богацько
Валяецьця кругом хатини.

Мандьрівець.

Там у горі?

Молодиця.

Сюди, лівбруч,
Сюдп, чагарняком! ось-ось де!

Мандьрівець.

О музи й грації!

Молодиця.

Се наша хата.

Мандьрівець.

Се ж руина храма!

Молодиця.

Оттут в долиньці між каміньнем
Тече криничина, дзюркоче.

Мандьрівець.

Живий ти, геніе, витаеш
По-над могилою своею!
Над нею рухнула будівля,
Мистерство рук твоих бессмертних.

Молодиця.

Зожди хвилиночку, я в хаті
Посудинку вхоплю напитись.

Мандьрівець.

Плющем окрив еси твій образ
Божественно-прегарно стройний....
Як сьміло вирвалась ти вгору,
Колон високоверхих паро!
А ти, их одинока сестро,
Віддалекй собі сумуеш.
Мов травуром, окрила мохом
Поважну голову, сьвятую, —
И дивитесь ви на руину
Своих сестер-братів коханих,
Що полягли між вами кошом.
У холодку колючоі ожини
Присипало их прахом та землею,
И буръяни хитаюцьця над ними.
Так високо цінуеш ти, Природо,
Над майстерштуками своими штуку!
Сьвятилища руйнуеш-зневажаеш,
Храми закрашуеш чортополохом!

Молодиця.

Як тихо, любо спить мое хлопятко!
Ти, може, трохи відпочив би в хаті?
Чи тут любіщ на волному просторі?
Вже вітерець холодний подихае....
Возьми дитину, я черпну водиці
Тобі погожоі... Спи, спи, мій хлоню!

Мандьрівець.

Який солодкий сон тьвій, немовлятко!
Яким здоровъем и спокоем дишеш!
Родилось ти серед останків древніх!
Нехай их дух в души твоій спочине, —
Кого він крильми віщими окрие,
Той чутиме божественне натхненьне

И смакуватиме в красах природи.
Нехай зерно у-повні розівъецьця,
Нехай сияе вешнею красою,
И сьвітить перед сонмом товариства!
А як осиплецьця квіткóве листьте,
Тогді у тéбе в грудіх дух високий
Проявицьця плодóм весни и літа,
Та й висьпіе на животворнім сонці.

Молодиця.

Пий на-здоровъе!—А воно ще дремле?..
До сьвіжого напитку в нас нічого
Нема в дому, хиба окраець хліба.
Більш нічим госьтя нам пошанувати.

Мандьрівець.

Спасибі! Як усе кругом прегарно
Цьвіте и зеленіе!

Молодиця.

Муж мій хутко
До дому вернецьця з ратайства, с поля.
Загайсь у нас, коли твоя охота,
И повечеряй з нами по-пахарьській.

Мандьрівець.

Ви тут и живете?

Молодиця.

Эге, між муром.
Хатину сю спорудив нам ще батько
Ис цегли та с кунштовного каміньня.
Ми й живемó тут, дякувати Богу.
Віддав мене за ратая й умер в нас. -
А що? вже виспалося, серденятко?

Яке веселе! вже гуляти хоче....
О пташечко моя!

Мандьрівець.

Природо нене!
Ти, вічне сіяньне и процьвітаньне!
Даруеш кожному роскóші жизни,
И кожне чадо у насьлідьде вводиш.
Високо на карнизі мостить грязьзю
Убога ластивка свое гніздечко,
Не знаючи, яку красу заліпить.
На віцьці золотій будуе гусінь.
Хатину зимню про свою дітвóру.
Ти ж, чоловіче, про щоденну нужду,
Притулок робиш між руин величніх,
И веселись ся серед кладовища? —
Прощай, спасибі, люба молодичко!

Молодиця.

Не хочеш в нас вечеряти зістатись?

Мандьрівець.

Нехай Господь вам посилае з неба
Благословеньне, вам и діткам вашим.

Молодиця.

Щасливо!

Мандьрівець.

А куди веде ся стежечка?

Молодиця.

У Куми.

Мандьрівець.

Як далеко звіцьціль буде?

Молодиця.

Трі добрих милі буде.

Мандрівець.

Ну, прощайте ж!
Веди мене дорогою правбю,
Природо нене, странника-пришельця,
И дай мені через руіни древні
Доріженьку мою що день верстати.
Вкажи від півночи надійний захист,
А від полудьня в-спеку—прохолоду;
Коли ж вернусь у-вечорі в хатину,
Осьвічену проміньнечком блискучимъ,
Нехай мене така зустьріне мати
И, з немовлятком, весело вітае!

Підлипайло.

Es war ein Buhe frech genug.
Göthe.

Був молодик собі палкий,
Ледачий дуже підлипайло,
Що зрадою перегубив
Безумних щебетух чимало,
И все воно якбсь ёму,
Мов часом и с циган кому,
Обманщиків, миналось.

Аж ось ище одно дівча
В тенета любосьні піймалось,

И, росьпізнавши панича,
З ним самовбийно роспрощалось.
Як же почув тукá про се,
Тогді ёму гидкúм усе
Житьте ёго зробилось.

Блукав сім день и сім ночей
Там, де й в-ві-сьні ёму не снилось,—
Кругом левад, кругом бакчей,
И все в ледачім помутилось.
Бо сьвіт недужнёго ума
Згасила хаосбва тьма,
Ні зьвір був, ні людина.

На восьмий день він проваливсь
Кріз землю, так яса ясина,
И між врагами опинивсь,
Що ми звемо—нечиста сила.
Нечиста сила так ёму,
Як Юді-зрадникý тому,
Нутро пекла-палила.

И він кричав: „Крові, крові!
(Що зрада ис сердець точила.)
Колиб ковтнув хоч крапель дьві,
Мене б так згага не томила.
Я кров живу с тих випивав,
Кого словами чарував,
Хто розуму не мае“.

И се—ведуть ёго на пир,
Крівавий пир, де жрець гуляе,
Хто самовбийно кинув мир
И чашу жизни допивае.
А чаша жизни—кров жива...
Лякаютъ сі ёго слова
Страшнбго трибунала.

Зрадливе серце затряслось,
З очей сьліпих завіса впала,
И до чого воно прийшлось,
Ёго душа ёму сказала:
До мертвих водять тут живих,
Щоб кров мерьці точили з них,—
Тепер черга на нёго впала.

И бачить він своих моргух,
Що смерть у пекло позганяла,
И притаів сердека дух:
Бо с-проміж них одна мовляла:
„Точив еси нам с серьця кров
Через ненáвидну любов,—
Тепер черга на тéбе впала".

Самотина.

Oh! my lonely—lonely—lonely Pillow!
Byron.

Люба подушечко, céстро моя самітнéнька!
Дé мій коханий? скажи, де коханьне кохане?
О, та й доріженька ж милому! о, та й далека!
Де ж то суденце ёго серед моря пристане!

Серце подушечко! céстро моя самітнéнька!
Як там горить, де чоло ёго ніжне лежало!
О, та й предовга ж сумна, безлюбовна ти, нічко!
З-роду такоі сумнóі ще серце не знало.

Ой ти, подушечко céстро! німуєш-сумуєш...
Дай серьцю тихого сну, щоб воно заніміло!
Дай за гарячі, що мовчки від нёго приймуєш,
Щоб не терзалось, не рвалось воно й не боліло!

О! коли б знов мене, сестро, ти бачила в парі!
О! коли б ручки кохані мене пригорнули!
Любо б и вмерти тогді, и нехай би сховали...
Тількі б разочок очима на нёго зирнути.

Euthanasia.

When Time ar soon or late shall bring.
Byron.

Як засипатиму колись жаданим сном,
Що заколихує мерьці—й почиють тихо,
О Забутьте! коли б легким твоім крилом
Ти віяло тогді, моя єдина втіхо!

Щоб ні насьлідників, ні друзів не було,
Що дожидаюцьця від мéне ще пів-слова,
Ні плакалщиць-нахаб, гучних на все село,
Що всяка в них журба на виставку готова.

Ні! мовчки я б хотів у землю відойти,
Без лементу й жалю, перевертьня печали,
Щоб друзі черес смерьть мою ні ваготи,
Ні пертурбаціи нудноі не дізнали.

Одна любов, коли в такий важенний час
Зъуміла б зупинить зітханьня безужитьні,
Одна вона змогла б ще покрепити нас
Перед страшним душі покоем віковічнім.

Як солодко було б, моя Психее, лик
Ясний тьвій созерцать, забувши всі ті муки,
Що стількі перебув сердекга чоловік!
Я й смерти гіркоту забув би в час розлуки.

Та ні! шкода мечтать... Жіноча красота
Марьніе, як нам смерьть вкорочуе диханьне.

Нас дурить женських сьліз щоденна повнота,
На померу ж души побілшуе страданьне.

Нехай же стьріну я самітен час гіркий,
Не бідкавшись нічим, про всіх людей байдужен:
Бо тисячі людей вмірае залюбки,
А з горенько̂м тяжким я був из-малку дружен.

Так, вмерти, зникнути, пійти кудись, уви!
Куди пійшли усі, куди пійти все мусить,
Зробитися нічим, як всі нічим були,
Що народилися на сьвіт,—от щó нас мучить!

Перелічи ж ти твоі блаженнні часи,
Перелічи твоі дьні, що пробув без горя,
И добре знай, що чим ні був би ти еси,
Найлучче зникнути, мов крапля серед моря.

До Тирци.

Without a ston to mark the spot...
Byron.

Лежиш, кохана, ти в німуючій землі,
И каменя нема, щоб містечко те знати,
Забуте, може, вже,—над всі місьця мені
Дорожче, де тобі судилось вічно спати.

О! скілько ж то земель, и скілько ж то морей
Мене, в годину злу, с тобою розділяло!
Даремно вибрав я тебе с-проміж людей,
Даремно я любив: одно 'дного втеряло.

Колиб я знав, що вже не бачитися нам
И слово, чи то згляд сказав мені: „Розлука
Нас не разлучить“,—о! я б сили в тім набрав,
И не томила б так мене утрати мука.

Я бачу, як тебе крилата смерьть від нас
Без мук на небеса блаженьні переносить:
Чи не бажала ж ти побачити ще раз
Того, хто в серденьку тебе носив и носить?

О! хтó б тебе, як він, в недузі доглядав,
Або, сумуючи, тобі дививсь у вічі
В страшенний оний час, як смерьть постерегав
И дух притаював, зітханьне подавивши?

Як-бий ж скінчилось все, дрібні б моі лились,
Так як невпиневі тепер знай льлюцьця-льлюцьця...
Одзволилась еси від мук тих, що колись
Тебе томили: нам вони всі зостаюцьця.

Задатки вірности далй ми 'дно 'дному...
Я тьвій храню, а ти? дé ти з моім витаеш?
Звідкіль же я снаги в самотині візьму
Проти житейських бурь, що ти вже их не знаеш?

Знайшла еси впокій, и в сферах осяйвих
Твоі принади знов сияють-процьвітають...
Натхни ж мене, сьвята, пареньнем душ твоіх,
Нехай мій дух сумний мов крильми підіймають.

Любов моя була такоі чистоти,
Що з нею міг би я и в небеса летіти,
Де жизьню вищчою живеш, кохана, ти,
И, злившись з Божеством, вовіки будеш жити.

На Смерьть Коханоі.

Hush'd are the winds, and still
evening glsom.
Byron.

Ущухнули вітрі, и вечір вечоріе,
Затих и зефирець, ні́где не шелеснé.

Вернувсь до гробу я коханої моеі —
Вквіччати прах іі, бесцінний у мене.

Заснула в келийці тіснесенькій кохана,—
А як же широко від неі лився сьвіт!
И згас, и піддалась під волю Пітьми Пана;
Не пощадив страшний ясних дівочих літ.

О, щоб пожалитись веселих сьнів дівочих!
Щоб долю иншу ій судити небесам!
Не сумовав би я и в-день и серед-ночи,
И процьвіла б уся души іі краса.

Про щó ж бо й сумовать? Душа іі висока,—
Мов пташка від людей втекае в рідний гай,—
На крилах янгольськйх, по словеси Пророка,
В одрадощах злетить у тихий Божий рай.

Не смертному судить—щó з Неба посилае
На землю праведний людських судеб Судьдя.
Між жизьню й смерьтю грянь один Бессмертний знае:
Покору Господу принóшу в жертву я.

А серце все-таки до неі поривае,
И, мов жива, вона в души моій стоіть,
И сьлёзи из очей той образ визивае,
И обездружене то мліе, то болить.

До Инези.

Nay smile not at my sullen brow.
Byron.

Не сьмійся, що я тут сумний
Седжу, моя ти люба-уродлива!
Сьміятися шкодá мені,
Аби вже ти була собі щаслива.

Не знай, щó в серьці тайкомá
Ношу, я мов у пазусі гадюку.
Не дознавай того сама,
Яку гіркý терплю я мóвчки муку.

Се не любов, се не вражда,
Не марноі Амбитности утрати,
Що серце рве незнать куда —
Якихсь нових утіх ёму шукати.

Се та отрута, що я пъю
Зо всёго, що стьрічаю, бачу, чую.
Отрута ся мені й твою
Затемнюе красу, як рай ясную.

Се та нудьга, та вішня тьма,
Що гнала геть казкóвого Жидюгу,
И жизьнь ёму була—тюрма,
А жизьнь найти не сподівавсь другую.

Куди ж *мені* втекати геть,
В які краі и климатй далекі?
Однакова усюди смерьть,
Від демона Ума однакі втеки.

Шукай же там своим утіх,
Де гад мені у серце повпивався;
Возьми собі веселий сьміх,
Аби тьвій ум од сну не прокидався.

В чужі краі и климатй
Я попливу, не буду озиратись,
И вся моя відрада в тім,
Що гіршого мені вже не лякатись.

Щó жé воно? о, непитай,
Чи холодно мені, чи любо-тепло!
Иж жалощів не зацирай,
У серце, щó таа вре ва люте пекло!

---

* * *

Tamburgi! Tamburgi! thy laru afar.
Byron.

Тулумбасы! тулумбасы!
Любий гук ваш серьцю.
Як зачуе вас хоробрий,
З радощів сьміецьця.
Стрепенуцьця, встануть горі
Віт тісі ноти:
Химарити, Ильлірийці,
Чорьні Суліоти.

Хто над Суліота стане
У бою потужно?
В білий камезі и в сірій
Курцьці бъецьця дружно.
Покидае свої вівці
Коршаку та вовку
И летить з гори подобен
Бурчаку-потоку.

Наш Химара непрощае
Недругу и другу:
Чи зоставить же бес помсти
Ворожу наругу?
Не помстившись, жить на сьвіті
Не схоче й не буде.
Над всі целі в нёго кращча
Ціль—ворожі груди.

Македонці воювати
По всяк час готові;
Покидають и пивниці
И веселі влови.

Их шарфй у чисьтім полі,
Мов кров, червоніють.
Им у вічі зазирнути
Вороги не сьміють.

А Паржане, що морською
Здобиччу неситі,
Що блідого Франка учять
Кайдани носити,
Ті покинуть свої весла
З барками на морі,
И поведуть купи браньців
У високі гори.

Нехай золото роскоші
Скубріям дарує:
Шабля візьме нам те з бою,
Що слабий купує;
Через неі мене краля
За коханка прийме,
И багацько гостра дочок
В матірок одийме.

Я люблю хорошу вроду
У порі дівочій:
Що голубить мене й зо сну
И цілує в очі.
Дайте ліру ій струнясту,
Нехай нам сьпівае,
Що вона за нашу ласку
Й батька проміняе.

Ой згадаймо, як Превеза
Впала перед нами,
Як стогнали Превезяне
У нас під ногами!

Як палили ми им стріхи,
    Скрині пліндрували,
Як багатих побивали,
    Гарних бранок брали!

Не поможуть сьлёзи в мéне,
    Як вязниця тужить:
Страху й жалощів не знае,
    Хто Везиру служить.
С того часу, як Пророк наш
    Присьвятивсь у Бога,
Над Али-Башу не бачив
    Молодик нікóго.

Послав сина до Дунаю,
    Нехай Жовтий гине!
Нехай мре Джавур, як оком
    На бунчук наш кине!
Потечуть крові людзькóі
    У Дунай потоки:
Завданó Москві печали
    По всі вічні роки.

Селіхтару! вийми с піхви
    Шаблю Сераскиру!
Загудіте, тулумбаси!
    Нам не треба миру!
А ви, горі, ви, громами,
    З нами так прощайтесь;
Або з здобиччу вертайтесь,
    Або й не вертайтесь!

---

* * *

Wandl'ich in dem Wald des Abends...
Heine.

Як у вечорі блукаю
По задуманім гаю,
Чую серцем коло себе
Постать ніжную твою.

Чи не твій вуаль се білий,
Чи не тихий образъ твій?
Чи се тількі місяць мріе
Крізь вечірьній лист німий?

Чи се власьні мои слёзи,
Чую, по щоках течуть?
Чи ти справді, серденятко,
Коло мене плачеш тут?

---

* * *

Dass du mich liebst, das wusst' ich...
Heine.

Що в мені ти закохалась,
Я се знав, я сим пишався;
Як же ти мені призналась,
Глибоко заколихався.

И побіг-злетів на гори,
З радощів гукав-співав 'я;
Як сідало сонце в морі,
С серьця слези виливав я.

В мене серце, мов те сонце,
И сяяло и палало,
Гарне в морі, у любові,
И велике потопало.

---

* *
*

An dem stillen Meeresstrande..
Heine.

Тихий беріг по над морем
Темна нічка обіймае.
Виплив місяць изза хмари,
Море стиха промовляе:

Хто се ходить? чи безумний,
Чи коханьнем недугуе?
И сумний він и веселий,
И веселий и сумуе.

Осьміхнувсь из неба місяць,
Голосом ясним озвався:
Він, закоханий, безумний,
Ще й поэтом собі вдався.

---

* *
*

Mit deinen blauen Augen...
Heine.

В твоі голубенькі óчі,
Як в мóре тихé, зазирáю,
И мрій стількі в сéрці у мéне,
Що я про них слóва не мáю.

Про óчі твоі голубенькі
Я всюди, о, всюди гадáю,
И въ мóрі голўблених дўмок,
Шчаслúвим умóм поринáю.

---

* *
*

Wieder ist das Herz bezwungen..
Heine.

Знов я сéрце упокóрив,
И забўв тяжкў досáду;
Знов веснá у сéрце хúрне
Лле здорóвъе и одрáду.

Знов у вéчорі и в рáнці
Зазирáю в ті аллéи,
Де чувáв я буркотáнне
Сизокрúлоі моéі.

Знов я на зелéвій рúцці,
На мостў стою высóкім:
Мóже йтúме, чи проіде,
И зирнé ласкáвимъ óком.

Знов у фúлях по під мóстом
Щось мов плаче-нарекáе.
Бідне сéрце розуміе,
Що та фúля промовляе.

Знов закóханий блукáю.
Де сумні грачі ночўють,
И пташкú в кущáх зелéних
З дўрня нúклого кепкўють.

---

* * *

Die Rose duftet... doch ob sie empfindet..
Heine.

Гроянда запашна... та чи вона ж то чуе
Ті любі пахощі? ба навет соловейко,
Чи сам він чуе те, чим душу нам чаруе,
Як тёророхкае да ляскотить раненько?

Не знаю. Тілько нам гірка бувае правда.
Нехай и рози нас, и соловьи морочять.
Благословенна се ума и серця зрада,
Як и ті видумки, що инде нам торочять...

---

* * *

Weil ich dich liebe, muss ich fliehend..
Heine.

Тымъ вітъ тебе утекаю,
Що тебе кохаю.
Позирни сама на себе,
Мій квіччастый раю!

Чи мое жъ худе обличче
И съ твоимъ зійшлося?
Ні! гіркими въ самотині
Не разъ облилося.

Тымъ бліде обличче маю,
Що тебе кохаю,
Тымъ вітъ тебе й утекаю,
Запашний мій раю?

Не дивись на мене зоре,
Нехай мое горе
Занесу кудись далеко
За бескрае море!

---

* * *

Jch wandle unter Blumen...
Heine.

Блукаю міжъ квітками
И зъ ними самъ цвіту.
Влукаю, нібы пьяный,
И отъ, отъ упаду!

Піддержъ мене, кохана,
Увъ опьяні любви,
Ато середъ майдана
Впаду до нігъ тобі.

---

* * *

Morgens steh ich auf und frage...
Heine.

Вранці я встаю й питаю:
Чи вона сёгодьні буде?
Вечір знов занепадаю:
И сёгодьві не прибуде!

Усю нічевьку німую
Я лежу бес сну, сумую,
Ввезденйченькі мов сниццЯ
Сон про любу, дорогую.

---

* *
*

In süssen Traum, bei stiller Nacht.
Heine I, 14.

В солодкому сьні, серед любои ночи,
Чарівною силою мила прийшла;
Чарівною силою дивляцьця очі:
Вона, се вона мене так обняла
В сьвітлицьці моій, се ійи карі очі.

Дивлю́сь я на не́и... о лю́бий мій виде!
Дивлюсь я на неи... сьміецьця вона́,
Сміе́цьця у серце мені аж до дна...
Заграло серденько, вона в річ увійде:

„Возьми в мене все, що я маю на сьвіті.
Тобі, мій коханій, я всім поступлю́сь,
Я и в наліжвицю твою обернусь
Од північи покіль и сонце засьвітить.

Дивуюсь я любо, и серденько мліе,
И любо, и я́кось мені іі жаль;
Вона ж мов почула незнану печаль:
„Оддай мені те, що нам з неба ясьніе".

—„Соло́дку жизьнь и кров мою гаря́чу
Тобі одда́ти я серде́чно рад,
Того ж ні за́ що не одержить ад,
Що в сяеві небе́с я ба́чу".

Хоч Богу любе совершенство
Зорну́ло, та вона все більш цьвіла

Красою, хоч принадна й так була,
И просить: „Ой оддай мені блаженство"!

Я сих речей не сподівався,
И кидало мене у жар,
В безодьню серьця в чий пожар,—
Я ле́дьві ди́хав, задихався.

Були перш білі янголята
В пречи́сьтім сяеві небес;
Тепер проміж гидки́х чудес
Постали чорьні чортенята.

Борились чорні з янголя́ми
И проговяли з низу их,
А потім и чортят гидких
Окрились кучи тумана́ми.

Мені ж хотілося дихнути
Повітьрем чистим. Я держа́в
За руку милу й диву́вав,
Чого б ій у сьлёзах ще товути!

Ні, знаю добре... и цілую
Іиі в уста́ ійи вімі:
„Ой годі ж плакати! прийми
Мою любов, мою палкую".

Мою любов прийми палкую...
Аж се—замерзла в мене кров...
Земля розверзлась... не любов,
Безодьню бачу я страшную.

З безо́дьни чорнои вставала
Ватага чорная чортів.
И зблідла мила... одоля
И так невидима ста́ла.

Тоді всі чорні таньцюристи
Давай навприсядки кругом,
Мене вхопили и гуртом
Регочуцьця духй нечйсті.

И все тісьніще обіймали
Мене чорьтяки навкруги,
Людзького роду вороги...
„Втеряв ти рай, втеряв! гукали.

Правда.

Der Morgen kam; es schenchten seine Tritte.

Göthe.

I.

Сьвітало вже, и ра́нкове ступаньне
Прогнало сон, що обіймав мене.
Злегесенька и я, на прогуляньне
Прокинувшись веселе весьняне
С хатини йшов, и квітковé диханьне
Що вниз ёго роса важеньна гне,
Восхитило мій дух, и все твореньне
Мов ожило мені на оживленьне.

II.

И, як я йшов угору, підіймався
Из луговин кругом мене туман.
У мéне він перед очима слався,
Круг голови завйвалом летав...

Шкода, що я на висоту забрався:
Невиден сьвіт мені принадній став,
И скоро я у хмарах опинився,
И мрякою від мене він закрився.

III.

Тут з-разу блись! и сонце засьвітило,
И кріз туман пробилась яснота.
Він опадав и кравсь на раньне сьтійло,
Або вривавсь в гаях и в висотах.
Як первим я вітать жадав сьвітило!
Двойна ёго по мряці красота...
Боролися ж воздушні довго сили
И поблеском своім мене сьліпили.

IV.

Та скоро щось в мені заговорило,
И сяево звеліло подоліть,
Споглянути на вогняне сьвітило,
Що небо ним блищить, горить жахтить,
Тогді з-над хмар щось до мене злетіло...
Жона якась божественна стоіть...
В моіх очах мов ангел замаячив:
Гарьніщоі нікóли я не бачив.

V.

Впізнав мене? рече вона вустами,
С котрих любов иш щиросьтю текла,
Згадав, як на твоі болючі рани
Балзам пречистий жизни я лила?
Так! знаеш ту, що кріз усі омани
Твоя душа до неі просто йшла,
Чи я ж іі й тогді вже не кохала,
Як первий раз до мéне запалала?

VI.

О, так! сказав я, перед нею впавши:
Тебе й тогді в душі я вже носив,
Як, задуми трівожні занедбавши
Спокою в тебе, мирноі, просив.
И дух твій, серденько палке обнявши,
Мов благодатний дощ єго ростив.
У всіх дарах про тебе буду дбати,
И долю тількі через тебе мати.

VII.

Не зву тебе ніяк: того доволи,
Що всі тебе зовуть: „моя! моя"!
До тебе всяк простує в своеволі,
И кожному важка мета твоя.
Як я грішив—за мене всі герої;
Покаявся—и став самітен я.
Моім житьтем один собі втішаюсь:
Бо с сяевом твоім од всіх ховаюсь.

VIII.

Всьміхнулася: Тепер ти бачиш сам,
Як мудро вам потрошку виявляти.
Ще не навчивсь читати по верхам,
А вже хотів письменних поучати,—
Не дбаючи, що винен людям сам
Над усіма умами гору брати.
Чи високо ж изьнявсь еси над ними?
Познай себе й живи в ладу з усіми.

IX.

Прости мене: я душив—се гаразд.
Про що ж бо й сьвіт моім очам одкрився?

Весела жизьнь текла в моіх словах:
Недармо ж я всёго у тебе вчився.
Мое добро я не про себе дбав,
И в землю скарб закопувать сьтерігся.
На те й шукав-питав собі дороги,
Щоб опісьля іі вказати многим.

X.

Дивилася ж на мене ся истота
Так, мов ій жаль було мого ума:
В іі очах читав, що вся робота
Моя була не сьвіт, а більше тьма.
Аж ось мені всьміхнулась, и охота
Мій дух изнов до праці обняла.
Зосьмілився до неі приступити
И в вічі ій одрадісно гледіти.

XI.

Тогді вона простерла руку в хмари
Прозірчасьті, що в небі простяглись.
Розмаяла их, и з землі тумани
Почезли всі: бо сяевом взялись.
Моім очам долини и майдани
Відкрилися и с сьвітом понялись,
А небеса круг неі обвивались,
Завивалом легесеньким здавались.

XII.

Я всі твоі мечти, всі хиби знаю,
И знаю, що поблискуе в тобі,
(Рече мені). Давно про тебе дбаю,
Щоб вірен був поэзіі й судьбі.
Оце ж тобі завивало зьвіряю,
Возьмі єго в одрадощі собі.
Я ранками скрізь по квітках гуляла.
Ис пахощів єго та с соньця ткала.

XIII.

Коли тобі між друзьми млосно стане
В південний жар, ти в воздусі ёго
Розвий,—тогді пахущою потягне
Прохладою з завивала мого.
И все тогді томить вас перестане,
Щó é важке на серденьку в кого,
На морі жизни филя полягае,—
И день, и ніч вам щасьтем засияе.

XIV.

Мужаймосяж, мої кохані друзі!
Чи жизьнь кого з нас тяжко бременить.
И він тягар несе в щоденьній тузі,
Чи жизни путь квіткáми нам бринить,—
Стрічаймо день у гуртовій послузі.
Живімо всі, як суджено нам жить.
Так щоб колись и наші любі внуки
Шукали в нас правдивої науки.

Кунштарі.

Wie schön, o Mensch, mit deinem Palmenzweige.

Schiller.

Як гарно чоловік, пс пальмою в руці,
Стоїть великого столітьтя при коньці!
У горьдім мужесьтві, из розумом розвитим,
Поважен в лагоді, трудящий в тишині,
Він—часу старший син в незьліченій семъї,
И жизни довгу путь верстае шляхом битим.
Свободен в розумі, потужен у правах,
Велик у кротости, багат у тих скарбах,

Що время у ряду віків ёму надбало.
Царствýе в твориві и кóрицьця воно
Ёго потужности, що взнало вже давно,
Тогді, як з дикости ще пишно не вставало.

Хоч торжество твое тебе й очарувало,
Про те не одвикай ту руку прославлять,
Що у порожняві земного пробуваньня
Тебе знайшла колись Природи благодать,
Як здобич случаїв и дикого буяньня,—
Що серденько твое в духовні висоти,
У тихих звичáях помалу підіймала
Из гидосних жадань, в котрих знай грузнув ти
До благородного начала возвишала,—
Що, добрая, тобі обачність у речах,

Жартуючи, як довг сьвятий, преподавала,
Спасенних доблестéй високі таінствá
У загадкáх легкúх и в приточах являла,
И тількі щоб уже дорослим знов узять,
Чужим тебе, свого коханьця, оддавала...
О, не вертайсь назад, піддаючись страсьтям,
Служебницям низькúм нечистого жаданьня!
Навчайсь у бжілочки неослабнúм трудам,
Будь учнем червяка в науці пробуваньня.
В уміньні ти рівéн з дивáми естества,
У кунщті ж рівні вже тобі ні в чім нема.

Ти входиш у страну справдешвёго познаньня
Одними ворітьми високої краси;
Привикши до блеску небесного сияньня,
Потужен розумом, як чарами еси.
Що пройняло тебе солодким трепетаньнем,
Як Музам ти дзвонив у струни золоті,
Зробилося грудей восторженним диханьнем
И вознесло тьвій дух д надземній висоті.

Що спершу як Вікй давнезьні протекали,
Недоросток малий, наш розум, ухопив,
Символами краси й великости ми клали
У те, що наперід младенець розумів.
Сьвятий их образ нас учив добро любити,
И ніжне серце в нас порока стереглось,
Ище як и Солон закон постановити
Не встиг, як наградить чи покарать когось.
Покіль перед умом мислителя зъявилась
Велика й сьміла мисьль про вічну просторо́нь,
Яка на зо́ряве людина задивилась,
Та й не задумалась продивний той огонь?

Там ореолом зір сузьвізьдя Ориона
Блищить Уранія, велична и страшна.
Пречистим демонам одним іі корона*)
Всім сяевом своим сяе, огняна́.
На троні, соньцями без ліку осияньнім,
Сяе красоти найвищчий маестат,
И зорі в небесах, бескраім океані,
Не мов жере той сьвіт: ледь-неледь миготя́ть.
Принадним поясом вона підперезалась
Про діцький розум, щоб чудовну зрозумів.
Що́ красотою нам в'цім образі сказалось,
Здавалось правдою у давні давна всім.

Як чоловіка Бог з бессмертного затишку
Від образу свого в жизнь смерьтяну́ прогнав,
И пізьне воротьте за трудову мандрівку
До сьвіту с тьми гріха в награду обіцяв,
Як небожителі від нёго одвернулись,
Тогді в собі замкнувсь бідаха чоловік,

*) У Греків демони були боги, а потім вищчі существа, посередники між людьми и богами. Мало не всі народи мали добрих и лихих, чистих и нечистих демонів, духів сьвіту и духів темриви.

И горьді помисли в умі его прошнулись,
Та й переходили из Віка в новий Вік,
Бескрилий раёвик, він млявими ногами
Ув область розуму високу простував,
Обманював себе блаженними мечтами,
И по стенах тюрми рай тихий малював.

Як Чоловічество ся нянька ще гойдала
В колисоцьці, ніжне́, сьпіваючи котка,
Тогді сьвятих костьрів земля ще не видала,
Не парувала кров од рук фанатика́.
Те серце, що вона стихесенька водила,
Гнушалась лютого рабів проводиря:
Ёго вся хіть одвій звичайності годила,
За приводом ясни́м усіх сьвітил царя.
Хто в непоро́чносьті на Сьвіті пробувае,
Не підпадае той в спокусі ба й судьбі.
Мов сила неземна ёму підпомагае,
Духовну, вищчу жизнь готуе він собі,
И пра́во над права—сьвяту свободу дбае!

Блаженьні избрані из многих миліонів,
Пре́чисьті у серьцях, премудьрі в розумах,
Що за іі благу вони б зреклись и тронів,
Аби вселить іі в чертогах и в хатах!
Блаженьні, що іі богинею обрали,
И вічний ій огонь ситять на олтарі,
Союзом чесних душ ёго кругом обстали,—
Не розирвуть того союзу всі царі!
Возвеселітеся, народьні воіводи,
Що ревно служите богині всіх богинь:
Готують вам Віки грядущі и Народи
И славу праведну, и невмірущу жизнь!

Покіль ви не внесли у Сьвіт наш симетріі,
Що піддаюцьця ій всі твари залюбки,

Стояв неміраний він в темвій дикій мріі
И ждав, що ось мигне хоч прóсьвіток який.
Була се образів усобишня громада,
Над нею панував неволницький закон.
Мов проти дикого кровожаднóго стада
Ціляв жорстоких сил нещадний легион.
Таке було тогді житьте від пана хаму.
Потужна дича дич бессилну облягла.
Сьліпі вожді сьліпих штовхали в темну яму,
И Рай земний, що снивсь из Евою Адаму,
Природа в Небеса з Землі перенесла,
Звідкіль сьвій идеал божественний взяла.

И як вона уз вас, бессмертна, пролетала,
Рукою тихою и почутьтем ніжни́м,
Вхопили в неі ви, чого душа бажала,
И все в гармонію злили одно з одним.
Сьлидóм за кедрами високими парила
В воздушну висоту восхищена душа,
И любовала, як вода в лугах леліла
И в ій двоілась гір, гаів, лугів краса.
Як вам на любий кив було невважним бути,
Що вже давала вам природа мовчязна?
Искуство переймать и тінь іи здобути
Давала вам сама рівнина водяна.
Одьділений од вас, як і ви есте, водою,
Ваш любий призрак сам у воду вергонувсь,
И, вас принадивши, до вас він сам собою
В прегарьнім образі переймань̂ня вернувсь.
Тогді в вас тьвірчий дух божественний прошнувсь.
Творили з глини ви переймань̂не творень̂ня,
Почавши з нáчерту ѓго животворить,
И перві прóяви солодкого натхнень̂ня
На Сьвіті почали у грудіх ваших жить.

Вловивши красоту зиркатими очима
И постерігши, щó в тих óбразах живе,

Знайшли ви талісман, котрим природи сила
Очарувала вас и серце стиха зве.
Законів творчости, потужно чудотворних,
Сокровищ красоти, первóвзорів куншто́вних,
Наш розум допитавсь у зарідку наук,
И все ви скупили в созданьні ваших рук.
Из обелисками постали пирамиди,
Колони підьнялись, стрелнули від земли,
З гаів мелодіі річкáми потекли,
В пісьнях жилú діла, прославлені побіди.

Рука з лугів квіткú збірати почала,
И цілий луг в один принадний кущ вложила:
Так перви́й кунштичок Природа вам дала,
И повела вас далш—вінки звивать навчила.
Тепер и другий куншт, вже вишчий, в вас постав:
Творити Сьвіт новий дух чоловічий став.
Дитя Природи, що нічого в вас не просить,
Доросле вже зовсім виходить з ваших рук,
И се—віньця свого природьнёго не носить:
Природа вишчая під надихом наук.
Колони бо в квіткáх під мірою зъявились,
У лаву с сéстрами, як військо, становились,
Що с себе создавав-рождав геройський дух...
А Меониди вже ваш чарували слух.

И скоро двинули здивовані номади
До сих невиданих, сих пречудовних див...
Дивітесь! бачите? мовляли до громади:
Се не боги таке, се чоловік зробив!
И дружво парами в танок вони ходили
Під ліру голосну поважвого сьпівця;
Их струни мов самих героями робили,
Покіль висьпівував им віщий до таньцú.
Тогді у-перве дух людзький возвеселився,
Що тихих радощів серед журби дознав,

Котрі він здáлеку ще тільки почував,
Як за химерами щоденними гонився
И добре и лихе не вельми розьбірав.

Прокинувся тепер с сонливої природи
Прегарний дух людзький, роскований с кайдан,
И раб сумних турбот, на лоні у свободи,
Веселощам оддавсь, свого звичаю пан.
Минулися тепер зьвірячі темні ходи,
И на людзькім чолі сьвітився чоловік,
И думка, вищчий дар людині від природи,
Роспочала новий, вже не понурий вік.
Изнявся від землі, и царственне над всіма
Зьвірятами лице до зір він обернув
В величнім далеку виразними очима
Сьвіт соньця праведний с подякою збагнув.
На щоках процвіла усьмішка задоволу,
А голос в повняві души ёго заграв,
И, піснею льлючись по дикому рóздолу,
Первоцьвіт же ума про всю вселену став,
И ж жартом любощі мішались нещасливі,
С квітками й сьліз роса блищала по квітках:
Так повідь и живить и розмиває ниви,
Дзюркочучи в своих непевних бурчаках.

Як він подобен був страсьтями черьвякові,
Ви, голосьні пісьні, в людзькій души знайшли
Пречисте зерьнятко духовної любови,
Що підіймає нас, мизерних, од землі.
Велика первому нетязі пастухові
И вічна дяка, що зъумів так засьпівать
Про любощі сьвяти в величночесьнім слові
И миру возьвістив любови благодать.
О благороджені аж до поваги мисьли
Текли соромъяжі жаданьня ш чесних уст,
И тихі на щоках румяних сьлёзи висли:

Чутьтя их в восхиті мелодії позбувсь.
Безсмертьні, як и дух поэзіи, жáданьня
Вязали пару душ на вічне любованьне.

Премудрість мудрого и лагоду благого,
И міць потужного, и велич благородства
В единий лик злили ви з творева земного
На славу й на хвалу людзького превосходства
Тремтів, сумів перед Незнаним чоловік,
В тому Незнаному він мисьлями кохався,
И велетень герой скінчити славний вік,
Рівняючись ёму у славі, сподівався.
Почином гарному всёму були пісьні,
Щó проявилося в давнезьній старині.

Буяньне дикого завзятьтя без упину
И доли в вибриках непевную ходу,
И примус, що кг землі нам нагинає спину,
Піддаючи гульвіс невгайному труду,
Ви строго до мети й розумно направляли,
Мов науголником учинки провіряли.
Щó у свойму ходу великому колись
Природа совершить собі предначертала,
Тим розум на кону у пісьні засьвітивсь,
И всім розумною мета природи стала.
Зьлякавшись Евменид, незнаний ще харциз
В крівавому свойму учинку признавався:
Бо вирокъ судовний серед народьніх сьліз,
В уму ёго мов грім небесний оддавався.
Не важились ище вселенські мудреці
Загадку живота людзького розьвязати,
Як Иліяда вже всі Грешчиний коньці,
Чи жизни юний вік, зъуміла просьвіщати,
И Өеспис ис свого конового возка
Ясніще віщував, ніж пиөия яка.
Та порано ви в мир, великий несказанно,

Внесли непохибний рівноваги закон.
Недовідо́мая рука судьби тираном
Буяла в темноті, и дикий легион
Якихся мертвих сил крушив живиі сили,
И погибала жизьнь в первоцьвіті свойму,
И ви неясно ще, несьміло говорили
Про дику боротьбу громадзькому уму.
Аж ось у темряву прозьріли віщим оком,
И будущини даль умом переплили,
Той чорний океан, що розливавсь широко,
И по тім боці знов померших изнайшли.
Там ви побачили над Кастором схилялось
Принадне, як весна, Поллуксове лице,
И місяця обом проміньне осьміхалось,
Покіль свого сьрібла не пригасило ще.

Но вище й вище знай здиймавсь ваш дух у гору,
Ваш геній—в творива чудовні висоти.
Новий тьвір уставав с художливого твору
И красота нова́—из дива красоти.
Щ́о инде надило пъяне́ восторгом око,
Благоговійно тут служило божеству.
Принада нимфи тут веліла там глибоко
У серьці клавятись Аѳини торжеству.
Завзятьте, що в борьця понадимала жили,
Повинне божество лагидно притаіть,
И гордий Зевса лик, страшноі диво сили,
В храму Олимпіі до смертних прихилить.

Від праць людзьких лице земли перемінилось,
И серце инше вже забилось у людей:
Нови́ми сьпівами повсюдно загорілось
В гарячій боротьбі незнаних ще страстей.
Крилатий чоловік, поэт, на крилах мисьли
Искуства гарний дар підьняв над всі дари;
Природі щедрій він подячев бун, и вийшли

З ёго души тогді нові краси мири.
Тогді вже дар знатьтя́ не знав собі границі:
Дух, задоволений побідами пісень,
Легки́ми в их лету, в безупиньній мандрівці
Ширяв и посьпішав у темну далече́нь,
Щоб дошукатися у тайниках природи
Закону красоти в искусстві и свободи.
Природу на людзькій він зважував вазі
И міряв мірою, позиченою в неі:
Тепер нехибно вже вона, в своій красі,
Повинних до мети пред ним ийти своеі.
У радощах своих лестиво молодих
Вселенній власну він позичив гармонію,
И, хвалючи небес будівлю осяйних,
Вихвалював саму их тількі сіметрию.

Тепер усе, що́ він вбачае навкруги,
Раве́нством до ёго високим промовляе,
И пояс красоти всі жизьняні шляхи,
Мов золотом ясним, принадно обвиває.
Пісьні, цьвіти души, побідно перед ним
Ви процьвіли чутьтем пророчим совершенства,
И покоряли мир всевладництвом своим
Під берло кроткого над розуми главенства.
Куди летять гучві відрадощі земні,
Куди й німа печаль ховаецьця поникла,
Де вкупі міркувать премудрі люде йшли
Де сьлёзи утирать рука бідасі звикла,
Де страхитьтя й сьпівця обсіли-облягли,
Тече за ним поток чудовний гармоніи:
То граціи летять, в поэтов богині
Властительки тихі над усіма людьми,
И духом він своим зливаецця з ними.
Никнуть видива́ краси одні з одними,
И мріі у имлі снуюцьця навкруги
Так тоне й дух ёго из ними осяйними

И никне жар ёго натхненьня и снаги,
В безодьні він тогді бессмертним духом тоне,
Бо море вічности ёго вже поняло
И всюдисущої Цитери любе лоне
Співця у в объятьтя навіки прийняло.
Він певен в граціях и в сестрах грацій, музах;
Він з долею живе в високому ладу,
Тим корнцьця, як раб, розумному суду
Того, що мусить буть в тілесних наших узах,
И грудьми весело тугий стьрічае лук,
Як муз и грацій брат, и Аполонів друг.

Ви, дивного ладу всесьвітьнёго коханки,
Розвеселяючі житьте проводирі!
Найблагородьнище, що жизнь дала вам з ласки,
Про те вам дано, щоб душею ми жили,—
Про те, щоб чоловік на волі знав неволю,
Шоб иго на себе солодке наложив
И бремъе, що не царь потужною рукою,
А сам підьняв и вам с подякою носив.
С подякою за те, о музи, сестри вічні!
Що ваші задуми правдиво чоловічні.
З богами в радощах нектар их ми пъемо,
Пъемо иш чаши их живу-сьцілющу воду,
И вічну вам хвалу за сви воздаемо
Про вічну, як и ви, спасенную свободу.

Простуете сьлідóм за духом ви з духів,
Що в вéличі ёму нема, сьвятому, рівни,
За тим, хто сонцеві сьвітити повелів,
У кого зорі з рук, мов зерна самосійві,
Россіялись по всім безкраім небесам.
Він благосьтю, як ви, той примус окривае,
Що положив ёго страшнім законом сам:
Де и руйнуе, й там цьвітами процьвітае,
Художник осяйний, він душу веселить

И громом, як з небес велично загрімить.
Як річка в зеркалі хибкім вечірьню зорю
И береги в садах принадних віддае,
Поэзія в житьтю, в тревоги повнім морю,
Веселу тишину, мов чарі, в серце льле.
Ви, музи й граціи назустьріч нам незнану,
Неначе молода княгиня, пишно вбрану
Бабусю парку, що пряде, знай ведете́
И як у нас мертьві
Так в сумерках людських до суетнóі жертви,
Покривало ясне турботам даете.
Я мисьлю пробегав тисячолітьтя в віку
Давнезного, що звуть незнаний предковік...
Як весело було из вами чоловіку!
Як сумовав без муз и граций чоловік!

Те, що колись давно на широченних крилах
Потужне з ваших рук творящих підьнялось,
Вернулось вам до рук у підупадлих силах,
Як темному времен упадку піддалось,
Як жизьняна краса в людей з ланит почезла,
А ш чоловків у них животворяща міць
На чреслах людських послабли перевесла,
Як на току снопи, лягали люде ниць.
Тогді ви подали ис сьвіжої криниці
Устам жадающим живущої водиці,
И полюдшали два рази времена,
Два рази сіяні зійшли в вас сімена.

Як же прогнали вас руінолюбці горди,
Вхопили ви огню останьнёго ж жертов,
Покинули Восток, и західьні народи
Сьвіт ваших жертівень сьвятих витали знов.
Прегарний утікач восточний проявився
В Гесперах молодий и сьвітоносний день,
Квітками Іоніи вродливої повився.

Серед нових сьвятих вродливости осель.
Природа осяйна красою осяйною
У душах віддалась и сотворила в них
Богині величи храм любого впокою,
Храм сьвіту, розуму и задумів благих,
Тогді залізних пут роспались миліони,
И право людськости озвалось за рабів;
Не про самих панів писалися закони;
Братерство пан з рабом, раб с. паном зрозумів.
Велика вам була утіха, що ви долю
Всёму народові просьвітою дали.
Творили самохіть ви таемничу волю,
И в смирноті своій мовчущі відойшли.

Коли тепер шляхи нескованої мисьли
Пробито навкруги щасливого ума,
И він, уже пъяний від певнои користи,
Хапае той вівець, що вищчого й нема;
Коли він давніх слуг науки відпускае,
Мизерну плату им за службу даючи,
Від них ні помочи, ні вказу не ждучи,—
Простіте се ёму: корона совершенства
У *вас* на голові из віку в вік блищить,
А не в того, хто нас—не то що—й до равенства
С собою, пиндою, не хоче допустить.
Из вами бо весна всі зела запашнйі
Ростити на землі природа почала;
Из вами й у жнива по нивах золотні,
Задоволнивши всіх, вінки своі плела.

Из глини й мармору постаючи несьміло,
Творяще майстерство ледь-неледь почало
Під себе підбивать яке здоліло діло,
Та й царство духа все повагом обняло.
Що ні зробив мудрець у нáходках науки,
Перш ёго *ви* про свій ужиток изнайшли.
Скарби, що нагребли ёго жадібні руки,

До нёго з *ваших* рук художливих прийшли.
Коли він сягоне умом до совершенства,
Він разом сягоне й до верху красоти,
Чи до художества и розуму главенства,
Що дáно тількі вам над розумом дойти.
Нехай під вечір-він из вами йде на гору
В принадну весьняну червонозлоту пору,
И зразу позирне в долину з висоти
На диво над дива—природи красоти.
Що більше там бистрé вдоволнитé ви око,
Що в кращчий духъ зільле все твориво союз,
У чарівничий лад, музику сестер муз,
Зільле и здиймецьця задоволом високо;
Що луччі часточки вселенськоі будівли,
Подсовані тепер, побачить він тогді
На висотах краси, котьрій не знае рівни
В дому найвищчого вродливости Судьді:
Тим кращчі загадкй серéд ночи засьсяють,
Тим побагатшае дивами Божий сьвіт,
Тим ще поширшають безодьні, що не мають
Собі границь нігде вже миліони літ,
Тим власьть послабшае над ним сьліпоі доли,
Тим шлях поширшае ёго розумній волі,
Тим вищче вознесе він задуми своі,
Тим буде менший сам в великости любви.
Ведіть же ви ёго тропою потайною
По вибраних формáх и влюблених пісьнях,
Щоб гору брала знай краса над красотою,
Мов сходи, що их верх сховавсь у небесах.
И, як мета віків блаженная справдицьця
Нехай ище одно натхненьне пресьвяте
Поэта окрилить, як се тепер нам свицьця,—
Він правди в объятьтя пречисті упаде.

Киприя и тогді, принадности богиня,
Осьвічена вінцем блискучим огняним,

Вітаючи свого дорослого вже сина,
Зассяе, мов нага Ураньня, перед ним.
И що втікав колись необзир од принади,
Тим швичче кинецьця назустьріч осяйній,
Мов той Улисенко, небесної плеяди
Побачивши чоло в проводирі своім.

Повагу людзькости вам оддано у руки...
О, стережіт іі.
Из вами падае вона! и всі науки
Угору з нею йдуть по вашій виршині!
Поэзіе сьвята, небесна чарівнице!
Допомагаеш ти сьвітоплану землі...
Веди ж іі, ума и совісти цариця,
Достойно плавати в безодьні-глибині!

Як знехтували ж вас химерьні невігласи,
Що честью в них були мечі да тулумбаси,
Втекала правдонька сьвята в дзьвінкі стихи
И між Каменями пророчими ховалась;
Дарма що ворогів запеклих не боялась.
Була вона в своій принадності потужна,
И пісьня у іі, мов шабля харалужна,
Гонителів лихих карала за гріхи.

Сини над усімá волями в сьвіті воли!
Шугай же з нехибким, як истена, чолом
До Бога всіх красот, що сьсяе на престолі
Предвічному: про вас и дом ёго и трон,
Сестер, що ви з ними в розлуці сумовали,
На лоні матери зустьрінете ви там:
Що гарне гарно тут уми розумовали,
Не мусить навпаки йти Божим висотам.
Здиймайтесь, над усім роспростирайте крильле,
Що туманить ваш дух у темні времена:
Бо в зеркалі у вас віддалекі вже мріе
Грядуща сотьня літ над нашу осяйна.

Дарма що тисячмá йдете ви манівцями
Серед непевної краіни всяких див,
Шугайте навпростець, обнявшись рученьками,
В надземні висоти, де все и вся—один.
Як нá небі сёмá засьсяе промінями,
Розбившись на лучі, принадний білий луч,
И як веселка знов горить сёма цвітами
Щоб их у білому втопити проміж туч:
Так ви у тисячу раз більше воссияйте
Над очарованим, пьяним од ясности умом,
И правди сьвіт ясний на землю проливайте
З іі криничини святоі—Божества.

(Скінчив сю перву редакцію великоі луми 1894 р. паздерника 22 дня).

---

* * *

Мене́ поривáе туди́ и сюди́...
Годи́на ще, дьві ще, кохану побачу
Ой серденько вірне! чого ж мовчки плачу?
Не чувши тихои, легкои ходи?
Години ж—який се ленивий нарид!
Ледь-не́ледь ступае та знай позіхáе,
Над ліноці в ёго й утіхи не мае...
Чи рушить же з місця сей лекга-народ?
Киплю, а годинам байдужна любóв.
Им сьміх, що вона так мене поривае
До купи зібравшись громада ся мáе
За играшку, що в нас горить-кипить кров.

Гейне I, 37· 1896, ноября 16.

---

* * *

Блукав я самітно проміж деревами
З моею печальлю один

И мучивсь гіркими давняшніми снами,
Та й знов собі серце вразив.

Де ви сёго слова про жаль мій набрали
Пташкй в воздуховій горі?
Колиб же ви про мене у співах мовчали
Було б ище й гірше мені.

1896, ноября 17. Гейне I, 38.

---

*
* *

Колиб ти, кохана, мені притулила до серденька руку,
Сама б дивувалась ёго трепетанью сумному да стуку.
Не серце колотицьця—стукае се під ночну тишину
Се тесьля жорстокий мені заходився робити труну.

Не мов молоток стукотить серед ночи у мене вімон
Заснути давно вже в ночи та й у день не дае в упокои.
Голубчику тесле! кінчай сумовиту роботу борзій
И дай опочити в тревозі, заснути навіки мені.

Гейне I, 39.

Пісьня про Дзвóна.

Vivos voco. Mortuos plango. Fulgura frango.
Fest gemauert in der Erden.
Schiller.

Замурóвана у землю *)
Форма глйняна стоить.
Вироблено мов с кременю...
Дзвона зáраз будуть лить.

*) 1896 г. ноября 19.

Не шчадімо, братьте, поту
На преслáвну сю роботу.
Діло знае мистецй,
Та від Бога жде коньця.

Наготóвившись до ёго,
Личить нам поважне слово,
Хто розумне слóво змóвить,
Весело той діло робить.
Нумо ж пилно міркувати,
Як велике діло
Сйлою малóю втяти,
Щоб вовó посьпіло.
За ледачого вважати
Мусимо такого,
Хто байдужен, що за вжиток
Буде с прáци в ёго.
Чоловіка зукрашае
И до розуму доводить,
Як про те у серьці дбае,
Щó рука ёго спосóбить.

А давайте лиш сосниви
Щоб як жар суха була
И під хмару димну бпла
Огняна ійи стьріла.
Зваримо из меди страви...
Швичче цеви до припрáви!
Щоб дзвонóвий наш куліш
Лився-тік як найсмачніщ.

Що, з огнем у купі, зробить
Глібоко в землі рука,
Високо про те задзвонить
Голосна мідь и дзвінкá,
Довго ув ушý людзькому
Буде знов густи да й знов,

Промовлятиме сумному,
Кликатиме до церков.
Що вона нам внизу каже
Про непе́вну нашу до́лю,
Тим нам у горі знай ви́же
Нашу пинду й своево́лю.

Бачу, мідь запузири́лась...
Добре, добре́! та- не все:
И шмальцюга тут згодилась:
Швидко-плавко все несе́.
Піну мусимо шчишчати...
Не даваймо ій псувати
Голос чистий и дзвінкій,
У мешані дорогий.

Урочистий бо ра́дошчів гук привіта́е міз на́ми коха́ну дити́ну,
Скоро сту́пить воно́—не ходо́ю, найпе́ршим у жиані ступне́м,
Роспоча́вши ёго на рука́х тихим сно́м у щасливу годину,
Як готу́ецьця доля непевна ёму в лоні ча́су тихце́м...
Ненька ніжво блаженного ра́нку ёго́ стереже́-догляда́е,
А літа за літами куди, мов у вирей, стрілою летять...
Згорда хло́пець дівча́, тихе-любе вродливе собі, покидае:
Не дівчи́ні пори́ви ёго в сьвіт широкий ясний гамува́ть.
З костуром він мандрівнім усі чужі землі-язики проходить
И до дому вертаецьця, мов заволо́ка, незнаний своим,—
Аж дівчи́на тут пишно цьвіте и, що бачив, усе превосходить,
Мов картина з небесних висот, образ чистий святий перед ним,

И жаданьне беа назви яке́сь ёго серце тоді опануе,
И втекае-цураецьця він товариства-братерства свого,
Румяніючи сьлід іі любий він серденьком чуе
Іий голос витаньнем на добри-день шчасливить ёго.
И шука́е найкрашчих квіто́к по сада́х, по лугах и дубро́вах,—
Уквіччати ними ту любов, що живить ёго мучений дух...
Ой колиб же до віку цьвіла ся любов, сі восто́рги в розмовах,
Що нам небо виявлюе в них благода́тьню свою красоту!

Гарно сопло вже вчорніло;
Як же прут сей заблишчить,
Знатимемо, що присьпіло
Время вариво нам лить.
Тут жорстке з мяким змеша́лось,
Розумій же, братьте, всяк,
Що вже діло зъясувало
До роботи добрий знак.

Бо де стро́ге з ніжни́м, де поту́жне с принадним спаро́ване буде,
Там и чутимем го́лос хоро́шій—дзвони́тиме любий нам гук.
Ой нехай же вважають и ті, що наві́ки пару́юцьця, люде,
Чи знайшло́ собі серце того, що звемо́ в примивка́х один дух.
Люба мрія коротка в житьті, каятьте ж по ій довге буває...
Гарно в кучерях чо́рних блишчить ненаглядний дівочий вінок...
Як у це́ркві гуде голосний и на бенкет гостей аакликае,

Урочисто говорить сей дъвів: він и долы й недолы
пророк.
Ах! найкращчі у жизні святкй ми з весною любови
теряем.
Разом пояс ніжний-чарівний и легенький тонéнький
вуаль
Необачно рвемо пополам, пишну врóду-красу
зневажаем,
На докір безустанний уму и розбитому сéрьцю на жáль.
Жар любовий минае у нас, а любов зостаецьця до віку *);
Цьвіт любови завяне колись, а плоди посьлі цьвіту
ростуть.

Треба конче в житьте увійти, у ворóже ввійти
чоловіку,
Проложити й трудами собі між людьми й добрим
рóзумом путь.
Мусить, скілько у ёго снагй, працювати, користи
шукати,
Переважувати на вазі мудрим робом усі розуми,
Будувати, садити сади, гору скрізь над розумними
брати,
Щоб удача ёму в усёму, шчасна доля була між
людьми.
Бес конця тоді всяке добро буде ринути гуртом до ёго **),
И сповняцьця потрібним запасом коштовни усі комори
Роспросторицьця геть и будівля про всяке усипище в
ёго
Господиня хупава давати лад и порядок в дворі:
Доглядае дітей и поважно над ними в господі панує,
И навчае з малóго вже мáлечку добрим звичаям дівчат,
И впиняе розумно в пустóті словами й гамує

---

*) 1896 г. ноября 23.

**) 1896 г. дек. 6.

Похіпних до буяньня та до своволи й завзяття
хлопъят.
Не вгавають у нéи ніколи проворні трудящии руки,
И прибільшують прибель-користу розумним порядком
щодьня:
То сповняе вона усім добрим в коморі пахущі
притулки,
То дзюрчить веретеном, и звійці у неи ростуть
полотна.
И веселим отець оком дивицьця з кранок високих
далеко *)
На ті землі, що видко навкóло будинка кругом,
Бачить як у ворóта вози за возами въїжджають
нелегко
И сповняють ёго клунищá всяким надбаним в полі
добром.
Твердо так, як земля, стою проти недоли сим домом
роскішним,
Згорда думатиме та віходити в ряду с судьбою
шкода:
Несподівано прийде й у нівець оберне всі задуми
пишні,
Мов те сьмітьте нікчемне, мов попіл за вітром все
пустить біда.

Починаймо тепер лити **),
Бо вже ламляцця зубцем;
Да покиль не стало бігти,
Помолимося тихцем.
Тепер вертьлюги 'двертайте
Господа гуртóм благайте:
Рятуй, Боже, нас,
Дай нам добрий час!

---

*) 1896, дек 7.

**) Декабря 8.

Бýрком рйвва забурчала,
Бурчакóм огнйстим стала...

Нам корйстен огонь, як ёго ми гамуемо та доглядаем.
Що людина ні виробить гáрне и що ні спорýдить
вонá,
За підмогою сили сіеи небесной все витворяе.
Якже зробицьця сила ся нам супротивна, шкодлива,
страшна,
Як порве вже налигача й ринецьця сьлід свій
пустошити власний,
Своевольна дочка у природи, тоді нам велика біда:
Бо жере цілі гулиці, докіль, пожéрши будівлю всю,
згасне;
Зупиняти ж ійи в ійі безумі дикому людям шкода.

Мов ненавиден ій,
Всякій сúлі дурній,
Дар наш знай щось творити...
С хмари дощик иде,
Благодать нам веде;
С тих же хмар загрімить,
Серце кволе тремтить...
Всім нам хочецьця жити,
А стріла огняна,
Ніби сила дурна
Нас погрожуе вбити.

Чуете? загулй-заревлй в ночі на цзвониці усі дзвóни!
Се тьрівога! ой лишенько! хмарі, немóв у крові, всі
червоні.
Засиńв-заблищав день яркий, усе товпицьця й кричма
кричить,
Дим стовпами по гулицях над головами людзькими
стоить.
Поруч поломъе вгору червоне кріз ёго стреляе-буркае.

Огняна вподовж улиці въецьця гадюка, як вітер
прудкá,
И руйнуе в минуту, що довго людзька будовала рука.
Ніби з гóрну жаром дише,
Падають стропила съ криші;
Скрізь трешчить, скрізь деренчить—
Вікна, двері и ворóта;
Скрізь дітвора верещить,
Инша матіркам турбота:
Тороплений скот реве,
Пополáм им серце рве.
Все біжить, рятунку просить,
Прокливае та й голосить;
Темна ніч сияе днем
Під пожежею-огнем.
А відро за ведром водяву довгу низку кріз дим и
жару простягая,
Водяною дугою шкварчущій під паром огонь заливае.
Аж ось вітер заскиглів-завив, мов поживи в сухому
шукае
На хлеви й инбари, на порожню будівлю соснову напав,
Ніби подихом бурним из него всю землю хотів
підхопити,
И під небо с таким тягарем велетенським летіти.
Тоді вже чоловік всю надію втерйв,
Покорившись Госпóдьній потузі, стояв
И нічого не рóблючи, мовчки дивйвся,
Як огонь ёго працею мáрно живйвся.

Стоить пýстка осмалёна,—от и домівка.
Ночлігують в руйні холóдьні вітрй;
У вирлáті, потрощені, темряві вікна
Визирáють безокі, як смерть, упирі.

И спогляне бідаха на сю домовину
Всёго дóброго, щó він собі був надбав

И веселий хапае ціпочок-тичину;
Бо не все ще пожар той у ёго забрав.
Він солодку надію зоставив у серці:
Перелічить всі голови любі,—сьміецця
Ёму доля прихильно, як перше вона
Усьміхалась прихильно від сна та й до сна.

Прийнялá земля що влито;
Форма повна—слава нам!
А чи дáсьця ж то й одкрито
Прославлятись кунштарям?
Як надія улешчае,
Може, горе нас чигае!

Тéмному лóню сьвятои землй
Ми довіряемо праці свой.
Так и зернó свое сіятель сіе
И вже в надіі своій багатіе.
В тій бо надіі живе він увéсь,
Благословéньня ждучи від небéс.
Щеж и дорóжче зерно ми закопуем в землю,
Мавши у Бóзі надію—настанути времъю,
Що з домовйни мов квітка вонó процвіте
И в небéсах собі долю благý обритé.
Из дзвониці гуде дзвін и важко и боязько: дсумно звіщае *),
Що его голосіньне когось ув остану вже путь проводжае.
Ах! се, може, зміж нас найпевнійщу з усіх нам любов,
Любов неньчину чисту и душу дитини й кров,
Чорний князь підзéмельний, старший нат тінями,
Ухопив у свои объятьтй тут міз нами
Спроміж кýпки діток сиротят...
Що вона у цьвіту своих літ породила.
И комý ж тепер их обиймать

*) 1896 г., дек. 10.

И любити, як ненька любила?
Ах! розйрвано навіки любу повязь між дітьми
Над усе милішу повязь й господи й семъі:
И нема вже щировірного порядкуваньня—
Нема догляду іий спасенного в дому;
Дознаватимуть чужого сиротята дбання,
Без любóви недогідьнёго их серденьку й умý.
Докіль дзвін наш прохолоне,
Нехай кожен руки згорне,
Мов та пташка у гнізді,
Відпочине всяк тоді.
Тілько майстеру не спицьця:
Діло рýпить ёму й свицьця.

Жвáво ступае-бриде черес пушчу мандьрівець-нетяга;
Любо й ёго рідна хата, кохана домівка вже зве:
Бо захистить ёго добре не так як стара сіромяга.
Вівці біжять, мекекéкають, а за нимй й все живé.
Широколобі воли круторогі бредуть-ремикгають
И до своéи осéли, важкі, ледь-неледь поспішáють.
Тяжко снопáми накладені мажі чумацькі колих та колих!
Віддалекй вже маячять вінкй ис квіток полёвих.
А навкруги их женьці молоді из дівчатами гýчно жартують,
А проміж жартами йдуть у танець и під пісьню танцюють.
На майдані й по гулицям мовкнуть и мовкнуть пісьні,
Круг куреня кашоварного купляцьця люди свои
И зачинаецьця царина-брона від поля скрипуча,
И в чорну свиту одягаецьця ніч, наша мати мовчуща.
Тай не бояцьця іий ні селяне тепер, ні міщане:
Бо не буяе в ночі гайдамацтво лихе, окаянне.
Будить вона мовчязна снами тілько самих ледарів,
Що в день жартуючи понабірались гріхів-репъяхів.
Так! Не бояцьця іі вже теперь и селяне й міщане:
Порозганяв бо закон гайдамацтво лихе, окаянне.

Ой закóне, порядку сьвятий! ти на небі родивсь:
Там есй рівновазі й ладу проміж рівнею вчивсь.
Вілну волю ти вяжеш бес примусу стиха.
Городи кгрунтувати,
Доми будувати
Тобі се найбілша потіха.
Ти вбачаеш з висот благодатніх безлюдні краі,
Де лякають людину й скотину голодні звірі.
Ти поля-степи дикі в безвідьді в безхлібьі знаходиш
И людей-недолюдків до себе в домівку приводиш.
И навчаеш их жити не в темних будках-холівах,
А в просвіченних наскрізь нагрітих печами хатах
И огóвтуеш их норови и навчаеш найкращого в світі
У братерстві кохатись и край свій над всі инші земли
любити.

Тисяча рук, невгавущих у праці, одно одному
Всяк помагае прихильно немов би у власьнім дому.
Силу свою и велику й малу, яку хто зміж них мáе,
Кожен ійи, по спромóзі своий, залюбки виявляе.
Майстер з робітником рівно стоять у повазі своий
Вольная воля обох их за ділом одним вгоновляе.
Кожен радіе и легкій роботі и вельми трудьній.
Мудрий нікого тут, знаючи, діло все не зневажае;
Хто ж би зневажив, ёму кожне вкаже, якій він дурній.
Праця нас, громадян, зукрашае *),
Допевняемося чести й шани гуртом.
Коли царь свою силу и честь поважае,
Ми шануемо те, що надбали трудом.

Ой мир-ла́де, солодка единосте! дай нам
Веселитись, пишатись хвали́тись тобою в письнях!
Надихай друголюбство твое громадянам,
Проганяй од нас геть и войни и усобици страх!

*) Дек. 11.

И нехай чамбули гайдамацькі й татарські до віку
Се поділле роскішне не сповнять, як се вже було́,—
Дай, щоб часто, на шча́сьте тихе чоловіку.
Мов квітками над нами, вечірнімі зорямі небо цвіло,
Замісь од пожарів, сьлізми сирот, удів не залив тих
багряньців!
Що до любих осель манять очі людей недолюдків-
поганців!

Нумо ж, братьте, розбивати
Що зуміли будувати —
З глйни форму дзвонову!
Напасімо серце й очі
У кого вони охóчі
На веселому яву
Бачити наш сон про дзвова,
Що дзвонитиме в розгоня!
Молоте! махай, махай,
Глину шматьтем розбивай!
Як велично дзвін устане,
Форма ёго мов потане.

Тілько майстер зуміе доладно як раз
Форму зьняти и скинути геть у сьвій час,
Горе ж людям, як мідь, ростопившись, прорвецьця
сама кріз заслону
И сьліпуючи рине-ревне бурчакóм, наче грім с свого
дому.
Мов розьдзявлена пелька пекéльня руину метне
И пала́тиме скризь наче море широке, страшне, огняне́.
Де сила дика забуяе
Там тьвір усякій погибае.
Де вирвуцьця самі на волю люде,
У них добра справдешнёго не буде.

Біда нещчасним городам,
Де тайкома намножено підпалу,

Де люд за себе встане сам
И все подасть ледачим на поталу.
Ухопляцьця за верівки
Бунтовники у голосного дзвона;
Що людям перше в час лихій
Була колись від ёго оборона.
Ревне він им: нема судді,
Нема теперь ні власти, ні закона!
Всі рівні ми! всім воля все чинити!
А нумо ж всіх нашийників душити!
И тихий мещанин берецьця за пожа,
И ледарі пъяні бежать як на пожар.
И повні гулиці и повні всі сьвітлиці;
Обернуцьця тоді в гиен и молодиці.
Жартуючи вони ворожу цідять кров,
И серце рвуть живе, як ще двигтить и бъецьця,
И навіть соромом уже им не здаецьця
Прилюдно тішити гидку свою любов.
З дороги всім лихим усі благі звертають,
И гору скрізь бере паскудзтво над добром.
Ледачим добряки скрізь попуск попускають,
А зьлющі топчуть их и веселяцьця злом.
Ми лева сонного будити боимося,
И зуби тигрови нам вёлико страшні;
Оцеж над все лихе того бережемося,
Як злйцьця чоловік у безумі дурній,
Хто темному, з давен давнезни сьліпуючому... люду
Небесне поломъе про любе світло дасть!
Воно ему ніже не світять нависному,
Уміе тілько він палити й руйновать.

Радість Бог нам посилае:
Подивітесь ось вона
Золота зоря сияе—
Мідь гладесенька, ясна!

Від гортани й до корони
Дзвін, мов сонце, заблищав,
Навіть ба й ґербом витворним
Себе майстер показав.

Сюди, сюди, до нас! громадьмося и кличмо
В громаду ввесь тутешній Божій мир;
И дзвону прізвище поважне проложімо:
Нехай у нас він звецьця Любомир!
Нехай единосьтю громаду надихае
И громадян ладом та разумом склпкае.

Оцеж про те всі дбайте, як один,
Про що ёго мистець дотепний вам злив,
Нехай ёго голос гуде над земною
Турбот низиною.
Та аж до блакитного вгору намету летить
Про наші турботи під небом ясуе-ясить,
Сусідицьця гучно з громами.
Гряничицьця близко з зьвіздами
И звітти глаголом небесним до нас промовляе.
Нам славу Господню испід небесй вихваляе,
Старій год прожитий на новій квіччастий міняе.
Нехай же нам про вічне да святе
Гортанью він глаголе мідяною
И що години время золоте
Нагадуе-летить, летить стрілою,
Сам беш чутьтя, бес серця про людей
Він язиком людину проводжае
На жизнь людзьку, в игру ii страстей,
И мов живій, аж до конця чигáе.
Як же колись над вухом він ревне,
А чоловік не чуе спочивае;
Нехай нас учить, що усе земне мине,
Що все гучне на сьвіті замовкае.

Ой хапаймося ж дружно тепер за канати
Нумо дзвона гуртом витягати
З ями в гору, в житло громовé
В царство, що не замовкне, вовіки живе!
Гей, тягнімо!... Вже двинувсь! озвався!
Ой колиб же про те перш усёго нам здався,
Щоб закликати ним на свій пир
Любомирно увесь Божій мір!

Джавур.

No breath of an air to break the wave.
Byron.

1896 г. декабря 15.

Не дише вітерець над фи́лею морськóю,
И фи́ля грáе лéдь під помникóм герóю,
Що мріе в висоті на скéлі привітнó,
Вітáючи в морях утóмлене судно
З домівки, що шкодá було ійи спасáти,—
Такóго ж дрýгого вже Кгрéкам не видáти.

Чудовно гарний край! и літо и зіма
Сьміюцьця островам сим красотою дивним.
Спогляну з висоти Колонни,—ні! нема
Души моій ніде принадою им рівних.
И самотина тут серед картин чарівних
Людину веселить: вона в ній не сама.

Доповнення.

УРИВКИ З ГОМЕРА.

а, З первоі пісьні Іліади.

Се жъ и війна и зараза у зáспілъ нівечать Ахейцівъ.
Отъ-що! Такъ ми віщуна, чи й якого жерця, запитаймо,
....ой сногаду якого—бо й сонъ же одъ Зея буває—
....би сказавъ, та зъ-за-чого отсе Апполонъ такъ лютуе.
....зъ-за обіту наказуе.... чи зъ-за сотенноі жертви....
....ле, що чаду зъ ягнятъ та кізлівъ забагаючи ситихъ,
....ставши, погибіль одъ насъ одігнати изволить.
....оттакъ проглаголавши, сів. А міжъ сидячихъ вставъ ось
....Тéсторівъ синъ, птахогада зъ усіхъ наймудріщий.
....вано, усе: що и есть, що й було, що и буде.
....путі въ Илионъ, проводиривъ ахейскимъ насадамъ,
Тимъ—що містецъ бувъ віщунъ, обдарований ласкою Феба.
Доброжелаючи, сей речувати імъ ст.... та и каже:
„Зееві милий Ахилю! звелишъ же мені объявити
Повідъ, зъ якого й озливсь Апполонъ,.... встрапний владика.
Я й объявляю. Але ти обіцяй и мені вабожися,
Що и словами готовъ захист.... мене и руками....
То бо, я думаю, мужа розсерд.... кого, що кріп....
Всіми Аргосцями правит.... послухают....
Силенъ бо вельми король, я.... на просточ....
Бо хоть здается, що жовч.... дні въ ему и....

Все жъ вінъ таки у въ утробі.... заховуе злобу,
Ажъ и вконае тому.... Гляди жъ, чи мене й захоронишъ?“
Заразъ ёму й одвічавъ бистроногий Ахилъ, та и каже:
Вельми вповаючи, сказуй, яке ти ні знавъ би віщанве.
...Аполонові, любимцеві Зея, которому, Калхасъ
...иеся ти, що Данайцямъ ёго й объявляетъ вироки;
...на тебе ніхто, якъ живу на земли я и бачу,
...стихъ насадівъ важкоі руки не підійме
...Данайцівъ—ніхто, а хочай Агамемвона вкажеш
...чаетця нині зъ усіхъ наиможніщихъ у війську“.
...аживсь тоді, и промовивъ віщунъ неомилний:
„Ні зъ-за обіту наказуе, ні зъ-за соженноі жертви,
А изъ-за того жерця, що зневаживъ его Агамемнонъ,
Волю не давши доцці й богатий кинувши окупъ:
Ото жъ, за це й покаравъ Далеметець та й ще покарае....
А ні тяжкоі руки не одверне с.... одъ заразы;
Ажъ чорнооку дочку та сердешна.... кові й пустять
Дармо, безъ окупу, й доки у Хри.... вишлють ові....
Жертви сотенноі; тіл.... й ублагаемо....
Той, та оттакъ пр.... ши, сівъ....
Витязь Атріенко, широков.... король, Агам....
Лютий бувъ. Серце ёго, на-около ажъ чорне одъ жовчи,
Злістю наповнилось вельми, а очи мовъ полумья ссяли.
Въ Калхаса першого позіръ лукавий влітівъ и промовивъ:
„Лихъ ворожбиту! мені ще ніколи гараздъ не віщавъ ти;
Завше одъ серця-души ти и радъ наворожити лихо;
Гідного й слова ище ні сказавъ ти коли, ні удіявъ!
Ото и нині Данайцямъ, мовъ божий, объявлюешъ вирокъ,
Наче що й справді на нихъ Далеметець наверстуе кару,
Тимъ-що дівчину я, за Хризівну, та окупъ блискучий
Взять не хотівъ! То и есть, що саму я багато волівъ би
Взяти до-дому ii й препочтивъ би самій Клитемнестрі,
Жінці, що дівкою взявъ, бо и справді не пуща одъ сеі,
Та ні краса, ні урода, ні вдача ii, ні робота.
Але и такъ я ii одіслати готовъ, яке се лучче

Й самъ я волю, щобъ мій нарідъ здоровъ оставався, ніжъ гинувъ.
Тільки сёгодня жъ мені и придбайте ралець, щобъ одинъ я
Съ-поміжъ Аргосцівъ не безъ дарунку: Воно-бъ не подібно.
Атже жъ ви бачите всі: мій ралець та обернетця инде“.
Заразъ ёму й одвічавъ боговитий Ахилъ, бистроногій:
„Славою гордий Атріенку, зисколюбивійший зъ бвсіхъ!
Зъ-відкиля жъ візьмуть для тебе ралець веледушні Ахейці?
Атже жъ громадський який щобъ бувъ запасъ у насъ, я не знаю.
Здобичъ усю, въ городахъ нажакована, ми паювали;
На-ново жъ пай одбірати въ народу ще й більшъ неподібно.
Нині жъ оцю ти на боже оддай, а опісля Ахейці
Втрое, и вчетверо ми нагородимъ, якъ Зей та колись намъ
Трою, варовно-мурований городъ, здобути поможе“.
Але ёму одвічавъ та и каже король Агамемнонъ:
„Ні вже, хоть кілько удалий еси, боговитий Ахилю,
Хитростю ти не пидлазь: не змудруешъ мене, ні намовишъ.
Хочешъ, відай, подарунокъ маючи самъ, щобъ одинъ лишъ
Я, та не мавши, сидівъ? а оцю щобъ оддавъ я, ти раишъ?
Добре жъ, якъ иншиї дарують ралець веледушні Ахейці,
Взявши на разумъ якъ слідъ, щобъ дарунокъ та бувъ би й підхожий.
А не дарують вони, то и самъ я прийду та, напавши,
Візьму, чи твій, чи Аясівъ ралець, чи ралець Одисія,
Та й поведу. Та не радий и буде, кого навіщу я.
Але жъ бо, правда, объ цімъ ми ище поговоримо й після,
Нині же чорний насадъ стащимо на широкее море,
Здібнихъ гребцівъ доберемо, соженну покладемо жертву,
Та й гарнолицю саму въ корабель уведемо Хризівну.
Въ ёго жъ начальникомъ сядьте хто-небудь изъ раднёго люду:

Чи Идомéнъ, чи зъ Аясівъ котрий, чи Одúсъ боговитий,
Або и ти Пеліївъ, найстрашніймий зъ усіхъ лицарюго,
Йди й уласкавъ намъ Стріляку, святее конаючи діло“.
Зирвувъ Ахиль бистроногий на ёго й, зазвірившись, каже:
„Охъ ти, захланнику хитрий, одітий безстидністю зóвсімъ!
Якъ же росказівъ твоіхъ послухатиме хто изъ Ахейцівъ.
Щобъ за здобуткомъ ити, чи на óстре изъ ворогомъ битьця?
Я жъ не зъ-за себе прийшовъ, щобъ оттутъ списоносныхъ Троянцівъ
Все воювати; вони проти мене нічого не винні:
Нікóли ані волівъ, ані коней моіхъ не займáли
Ані у Фтиі моій, буйнопашнімъ краю, людоживнімъ,
Не подоптáли хлібівъ, бо и мнóгі міжъ насъ пролягають
Горй, отінені лісомъ, и хвилі ревучого моря.
Але зъ-за тебе, невстидо, прийшли ми, тобі угожаемъ,
За Менелáеву честь и твою, ти, собача личино,
Трою воюемо; самъ ані журишся ти ані дбаешъ!
Ще жъ бо и грозися ти, що й заграбишь у мене дарунокъ,
Той жъ, що ахейські жъ сини дарували, зароблений тяжко.
Рівного твóму ралця я ніколи й не мавъ, якъ Ахейці
Иноді пишно-цвітучу троянську роскúнуть оселю,
Завше, хоть більшу и тяжчу трудноі війни половину
Руки моі підіймають, та скоро до паю прийдетця,
Лучший дарунокъ—тобі, а и малúмъ вдовільнившись,
Впять икъ насадамъ иду одпочити, охлявший у битвахъ.
Нині жъ у Фтию піду, бо далеко зносніймше до-дому
Впять на закрúвленихъ чóвнахъ поплисти, ніжъ, думаю, осьде,
Ганьбу одъ тебе приймивши, тобі умножати богацтва“.

Заразъ до ёго въ одвітъ людовладець гукнýвъ, Агамемнонъ:
„Що жъ! то й біжи, якъ тебе закортіло! тобі я не скáжу
Тутъ изъ-за мене остатьця, при мині останутця й инші,
Що й пошанують мене, а найпáки самъ Зей-промыслúбігъ.
Ти міжъ царівъ, вигодованцівъ божихъ, мені найпротивний.
Тільки и милий тобі перепіръ, та війна, та боротте.
Що хоробріймий еси, то одъ бога якогось це маешъ....
Овшімъ, до-дому иди й съ кораблями й зъ усімъ товариствомъ,
Тамъ и царюй Мирмидонцямъ; про тебе я й справді не дбаю.
Гнівъ твій мені не журá, а тобі та погрожу я отъ-якъ:
Скоро-що Фебъ Аполонъ та жадае у мене Хризівни,
Я у своімъ кораблі, и зъ своіми таки дружбитáми,
Вишлю іі, а до тебе прийду й гарнолúцю Бризúду
Зъ нáмета візьму, а самъ, твій дарунокъ, щобъ добре ти тя́мивъ,
Скілько я можністю висче тебе, щобъ и кождий боявся
Рівнимъ мені величати себе й заходиться зо мною.“
Такъ и сказавъ. Та розлютивсь Пеліенко; витязя серце
Въ грудяхъ ёго волохатихъ на двоежъ ище вагувало:
Або-щобъ гострий та ясний добути свій мечъ, що у боку,
Й стрічніхъ усіхъ одіпхавши, оттутъ Атрюкá й порубати,
Або-й досаду смирить, вгамувавши озлóблену душу.
Въ тімъ, якъ ище вінъ обдумувавъ це и умóмъ и душею,
Съ піхви жъ витягувавъ мечъ величезний, явилась Атéна
Зъ неба: зіслала жъ іі білоліктая Гера, богúня,
Люблячи рівно обохъ и обомъ потуряючи въ серці.
Стала жъ за спину й, за русі Пеліенка кучері. взявши

Тільки ёму й показалась, азъ инпшхъ ніхто ii не бачивъ
Зжахся Ахиль, обернувся назадъ и Паладу-Атену
Заразъ пізнавъ: та світилися страшно богиніни очи.
Заговоривши до неі, й сказавъ вінъ окрилене слово:
„Щó се ти, Зея дочко, Егіохівна, озьде зъявилась?
Чи Атрюка Агамéмнона хочешъ побачити кривду?
Але я кáжу тобі, та, гадаю, и сповнитця тее:
Гветь, черезъ гордість свою, то якъ-разъ и загубить вінъ душу!"
Заразъ ёму и реклá синёока богиня Атена:
„Твій гамувати я гнівъ, якъ захочешъ послухать, злетіла
Зъ неба; післала жъ мене біполіктая Гера, богиня;
Любить васъ рівно обохъ и обомъ потуряе у серці.
Ото жъ покинь суперечку, й меча не виймай ти рукою,
Тільки словами налай, щобъ якъ-небудь зігнати досаду.
Яжъ, та тобі говорю, а воно и вконаетця певне:
Скоро у-трое тобі, та такихъ же й блискучихъ дарунківъ,
Ось заплатять за обиду; уймись лишь и намъ повинуйся."
Ій на оце одвічавъ, та и каже Ахиль бистроногий:
„Атже жъ и треба, богине, заховувать заповідь вашу.
Скільки одъ гніву душа ні розжевріла, лучче и буде:
Хто послухáе богамъ, то й самóго вислýхувать звикли".
Рікъ, и на чéрені срібнімъ затисъ ваговитую руку,
Й мечъ величезний у піхву сей-часъ увігнáвъ, не ослушный
Слову Атени. Вона жъ на Олимпъ та упять повеслáся
Увъ Егіахову, Зея домівку, між инші богове;
А Пеліівъ, та упять же догáпними дуже словами,
Лаявъ Атріенка, більше віякъ не ўймаючи гніву:
„Ти, винопою, зъ очима собаки, а зъ óленімъ серцемъ!

Ані до битви, коли зъ бовимъ узброітьця народомъ,
Ані въ засаду піти въ товаристві хоробрихъ Ахейцівъ
Ти не покваписсся дуже: тобі та здаетця те смертю.
Вжежъ бо се лекше й але, по широкімъ обозі ахейськімъ
Грабить дарунки въ тогó, хто тобі супротивитця словомъ;
Царь-людоіда еси, й надъ ледачими, видко, старшуешъ;
То бо, Атріенку, нині й останню ти коівъ би кривду.
Але я кáжу тобі, и великимъ поклятиемъ кленýся:
Берломъ оцімъ, що ніколи уже ані листя, ні гілля
Більше не пустить, давнó свій оземокъ оставивши въ гóрахъ,
Й не зеленітиме знову, тоді-якъ залізо зчімхало
Листе й корý облупило, а нині ахейські синове
Носять въ рукахъ правосудці оці, що пилнують
Зея закóнівъ,—оце жъ та велйка тобі и присяга
Буде колись, Ахиля́, й забажають ахейськи синове
Всі до одпóго, а ти ані здужаешъ самъ, хоть казися,
Помічъ імъ дать, якъ колись, та одъ Гектора рукъ, мужегубця,
Гинути будуть ватаги: и душу розшарпаешъ въ собі,
Сердячись самъ, що Ахейця найлучшого не шанувавъ ти!"
Тее сказавъ, та и берло Пеліенко дó-землі кинувъ,
Цвяхами скрізь золотими наковане, й сівъ собі також.
Супротивъ сидячи лютивсь Атріенко тутъ, та ажъ Несторъ
Приязномовний схопився, пилоський гомонячий рéчникъ:
Въ ёго солодча одъ меду изъ устъ виливалася мова.
Два покоління уже бесідущого людського роду
Перевелися, що зъ нимъ виростали, при німъ и родились
Въ Пилосі пишно побýтнімъ; надъ третімъ оце панувавъ вінъ.

Щире гадкуючи, сей речувати імъ ставъ, та й промовивъ:
„Пробігъ! великее горе ахейську навідуе землю!
Веселий стане Приямъ, и Приямові діти зрадіють,
Втішатця вельми Троянці усі и окріпнуть душею,
Скоро почують, що ви та заводите распрю обидва,
Ви, що найперші зъ Данайцівъ есте́ и на раді и въ битвахъ.
Але жъ послу́хайте ради; оба́ ви молодчі одъ мене.
Витязямъ и не такимъ, та куди вже одъ васъ хоробрійшимъ,
Бувъ я товаришъ бувало, мене ж не цурались ніко́ли.
Ні, вже такихъ я не бачивъ потому, и бачить не буду
Витязівъ, як Перитой, та Дриясъ, полководець,
Та якъ Кене́й, та Екса́дий, або й Полифе́мъ богостотпій,
Та якъ Егеівъ Тезій, богатиръ зъ невміраками схожий.
Люде жъ були, міжъ людей, що годуе земля, найсильніши.
Дуже могучі були, та могучихъ вони й воювали,
Чудъ горолежніхъ, велику собі добуваючи славу.
Ото жъ товаришува́въ я изъ ними и Пилосъ покинувъ,
Одаль и Атійську землю оставивъ—бо кличуть бувало—
Та воювавъ яко мога и самъ. Оттакихъ би ніхто вже
Зъ люду, що нині виводить земля, не посмівъ воювати.
Раду жъ мою уважали вони й послухали веління:
Ото жъ и ви повинуйтесь мені, бо послухати лучче.
Ти, хоть и можний еси, не займай у Пеліенка дівку;
Годі займати ралець, що ёму й дарували Ахейці.
Ти же, Ахилю, уймись и не смій пакословить цареві
Сваркою; чести бо тоі, що вінъ, не доскочишъ ні жоденъ.

. . . .
. . . .

б, З первоі пісьні Одиссе́и.

1889 г., марта 27.

Му́зо, назви́ мені му́жа, що, до́вго блука́вши по світу,
Вся́кихъ пригідъ натерпівся; як Тро́ю Священну розрушивъ;
Много вінъ зе́мель побачивъ, звича́івъ и віры довідавсь;
Много й на мо́рі филя́стімъ душе́ю болівъ и терза́вся,
Якъ бы само́му не згинуть и бра́тте до до́му верну́ти,
Та й не вдалось рятува́ти това́ришівъ, скілько ні би́вся:
Ті жъ бо самі собі па́губу вкоили ділом ледачимъ:
Гиппериона волы, Геліо́са, поіли безу́мні;
То жъ бо за те вінъ одня́въ у нихъ день у домівку вертання,
Ой роскажи́ жъ намъ про него, ты, Зе́всова до́чко величня!

. . . .

За́сьпів до поеми „Куліш у пеклі“. *)

1896 г. декабря 17.

I.

Усім лучалось нам чува́ти
 Не ра́з між людьми́ та й не два́,
Або́ й написане чита́ти
 Про пе́кло й про ёго́ дива́.
Гоме́р, Виркгилій, Котьляре́вський,
Сьпіва́ли про той ми́р мертве́цький,
 А Дант мов на До́ну там бу́в.
Він якось и в чисте́ць пропха́вся,
И в ра́й за дівчиною вгнався,
 Да ба́! там гарбуза́ здобу́в.

*) Оце ж и ѐ та друга редакція. 1896 г., дек. 21.

II.

Мені, Небре́сі, за́сь плеска́ти
Про те́, чогó не ба́чив са́м;
Шкода́ про те́ вам ясува́ти,
Що в пе́клі діецьця и там,
Де на́ші óчі ле́дьві ба́чять,
Як ду́ші зóрями мая́чять,
Ті щó по Бóжому живу́ть.
Дак óт же хтó мені́ збреха́ти
Не да́сьть—Кулі́ш: він са́м чухра́ти
Страшну́ до пе́кла му́сив пу́ть.

III.

Ёгó недóлюдки-писа́ки,
Що бре́хнями ввесь сьві́т пройшли́,
Літерату́рьні гайдама́ки,
У пе́кло втю́рили були́.
Да він зустьрі́в там чолові́ка,
Що був свогó красóю ві́ка
И чóрта пра́вдою гвузда́в.
Сёгó всі купцаки́ зьляка́лись,
До Кулеша́ не доторка́лись:
Бо й рóги им би позбива́в.

IV.

Мав Бóжий да́р він визволя́ти
Людéй з лабе́т у Сатани́
И на́віть о пе́кла випуска́ти
Таки́х, що хоч и брехуни́
Були́ вони́ між брехува́ми,
Та Ба́тьку Бре́хень не дава́ли
Держа́ти в те́мряві дурни́х,
Що зма́лку рóзуму не ма́ли
И на письме́нних позира́ли,
Як діти на батьків свои́х.

V.

Помі́г він Кулеше́ві зьня́тись
Над віковічню бре́хень тьму́,
И вже до не́ба став сей бра́тись,
Аж ось Илья́ гукне́ ёму́:
„Коли́ не на́дисься стьрілóю
Униз летіти головóю
Зза хма́р висóких сторчака́,
Дак пра́вдою тут не пиша́йся
И жи́ти з на́ми не хапа́йся,
Мов з нищува́ми у дяка́. [1])

VI.

„Що я квиші́ сьвяти́м розвóжу
И грі́зно торохчу́ возкóм, [2])
Дак стережу́ се пра́вду Бóжу,
Що лю́де нівечять гуртóм.
Оце́ ж верта́йсь и все́, що зна́еш,
Товкма́ч не так, як прочита́еш
У ти́х письме́нних гайдама́к,
Що ду́рьнів бре́хнями обхóдять
И рóзуму людзькóму шкóдять
Більш óд пеке́лницьких бреха́к.

VII.

„Верта́йсь, писа́к-сіпа́к не бі́йся,
Про все́ кажи́ им навпросте́ць,
И пра́вдою не поступи́ся,
Хоч би́ тобі за те́ й кіне́ць...
Кажи́, зьвідкіль брехня́ постала,
Хоч би́ й Москва́ на те́бе встала
И рі́дна предківська́ земля́.
Я ж бу́ду з не́ба визира́ти
И зза возка́ брехак стреля́ти
Прицілившись,—не навманя́“.

VIII.

С такими-то запевненями
Почув Куліш пророчий глас,
И воздушними манівцями
Вернувсь испід небес до нас,
Протей брехливого народу,
Що не збрехав ні слова зроду
За ту спокусливу грошву...
Він судия земляків по правді,
Не піддававсь дурниць принаді,
И за що сьлід—хвалив Москву.

IX.

Тепер нехай ватага злийцьця
Сіпак Московських и своїх:
Куліш нічого не бойцьця,
Побувши в пеклі через них.
Він захилився за пророка,
Що й сам від брехунів з Востока
На небо в поломъі втекав...
Він правди щирим духом дише,
И се—піро моє те пише,
Що він про пекло зъясував.

X.

Дяки, попи да крутопопи,
Ті, що друковану хвалу
Придбали брехнями в Европі,
Я вас на суд громадський зву.
Спитайте в Кулеша, кого він
У пеклі бачив, чий там гомін,
Чий крик скажений там чував?
Нехай він сам про те роскаже,
Хто ваше в пеклі кодло враже
Оцтеві лжи презентував.

ЩЕ ДОПОВНЕННЯ.

До Василя Бѣлозôрця,

присьвячуючи ему перéсьпѣвъ Байронового Донъ Жуана.

I.

Якъ мы спôзналися, тодѣ намъ гарнѣ снились,
Величнѣ сны й сьвятѣ про давню давнину:
Завзятѣ лыцарѣ зъ недôвѣрками бились,
Вели сьвященную, мовлявъ Письмакъ, войну;
Благословляли ихъ на брань Оцьцѣ Сьвятыѣ,
И, якъ самѣ вони бороли Сатану,
Такъ подвизатися за Православну Вѣру
Велѣли Козакамъ, товкти Ляха невѣру.

II.

Товкли жъ вони, товкли, ажъ пôкôль дотовклись
До Грамать Золотыхъ и до Ножѣвъ Сьвяченыхъ,—
До брехень на ввесь Сьвѣтъ, що здавня завелись,
Та й досѣ веселять недôумкôвъ ученыхъ,
Тимъ часомъ, якъ Козакъ пôдъ Москаля хиливсь
И забувавъ пѣснѣ своихъ Боянôвъ темныхъ,—
Тимъ часомъ, якъ сіявъ Науки тихій сьвѣтъ
И намъ завѣтувавъ Любви Новый Завѣтъ.

III.

Наука и Любовъ, Любовъ и знову Наука
Широкѣ крыла намъ, ще пôдлѣткамъ, дали...
Якъ всенародьня намъ вôдкрылась туга-мука,
На жертву спôльню мы и серце й умъ несли.
Про що й не думавъ дѣдъ, натхнуло те унука,
И мы себе на казьнь Тиравству обрекли.
Казнили насъ за те, за щô благословляти
Повиннѣ бъ и Царѣ, и Дукачѣ багатѣ.

IV.

И мы, недôбитки недôлюдкôвъ лихихъ,
Тихénькимъ голосомъ теперъ уже вѣтаемъ
Молôдêжь-правнучатъ, преемникôвъ своихъ,
Що пôльги розуму вôдъ нихъ людзькóму чаемъ...
Дивѣтесь: ось иде до насъ Двацьцятый Вѣкъ,—
Двацьцятый, якъ свого Небесного благаемъ
Оцьця, щобъ царювавъ такъ *долѣ* чоловѣкъ,
Якъ *угорѣ* що-вѣкъ, що-рôкъ, що-день, що-часъ
Вôнъ учить праведво, любовно й грôзно насъ.

V.

„Въ имя́ великого Божественнымъ умомъ,
Що людямъ указавъ Единого Благого,
Изъ поломъя, котрымъ палае Сьвѣтъ-Содомъ,
Рятуйте розуму сокровищá людзького,
Щобъ нáрôдъ вась новый не соромивъ стыдомъ,
Якимъ окрыли *мы* вѣкъ деспоцтва тупого,
Що на понуреныхъ лицемъ къ землѣ вповавъ,
Кайданы нéтяму на розумы ковавъ“.

VI.

Якъ Вôсêмнацьцятый казився Вѣкъ всетечный,
Тодѣ почавъ рости одинъ такій, що всѣхъ
Братôвъ о Господѣ, въ любовѣ бесконечнôй,

Вбачавъ и розумѣвъ середъ земныхъ утѣхъ,
Недбалый вôнъ про все удався и беспечный;
Впадавъ неэгôршъ и самъ у первородный грѣхъ,
Та пôчасту зринавъ на Сьвѣтъ зъ грѣха бозоднû
И жаромъ каятьтя паливъ серця холоднѣ.

VII.

И душу намъ свою, непевную, сумну,
У книзѣ выявивъ, котрôй не знаемъ рôвнû.
Сурово на свою Оччизну позирнувъ,
Якъ мы на всобицѣ и ледарствá Вкраиньнѣ,
И щô умомъ яснымъ и серденькомъ збагнувъ,
Те словомъ мудрости, прикидно-юродивнымъ,
Палючимъ и нѣжнимъ, у спадокъ завѣщавъ
Такимъ, якъ Кгете мавъ, самôбутнымъ умамъ. *)

VIII.

Нема въ насъ розуму глыбокого такого
И слова вѣщого про нашихъ правнучатъ;
Подаймо жъ книгу имъ Учителя чужого,
Що довго буде ще Народы наставлять,
Якъ вберегтися имъ вôдъ духа пôдступного,
Що звыкъ Наукою Лукавство прикрывать,
Тимъ часомъ свôй кукôль, що ввецьця экгоизмомъ,
Всѣвае, граючи у жмурки зъ Мистицûзмомъ.

Идейáли.

So willst du treulos von mir scheiden.
Schiller, 225.

1896 г, ноября 3.

Оце вже ти мене зрадливо покидаеш
И мріи золоті и сни фонтазій
У мене з муками и щчастем одиймаеш...

*) Читай Otto Henne-Am-Rhyn, Kulturgeschichte der Neuern Zeit. III, 561.

Неублагальні задуми твои!
Чи не змогла ж би ти, летуча, підождати,
Не нівечить ясних весни моеі дьнів?
Шкода! летять вони без упину крилати
У вічность, море, що не мае берегів.

Погашено соньце, що весело сияло
И змолоду(?) мені освіщувало путь;
Роздерто й стоптано величні идеали,
Що в серці, пъяному восторгами, живуть.
Ой де ж вона, моя солодка, щира віра
В истоту, що мій сон у дусі породив?
Реальность одняла в бідахи суевіра
Те, чим він гарно, чим богоподобно жив.

Так як Пикмалийон ж жадібною мольбою
Статую камяну холодну обіймав,
Аж покіль мармор(?) той на щоках теплотою
Гарячого чуття любови дихать став,
Природу обіймав руками я любови
В пречистому огні восторгів молодих,
Аж покіль почала вона, мов жаром крови,
Поэзіею мій животворити стих.

И, поломъем моим палаючи до мене,
Німа на слово річ багату изнайшла,
И поцілунок мій, дитя мое пещчене,
Від серьця серденьку вернула-віддала.
Живі тоді були гаі про мене й рози,
Дзвонив мені сьріблом, співав мені бурчак,
И той, в кого нема души, здобувсь на слёзу
Від одгуку на жизнь мою в живих стихах.

И распросторилися мои тісниі груди
У всемогущему пориві до всёго,
Що павкруги мене сотворено про люди,
В завзяті діл моих и творива мого

Яким великим світ здававсь мені в тих зернах,
Що він ище про дух людзькій в собі ховав!
Яка ж убога, ох! яка була мизерна
Робота, як він их дух в житьті порозвивав!

Як високо сей дух, восторгами крилатий,
Шчасливий у свойму измечтаному(?) сьні
За хмарі поривавсь негнузданий літати
Турботами, що нас гнуздають по весьві;
Він аж до зір найблідших у ефирі
Здимавсь по над людьмі в задуманім лету(?).
Нема високого й далекого у мирі
Такого, щоб злякавсь він за свою мечту.

Як легко він туди уносивсь по над миром!
И що ёму було аж натто вагітне?
Все никло перед ним, немов перед кумиром.
Воздушний віз его вітало(?) все ясне:
Любов с солодкою наградою своею,
Фортуна и талан из золотим вінком,
А слава зоряна стояла над землею,
Во сонцем правди він світив, а не умом.

Та ба! серед ёго далекои дороги
Проводирі ёго почезли-зникли всі;
Зрадливо манівцем их позвертало ноги,
Не видко й сьліду их, мов о півдньі в росі.
Фортуна утекла—ійі не наздогнати,
Премудрості ёму набратись не дали,
Вітрі непевні знай у розуму буяти
И сонце праведне мутити почали.

Я бачив золоті вінки святого слова
Зневажені блищять на темних головах
Ох, як же хутко ви, всі весьняні забави,
С коханнем утекли, ховаючись в гаях!
И тихше знай було, сумніще на дорозі

Покинутій, глухій під бурю й темноту,
І ледь не ледь сьвітив мені в тяжкій тревозі
Надіі світ мутній кріз темряву густу.

З усіх тих, що мене вихвалювали шумно,
Ой хто ж довірно ще, хто при мені зостався?
Хто ще піддержує мене не легкодушно
И мороку в моій господі не злякався?
Ти, ти, що в серденьку сумному рани гоиш,
Приятельска рука, ласкава и ніжна,
Ти знаешь, як мою турботу заспокоить,
Бо подружила нас колись весна-красна.

Да ти, що так живеш из нею тихомирно,
Щоденна праце! Ти так само, як вона
Спокоиш бурний дух и служиш ёму вірно.
Ти твориш спокваля, потуго мовчязна,
Но, творючи тихцем, нічого не руйнуеш.
Нехай пещиночки віт тебе у вікй
Далекі долетять, велике ти будуеш
І платиш довг людській природі залюбки.

---

* *
*

Nun hast du das Kaufgeld, nun zögerst du doch
Heine I. 18.

Ти взяв свою плату, чого ж гаеш час?
рівавій мій друже, чого ж ти загаявсь?
Седжу-дожидаюсь въ світлиці у вас.....
же й північ надходить, а де ж молода?
Мерьці дишуть вітром сумним из могили.
и бачив ти, вітре, мою молодую?
И купа костистих круг мене страшно
креготе зубами: „Зустріли гидкую"!
Що ж ти, листоноши, до мене приніс?

Ти, чорний зьміюко, в огняній ливріі?
Вельможні панове, відказуе біс,
Драконами ідуть до вас на весілле.
Тобі чого треба, сивенька башко,
Магистре, мій мертвий? Кивнув головою,
Немов що сказати хотів на вушко,
Однак розлучився в мовчані з номною.
Чого ж се вищить и махае хвостом
Пекелній(?) лапко, и чого сьвітять очі
У кішки, й усі молодиі гуртом
Роспатлані скіглять весільнёі ночи?
И нянька заводить—сьпівае стидке:
Бо ой томя(?) давно вже скіглить,
Сёгодні ж сьвяткую весілле гидке,
И вже пишноубрані гості зьявились.
Ой гляньте ж бо дому моййму яка честь!
Вони не шапкй, свои голови носять
В руках кістяках: бо иш шибениць геть
Их знято и черті(?) у гості ихъ просять.
Прійшла поміж ними й метла сміттяна,
Матусю! я син твій, дай благословення!
Всміхнулась обличчем шкелетним вона:
„Нехай тобі буде у вічне спасенне"
Ввійшло—проштовхалось 12 гудків,
А за ними сьліпуючи баба скрипіла,
И шут с ковбасою сьміявсь-гомонів:
Запала над нею ще свіжа могила.
12 чорничок пійшло (у) танок,
Порядок—гей(?) шлюха им коси(?) давала,
12 попів, мов шинкарьскій попок,
Пісьні соромоцькі до таньцю співали.
Ти, кравче, як хочеш, хвали ганчірки,
Незгидна одежа твоя про людину
В чисцьці: там бо всі и попи и дяки
Кістками палкими(?) собі гріють спину
Танок все що далше гучніще гуде,

Вже й валець проклятих играють музики.
Такого ще з роду не чув я ніде........
Ой цитте! ось мила! вгамовуйте крики!
Гей, шушваль! утихни, або геть рушай!
За вами сам ледьві я сьвій голос чую...
Де ти куховарко? Біжи, віччиняй!
Се ідуть ридваном у північ глухую.
Кохане серденько, здорова була!
Здоров, преподобний, з двома копитами,
И с хвостиком куцим, и честь и хвала,
До послуги вам я стою перед вами!
Чого ж ти, кохана, німуеш, бліда?
Владико попівській! приймайся за діло.
Коханьне бес тебе—велика біда....
Ой благослови ж нас кохатися сьміло!
Навколішки, крале, з номною впади.
И впала вона.... ой солодка минуто!
На серце вона меві впала, сюди....
Обняв я троянду, й усе в світі забуто.
Волосься филясте густе, золоте
Обох нас окрило, и серце шчасливе
На серьці мойму билось чисте, сьвяте
И в небо звялись ми з восторгу не живі;
И в радощах(?) морі там плавали ми
В сьвятій висоті, в Бога правди й любови.
Та(?) руку на голови нам наложив
Той Демон, що в пеклі страшенне готовив,
Се був ночи й мороку темного син,
Що благословив нас, що в книзі крівавій
Читав-мимрив дике, та й занапастив
Клятьбою(?) нас, розум людзькій обесслав . . . .
Аж ось и трещить и лящить наче грім(?)
Реве наче филя під бурю на морі....
Блищить синім сьвітом(?), як сонце ярким!
„Во віки віков“! паньматуся говорить

Примѣчанія и поясненія

автора и редактора.

Предисловія, примѣчанія и послѣсловія

П. А. Кулиша

КЪ СВОИМЪ СТИХОТВОРЕНІЯМЪ.

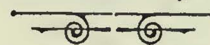

Предисловія, примѣчанія и послѣсловія П. А. Кулиша къ своимъ стихотвореніямъ.

ДЗЬВІН.

Петро да Катерина.

Стр. 2, ст. 26.

Оце ж ви перш усіх іі й закрепостили:

У козакомана Костомари, в ёго „Руіні", читай охочий про те, як козаки повертали в свое крепацтво героів прославленого Хмелевого бунту, незабаром після смерти Хмельницького.

Він и Вона.

1.—Стр. 5, ст. 8.

„И вихрюватому" не зьдякувавсь гетьману.

Кошовой отаман Сірко писав до Петра Дорошенка: „Вихрювата голово"!

2.—Стр. 5, ст. 12.

И згорда „в Москаля вечерять" похвалявся.

Похвалка историчня.

3.—Стр. 5, ст. 19.

„Жезлом желізним" пас ненаситну стару"

„Упасеши я жезломъ желѣзнымъ". *Псаломъ II, 9.*

Національній идеал.

1.—Стр. 8, ст. 8.

Полщизною листи й літописі писати.

Ляхи писали свої документи и літописі латиною, вважаючи Полщизну „трудною“ про сю річ, аж ось у XVI столітьті двое Руснів, отець и син Більскі, написали им хроніку, и с того часу Полщизна перестала вважатись за трудну.

2.—Стр. 8, ст. 10.

И привели ёго ид пушкинському слову.

До Пушкинського слова довели ми Нову Русь, рекому Москву, працями многих письменників, и воно ввобрало в себе стілько нашої старорущчини, що Шевченко не раз писав стихом Пушкинським, приправленим украинщиною.

С Того Сьвіту.

1.—Стр. 12, ст. 16.

До Гонти, що дітей порізав кателиків.

Сини Гонтини кателиками не були, и Гонта их не різав, як се висьпівав Шевченко в поэмі „Гайдамаки“.

2.—Стр. 12, ст. 22.

Проти културнеі громади написала.

Там же висьпівав останній менестрель козащини золоту грамоту Катеринину и сьвячені ножи по-сьвійській.

Письмакам Гайдамакам.

1.—Стр. 12, ст. 12.

„Голодноі вовчиці“.

„Лютий ворог Украіни,
Голодна вовчиця“.
Шевченко (про Катерину Вторую).

2.—Стр. 14, ст. 16.

Материка владики.

Се той Первий, що роспинав
Нашу Украіну,
А Вторая доконала
Вдову сиротину.
Кати, кати, людоіди!

Шевченко (про Петра Первого и Катерину Вторую).

3.—Стр. 15, ст. 28.

З синами-витязями.

Обидва сі Гайдамаки, опанувавши Умань, хвалились, що будуть украиньскими князями.

На Перелозі.

1.—Стр. 17, ст. 8.

Гарячу кров ис християн точити.

Шевченко про завоюванье Кавказа:

Оттамъ-то милостиви ми
Ненагодовану и голу
Застукали сердешну волю
Тай цькуемо, и лягло кістьми
Людей муштрованно чи мало,
А сліз? а крові? напоить
Всіх императорів бы стало
Зъ дітьми и внуками . . . . и т. д.

До Мазепи.

1.—Стр, 21, ст. 11.

Щоб их друковано землящтву до науки.

Така була колись пошесть на Мазепинищину, що й шановний трудолюбець Осипъ Бодянський чаявъ чогось дивного від незнаних

це світові документів, про що й шептав мені „помай Бога, щоб и Чорт не знав“.

Великому Книжникові.

Стр. 22, ст. 22.

Бо „нам (речеш) нічого більш не треба“.

Костомаров, обернувши народню складчину (що думалось понечатати нею учебники) на премию свого имени, ясував печатно, що нам, Старорусам, чи Малорусам, нічого більш не треба, як понечатати пісьні та слова свої, котрими відособлюємось від Новорусів, чи Великорусів.

Книгогризові на Той Сьвіт.

1.—Стр. 29, ст. 14.

Під кирпу задрану кадилом не кадив.

Читай биокрафию О. М. Бодянського.

2.—Стр. 29, ст. 26.

За брехні мучитись у пеклі повелів.

Читай поэму Панька Небрехи, „Куліш у Пеклі“.

3.—Стр. 30, ст. 2.

Що сам же й сьпік еси, омани докторця.

Читай там же таки.

4.—Стр. 30, ст. 10.

Мов з неба послану Росії благодать.

Читай надпись на честені Богданові Хмельницькому: „благодарна Росія“.

До Богдана.

1.—Стр. 38, ст. 24.

„И езуїцької правдивости набрався“.

Учився Хмельницькій у Галицькому Ярославі в езуїцькій Коллегіи. Наставник його ксёндз Мокрський служив опісля послом між ним и Яном Казіміром.

Козацький Жаль.

1.—Стр. 41, ст. 23 и 24.

Обманював то Полищу, то Росію,
То сонне Потурнацтво над Босфором.

Султани правили Турками через креатур своих, потурнаків, яко таких людей, що в Турещині роду тіх не було.

Яка Пані, такі и Сані.

1.—Стр. 43, ст. 18.

Сьвіт-Великий—Катерина.

Великий Сьвіт наша Мати
Напуст напустила,
Славне Військо Запорозьке
Тай занапастила

Пісьня про зруйнуваньне Січи.

2.—Стр. 43, ст. 28.

Розлилась козацька слава.

Максим козак Залізьняк с славного Запорожжа
Процьвітае на Вкраїні, як в городі рожа.
Роспустив військо козацьке в славнім місті Жаботині!
Гей розлилась козацька слава по всій Україні.

Гайдамацька пісьня.

3.—Стр. 43, ст. 30.

Що за добре на Вкраіні!

Та не буде лучче, та не буде краще,
Як у насъ на Вкраіні
Що не мае Ляха, що не мае Жида -
Не буде Уніі.

Гайдамацька пісьня.

4.—Стр. 44, ст. 18.

С золотим песком мешали.

Хмельницькій у кобзарьскій думі велить козакамъ—голови олохам, як галкам, стинати, кров их у полі з жовтим піском ешати (а Волохи були православніщі від самого козацтва).

5.—Стр. 44, ст. 20.

И вві Львові, и в Варшаві.

Козаки городів Руських не минували так само, як и Польких: воювали бо вони не з ляхами, а с панами, властиво кажучи—з людьми заможними.

6.—Стр. 44, ст. 24.

И трусився б Москалюга.

Як наступав Петро Сагайдашний на московські городи року 618, дак погрожував облеженцям такими словами: „Не блазнись о вашей силѣ: городъ нашъ, якъ птаха, рукою возьму, ожному зъ васъ руку й ногу одомну и псам повергнуть велю". А козацтво ёго вихвалялось послові королівському, Оборницькому, так: „Перед Військом Запорозьким тремтить Турещина і Польща и весь сьвіт".

Землецтво.

1.—Стр. 45, ст. 7.

Де дурень дурня в Пекло поганяе.

Въ поэмі Панька Небрехи, „Кулішъ у Пеклі" выявлено, що в пекло заганяють брехунів брехуни, пекелник бо диявол, ставсь оцем олжи, а через те саме душегубцем; брешуть же між нами не хто, як дурні: премудріст бо доводицця рідною сестрою правді.

Патриоцьці.

1.—Стр. 48, ст. 24.

Прославивши себе „Исусовим закономъ".

Zakonnik—чернець; zakón—чернечий орден; braciszki Zakonu Jezusowego—браччики Інсусового Ордена, як звали себе езуіти.

2.—Стр. 49, ст. 2.

Що за сьвяті церкви рубав у пень Ляхву...

Историки хором репетують, що козаки бились из Ляхáми за віру. Не за віру, а за поживу бились козаки, тай не з Ляхами, а с панами, якоі б вони віри ні були, и всякими статечними людьми, що слухали короля, а не козацького гетьмана,—не то що бились військóвим боем, а плюндрювали всіх, що бували на преложенстві и не приставали в козаки, як и жидову.

3.—Стр. 49, ст. 5.

Так чашу випивти „гірку", мовляв, до дна.

„Гірка шкільна чаша"—вираз бурсацький могилянськіх часів.

4.—Стр. 49, ст. 6.

Віддячило панам бурсацтво за науку.

Пани Русь мало того, що фундували школи робом латинців, щоб своими латининками, освіченимиб то по латинські людьми, бороти латинську віру, та ще й дітей своих учили в езуіцьких коллегиях, щоб вони бились опісля з езуітами их же духовним мечем.

5.—Стр. 49, ст. 15.

В козацтві над усе розбої вихеаляють.

Навіть исторік Руськоі Церкви митрополит Макарій пишо
о козацтво, яко про воінство православности робом тупого
оловъева и сьліпого Костомари.

Побоянщнна.

1.—Стр. 53, ст. 2.

Втворив хвалу віків грядущих.

Изъ устъ младенецъ и ссущихъ совершилъ еси хвалу. *Псаомъ VIII, 3.*

Вельможній Покозащині.

1.—Стр. 55, ст. 12.

Бо сам був bellua, був зьвір без голови.

Bellua sine capite (чудовище без голови, безголовий звіока): слово Адама Киселя, писане королеві ще за десяток років
Хмелинищини.

Присьвят усіх моіх творів землякам-козакоманам.

1.—Стр. 56, ст. 7.

Одьрідьде навісне Педрила боюна,

Ментор Байронового Дон-Жуана.

С Хутора.

1.—Стр. 64, ст. 26.

Під новими дверима.

Читай „Крашанку", типовану вдруге.

До Підкарпатьніх Земляків на По́клик Римського Папи до Целібату и Грегорнянського Каліндаря.

1.—Стр. 66, ст. 7.

В повазі й красоті невиданій зъявився.

Двох тількі гетьманів козацьких прокляла народьня пісня: „Хмеля Хмельницького" та Мазепу,—одного за ясирну данину ворогові християнства, дру́гого за накладаньне ш Шведомъ протн Восточного Царя. Вони біль усіх инших зрадників и провинили.

2.—Стр. 66. ст. 11.

Хто предків під Ляхом и старини не збувсь.

Були ми кровожерними яструбами - рарогами в руках у Шляхти, що з нами полювала на так званого Москаля, мов на птаха (згадаймо по́клик Сагайдашного до облеженьців), а в товаристві з единовірною Русьсю переродились у гарновеличніх гоголів, н земляком Гоголем закрасили Новоруську Літературу саме тоді, як зъ невміру́щими авторáми „Катерини" й „Маруси" почали простувати до рідноі Старорущчиниї.

3.—Стр. 66, ст. 13.

Що віри пращурі „від пани не приймали".

Слова великого Владимера римським послам.

Гайдамакам-Академикам.

1.—Стр. 68, ст. 13.

Тим, яко „патриярх", я вам би раду дав.

Де які високоповажні Русини, листуючись из автором, вшановували титулом патриарха, що не перебивало другим високоповажним Русинам жакувати ёго робом гайдамацтва козацького: в нёго й гроші, й книги, й рукописі.

Дума про Курку с Курчатами.

1.—Стр. 80, ст. 1.

Байдужно жартують с своеі напасти.

Факт автобиографичній року 1847, не до печатноі промови.

2.—Стр. 80, ст. 8.

Потугу тиранства (недóлюдків часьть).

Господь часть достоянія моего и чаши моея. *Псаломъ* ..., *5.*

3.—Стр. 80, ст. 12.

За вітром—як царство насилства мине.

„Не тако нечестивіи, не тако, но яко прахъ, егоже возм... ветъ вѣтръ отъ лица земли". *Псаломъ I, 4.*

4.—Стр. 81, ст. 11.

Ой нумо плакати по кумові, нум, нум!

Дітвóра передрáжнюе жаб тáкеньки: „Був кум, потонув; ... плакать, нум, нум!"

5.—Стр. 86, ст. 19.

„Агов! ходи сюда! Чи чуеш, хлопче? Sie!

Sie (ви) кажуть келнерові, замісь нашого барського „чеавек!"

6.—Стр. 86, ст. 23.

Щоб нам Hausmeister'y Sperrgeld'a не платить.

Sperrgeld (запиральні грóші) за те, що після 10-оі години ...ире Hausmeister (одвірник) двері.

7.—Стр. 86, ст. 24.

„Gleich, meine Herren, gleich!" и зникнув довговязий.

Зараз, мои Панóве, зараз!

8.—Стр. 86, ст. 27.

А мусять ждати: бо и их noblesse oblige.

И имъ чесьть велить.

9.—Стр. 87, ст. 2.

Як скорчивсь ежаком про свій почувши Zahlen.

Zahlen (платити)! гукають кельнерові. Ж жарту прозвано такъ ёго рахунок, та й ёго самого.

10.—Стр. 87, ст. 4.

Дарма що не доріс до золотих Bierhallen.

Bierhallen (пивні сьвітлиці): так у Німеччині звуть харчевні міські.

11.—Стр. 88, ст. 2.

Зробила шлях новий на Львів той бідолашний.

У давню давнину було три Татарські шляхи на Львів.

12.—Стр. 88, ст. 12.

Про Handel заказний в вас будуть у кешені.

По двóрах у Відні про Жидову, що гукае знарошна гугниво: Handel! Handel! стоить скрізь печатаний золотом заказъ: Handel ist verboten.

13.—Стр. 89, ст. 6.

Faisant bonne mine, вони сіпаці заплатили.

Faisant bonne mine—роблячи веселе лице. Е така пословиця французька: що нещасливо граючи, треба робити веселе лице (au movais jeu il faut faire bonne mine).

14.—Стр. 90, ст. 17.

Я вашу чистоту и духа правоту.

Сердце чисто созижди во мнѣ, Боже, и духъ правъ обнови во утробѣ моей. *Псаломъ L, 12.*

Дума-Казка про Діда й Бабу, про Курочку рябеньку и Надібку золотеньку.

1.—Стр. 92, ст. 12.

Мовляв, як на умі голодьній тій кумі.

Е пословиця: „Голодній кумі хліб на умі“.

2.—Стр. 93, ст. 1.

И „за Дунай, мовляв, бистренькою заплинуть“.

Пісьня: Ой у полі річка,
Через річку кладка:
Не покидай, приятелю,
Рідненького батька.
Як батька покинеш,
Марно й сам загинеш:
Річенькою бистренькою
За Дунай заплинеш.

3.—Стр. 93, ст. 9.

Прощай, громадонько, коли я с ким сварився.

Пісьня: Як мандрував, шапочку зьняв,
Низенько вклонився:
Прощай, прощай, громадонько,
Може с ким сварився.

4.—Стр. 94, ст. 2.

Вже й думае, що він—звиняй за се—дурний.

Этнографичній факт.

5.—Стр. 94, ст. 4.

Тим на тебе й козли скакали й барані.

Пословиця: „На похиле дерево й кози скачуть“.

6.—Стр. 94, ст. 7.

Да хата, по́кришка від дощику, від сьнігу.

Пословиця: „Хата-по́кришка“.

Стр. 94, ст. 10.

Тоді вже прийдецьця, ох! раків годувать.

У Пушкина се гарно висловлено:

И въ распухнувшее тѣло
Раки черные впились.

7.—Стр. 94, ст. 13.

Хоч и не будемо топтати билше рясту.

Пословиця: „Не довго топтатиме ряст“.

8.—Стр. 94, ст. 22.

Дак буде, по́ки й тху, вірне́сенько любить.

Списано з натури.

9.—Стр. 94, ст. 23.

Пливутъ и гуторять, а кригу, мов руками.

У кобзарській думі про Олексія Поповича читаемо: „Човни до гори мов руками підіймало“.

10.—Стр. 94, ст. 26.

Дід очі приязьні пасе й не напасе.

Не раз почуеш між людьми: чого так на мені очі пасеш.

11.—Стр. 95, ст. 2.

Тоді як рідна их бессудьня Украіна.

Один сутяга хваливсь: „Наша земля не бессудьня.

12.—Стр. 95, ст. 9.

Тим часом береги ззирались из лугами.

Пісьня: Ой луги из лугами,
Береги з берегами....

13.—Стр. 95, ст. 13.

Аж ось... Чи се не ти стоіш, Ерусалиме.

У давніх писаньнях величали наш Київ Ерусалимом борьці ревне-руське благочестіе".

14.—Стр. 95, ст. 20.

Туди, де сплять сьвяті печерники в гробах?

Годицця нам памятати слово Пушкина про наш Київ: „Свя... всѣхъ своихъ гробовъ".

15.—Стр. 96, ст. 8.

Що від гріхів тяжких не одного спасла.

Слово псаломське: „Лучче мені приметатися сьмітьтем у ...м Божому, ніж пробувати в селах гришницьких".

16.—Стр. 96, ст. 10.

Куди их крига, мов руками, принесла.

Сьвяті Ворота в Печерському спорудив правнук Ярослава ...ого и трі роки виседів під ними одвірним у латаніи сви... и епископ суздальській, св. Симон, бажав у сю свою славу ...ть повернути в нівець, щоб стирчати скіпкою за сими во...и. За часів до-козацьких люде заможні дорого платили за ...щоб лежати в Печерському, вкуні с предками.

17.—Стр. 96, ст. 22.

Се ж мабуть, водяна могила Перепъята.

Могила Перепъят и Перепъятиха знаходицьця за Білою ...рюю в степу.

18.—Стр. 97, ст. 8.

З Босфору женучи кгалери-байдакй.

У кобзарьській думі про Кішку Самійла козаки, визволившись из неволи, „на Лиман испадали, Дніпру Славуті низе́нько вклоняли".

19.—Стр. 100, ст. 2.

И с Сьвіту Другого нам звістку принесли.

Народній погляд на тогосьвітні тайни найвиразніщь виявивсь у легенді про померші душі. (Читай у І-му тому моих „Записок о Южной Руси", стр. 303—311).

Дума про Татарина и Орапа.

1.—Стр. 106, ст. 22.

И руську восхвалив над всі царства судьбу.

Пушкин писав, що колиб ёму суджено народитись у друге на сьвіт, він би хотів народитись чоловіком руським над усі инші національності.

Дума Пересторога, *)
вельми на потомні часи потьрібна.

1.—Стр. 108, заголовок.

Имитація назви стародавнеі книжки: „Пересторога, зѣло на потомные ча́сы потрѣбна".

2.—Стр. 111, ст. 20.

Ледачим проміня́ть на пишні вавилони.

Багатий козак зустривши мене, яко гостя, спитав: у яки ж вести васъ вавилони? У нёго на подвіррі стояло два доми.

---

*) Въ рукописи автора Думѣ предшествуетъ эпиграфъ: „Уготовайте путь Господень: правы сотворите стези Бога нашего". *Исаіи, гл. XI, 3.*
Ред.

3.—Стр. 113, ст. 29.

Ви більше маете, ніж сулить вам обман,

Маемо сулу и сулицю, та маемо право й на слово *сулить.*

Дума про найвищчий Дар.

1.—Стр. 117, ст. 10.

Сьпівають-вопіють: „Сьвят, Господи, Сьвят, Сьвят!"

Тут мусите зробити цітату: указати, де про се речено.*)

До Кобзи та до Музи.

1.—Стр. 120, ст. 22.

Не маючи й могили, щоб испасти.

Ой спав пугач на могилі....

Пісьня.

Писáкам-Брехáкам.

1.—Стр. 125, ст. 15.

Хто ж повернув? Зрадливі их братú.

Читай дописку до стихотвору: „Петро да Катерина".

Хмарі.

1.—Стр. 144, ст. 15.

Беззаконство порождають....

Се бомъ неправдою зачатъ болѣзнь, и роди беззаконіе. *...мъ XVII, 15.*

---

*) И взываху (Серафимы) другъ ко другу и глаголаху: Святъ, ...Святъ, Господь Саваоѳъ: исполнь вся земля славы Его" (Прор. ...л. VI, ст. 3. См. также Апокалипсисъ, гл. IV, ст. 8). *Ред.*

Куліш у Пеклі.

Поэма.

Дописки до поэми.

Перéднє словцé до дописóк.

Герóй моéі поэми ще тóпче собі помáлу ряст; я ж, Панькó Небрéха, тим чáсом оповідаю про бідолáху так, ніби та morгз морснýла ёгó спрáвді. Нехáй, однàк, письмéнна громáда не завдаé брехнú Небрéсі. Старі люде, що (булó се не раз та й не два) обмірáли з велúкого жалю, як и наш мýченик за прáвду, Куліш Олéлькович Панькó, а вмéрши тілом, жилú собі душéю так сáмо, як и за животá свогó,—старі, кажý, люде бáчили на томý сьвіті так звані просторікувато „помéрші дýші", и між симú дýшами довóдилось им йноді спіткáтись и с такúми, що покúнули на сёмý сьвіті их живúми й здорóвними... А вже ж старá людúна, да ще такá, що зазирнýла хоч бú тілько в самé пéкло (довóдилося ж йншому бáчити й рай), такá, кажý, людúна не брехáтиме.

Одúн козáк-гайдамáка роспúтував такóго, що малéньким ищé бáтько продáв нечúстому за те, що поміг у дорóзі виратувати вóза с калюжи; дак той хлóпчик и в пéклі вже був, да якóсь вúкрутивсь извіттиля,—утік, нáче прудкúй чýра з Запорóзькои Січи, та й зробúвся попóм. От у тогó ж то вже попá спитáв пекéльник-гайдамáка: „Чи ти був у пéклі"?—„Був".—„А бáчив же ти мій патрéт, мою дýшу"?—„Бáчив".—„Щó ж вонá там рóбить"?—„Гад (кáже) рукáми з ями до ями нóсить, а чортú óсьтями іий поганяють".

Хто сёмý не йме віри, нехáй споглянé в І-му тóмі Кулешéвих же такú „Записокъ о Южной Руси", на бочкý 309—310-му.

Бувáе, бáчте, такé, що на сёмý сьвіті людúна мýчицьця, за потайнúй гріх, незрúмою мýкою; дак патрéт мовляв, чи душá, тиéи людúни вже й за животá іий мýчицьця на томý сьвіті такóю ж мýкою.

Нехай охочий зазирне в Данта, в ёго L'Inferno (canto XXX, —135). Аликгерій Дант не такий був чоловъяга, шоб став брехати: ще бо за живота свого побував и в пеклі й у раю, а вернувшись испроміж померших душ до живих людей, прописав все стеменно, да ще й не аби-як, а прегарними терцетами,— любо прописав, що в нас утяв би хиба той Боян, що живі струни „самі, мовляв, славу князям рокотаху“,—той Боян, (тяжко та важко про се згадувати) ченьці попсували почерк й в манастирях, а козаки занапастили добрі списки ёго козачий, випаляючи й Киів гірш од Батия самого и саме ицтво преславного Гийоба Борецького. Прописав, кажу, на овижу гарними терцетами Дант от хоч бий й про такого кого ёму добродія, що кинув на сему сьвіті живим, а на тому побачив патретованим, наче той піп того гайдамаку-хартику:

Oh, dissi lui, or se' tu ancor morte?
Ed egli a me: Come il mio corpe stea
Nel mondo su, nulla scienza porto.

Cotal vantaggio ha questa Tolomea,
Che spesse volte l' anima si cade
Innanzi, ch' Atropos mossa le dea.

E perché tu più volentier mi rade
L'invetrïate lagrime dal volto,
Sappi, che tosto che l'anima trade,

Come fec' io, lo corpo suo l' è tolto
Da un dimonio, che poscia lo governa,
Mentre ché'l tèmpo sua tutto sia volto.

Ella ruina in si fatta cisterna:
E forse pare ancor lo corpo suso
Dell' ombra, che di qua dietro mi verna.

Й не одного сёго ледаря, живого ще між людьми, вбачав у пекельних муках на тому сьвіті: бачив и ще деяких

таких, дарма що ми знаемо про них добре, що вони булй ще живі р. Б. 1300-го, того року, як бачив их Дант у пеклі своіми очйма; а Дантові (нехай у Господа Бога царствуе) ніхто ще не завдавав брехні, так як и мені Небресі.

Та й без великого сьвідка тогосьвіщиний, наша древня Русь, Киевщина й Черьніговщина, мае на кого здатись у непевній по нас будущині. Знана письменним людям річ, як Олелькович Панько, на прізвище Куліш, оповідував у Записках о Южной Руси про стару Дубйниху, свою ж такй сповитуху-бабу. Ся так само, як и він бідолашний, з великого жалю на лихих людей, обмерла була, и також побувала на тому сьвіті, та ще й у Божий рай провів іий старесенький дідусь якийся, троха, чи не сам Петро Сьвятий, и що вона таменькі бачила, пропечатав усе стеменними словами Дубйнишиними. (Том I, бочки 303—311).

Ради блаженнои памяти сіеи баби-сповитухи, що була славна пупорізка на всю вкраину від Малого Вороніжа та й до Кролевця и до Глухова, „старои, престарезнои Дубйнихи“, як пише про неи мій тезко, занотуймо, при сій нагоді, що вона перва помогла своиму пестуничкові в письменстьві, дарма що сама була неписьменна, а як помогла, дак ось як.

Навчив Панюта (так звали бештаньку) трохи читати, не знавши ще й дяковои *субітки* (наука архисхоластична, ще мабуть чи й не таутовська)... Ну, та вже коли пійшло на ёго биокграфию, годиться мені перш усёго сказати, що сей „протей брехливого народу“ и мученик за щиру правду, що перною книжкою, яку він держав у руках, була засластенена Граматка дідова, того Панютиного діда, що знали широко навкруги, яко завзятого пасішника, по ёго прізвищу Гарячий Куліш, а може ще й того прадіда, що був у Січі кошовим отаманом и товаришував у Киевській бурьсі а великославним опісля оцдем Владимером, а хто знае, чи не маслив сю древню Граматку (була бо не друкована, писана уставом),—дак чи не маслив іий ще бештанькою той аж царський дяк Василь Кулешин, архиписьменний посел до чужих земель, знаний нам за часів Іоанна Трейтего, создателя Государства Россійского. Оттака-то Граматка з іий молитвами (булк?) первою книгою в неписьменного ще

…го побратима. Эге ж бо! вона була первою вчителькою в его, …няњькою в его, старіїшою ще й над заялбжену вчительку, …ла в Кулешá-бештáньки досьвіччáна пісьня, що й заколиху… …а его з вечора и будила в досьвіта. Не скажу, хто б у нас …проміж людей, ще живих, знав стілько пісень из малого ма… …чку, як мій письмакуватий побратим. А чреш що? от череш …: ріс він одинчиком у матери, старосьвіцького козацького роду …дини, сьпівочон несказанно. Була же людина при тому й …ико господарьня. Не то в літку, та й ув осений й зімбю від … не вибували всякі подéнщиці, наймичкй й вовнопрядкй бабй. … міз сими-то вовнопрядками була й велика іий приятелька, …комита баба сповитуха-пупорізка Олéна Дубйниха. Та ще …ли в нéи мужови таки небоги-сироти. Про сих дівчат, лéдьві …азаних панськими, мовляли „благорóдними" звичаями, можна б …зати стишóк самого ж такй Олéльковича:

Вонй не словáми,
Сьпівами говбрять,
З ранку та й до нбчи
Мов у дзвбни дзвбнять.

В одьніéи с паноццéвих небóг навчйвсь він трбхи й чи… …и, положйвши в нéи на колінах стародáвню граматку, таку …нéзьню, що мбже іий гортáв, молючись Бóгу, и Боян, „соло… … старбго врéмени", мбже, вона втекала з Дьніпра-славути на …зьму да на Москву ріку, и мбже там надихáла своими мо… …вáми бештáньку Ивáся, що виріс Иваном Великим и пéвно … éличі своїй промовляв у тремтючому перéд Бóгомъ сéрьці …одáтьне прохáньне: „Царю небéсний, утішйтелю, душе йсте… …приїди й уселйся в ни, и очисти ны од усякои сквéрни, и …й, бláже, дýші нáші"!...

Навчйвсь, кажу, Панюта в одьніéи с паноццéвих небóг …ити, положйвши в нéи на колінах стародáвню граматку, як …а вона за грéбенем; та, не довчйвши его, вйскочила врод… … и препесчаслйва Лéся заміж за полупанка лéдаря, а пані… …а его, дарма що вродйлась у поважному дóмі Глáдких, від

знáчного козака, що вже служйв у пикинерах чи в карабинерах и носив Катеринйцьку косу, панімáтка его, кажу, була неписьмéнна: менторі бо таких домів старосьвіцьких мовляли: „Про щб панночóк письмéнства вчйти? хиба щоб до якбго фéртика лйсти писали"?

Оцé ж круг нáшого хлбпчика-бештаньки (вісім десят літ назáд, хлопъята бештаньками рослй аж до самбн школи) бабй й дівчата було прядуть, старосьвіцьких пісéнь сьпівáють и про сей и про той сьвіт гуторять, и вонб малé в Грамáцьці, в тих титлах да словотитлах, довбаецьця. Нема вже ему Лéсиних ласкáвих колінець... Ох! ужé її, урбдою прегарній, зоставалось тілько, чйсниць изб дьві тілько, жити!... Довбáецьци,—дáлій тиць! не втне якбгось божествéнного під словотйтлою слова. Аж тут стара Дубйниха: „Ходй до мéне, моé голубъятко, я тобі покажу"... Він и не знав, що сповитуха его письмéнна. Бежйть из Грамáткою, кладé, як було в сестри Лéси, на колінах. Бабуся Дубйниха, стемéнна вовнопрядна Парка, вказуе почйнком своим: „Дивйсь, мій кохáньцю: оці, де чбрне, там слбво, а де біле, там нема нічбго"... Усі в рéгіт, а дитина в плач! Однак, плáчучи, подужав якось титлбване слбво, и на сьвятбго Наума одвéдено его, в новéсеньких штанах, до дяка, сьлінбго Якима, трбхи не такйм грамáтником, що й по складах и по верхах почйтував... От як баба пупорізка допомогла моиму тезкбві до письменства, нехай вона, ся Дубйниха, царствуе в Гóспода на небесах, там де й сам Дант!

А се вже самі дописки.

1.—Зáсьпів, строфа V.

Мов з нищунáми у дяка,

Старосьвіцькі дякй в нас на Вкраїні булй трохá чи не едйними просьвітйтелями тéмного—неписьмéнного люду. Булй вони с своими нищунами трбхи схбжі на дрéвніх Гебріїських пророків з их учнями, як малюе их при своїй Библії Эдуард Рейс (Reuss). Мій тезкб Павькб Куліш учйвсь у школі в такб-

дяка́, и змалюва́в ёго́ в своі́й кни́зі „Хуторская Философія и даленная отъ Свѣта Поэзія“, що конфиско́вано іи́й тьрі ти́сячі имірників. Булй такі дяки́ те саме́ проти хантурників попів, о Ре́йсови проро́ки проти жерьців. Незна́вий и до́сі а́втор „Исто- и Русеовъ или Малой Россіи“ оповідуе про да́вніх на́ших по- в очевидячкі по своих сучасниках, які вони́ булй хантурники, пи́ше, що тоді прило́жено присловъе: „Не страшно жени́тись, стра́шно попа́ едпати“.

2.—За́сьпів, строфа VI.

Що я книші сьвятим розво́жу
И грізно торохчу́ возко́м.

По давнезьній памяті про Кгрецького Зевеса и Славянсь- ого Перуна, сьвято́го Ильлю́ зро́блено в нас Громовико́м. Як рім загримить, люде ка́жуть: „Се сьвятий Илья стреляе (або бъе“) на нечисту си́лу“; и́нши ка́жуть: „Сьвятий Илья́ розво- ать своим возко́м по не́бу бу́блики та книші пра́ведним ду́шам. е так возо́к ёго́ торохтить“... А що Илля проро́к изьпи́вєь на ебо за живота́ свого́ на поломъяній колесни́ці, дак на́ші люде ривязують до не́и, мов Юпи́терового орля́, и блискави́цю з ро́мом.

3.—Пісьня I, строфа III.

Поліг, мовляли „ду́ба дав“.

Коли́сь давно домовини́ в нас ро́блено з дубів. Видо́вбувано у́ба, и в таку́ дубо́ву ковба́ню кла́дено мерьця́. Спогля́нь охо́- ий у „Киевьскій Старині“ 1888 р. №№ 1, 2 и 3 (одна́ кни́жка) а бочку́ 131. А писа́в там про се О. И. Левицький.

4.—П. I, стр. VII.

Як на́ші да́вні Андибе́рі
Пили в каба́шнои гете́ри.

Чита́й охо́чий кобза́рську ду́му про Кга́нжу Андибе́ра та про „Насьтю каба́шну Горову́, шинка́рку степову“.

5.—П. I, стр. VIII.

Не мед пъяне́ чоло́ кружали,
Чернильній о́пийум вони́.

У кобза́рській ду́мі про Кганжу Андибе́ра сьпівають:

- Тоді дівка на́ймичка у лёх убегала,
Та де́веть бочо́к мина́ла,
Та з деся́тои ме́ду пъяно́го чола́ наточи́ла.

Стиха́ про черни́льній о́пийум позичив а́втор у Пушкина (перо́м земля́ над ним! ле́гко ёму́ лежа́ти, зе́млю держа́ти!) Пушкин мовля́в про Сенковського, alias Баро́на Брамбе́уса:

Охотникъ до журнальной драки,
Сей, утомительный Зоилъ,
Разводитъ опіумъ чернилъ
Слюною бѣшенной собаки.

6.—П. I, стр. IX.

Без де́мена и без весла́.

Сло́во *де́мен* зна́емо з ури́вка старосьвіцькои пісьни про Дьніпро й про ёго́ „сім сот річо́к и чоти́рі“. Чита́емо там:

Ой седи́ть коза́к та на де́мені,
И він де́меном поверта́е
И на Чо́рне мо́ре погляда́е.

Де́мен, се—стерно́, корми́ло, а не *корма́*, як ду́мав Михайло Максимо́вич, а через со́рок ро́ків опісьля́ й видавці́ „Историческихъ Пѣсенъ Малорусскаго Народа“, не так-то тямущі в на́шій старовині, Драгоманов да Антоно́вич. Варийа́нт Лукаше́вичів Плато́нів: „и на де́мені малёванім“, виявлюе, що па́русне судно́ в коза́кі не було́ малёвано (се ро́скіш не коза́цька), а малёване було́ хиба тілько стерно́, чи корми́ло.

7.—П. I, стр. XIII.

Що их обачносьтю хвалились
Колись нетяги козакй.

У думі про Кганжу Андибера сьпівають:
Гей ти, шинкарко молода, ти Насте кабашна!
Ти до сих бідних козаків нетяг хоч зла́я, та й обачна.

8.—Далій у строфі XIII.

Ні батько збреханий козацький.

Батькомъ величали козакй всякого свого отамана. Сей козацький звичай перейшов и до чумаків. В одьній старосьвіцькій чумацькій пісні сьпівали:

Отамане, батьку наш!
Порадь же ты тепер нас:
Що маемо робити?
Нічим волй кормити.

А ще, хлопці, не біда:
Есьть у полі лобода.
Косіть, хлопці лободу,
Забувайте сю беду.

От же наші письмакй, чуючи, як у кобзарських піснях козакй величають Хмеля-Хмелницького батькомъ, зробили ёго, а глум правді тим, що Новорусн розуміють під словами *отецъ отечества.* И мій любий тезку, бувши недорослим письмаком, удрав поэму під назвою: „Украйна аж до батька Хмельницького“.

Дивна річ, що й Украйинські Ляхй тоді тямили не лучче нас, що й як ділялось на Вкрайині за того мовляв Батька Хмелницького. Куліш писав свою поэму, гостюючи в Михайла Кграбовського в Чигиринщині, и, пишучи, прочитував господарéві поважного польского дому. Кграбовський вислухóвував ёго читаньне віпе іга и хвалив ёго свойму прийтелеві, знакомйтому Крашéвському, пославши с Кулешéвои поэми довгелéзну вииску польськими літерами, щоб той надрукувáв у свойму журналі; да Крашéвський був розумніщий, и відписáв: boję się narazić naszej publiczności. Кграбовський вйгородив себé опісьля в лисьті до Куліша, напечатаному перекладом у другому томі „Записок о Южной-Руси“.

А все таки дивно, що й знакомитий критик польський Michał Grabowski трактуе в свойму лисьті универсал Остраница-Остряиина, не догадуючись, як и сам Куліш тоді, що сей универсал збрехано так само, як и батька козацького... Ні бо, не дивно й се: бо недавнечко знаний Новоруський письменник Побідоносцев, за приводом знаного в нас бшуста Юзефовича, поставив у Киеві, на сором науці, монумéнт Хмелеві-Хмелницькому ніби-то від „благодарнои России“, монумент лютому ворогові России, такому ж зрадникові, яким опісьля був Мазéпа. Мае бо благодарная Россія документи сучасьні, що тілько смерьть од перепою не дала старому Хмéлеві привести на Москву вкупі с козаками примирених про сю войну ворогів, з одного боку Татарюгу, з другого—Ляха.

9.—П. I, стр. XIV.

Защитники катюги ревні.

Спечений несподівано докторéць Геннадій Карпов (читай охочий про нёго ще й далій) скомпонувáв книжечку під назвою: „Въ Защиту Богдана Хмельницкаго“. Яко членові Императорскаго Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ, ёму подана була на рецензію рукопись Кулешевои книги „Отпаденіе Малороссіи отъ Польши“; и секретарь Общества сповістив автора листовно (маю лист у себе), що тьвір ёго Карпов „находитъ прекрасним во всѣхъ отношеніяхъ“. Трохи згодом секретарь пише до Кулеша, що Карпов „очень обижается, что вы ни разу не сдѣлали указанія на его выводы, къ которымъ пришли также и вы съ своей стороны“. Куліш відписуе, що він, седючи хуторцем на безкнижжі, спромігся тілько на таку эрудицію, щоб

ре́чена книга ста́ла ёму́ за прокгра́му, як жи́тиме коли́сь у бібли́йоте́чніх и архи́вніх города́х; тво́рів же Ка́рпова не доходилось ёму́ ніяких чита́ти... Пи́сано се до секретаря́ Общества так би сказа́ти носусі́дзький. Аж се Ка́рпов не до не́го пи́саний лист публі́кує в своййму́ рефера́ті и перепеча́тує тут же печа́таний изьвіт „извѣстнаго ученаго М. О. Кояловича", що ні́би Кулі́ш тя́гне в оди́н гуж из Ляха́ми, не ми́сьлячи вку́пі з ними́ добра́ Россіи. Тоді́ Кулі́ш пи́ше до Ка́рпова: „Пушкинъ справедливо стыдился имени литератора. Удивляюсь, что въ теченіе полустолѣтія послѣ Пушкина литературная наша братія не сдѣлала въ нравственности никакихъ успѣховъ", и вики́дає на о́чі ёму́ ле́дарство ёго́... Отту́т уже́ справди́лось вира́зне сло́во псалти́рьнёго проро́ка (хто б він собі ні був): „Се болѣ непра́вдою, зача́тъ болѣзнь, и роди́ беззако́ніе: ровъ изры, и ископа́ и́, и паде́тъ въ я́му, ю́же содѣла". (Псал. VII, 15, 16). Корреспонде́нція Кулеша́ з уче́ним това́риством переврала́сь, одна́к же брошу́ра Ка́рпова „Въ Защиту Богдана Хмельницкаго" прийшла́ на ху́тір у друко́ваному паке́ті „Императорскаго Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ". Лежи́ть сей карту́з чи паке́т и до́сі нероспеча́таний: жде того́ ча́су, як захо́дицьця невміра́ка Кулі́ш (уста́вши в девя́те серед нечести́вого бое́вища) коло пере́робу свое́и „Исторіи Возсоединенія Руси" и коло́ іййі закінче́ньня. Колй в Ка́рповській брошю́рі е́ хоч зе́рьнятко пра́вди, він пе́вно скори́стуєцьця не́ю, а брехню́, як поло́ву, пу́стить за ві́тром.

10.—П. I, стр. XVI.

И всі книжкй несамовйті,
Поло́вою мешкй набйті,
В Запо́мин-мо́ре понесла́.

Чита́в охо́чий у Кулешо́вому „Дзво́ні", на бочку́ 142: *)

Да не схоті́ли б ми убо́гого зерна́
На величе́зний мі́х поло́ви променя́ти.

*) Въ настоящемъ изданіи стр. 85.—*Ред.*

11.—П. I, стр. XVI.

Якже́ та mors мовля́в морсну́ла.

Колй́сь якйй-ся в нас речни́к-витія́ росночав над мерце́м каза́ньне такйми сло́вами: „Ой сме́рте, сме́рте! не даре́мно тебе Латйне mors именують: як мо́рсне́ш, дак и нога́ми вкри́ецьця".

12.—П. I, стр. XVIII.

Байду́жен ій и Каменецький
Приро́дний езуйит-земля́к,
Підлйза-кра́сол Кролеве́цький,
Душе́ю ла́сий потурна́к.

Каме́не́цький сей підлестивсь під Кулеша́ ще в Кйеві. Осівшись у Петербу́рьсі, Кулі́ш нйписав ёго́ туди та й зроби́в ёго́ свойм факто́тумом: бо він так держав себе хитро й мудро невели́чким ко́штом серед столи́шнёго письме́нства, що Тургёнев Ива́н каза́в про ёго; „Это Диккенсовская личность". Одлучившись беспечно Кулі́ш за граніцю и зьві́рившись у всёму́ 'цій Ди́ккенсовській ли́чності, чу́е від не́и вернувшись, що „якось ве́льми поме́ншало примі́рників Сочиненій и Пи́сем Гоголя (кни́ги ж сі продава́лись книгаря́м у Кулешо́вій друка́рьні).— „Як поме́ншало"?—„Да так; не зна́ю: де воні́ й поді́вались".— „А покажи́ ж приходорасходну́ кни́гу".—„Я въ кни́гу не запи́сував"?—„Ви ж изьві́ряетесь мені у всёму́, дак про що́ ёго́ запи́сувати".

Вбача́ючи тоді́, що смиренному́дрий земля́к убра́в ёго́ в шо́ри, Кулі́ш перелі́чує примі́рники Го́голя. Не достае́ примі́рників а́ж на чотирі ти́сячі рублі́в! А сі гро́ші він му́сив посла́ти Гоголевій ма́тері. Що тут у тако́му скру́ті чини́ти? Не до́вго думавши, продае він усі и́нші свои виданьня за 4.000 рублів, а их було́ на дванацьцять ти́сяч, коли́б нормально продавати, да й посила́е гро́ші в Полтаву.

От же природний езуйит-земляк так угнізди́вся у ёго друка́рьні, що *мусив* ще́ держати в се́бе злодія́ку: на ёго бо рука́х

іула́ друка́рьня. Що ж ро́бить бшуст? Раз-по́раз гризе́цьця з рука́рним фа́ктором, и обидва бре́шуть один на'дно́го Кулешеві, ж поки фактор вишукав собі чино́вну фа́кторську слу́жбу в азиий. Тоді з запеклих ворогі́в изробились воний такими прияте-іями, на́че Хома́ та Яре́ма, та й попереводили при́йоди́чні ро-бти в казе́нну друкарьню с Кулеше́вои; а Куліш, ликвидува́вши воїо печатальню фа́брику (бес сих двох підли́з, він би ійи и не аводив), здобу́в за не́і цілісінького нуля́ та й ру́шив ис столи́ци а ху́тір.

Не зга́дуючи про и́нші ка́верзи Каменецького, скажу́, що, к умер сей ница́к, дак земляки-громадяне столичні пропечатали ро нього хвале́бне сло́во в кгазе́ті, и поста́вили ёго́ мерзе́не мъя́ по́руч из имъя́м Тара́совим Шевче́нковим. От як на́ша іч пече́! Ду́рень на ду́рвях іде, ду́рнем и поганяе. По библі́й-ёму разуміньню бе́зуму людзького, всі ду́рощі кре́вні ро́дичі едарства́м, а всі ледарства—ду́рощам. Як уме́р поэт, що до ёго рирівняно по́тім Камене́цького, було в громадянській скарбо́вні ість сот карбо́ваньців. Сі гроші грома́да присуди́ла потратити а величе́зного необте́саного каменя, яко́го мо́жна привезти в етербу́рг та й поло́жити на Шевче́нковій моги́лі. На си́лу та а превели́ку силу громадзький речпик, мій тезко́, переміг ин-их речникі́в грома́дзьких, що Тара́сові й так ва́жко бу́де ле ати въ „чужій землі", як се він висьпівував. От и сталось по го́ „Заповідові":

Як умру́, дак поховайте
  Мене на моги́лі
Серед сте́пу широ́кого
  На Вкраи́ні ми́лій,
Щоб Дьніпро́ широколу́чий
  И степи и кручі
Було ви́дко, було чу́ти
  Як реве́ ревучий,
Як понесе славу́тиця
  У Чо́рнее мо́ре
Кров ворожу и т. д.

Яку́ вже се кров воро́жу, яко́го се во́рога кров му́сив би Дніпро́-славутиця нести в Чо́рне мо́ре и за́ що,—про се́ спитайімо в ко́го россу́дливого, а не в такого божевільнёго, яки́м був Шевче́нко при своиму кгеніальнёму да́рі сло́ва.

13.—П. I, у XVIII-й же такі строфі.

Душе́ю ла́сий потурна́к.

У кобза́рській думі про Кішку Самійла сьпівають про Ляха́-потурнака́, що він поту́рчився ра́ди панства вели́кого, ра́ди ла́комства нещча́сного. Каменецького знав мій тезко́ Куліш на Вкраи́ні в вели́ких злидьнях, и сей злиденник у Петербу́рсі не одному́ Турге́неву здава́вся Ди́ккенсовою ли́чносьтю. Як же поба́чив у се́бе в рука́х ку́пу гро́шей, дак и дойшо́в до потурнацтва. Недо́вго ж він и ла́сував и панува́в, зруйнувавши Кулеше́ву друка́рьню: „морсну́ла ёго mors посеред ла́сощів, він и зверете́нився, ніко́му нічо́го не передавши с краденого, та й гайда в пе́кло без воротьтя́,—не так я́к мій тезко́ Панько́.

14.—П. I, стр. XIX.

И вовк... ні, се була́ вовчиця.

. . . .

15.—П. I, стр. XX.

. . . .

16.—П. I, стр. XXI.

. . . .

17.—П. I, стр. XXII.

Портрето́ваних сіе́ю строфо́ю панів стілько в нас на Вкраи́ні, скілько було́ коли́сь прихи́льників По́льськои мови *), По́ль-

*) На́віт чудеса́ Пече́рських сьвятих писано Полщизною, и хто ж се цве́нькав? такі люде, як Кальнофойський, Петро́ Могила, Сильвестр Косов, Ла́зар Баранович и tutti quanti.

ких звичаів и Полякоримськоі віри. Як за Ляцького панувáньня илкувáлись панй перевестй ні нáщо Старорускую нашу надóвость, так само силкуюцьця й тепéренькі зьнівечити мóву ашнх стародáвніх нарóдьніх пісéнь, мову Котьляревськóго, Гуака-Артемовського, Квітки-Основъяненка, Гребінки, Шевчéнка могó тезкá Кулешá. Осудйв же ...ійй Дракóновим судóм творець амятнóго вовіки, підé по історіі незнáного укáзу 1876 рóку. ей укáз повелівáе цензорáм не дозволяти фонетичнéи правóиси и перекладу на Старорускую, так звáну Малорускую чи країнську мóву чужомóвніх драм, поэм, ліричніх стихóтворів,— е дозволяти також и наукóвих творів, писаних Новорускою мóою, тіéю, що він зве Руською, игнорýючи нáзви Старорушчинá Новорушчинá, и не схаменýвшись, у своймý фанатизмі, що ей-то указ и зробить те нáшого чáсу, що не хýтко ще зробйось у Старорушчині.

Опé ж я доторкнувсь до того зрадлйвого дýху, що псувáв и оді вже нашу древню Русь у Кйевщині й на Волині, як проявлений у пéньтюхів писа(к) Константин-Василий, княз Острóзьий одьніéю рукóю дáвав гроші на печáтаньне Кириломеоодовсьой Библии, а другою ввóдив у сьвій дом такйх людéй, як зуйит Петрó Скáркга, що пéрвеньця ёгó, Януша, охристив покатолицькій. Як тоді лукáвство езуйцьки прилипáло до Русинів, ов короста, через их нечистотý сéрьця, так само прилипáе воó до нáших землякiв и дóсі. Терьпів через ёго, да й нщé терить перéшкоду в своих прáцях мій тезкó, Куліш. Вйявлю, при ій нáгоді, одйн казус такйй, якйх нóвно булó на Вкраині й за асів потайнóго перекйнчика Константйна-Василя и явного преáтеля, Януша, князів Острóзьких.

Пожáлуваний за монумент Богдáну Хмéлю-Хмелницькому „дѣйствительнымъ тайнымъ совѣтникомъ" Юзефóвич, донóсючи правителям панáм про „зловредность" літератýрьнеи Малорушчиниі Украйнищиниі, білш усёго налягáв на могó alter ego, Кулешá. Ну, й нехáй би собі налягáв: ёмý трéба було якйм би ні булó рóбом скарáбкатись на самé шоломъе чиновнои високости. А нехáй мені, Небрéсі, скаже ясновйдець, чогó трéба булó тому мизéрному чоловічку, що зáраз оповідáтиму про ёго... Сей хибá

хотів приподóбить рóдичу своиму, що с кателикá зробйвся правослáвним, та ще якйм? високочиновним прибічником Юзафóвичовим и рáзом ис тим завзятим нібито украинофилом. Таке бувáло в Кйеві й за чáсів Петрá Могйли. Кйевський журналист Лебедйнцев, подаючий нам у „Кйевській Старині" портрéт Константина-Василія, князя Острозького, пропечáтав там же, що се „совершеннѣйшій (sic) во всѣхъ отношеніяхъ человѣкъ", а Кйевський академист Лебедев превозносить так само Петрá Могйлу, езуйцького учня, такóго ж еквилибриста, як óний Юзефóвичів прибічник, абó й Лебедйнцевський „совершеннѣйшій во всѣхъ отношеніяхъ человѣкъ".

Рйючись у Москві, в Архиві Министерства Иностранныхъ Дѣлъ, тезкó мій, Панько, знайшóв документ про Могйлину игру в правослáвие й прихйлносьть до царя Алексѣя Михайловича... Опé ж тут и бýде зáгадка: чогó трéба булó тому мизéрному чоловічку, що в мизéрні своіи пійшóв тіею дорóгою, як óний Юзефович и оний прибічник ёгó. А сей перекйнчик (мýшу тут сказáти) показáв себе не в одному случáи до Кулешá такйм, що годився б у прибічники и езуйитові Петрові Скáрзі, и „совершеннѣйшему во всѣхъ отношеніяхъ человѣку", и Петру Могйлі, якйм ёгó вйставив кйевський академист Лебедев у товстечéзьній книзі своіи. Мизéрний сей чоловічок був у Кйеві книгарéм, и Куліш визволяв ёго грошима, яко щйрого (так-то дýмалось) земляка. От же дивімось, як потýжно й шйроко пройдохи витворяють свою кáверзу, силкýючись изневáжити такý людйну, що им шкóдить, самá того не знáючи и, яко людйна честива, про злочестивих не дбáючи.

Іхав до Кулешá на хýтір знáній професор, доктор Пулюй, и зайшóв у книгáрьню до незнáного ёмý книгаря Ильницького, до того самого, що Куліш не раз визволяв грошйма. Довідавшись, що Пулюй іде до Кулешá, Ильнйцький кáже Пулюéві (річ очовйдна, ш чйёгось нашéпту, а ш чиёго ж, як не з рóдичового): „Хоч мені Куліш изробйв и добрó, та мýшу вас остерегтй, що се—шпікг Юзефóвичів" (Sic, sic!).

Ще ж на сёмý не кінець кáверзі тогó, в кóго Ильницький був тим, чим булá кішка в лáпах ув обезяни. Не ёмý, нéукові,

було живитись каштанами, що вигребала с печи ехидна обізяна... Се видко буде з другого, иншого казуса, от из якого.

Ідучи Куліш на зіму в Париж, дав на схованку свойму землякові по Борзьні и приятелеві по Варшаві, Стасенкові, архивні свой виписки, папері, писані in-folio, вагою с півпуда. Стасенка, контрольного урядника, переводять ис Киева в Подольський Каменець на вишче місто, и він, знаючи про Кулешове добре діло, передав сі папері на схованку Ильницькому, а той зьрікся сих паперів, що буцім би то й не бачив их ніколи! Сим робом довга Кулешева праця в архивах и книготеках пропала. Аж ось трохи згодом пише до нього в Відень знаний эмикгрант М. П. Драгоманов: „Прислано мені с Киева папері, не знаю, від кого й про що,—а всі вони писані вашою рукою". Куліш просить прислати их у Відень. Той зараз присилае... Що ж надполовинно вже його виписки в Киеві, а недоклад послано потай самого чорта Драгоманову. Зазирнувши в свой виписки, постеріг Куліш, що крав у його труда його не такий чоловік, як Ильницький, а хиба такий, як його родич... Між иншими дорогими виписками з архивів и библиотек украдено й досадни й таким брехакам, як автор „Богдана Хмельницкаго" документ, списаний у Главному Архиві Министерства Иностранныхъ Дѣлъ, документ про те, як брат Иова Борецького, Андьрій, що через його Иов переговорювавсь ис царськими радьніми боярами про наше Руське воссоединеньне, як сей Андрій Борецький, вернувшись у Київ по смерті братовій, почав був докладувати Петру Могилі, яко душеприкащикові помершого митрополита, яко новому вже митрополитові Киевсько-Галицькому.

Петро Могила доиграв уже свою ролю Кіевопечерського архимандрита, роль страшну проміж Сциллп з боку Москви й православия и Харибди з боку Полщи й того, що вже поробила Полща с такими відступниками, як Лебединцевський „совершенный во всѣхъ отношеніяхъ человѣкъ". Изза домовини Иова душеприкащик його, маючи за собою—не то що короля (король у Полщі був слуга своих „королят"), а все те, що Скаркги, Кунцевичі и Руцькі вели за собою з Риму, мов опісля той Хміль Орду с Криму,—употужноуворуженій католицькою ордою вихованець

Волоських езуит чув себе тепер сторуким Бриареем и, вислухавши від Андрія Борецького словесне посельство в Москву Иова Борецького, відпустив його ні живого, ні мертвого—як би ви думали? якими словами? От якими, ні білш и ні менш: „За сі слова тебе годилось би *вбити нань*". Сей Польський вираз по наській Волох-причепа мусив би сказати так: посадити на коляку, а по Новоруській мові—посадить на колъ.

От и навчай историчнёи правди таких мудрагелів, що в Псалтирі фикгурирують, *яко аспиды глусі и затыкающіи уши своя!*

18.—П. I, стр. XXIII.

И ті, кому він в генерали
Драбину лізти підставляв.

Один з наших земляків Харковців, Всеволод Каховський, учився в Военній Академиі в Петербурсі. На вищчий чин треба було йому писати диссертацію. Він вибрав тему з Малоруськой історіи и, бувши знаний Костомарову, гостьювавши з ним не раз та й не два в Кулеша, прохав його вказати йому историчні джерела, Костомаровъ так його відбув, наче й не знае, хто він такий. Тоді він до Кулеша, здивований и роздосадуваний. Сей зараз продиктував йому назви джеріл и наставив, як из них изьліпити компиляцію, та й опріч того не гордував им ніколи, як се личить землякові на чужині. Ні! ось як близько він держав коло себе Каховського. Як написав поэму „Великі Проводи", та ще нікому ійи и не показував, дак дозволив йому переписати псевдонімовану поэму sub secreto у себе ж такі в кабинеті. Опопсевдонімовану поэму sub secreto у себе ж такі в кабинеті. Оповіданьне ж самого Каховського, мушу сказати талинтоване, про великого пана Грицька Кгалакгана, під видуманою назвою, гарненько зредакгував и напечатав у якомусь Ильвівському журнальці з власною допиською, рекомендуючою нового писателя. По сій дописьці Кулешевій и можна знайти сю характеристику нашого макгната, нічим не луччого й не гіршого тих, що попароблювала з нашой Руси лукава давня Польща... Уплило пісьля того літ ис півдесятка чи що. Живе Куліш у Петербурсі, печатае перший и другий томи „Исторіи Возсоединенія Руси" да

Хуторскую Философію и удаленную отъ Свѣта Поэзію" (ценура конфискувала тьрі ти́сячі примірників сёго́ автобиографичёго то́ма), нове́ ж орля́ чи вороненя́-генераленя́ й не побачилось из ним за цілий рік, и рідну мо́ву занедба́ло, ею мовляв:

Криничину житьтя́ сьвященну,
Укри́ту въ серьця глибені.

19.—П. I, стр. XXVII.

А все друковано гултайство,
Тара́совство да Костома́рство
В бешче́сьні бре́хні поверну́в.

Сі бешче́сьні(sic) бре́хні повиявлював Куліш у своиму творі „Отпаденіе Малороссіи отъ Польши". Хто ж сёго твору не чита́в, тому́ до́сить бу́де зьміркува́ти хоч один бешче́сно перебре́ханий факт.

Густа́в Адолф був найславніщий воиво́да свого́ ча́су. Сей страшни́й усёму кателицькому во́инству геро́й-невміра́ка виклика́в на войну́ По́льского короля Жикгимо́нта III. Хоч би́ и одва́жився завзятий католик вийти проти завзятого протеста́нта, дак не здолів би скупити докупи надійне військо. Таке́ військо зьміг тоді́ ску́пити въ По́лщі тілько вслáвлений во́инськи и політи́шнім тала́нтом, та ще й заможніщий над короля́ коро́нний гетьма́н Станіслав Конецьпо́льський. Иде́ він проти Шве́да, бъе́цьця мов лев из ле́вом, и Швед, заченивши Ляха́, сам про́сить у ёго миру. Да́но Шве́дові мир и Конецьпольський, ошча́джуючи західні провинцій Речи Посполитои, що дозна́ли стаційнёи беди́ за сю войну́, розьмістив свое жовнірство на ле́жі в провиньціях східних, у так про́званій посьлі бу́нту Хме́левого Коза́цькій Украйині. Козаки́ ж, під шве́дзьку погибелну пана́м Ляха́м (як ча́яли) войну́ з Густавом Адольфом, заду́мали помститись над ними за Ведме́жі Лози, чи то за Кура́кове Озеро (звуть ёго́ и Куру́ковим). Побідитель протеста́нського ле́ва засту́кав бунтовників у Переяславі и, ма́ючи під своим сьтягом у шве́дзькому поході пома́лу частину лейстро́вого коза́цтва, зму́сив бунтовників до покóри. Постано́влено з ними так зва́ні Переяславські па́кти.

Козаки́ му́сили й заприсягну́ли верхово́дів бу́нту повидава́ти, морські човни́ (щоб не дрочили Турка) попалити, усіх, що встьряли в коза́цтво зверх рее́стру, пороспускати, а на тих реестровиках, що били на бунтовників укупі ж жовнірами, не мститись навіть и примовка́ми, и все 'це, як сказано в доку́меньті, dla wiecney pamięci do Metryki и до Xiąg Kijowskich wwiedziono być ma.

Доку́мент сей, під назвою Pacta Stanislawa Koniecpolskiego z Kozakami Zaporozkiemi, знайшо́в Куліш и хвалився на́ходкою своéю Костома́рову. Вони́ с Костомаровим зімува́ли въ Москві 1876—7 ро́ку, працювали щодьня в Главному Архи́ві Министерства Иностранних Дѣл и ча́сто обідали вку́пі у свого давнёго приятеля Н. Я. Мака́рова, вечорі́ ж мало не всі корота́ли в Костома́рова. Тоді́ са́ме печа́тав Куліш тре́йтій том своéи „Исторіи Возсоедине́нія Руси" и перви́й том „Матеріяловъ для Исторіи Возсоединенія Руси"; у сих же то материялах напечатав Куліш и „Договоръ Конецпольскаго съ Козаками въ іюнѣ 1630 года".

Спра́ва, як ба́чимо, ясна: не Конецьпо́льського поду́жали в „Переяславщину" Козаки́, а Конецьпольський подужав Козаків.

Спогляньмо ж тепе́реньки, як іий, сю справу, перебре́хано не тілько в Шевче́нка (ёму́, яко чоловіку темному да й друко́ваному впе́рве 1840 року, сам Бог правди в сёму случаі, та перебре́хано й у само́го Костома́рова, та ще коли́? посьля́ ви́ходу в сьвіт „Матеріяловъ для Исторіи Возсоединенія Руси", да не тілько в первому виданьні Богдана Хмельницкаго", а й у другому, в тре́йтёму й у четвертому.

Начитавшися Лжеконіського, Шевче́нко малює стихами „пога́ного Конецьпольського" поду́жаним,—а „панків Ляшків"—лежа́чими по́котом („Тара́сова Ніч"), а Костомара й собі, як у пе́рвих виданьня́х знакоми́того тво́ру свого, так и в оста́ньнёму побідителями побідителя Густавового Адо́льфового; а про те, що Куліш опублику́вав таки́й доку́мент, що вже зась брехáти бре́хане вку́пі с коза́цькими літописьцями та кобзарями, про те не сказа́в ні півсло́ва, и під ёго вслáвленим имъя́м у всіх ёго вида́ньях чита́ють и до́сі до́брі лю́де такі бре́хні, як церква за Порогами в шіснацьцятому столітьті, да така́ у́нія, яку виду-

али ченьці, а не така́, яку́ знаходимо в Relacyjach Nunciuszów postolskich, ви́даних давно́ вже в Пари́жі. Остерега́н ёго́ мій зко́ документуючи від неренеча́туваньня того, що здава́лось оли́сь дола́дьнім. Ні! дорожчі ёму були́ гро́ші за нові видальня́ ез переміни... Хиба́ ж се не бешче́сно? Рятуйте, лю́де до́брі, и о́зум и совісьть! Рятуйте Небре́ху від шкодли́вих бре́хень, хто ́гре в Бо́га пра́вди!

20.—Та ж таки́ XXVII строфа́ да́лій:

Князів, царів премудрих сла́вив,
Русь под козащину поставив,
Всіх до единости горну́в.

Простоволо́сі лю́де с коро́тким ро́зумом, сто́ючи навкругі́ престо́ла царя́ Микола́я, зробили мого́ тезка́ Панька́ творцем Кирило-Меѳодіівського брацтва в 1847 ро́ці, тоді як він був ёго противником. Ідучи за границю через Ки́їв, допи́тувавсь він про е брацтво в Білозерського й Костомарова: бо Ма́ркович Она- ас признавсь ёму, що́ вони́ ко́нили и які персьні поробили собі з ітерами К. М. (Кири́ло й Меѳо́дій), вони́ ж запевни́ли ёго́, що ста́в бра́цький, премудрий тьвір Васили́в Білозерського, спали́ли и персьні повкида́ли в Дьніпро. Живе́ собі Куліш из Білозер- ьким у Варша́ві, по доро́зі в науко́ву Славя́нщину, кори́стую- ись прихи́лносьтю до них вели́кого эруди́та славянського, Алек- андра Мацѣёвського, а як вони́ тоді́ взяли́сь цупко за науку, хто схотів би се зна́ти, бачитиме в их виписка́х из усяких книг, що позичав им из книготеки своє́й Мацѣёвський. А тим ча́сом Ки́овський при́ятель Костомарова, Михайло Юзефо́вич прихо́дить уночі до ёго, будить ёго́ й ка́же: Дава́йте мені пе́рстень брацький и всі папе́рі про бра́цтво. Зараз увійдуть сюди́ жанда́рми. Царські шпіки довідались про все. Костома́ров уволи́в во́лю одставного майора, инспектора училищ у Ки́евському о́крузі, и ввісні ёму не снилось, що сей майор простуе до чину „дѣйстви- тельнаго тайнаго совѣтника"... Тілько, ще віддав ёму все па́губне, ввіхо́дять жандарми. „Не беспоко́йтесь, господа́ (рече́ нові́й Иуда): все, что́ вамъ здѣсь ну́жно, у меня въ карманѣ".

Тим ча́сом у Варша́ві дієцьця и́нша трагикомі́чня сцена. Паске́вич Эрива́нський бесідуе з Варшавським журналі́стом Павлі́щевим про сьвій рі́дний край. Люби́в гу́торити про ёго Микола́ів свѣтлѣйшій князь, а підлиза Павлі́щев умів ёму ро- сказа́ти де́-чого бага́цько, та й гово́рить: „Ваша свѣтлость! позвольте вам представить архималоросса. Сама́ фамилія его, Ку- лишъ, говоритъ за него́, что это хахолъ неподдѣльный"... А тут са́ме подають землякові Паньковому, графу Эриванскому, князю Варшавскому, депе́шу від ёго импера́торськаго величества... Хо- рошъ твой архималороссъ, хахолъ неподдѣльный (ка́же Паскевич). На, прочитай!... Арестовать его сію минуту и отправить въ Петербургъ".

Рече и бысть. Приходять уночі до Кулеша й Білозе́рського жанда́рми и знаходять Уставъ Кирилло-Меѳодіевського общества, пи́саний руко́ю Білозерського. Забіра́ють и наши виписки́ нау́кови и всі и́нші папері. Не сто́ить оповіданьня мого ні граф Орло́в, ні генерал Ду́бельт, . : . . . . . . Скажу тілько, що як випускали Кулеша́ с Третьяго Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, дак Білозерській позабі- рав свои виписки́, а Кулеше́ви зробились ёго папе́ри такими гид- ки́ми посьлі . . . . . . допросу, що він поки́нув усе—ніби на суд потомству, що дивуватимецьця де́спотам, як вони́ сьлі- пнуть и глухнуть перед неповинним пра́ведником!

От же тира́нство над моим тезко́м у Петербурсі знайшло́ собі дурну́ рівню й на дру́гому конці сьвіту, в тому городі, що по́сьлі Ки́ева й Москви́ був коли́сь тре́йтєю головою Руси (чита́й охо́чий у моій поэмі пі́сьню I, строфу́). У строфі ж XXII Небре́ха не даре́мно про ёго пи́ше, що він—

Князів, царів премудрих сла́вив,
Русь над коза́щину поста́вив,
Всіх до еди́ности горну́в.

Чита́й охо́чий „Хуторну́ Поэзію", що надрукува́в Куліш у Львові. Там досталось на оріхи . . . . , а Екатери́ну Другу, яко царицю премудру він прославляв по за- слузі. Як ж ёго́ подя́кували львівські письмаки́? Так як и ті,

) втюрили булй в нéкло! Щó тíлько туні их піра змогли вй-
ґдрувати, все воні друкувáли в своїх мизéрних часописях. А
Кліш читáв и сумувáв про их серьця запéклі. Не все ж він и
ітáв: бо до ёго приносили поштарі такі часóписі, що він и
ззви их не знав. От він усé те й покйнув у Львові нероспе-
таним, так сáмо, як на хуторі Карповську „Защиту Богдáна
мелнйцького". Но то часописі, да й листй нероспечáтані é в
о на хýторі, а колй з незнатьтй роспечáтані, дак нечйтані.
ились Ильвівці на ёго нé за однйх премýдрих царів, а й за
гелйт", що дйвляцьця на нові двéрі, та й за йнше такé. И
міх и гóре! вйробили собі злидéньні Русинй такý цензýру,
о в их не знайшóв би Куліш плáтьнёго корректора, колйб схо-
в у Львóві напечатати мою поэму. Кудй тобі! Хотів був нечá-
ати в Рýській землі „Позйчену Кóбзу",—и тогó террóр грома-
янський не дозвóлив единому ёгó приятелеві: мýсив печáтати в
Женéві. Там колись Кальвйн дьві годйні палйв на костьрі жи-
óго Социна, а тепéр так сáмо палйли б Ильвівці могó тезкá
Кулеша, та не даé Бог жáбі хвостá.

Чомý ж Ильнівська цензýра не далá Кулешéві друковáти
„Позичену Кóбзу"? Томý, що він и тýтеньки—

Всіх до единости горнýв.

Нехáй охóчий прочитáе въ „Позйченій Кóбзі" два вступóві
слóві: однó до Старорýських Народовикiв, а дрýге до Німців. За-
вáдили воні Львівським цензорáм так, як олія блощйцям... Та
цур им! нехáй собі цéнзорствують. Magna est veritas et praevalebit.

21.—П. I, стр. XXIX.

Булá вонá колись едина,
Булá „сьвятá" единствомъ Русь,
Дá з нéи стáла Украйина,
Як пан Ляхóм перевернýвсь.

Не одьні Новорýси величáють свою зéмлю „сьвятóю Рýсьсю".
Ся нáзва родйлась там, „откýду пошлá есть земля Рýськая",
сей повáжний титýл ще й козакй, потомкй Варягорýські, голý-

били в своїх Боянóвських думах. У нáших невóлницьких пла-
чáх кобзарі сьпівáли:

Вйзволь, Бóже, бідного невóлника
На сьвяторýський бéріг....

22.—У тій же такй XXIX-й строфі:

Да з нéі стáла Украйина...

Украйиною звалась у дáвні дáвна Волйнська Землй, яко
земля вóлнон вóли, землй кочувнйцька, не култýрьня,—так сáмо,
як у Москóвськон Рýси звались Укрáйнами незахйщені від сте-
повóн дйчи окрáйини цáрства, и звали их од слóва пóле, поль-
скйми Украйнами,—не пóльскими, а *польскúми* (слóво псал-
тйрне),—звали польскйми Укрáйнами Москóвського Государства,
се есть полёвими, степовйми, неосáдженими, чи то мáло ще
осáдженими.

Як окултýрено Волйнь, зéмлю кочовóн вóлници, любон
тілько заволóці да причéпі, тоді Украйиною стала звáтись Кйев-
щина, дармá що се був осерéдок найдавніщих займанщйн, зáй-
мин, зáймищ и тягнýв сей осерéдок до Киéва по старій пáмяти
про чáси дотатарські, про ті чáси, як ще не народились миоло-
гичні Кйй, Щек и Хорйв,—тягнýв до Кйева, до сіéн мáтери
Рýських городів, зьвідкілй „пошла есть Рýская Землй": на-
впосьлі ж стáли звáти украйинами всі пустóпашні, або крáйні
зéмлі. От про сі ж то зéмлі співáе стародáвня пісьня:

Ой по гóрах, по долйнах,
По козáцьких украйнах,

и такі займищá, такі узграниччй Поляки звáли по своёму кре-
сами (kresy), взóром тогó, як есьть и в брилі kresy.

Якже по Татáрському лихолітьті окультýрено сяк так и
Кйівщину, що стала вже крéсами Волйни, тоді стáли іиі звати
Городовóю Украйиною, абó прóсто Городáми, відміняючи від
украйин не-городовйх, що звались и в нас, як у Московщині,
полями, се есьть по-Польській kresami. Сі поля звáлись у нас и
дйкими полями (огýлом и на старйх географичніх картáх Дике

Поле, по-Польській Dzikie Pole, се есьть безлюдними пустошами, кочовищами.

В одьній старосьвіцькій пісьні брат заволока питáе в сестрй, що вйманено або вхóплено з городів, як звáно з городами й сéла:

Сéстро, моя сéстро,
Сестро Украйинко!
Чй привйкла, сéстро,
На Вкрайині жйти?

А жйти в дйкому пóлі булó тяжко серед бесхлібъя й безьвідьдя; тим відкáзуе:

Ой хоч не привйкла,
Мушу привикáти,
Коли породйла
Без дóленьки мáти.

Чáсом же й крáй гýсто заселений бувáв не до вподобі безрідному бурлáці: ёмý присьпівувано:

Ой гултáю, гýлтáю,
Чого в тéбе спитáю:
Нá що мене сватаеш,
Колй хáти не мáеш?

Такóму безхáтникові сйзий орёл, степовйй птах на ёго питаньня, що ёго в сьвіті робйти? видказував:

Ох, и ти не знáеш,
Ох и я не знаю...
Покидáй сю зéмлю,
Де рóду не мáеш,
Та йдй на Вкрайину,
Там знáйдеш родйну,
Там знáйдеш родйну —
Любую дівчйну.

Оттакими-то Адáмами та Евами и заселялись дикі поля пополам з бідóю. Котóрий крáй був с сáмого краю землй, осáдженои

гýсто, той и звавсь Украйиною, и така Вкрайина приставáла до Московськои й Польскои земли, то віднадáла: ій нічого булó втрáчувати. Про Швідчину сьпівáють у нас, що зрáди Петро велйкий опáсував не від тіéи землй, що звáлась городами (бо пéвен був у Мазéпі), а від землй украйинськои:

Востóчний царь Украйинцям
Не доймáе віри:
Посилáе Галичйна,
Щоб не булó зьміни:
Ийди, ийди, Галичйна,
Тóю сторонóю,
А я пойду из Москвóю
Сьлідóм за тобóю.

Украйина булá не одна, як бáчим, и в козаків: бо сьпівáли в нас издавнá:

Ой по гóрах, по долйнах,
По козáцких украйинах.

Посóвувалась вонá далій и далій од Городів, чи Городовои Украйини з утекачáми, що цурáлись културніх порядків укýпі з будниками, могйлниками й чабанáми, що селйлись не хатами, а холівáми да такими, як у Січі холівáми. Отó ж, як задýмали Мазепиньці вйрватись испід Москóвщини, дак найдалша від осерéдка Старои Руси украйина и була первим гніздом задýманого бýнту; тим у сучáсьній пісьні Востóчний Царь и посилае Голицина перш усёго проти сих зрадників „украйинців“. Які люде втекáли за Пороги с пóльских украйин-кресів, ми дóбре знáемо. Були вонй ворогй не королй з ёго королятами-панáми, а всіх урядників и всіх замóжних людей, що мýсили в Хмелнйщину гóлови й бороди голйти, пристаючй до хмелничан, як пйше Самовйдець, прибавляючи: „Так учинйв собі дийвол сьміх из людéй статéчних“. Войнá, прóзвана Руйною, була не „за віру, честь и свобóду“, як вйдумали свого чáсу історики-невігласи, а за право гайдамакувати всюди, де постáв сякйй чи такий порядок прáвний. Почитателям култýри не годйцьця пишатись руйну-

вьше ійи́ всю́ди, поча́вши від Межигорського Спаса та й до Єрша́вського костёла, від пусто́шеньня Моско́вщини в Самозванщину й Сагайдащину та й до випа́люваньня всёго пи́саного й друко́ваного по всіх Староруських города́х. Що́ ж до сло́ва Українна, сла́вленого в нас необа́чно и віршами й про́зою, дак на́ сьвята́ и люба нам так, як рідний край, як рідна ха́та, тай ті, отечества ж Украйи́нського, як и мо́ви Украйи́нськои, ніколи й було́. Оте́чество на́ше—дре́вня Русь Киевська, родоначальниця Руси Моско́вськои, так як староруська мо́ва родонача́льниця мови й письме́нности—спе́ршу По́льськои, а потім и Московськои.

Заходи́вшись коло виясьнюваньня своеи поэми, годи́цьця мні, Небре́сі, перестерегти́ людей не тямущих, що́ „сьвята́“ єдиністю своёю Русь взъіхала на Украйи́ну через те тілько, що її пани́-Русь поперевертались Ляха́ми си́лою многовіко́вои политики Ри́мськои в По́льші.

23.—П. І, строфа XXIX ж таки́.

Ехи́дно й під Москву́ втека́в.

Царськи́м посла́м до Богда́на Хмелни́цького всю́ди й міщане и мужики́, ба й самі́ козаки́; ті „стате́чні лю́де“, що, по самовидцю, пристава́ли в козаки́ „задьля позбутьтя побо́ів, налогів и кормів незвича́йних“, мовля́ли пла́чучи: „Коли́ б дав Бог, щоб нас або́ восто́чний царь, або́ коро́ль, або́ хто-не́будь, взяв у міцні́ ру́ки“!...

От яка́ була́ коза́цька де́ржава! Люде, прида́влені (мовляв самови́дець) шарпани́ною добр у тих, що були́ на преложе́нстьві старшинува́ли), на́віть стате́чні ра́йці, бурми́стри, купці́, з великои беди́, голи́лись по коза́цькій мо́ді и пристава́ли до козацького ві́йська... Такі люде щи́рим се́рцем прихиля́лись до восточного царя́“, а на́тто на́ші Черьні́говці да Сіверя́не, що тілько с 1634 ро́ку почали́ зва́тись королівськими підда́ними, тілько ще 13 год помина́ли на ектеніях короля́ католи́ка *)

*) И до́сі в нас ла́юцьця словом *кателик*. От и в Котьляре́вського Плидо́на не знайшла́ гі́ршои ла́йки вра́дникові Ене́еві, як „невірний жидій, кателик“.

Владисла́ва Жигимо́нтовича замісь „благочести́війшого, самодержавні́йшого (се есьть не підвла́днёго ні па́пі, ні пана́м-короля́там, макгнатам) вели́кого государя́ Михайла Өедоровича... Такі, кажу́, лю́де щи́рим се́рцем прихиля́лись и горну́лись до восто́чного царя́. Коза́цькі ж верхово́ди (найбілш из баніто́ванои шляхти, страте́ньців да с тих, що зра́дили короля́ и Річ Посполи́ту, вбачаючи перева́гу козакотата́рськои си́ли над па́нською), сі не люби́ли круто́го Моско́вського режи́му так са́мо, як и все Ру́сько-Литво-По́льське па́нство й шляхе́цтво. Вони́ йшли під Моско́вську проте́кцію вте́ком, аби́ перебу́ти свою́ лиху́ годи́ну між ха́пом з одного́ бо́ку и короле́м з дру́гого (бо ко́лесо форту́ни поверну́лось навпаки́ коза́цтва) и, в лиці́ свои́х верхово́дів, козак спра́вді таки́ „ехи́дно під Москву́ втека́е“, як се незаба́ром и ви́явилсь у Вихо́вщину.

24.—П. І, стр. XXX.

Там ви́думавши догово́ри
(С царе́м восто́чним утіка́ч!)

Що договору с царськи́ми боярами р. Б. 1654 не було́ в козаків, про се охо́чий чита́й у закінчаньні тре́йтёго тому Кулеше́вого тво́ру „Отпаденіе Малороссіи отъ Польши“, дарма́ що козаки XVII віку товкли́ про ёго так са́мо, як и козакома́ни XIX-го.

25.—П. І, стр. XXXI.

У двох вони́ нас роспина́ли,
Вдвох сироти́ну докона́ли,
З вовчи́цею голо́дний во́вк.

Пъяни́й кобза́рь Тара́с, бъючи́сь ло́бом об знану в Петербу́рьсі „ске́лю“, сьпіва́в про двох вели́ких творьців на́шои щча́сної показа́цькои будущини́, про Петра́ Пе́рвого и Екатери́ну Втору́ю:

Се той Пе́рвий, що роспина́в
На́шу Украйи́ну,

А Втора́я доконàла
Вдову сиротйну...
Катй, катй, людоїди! и т. д.

Як пишла́ царйця Катерйна Велйка цяцько́ваною кгале́рою Дьніпру, дак малю́сінька б то дівчинка, на рука́х у ма́тери, каза́ла пучечкою на ця́цьку, и за се зробйлась непро́щчено і́шною поме́ршею душе́ю. У пъяно́го кобзаря́ вона́ говорить:

Чи я зна́ла, ще сповйта,
Що тáя царйця—
Лютий во́рог Украйини,
Голо́дна вовчйця!

26.—П. I, стр. XXXIII.

Що единйтись нам—дурнйця.

Юзефо́вичова ка́верза нако́їла тако́го лйха, що Русинйнити, сі недоля́шки й ві́рою та й само́ю мо́вою, вйставили в броді Староруського князя Ле́ва Данйловича сьтяг розъединення Руси, осьвятйвши ёго́ фанатичнёю тара́совщиною. Мля́ві озумом у розлу́ці з на́шою Старо́ю (Кйевською) и Ново́ю (Московською) Руссю, не вдужають вонй по́ратись коло істо́рии самостійно, и переверза́ють на всі ладй костома́рщину. В имъя́ естате́чнён, попезуйиченои народо́вости свое́и збива́ють вонй с интелйгу й на́шу моло́діж. Достаючй бо до́ма цензу́рного душ-ánства, кйдаецьця вона́ на отру́ену харч у сусід... Оце́ ж підпанена сьліпо́ю політикою цензу́ра так са́мо розьділя́е на́шу Русь на ся́, як розьділя́ла ійй колйсь церко́вна унія вку́пи с полонізаціею.

27.—П. I, стр. XXXV.

Що не спита́вшись наїжджа́ють,
Оста́ньній упокі́й хапа́ють,
Як в наших пращурів Орда́.

Е новору́ська посло́вица: „Не во́ время гость хуже Тата́рина". Се пра́вда. Тата́рина мо́жна було́ позбутись мушке́томъ, лу́ком, ша́блею; а що робйти з мора́льнім одоро́блом? Наі́де несподівано, и кйдай свой розго́рнуті книжкй, роспо́чаті руко́писі, заду́мані стихо́творі. Тим-то Пушкин блага́в Господа Бо́га спаса́ти ёго́—

Отъ усыпителя глупца,
Отъ пробудителя нахала.

28.—П. I, стр. XLI.

Кгазе́тчиками, друкарями,
А в спра́вах судовйх кручка́ми
Переверну́лись Гаццуки,
Ті що коза́цтву допека́ли,
Як на Вкрайині рандува́ли
Всі мйта, про́мита, шинкй.

Від одного́ тако́го пото́мка Украйинських Шейло́ків остерега́в мого тезка́ пра́ведний йнок наукн, Осип, а пона́ській Иськó, Бодя́нський, автор „Наських Украйинських Казо́к Запоро́зьця Иська́ Матерйнки: „Се Жидо́к підлйза (мовля́в не раз Иськó Матерйнка). Нена́виден він був мені ще й студентом, як лестйвся до ме́не по моїй професу́рі. Бережйсь, па́не брате: він пoти лашчитимецьця до те́бе, по́кіль засу́не свою загребу́щу в твою кеше́ню. И справдилося ві́ще слово нашого пра́ведного йнока. Так гарно Моско́вський Шейлок обідра́в могó тезка, як мужики землякй тепе́р облу́плюють у ёго в лева́ді липй *), кохав и догляда́в их деся́тки ро́ків. Літера́тор позва́в літера́тора в окру́жний суд. Тезко мій погордува́в явйтись перед судьді, знавши, що нічйм вонй не лу́ччі від Московського Шейло́ка и „по неявкѣ" заплатйв стілько, скілько той налічйв на ёго; а налічйв на ёго літера́тор Іу́да не трйцьцять сьрібляників, а тйсячу и дьвісьті.

29.—П. I, стр. XLIII.

Почё́зли й че́сьні лиходіи,
Що хва́ляцьця сьвятйм добро́м.
Що, мов о півночі злодіи,
Рошша́рпали наслі́дьній дом, —

*) Повидимому, въ этомъ мѣстѣ авторомъ пропущены слова: „а він".—*Ред.*

Що матерúзною дiлились:
Бо тúхi сéстьрi опизнúлись
Дохóдити свогó судóм.

. . . .

30.—П. I, стр. XLIV.

И мýдьрi сýдьдi, що закóну
Держяцьця, мов кожуха вош,
Що злодiяцi оборóну
Придýмують над всiх сьвятош.

Був у Борзьнi такúй судьдя, на прiзвище Сьвятоша (nomina sunt odiosa). Мáла тодi Гáнна Барьвiнок за воротьми в сéбе парк, обнéсений навкруги оградою. У тому пáрку пáслись удéнь iйú кóнi. Ключ од паркóвих ворiт був у кучера. Огрáди нiгде не порýшено. Найлуччого конí вúведено серед бiлого дьня, и близькi сусiде бáчили, як тим конем iхав хтось у Борзну, та дýмали, що се пáнi послáла поденщика на пóшту. Судьдя Сьвятоша роспочав сьвiй Саломóновський суд питаньнем: „Ви 'винувáтите сёгó чоловiка в уголóвному преступленiи“? та й оправдúв злóдiя.

31.—П. I, стр. XLV.

И Каинú, що пляму носять
Клятьбú сьвятóи на чолi,
У тi вiкú нас перенóсять,
Як жер брат брáта на землi...

. . . .

Истóрики первобутьнёи культýри оповiдують про 'днóго дикáрського царкá, що вiтьтяв у живóго брáта рýку, жжáрив тут же на жарý та й изьзiв перед очима в ёго. Такóго вже нема в нас „на слáвнiй Украйинi“, хоч ми нiкóли не забýдем, як у самóму сéрьцi Сьвяторуськои Землú, в Кúевщинi, князь Рюрикович осьлiпúв князя Рюриковича. От же й я, Небрéха, бáчив на свой óчi такóго брáта, що iв не жáривши на огнi, сестринé

сéрце. Знав я осóбисто й товстéлезного пáна Лýсту, що позивáвсь ис сестрóю зá матерúзну и, пройгрáвши в сýдi спрáву, мстивсь нá сиротúнi по дикáрськiй. Що дьнí встáвши зза обiда й закурúвши люльку, гукнé бувáло: „Хлóпцi! а ведiт' сюдú суцiгу“!... Хлопцi, замiсь вестú суцiгу, неслú вдвох кулí солóми, так нáче ведýть когó пiд рýки. „Кладiт' суцiгу“! Кладýть. „А всипте ж ий ис сóтьню малахаiв“! Хлóпцi витягáють изза пóяса по малахаю, alias по карбачý, alias по нагаю, alias по канчуку, alias по батогý, та й бъють солóмъяного кулí, пóкiль бiдоляха розьвíжецьця на перевеслi та вiзмецьця солóмою. А Лýста приговóрюе: „А що, суцiго? смашнi мой нагаи? Знай, як позивáтись из брáтом, и таке инше.

Мiз сими двомá тúпами козако-украинщини, насьлiдуванои од найдикших, мóже, Варягiв, булá ще и óсь якá суспiлносьть, на доказ правдúвости старосьвiцькои пiсьни:

Ой ви, Запорóзьцi, ой ви, молодúi!
Повдавáлись 'дúн у 'днóго, як братú рiднúi.

Назьбiрáв колись брат-сестроiд якúхся шпаргáлiв, служачи десь у Черьнiговi. Рóдич ёгó пише до éго с Петербурга: „Дай Костомáрову переглéдiти твiй архúвець. Не бýде в ёмý, як бáчив я в тéбе на хýторi бiлш пiвпýда вагú. Я й заплачý пóштi. Мóже, Костомáра що й зьлiпить из ёге, а в тéбе сi мúшачi недóiдки“. А сестроiд вiдписáв рóдичовi кóротко й ясно: „Нехáй попéреду Костомáров пришлé менi тúсячу карбóваньцiв“.

Як раз так изробúв и Лýста, живучú не в Черьнiговщинi, а в Полтáвщинi и не знáвши про сестроiдову вiдповiдь.

„Исторiя Руссовъ“, пiд назвою Лiтóпись Конiського, дóвго булá мiж нáшими письмакáми такóю скарбiвнею рiдной бувалщини, як опiсьлí зробилась Кулешóва „Лѣтопись Самовидца“. Сам Кулiш, ище бýвши гимназúстом и служúвши, при лихiй годинi, в канцелярiи Нiженського лицéя, переписáв iйú директоровi лицея Эккеблáдовi. Зрóбившись пóтiм учúтелем двох синiв у пана Ильляшéнка в Переяславщинi, чув од ёго, що автокграф сiéи лiтóписi вiн бáчив у свогó рóдича Лýста, а Лýсьтi ся дивовúжа перейшлá вiд ёгó рóдичiв по мáтерi, Конiських. Стáлася

к ся розмова за обідом по присло́въю: „про во́вка помо́вка“. Цось під рундуко́м загуркоти́ло. Позирну́в пан Ильляше́нко в ікно́: „Сёго́дьні (ка́же) ми бу́дем без обі́ду: Лу́ста приі́хав“... Спра́вді двое гайдукі́в почали́ вива́лювати з укла́дистои брички страше́нну ту́шу. Наси́лу ви́валили. Ввіхо́дить у столо́ву таке́ диво́вище, що вже тепе́р и не поба́чиш на Вкраі́ні,—забу́ток тих ве́летьнів-людоі́див, що проковтну́ли Полщу та й закуси́ли безоборо́нними землякáми. Пи́кою й пу́зом було́ воно́ схо́же на сестроі́да, тíлько був у́двое завтовшки́. Ду́маю, що над обома́ сими бессе́рдими чи запсклосе́рдими пога́ньцями справди́лась иро́нія Новору́ськои пісьні наро́дьнёи:

Хорошо́ тому на свѣтѣ жить,
У кого нѣтъ стыда въ глаза́хъ,
Нѣтъ стыда въ глазахъ, ни совѣсти,
Нѣтъ у мо́лодца заботушки,
Въ ретиво́м сердцѣ зазнобушки.

Під Лу́сту за столом підставлено два дзи́глики; він гу́пнув на их так, що все здвигну́лось, и загукав, мов у заі́здному дворі: „А що́ в вас е́ обі́дати?... Ге! борщ и ка́ша! та ще й дьві ка́ші! пшоня́на до борщу́, греча́на до ма́сла... Ні, хло́пче, не хапа́йсь прийма́ти, постав их перед номно́ю обі́дьві“. И по сій мо́ві поча́в собі виколу́плювати пшоня́ну ка́шу з го́рщика, пригово́рюючи: „Пшоня́на до борщу́, греча́на до ма́сла“, аж по́ки вишкрябав до дна... „Ні, ні, хло́пче! не прийма́й геть борщу́!“ гука́в сопучи́, и сим ро́бом, як мовля́в той Крило́в,

И щи и ка́шу, все прі́ѣлъ.

Совус, печеня́, десе́рт—все втону́ло в Лу́стиному че́реві, на́че в того́ знано́го на Воли́ни прожо́ри Дани́лка, що потіша́в ним госте́й своих Косьтянти́н-Васи́ль, князь Остро́зький,—того́ Дани́лка, що зьзіда́в за обідом ціле теля́, випивав с це́бер окови́ти-горілки и не був ніко́ли ні сит, ні пъян.

Мовча́в сопучи́ пан Лу́ста, по́кіль жер, пля́мкаючи покаба́нячи, а як по́дано ёму́ люльку з довгеле́зним чубуко́м, тоді поча́в хвали́тись Літо́письсю Коні́ського. Засі́ло в памяті в Кулеша

те, що він каза́в про Коні́ського й ёго́ автокгра́ф да тоді ще ёму́ було́ не до автокгра́фів. Як же ви́бивсь из літопи́сних бре́хень земля́цьких и зъясува́в Самовидцем сьві́т людям, седя́чим у тьмі, взяла́ ёго́ охо́та заі́хати мимо́іздом до Лу́сти. Заі́хав. Про́сить показа́ти Літо́пись Коні́ського. „На́що ж іи́й показувати? (відказуе брат соло́мъяной сестри́). Коли́ б хто схотів іи́й в ме́не купи́ти да покла́в перед номно́ю гото́ві гро́ші, дак мо́жна б и показа́ти“.—„А скілько ж би ви схотіли гро́шей за сей автокгра́ф?“—„Ти́сячу карбо́ваньців“ (ля́пнув Лу́ста, наче змо́вивсь из сестроі́дом, що годи́вся б ёму́ и побрати́ми). Почу́вши се, Куліш собі ду́мае; „Ми й до́сі не дозна́лись, хто скомпонува́в тенденційно сю химе́рну Историю Ру́ссов, та й вупини́лись на до́мисьлі, що не́ю хотів піддури́ти царицю Катерину Вели́ку так зва́ний малороссі́йський депутат Поле́тика. А що́, як не́ю підхо́див під не́и сам Коні́ський, рівняючи іи́й до со́ньця в іи́й пере́іздах по Империі“? От и ка́же, підхо́дючи шту́чно під Лу́сту: „Ти́сячу не ти́сячу, а пятсо́т рублів уторгува́ли б ви, коли́б яки́й музе́й упевни́вся, що руко́пись ва́шу писа́в свое́ю руко́ю архиепи́скоп Гео́ргий Коні́ський“.—„Як же б то він упевни́вся“?—„Ось як. Перед вами седи́ть таки́й, що вміе роби́ти fac simile з усякои руко́писі, а й на́тто старосьві́цькои. Ся нау́ка зве́цьця палеокгра́фія. Я вчивсь іи́й у сла́вного палеокгра́фа, акаде́мика Бере́дникова Якова Ива́новича“.—„До́бре (заговори́в тоді Коні́ського пото́мок таки́м лагідним го́лосом, як відка́зуе бувало королівським посла́м Хміль Хмельни́цький). Не то fac simile, да хоч и всю іи́й спи́суйте собі. От на сёму столі й перепи́суйте від коньця́ до коньця́. Хліба-со́ли, хвали́ти Го́спода милосердного, ви в Лу́сти не переісте́. Тíлько пе́рше, ніж я положу́ перед ва́ми Літо́пись Коні́ського, ви положи́те перед номно́ю пятсот карбо́ваньців. Як прода́м у музе́й за ти́сячу, я вам сі пятсо́т гото́в и верну́ти. Я чоловік богобоязли́вий: що продаю за ти́сячу, за те не схо́чу півтори ти́сячи взя́ти“.

Куліш издвигнув тоді плечи́ма, та й поки́нув богобоязли́вого чоловíка мовчки.

32.—П. I, стр. XLVII.

Що „вік учивсь, дурним умер“.

Народьня гутірка: „Вік живи, вік учись, а дурнем умри“. Нагадує вона Сократа, що мовляв: „Я тілько те знаю, що нічого не знаю“.

33.—П. I, стр. XLVIII.

Бо хтось між тих ересіиархів,
Новои віри патриярхив
Таке по сьвіту роспустив,
Що ніби Бог ис предку-віка,
Як не создав ще чоловіка,
Про его пекло вже зробив.

В эпоху настаньня церковнои униі новою вірою звали все, що пійшло від Ангеляка Викнефа, Чеха Гуса и Німця Лютера и его сектантами. Шоти чи Скотти сектанти нововірьці переважили релігийним фанатизмом не то католиків из их Лойолою, та й найзавзятших нововірьців, таких, як той Калвин, що спалив свого ж таки товариша-нововірьця на малому вогні за незгідне з ним розумініне суемудрого питаньня; як доводився Син Божий Богові Оцєві и Сьвятому Духові?... Бокль ув „Историі Цивилизаціи Англии“ пише навпростець, що нововірьці Шоти; Шкоти, чи Скоти, свою паству зробили безумною, малюючи перед ний темним розумом Бога не добродієм, а безошчадним тираном-харцизякою. Вони бо (рече) вчили, що всіх людей, опріч малои хиба частини, засуджено на віковічне бідуваньне ще за их живота, а дикими картинами пекла сі побожні фанатики заткнули за нояс усіх инквизиторів и тих навіть папських угодників, що питали в папи: „Що нам робити з албикгойцями? Город их маемо тепер у своій силі й волі, да в городі багацько таких людей не знають ні сном, ні духом про ересь? Боимось, щоб из еретиками не згубити с сьвіту й вірних чад единои собрнои й апостольскои церкви“? А папа непанепогрішимо відказав им: „Не бійтесь нічого, вигублюйте всіх до ноги, а хто

помре без вини, того небесний Отець наш знатиме, як награди́ти вічним блаженством за коротку муку від меча й огня“... Оце ж у „деяких ересіиархів, новои віри патрийархів“ Господь Бог такими муками втішаецьця й пишаецьця: по их бо науці ще й не було на сьвіті ні единои людини, а пекло й невгавуща геенна вже була в Господа Бога готова. Заздалегідь (мовляли сі архипопи й крутопопи) вільний свій час потратив Бог на те, щоб упорядкувати як найлучче се місце вічних мук, так щоб уже воно знало, що чинити, скоро зъявицьця на землі чоловік, образ и подобие свого сотворителя. (Читай охочий у Бокля по Бестужевському перекладу „Историі Цивилизаціи в Англіи“, бочки листків 295—358 другого тому, або хоч один бочок 327; в аглицькому оригиналі читай охочий V главу другого тому).

34.—П. I, стр. L.

Бажаючи и нам добра,
Що здобулись, свободи, воли.

Розумініне вольнёи воли, чи слободи (свободи) було в нас нетямне ще й тоді як наші Руські, полякуваті, и Польські, щиропольські пани осаджували скрізь по козацьких и некозацьких украйинах, по так званих у Volumina Legum пустинях „волі“ и „слободи“. Самою назвою таких осад—*воля*, чи все одно слобода (се есьть не підлеглосьть тому, чия по королівській граматі земля) надили вони до себе всякий люд извітти, де він мусив комусь и чомусь підлягати, відбучу відбувати, або чинш платити. Здавалось нашим предкам, так мужикам, як и панам, що найвищче благо на землі в тому, що Запорозька пісьня зве „на серденьку своя воля“. Воно ж бо так и есьть, да тілько щоб усяке серденько було доведене до вмілости користуватись волею, не шкоджуючи нікому, а черес те й самому собі,—се есть, щоб людина вміла орудувати мечем обоюду-гострим и палицею об двох коньцях,—тим мечем и тією палицею, що звемо воля, слобода, непідлеглісьть. Як же се орудувати? а так, щоб у молитві не лукавнуючи промовляти: „Сердце чисто созижди во мнѣ, Боже, и дух прав обнови во утробѣ моей“...

Хто мáе Сьвятé Письмó не перед очи́ма ті́лько, а в рóзумі й сéрьці, той знáе, що довелó Жидовý, люд спрáвді вибраний, люд над усі богонáтхнені люди, що их довелó до тяжкои невóли по чужи́х зéмлях и до впослíджепьня у всіх язи́ків? Те самé, що запротóрувало нас у Татáрську й Турéцьку невóлю, те, що поробило нáших Рýських князів и панів Ляхáми и Недоля́шками, а в нáших осадників пусти́нь-украйн козацьких и некозáцьких одьнялó „зéмлю, текущý молоком и мéдом",—те, що нáшу еди́ну, сьвятý еди́ностью Русь роздéрло на шматки́ між Ляхóм и Німцем, те, що по сім бóці славýтниці Дніпрá довелó нас до Шведчини, а по тíм—до Коліівщини. Не рóзум, честь и совісьть упосьлíдили нас, стáрших на сьвятíй Рýсі братів, а те, що наші мéнші, та розумніщі від нас брати́ Новорýсси звуть у нарóдьній пісьні—

Прыткость, бойкость молодецкая
И хмели́нушка кабацкая.

За ту приткость, бойкость молодецкую и хмели́нушку кабáцкую, під усякими іи́й прóявами, вихвáлюе нас підсьліпуватий Костомáра и пьяни́й, як тéмна ніч, Шевчéнко; вихвáлюе за нéи нас чужозéмня підступна прéсса, и нéвно вихвáлювала б ище и більш, колúб ми як-нéбудь вернýлись до козащини й гайдамащини під новóю гýнею, під новóю нáзвою козáцькои вóли. Прославля́ють герóів тіéи спасéнпои б то вóли й Новорýські недóумки по кгазéтах, журналах, книжках укýпі з нéуками,—так сáмо, як прославляв наш балакýчий причéпа Ворóніжець из нáшим геніяльним, да полуписьменним Черкáсцем. Да шкодá нам добувáти якúм би ні булó рóбом Костомáровськои й Тарáсовськои вóли по сусíдзькому, по ворóжому пíдшепту. Идейáл справдéшнéи, нехимéрнои вóли мýсить зрости́ в нас рáзом из наукою самозпатьтя,—мýсить зрости́ на рíдному пóлі, за дóглядом непозичéного Старорýського й Новорýського рóзуму, рóзуму двох Рýсей, Малóи, да стáршои віком, и Вели́кои, да нарóджепои недáвно, сьогó пáгоньця з нáшого ж такú кóреня. Про се догáдувавсь и́ноді пóтверезу й козакомáн Кобзáрь: бо в „дрýжнéму по-

слáньні до мéртвих и живи́х и ненарóжденних Землякíв" ось щó пробóвкнув:

Немá на сьвíті Украйи́ни,
Немá нам дрýгого Дьніпрá,
А ви претéся на чужи́ну
Шукáти дóброго добрá,
Добрá святóго, воли, вóли!
Несли́, несли́ ш чужóго нóля
И в Украйи́ну принесли́
Вели́ких сьлів вели́ку си́лу,
Та й більш нічóго...

35.—П. I, стр. L.

Як прéдки нáші панувáли,
Що рáтищем лани́ орáли.

Довліе й нам так панувать. Козаки́, Хмелничáне, вирíзуючи до ноги́, вирýбуючи в пень, добивáючи келепáми и лежáчих своих супроти́вників під нáзвою Ляхів (а врáжими Ляхáми булá в их и правослáвна шляхта), мовля́ли: „Як нáша земля шчи́стицьця, тоді вже бýдемо з упокóем *панувáти*". Допевня́ючись вóли, допевня́лись вони́ панувáньня. Сам Шевчéнко, Бояп, соловéй нóвого времени по стихотвóрному кгéнію своиму́, збрéханого Тарáса Тряси́ла свогó величае пáном:

Вже не трі дьні, не трі нóчі
Бьéцьця пан Тряси́ло;

а до козáцькои черьни промовля́е отáманськими вустáми:

Оттáк, діти! дóбре, діти!
Бýдемо панáми.

Козáцький же панегíрник, Костомáра, у своій „Руи́ні" прописуе, що знáчні козаки́ спрáвді запанувáли, тíлько як? Год через пятнáцьцять по Хмелни́щині робили вони́ своими крепакáми „стари́нних козаків", тих сами́х потýжників свогó бýнту, що бувáло Хміль Хмельни́цький гукáе до них: „Гей, козаки́, діти, дрýзі, небожáта"! И мýсимо признатись, що пани́, ті що их лáяло

козáцтво пашíйниками, Ляхами и гукáло: „Гей вúріжмо врáжих Ляхів, гей що до однóго"! Не самí ті панú, що дорекали им козакú, як Адáмові Киселéві: „Твоя Рýська кісьть оброслá Польським мя́сом", да й родовúті Ляхú не налягали так на своúх мужиків-хліборóбів, як налягáли козакú запанівши. Петро Скáркга, iезуúт-речнúк, докоря́в бувало Варшавське вельможне панство тим, що мужикú роблять за них усячину, тілько не мóляцьця за панів у костéлі. От же про козаків, що поробились панáми, дойшóв до нас перéказ, що за них мýсили мужикú и Бóгу молúтись. Козáк запанівши, гукав свойму крепакові, повалúвшись на пуховики-перúни: „Хлóпче! перехристú менé"...

Настáвник велúкого князя Литóвського, Сигизмýнда-Августа, Михалó Литвин, сурóво пúше про Литворýську шля́хту, що вонá прокúнувшись урáньці, гукáла с постели: „Вина! вина"! да й ёгó землякú-панú не глумувáли так у роскóшах своúх, як нáші козакú, поробúвшись панáми. Читáй охóчий у Костомáриній „Руúні" донóс царéві від Стародýбського полкóвника Рóславця, и не дивýйся, що Костомáра, перепечáтуючи такі докýменти, козакомáнствуе по-Тарáсівські так, що Небрéха, як и сам ёгó тезкó, повертае „Тарáсівство да Костомарство в бешчéсьні брéхні". (Розгорнú охóчий мою, Небрешину, поэму на дóписці до пісьни I, до строфи XXVII).

36.—П. I, стр. LI.

За те, що из людéй дер лúки,
Не вдéржав булавú й Юрáсь.

Козáцькі вáтаги чеплялись до Юрася Хмелничéнка, Богдáнового сúна, пóти, пóкіль він, архимандритýючи, а пóтім потурнакýючи, прощúндрив бáтьківські кривáві скарбú та з бідú почáв дéрти шкýру ж живúх Жидів ба й Жидівóк, вимагáючи грóші та й знов грóші на піддержку свогó потурнáцького гетьманувáньня під султáнським-титýлом Сармáцького князя. Був се справді такúй герóй, як Шевчéнків идейáл Галайдá, що промовля́в до своéи кохáнки (а над нéи, мовля́в,

Кращчоп немáе,
Ні на нéбі, ні за нéбом,
Ні за сúнім мóрем).

От щó він промовля́в до нéи козакýючи:

Зáвтра вночі у Чигрúні
Сьвя́чений достану...
Дáсьть він мені сьрібло-злóто,
Дасьть він мені слáву.
Одягнý тебé, обýю,
Посаджу, мов пáву,
На дзиглику, як гетьманшу, и т. д.

От якúм рóбом недóлюдок Юрáсь Хмелéнко пóти здобувáе кривáве сьрібло-злóто и разбишáцьку слáву про своúх коханóк, нóкіль пустúв у грядýщі вікú прислóвъе: „За Хмелнúцького Юрáся пустá стáла Украйúна, звелáся"... Опáсуючись тоді й за влáсні шкýрі, козакú-гайдамаки оступúлись гéть, а Султáн прислáв ёмý шовкóву петéльку.

37.—П. I, строфа LI ж такú.

Колú два кáжуть пъя́ний, гóді...

Е и нас прислóвъе: „Колú два кáжуть пъяний, дак лягáй спáти".

38.—П. I, стр. LIV—LV.

Хто схотів би знати, як мій тезкó здобýвся на такý теозóфию, нехáй увáжить, як перевернули шúло на мúло протестанські архипóпи да й нáші таки крутопóпи, що про пéкло й рай оповідують хибá трóхи не так правдúво, як старá Дубúниха. Я ж, Небрéха, опріч Бóкля (дописка до пісьни I, строфú XLVIII), вкажý им и на Бáйронів стихóтьвір: The Prayer of Nature, щоб не закрутúлось так у кóго в голові, як у могó тезкá Панькá.

39.—Пісьня II, строфа II.

Чи бута-товмача́, ярйзу,
Що чужозе́мні мо́ви знав.

Сло́во *бут* синóнім слóва *товкмáч*, або́ товмáч. Остров на Дніпрі Бýцький (Бýтовський) звавсь и Товмакінкою чи Токмаківським. Ярйзою у козаків звáвся військовий глашáтай, окличник, чи то б то геро́льд, перемо́вник, парламéнтор, або те, що в Турéщині звéцьця *кавáс*. У кобзáрській дýмі про Кішку Самійла сьпівáють:

Тілько Ляхá-потурнакá не рубáйте
Міждо військом дьля порйдку
За ярйзу військового зоставляйте.

У давній Московській поліції земські яриги чи ярйжки, як сáмо, як у Турéщині й дóсі кавáси, носили ярко фарбóвану одіж и при церемо́ніях ийшли попереду з лопáтою й метлóю *), прочищáючи дорóгу, або́ й хапáючи невпокійнихъ людéй під сторо́жу. У Запоро́зьців такий ярйза (нéвно те ж сáме, що й ярига), чоловйга ярий, сердйтий, по прізвищу рóдич нáшого Старорýського яр-тýра Всеволо́да,—такий, кажý, ярйза військо́вий у запоро́зьців бувáв звичáйно чужозéмець и пройдйсьвіт.

Смакýючи в 'цёму дорогóму знайдоро́жчих улáмку нáшои рідної Илійади, що їй въ очевидячки погубили паліяки-козаки, и спогадáвши, що их дйкше нат татáро-турéцьке пустóшеньне городів Старорýських и пáнських зáмків **) их люта ненáвисьть

*) Кавáс, уоруженний по самі зуби, мáе въ рукáх не метлу а здигáн. От и в тій же таки думи сьпівáють:

То Лях-потурнàк чогось догадàв,
Сам на чердàк виступàв,
Турéцьким білим завивалом махàв.
Раз, то мовить по-кгрéцькій (мові),
А вдруге по-турéцькій.

**) Як увійшо́в Магамет IV у Подо́льский Кàмъянець, дак перьвим éго веліньнем було́—приставити сторо́жу до всіх архивів.

до всяких письмéн, чи то Рýських, чи то Польських, чи то Жидівських и до всяких друків—не то повибивáли с кобзáрських голів такі рапсóди, як дума про Кішку Самійла, да ще позатирáли сьлідй „соловъїв“ и старóго й підстáрого времени, віщих Боянів,—годицьця нам удáрити чолóм перед Клязе́мськими та Московськими Рýсичами, що хоч не хýтко, да вйрятували такй наш Старорýський край и спід Монго́льськои, и спід Козако-Татáрськои, и спід Ляхо-Рймськои дйчи (Ляхо-Рймська дйча ніби-то просьвічена „прегордою Латйною“, булá найдйкша в своймý атавйзьмі й нáшій рідній Старорущчині найшкодлйвша, як се вбачаемо й до́сі на кривомóвности прози й стихá в рідьній нам, та попсóваній Галичині и на їйй анти-Рýських тенденціях у їйй пре́сьсі). А вдáрити такйм чолóм, як нáше, бýде нам и чесьть и подóба тілько тоді, як при сёмý чоломí помянемó sine ira et studio найбільших подвйжників духо́вної Рýськои и государственнои свобóди,—помянемó преслáвними, найславнішими их пóдвигами... Духо́внои Рýськои свобóди не подýжае ніяке дéспоцтво, нічие́ й ніяке вáрварство, нічий и ніякий атавйзм. Се ж бо й é наýка, широко розумóвана, та всёгосьвітьня владйчиця й пáні, що пройнялá нас нáскрізь, организувáлась у нáше дýманьне, а ся спасéнна наýка зрослá й воплотйлась у нáшому рóзумі за підмóгою тих шкіл, що панасáджували сі подвйжники,—хто б воні ні булй, чи самі царі, чи царські рáдьні пані, чи их прибічники и такі, як Долгоруко велйкий у Петрá Велйкого вимагáлники.

У Могилянських нáших шкóлах, нáгоньцях-вовчкáх чужоядной полщйзни да мéртвои схолáстики, придáвлено духа Старорýськои народо́вости нáшои, якá б вона ні була до нáпаду латинизо́ваной полщйзни на нáшу рущчинý. И тоді ж то, як придавйв нам дýха прослáвлений учéними Петро Могила, нáша старода́вня рущчинá, рідна полумнойчнёму тепер ужé Боянові, „соловъéві старóго времени“, осіла вниз из верховітьтя Старорýського мйру, сказáти йнше—верховітьтє нáше помéрзло й повсихáло від Пóльсколатйнського хо́лоду, від схолáстико-Рймського элемéнту. Паний й князі нáші переставали бýти спрáжнёю Рýсьсю ще й тоді, як не перестáвали молйтись ув одьній цéркві

з нарóдьнім нáтовпом: бо вже мóвою, звичáем и нарóдьнёю вподóбою, без воротьтя́ назáд, поля́чились, „вирубáли Ляхóм“, як мовля́ла геть опісьля́ вже нарóдьня пісьня *); а споляченнй и зьезуйченнй Волóх Петрó Моги́ла усьвятив се поля́ченьне псевдоправославною, по польскій, тимчасóвою нау́кою. И тоді ж то нáша Старорушчинá, та що іи́й й тепéренькі ще не ви́розуміли гарáзд ні козакомáни з одного бóку, ні ляхомáни з дру́гого, так сáмо, як и москвомáни с трéйтёго, а западомáни ш четвертого,—тоді ж то, кажу́, нáша рідна, прáведно нарóдьня Рушчинá повимірáла вку́пі з неписьмéнними поэтами нáшого рідного, мáтериного слóва и дивились на іи́й вимірáньне високовчéні Могиля́не байду́жно... Так би ми почéзли до 'стáнку без увáги на нáше зникáньне віт так звáних сьвіти́л тогочасóвих. Но... о! се вели́ке й спасéнне. Но... нáші рідьні брати́ Кляземські й Москóвські Ру́сичи, покидáючи мéртве мерьци́м, домудровáлись до такóи прóсьвіти, що спору́дили анти́пода Могиля́нськои Духóвнои Акадéмии — Московський Императорський Университéт, а той, ди́шучи прáвим ду́хом Ви́клефа, Гу́сса, Лютера, оплодотвори́в наш неплідний ужé рóзум, и ми сяк так, за их підпомóгою й осьвітою, вроди́ли університéт Хáрковський. Московщина далá Старій Рушчині зáхист од Монгóльскои дичи, Харківщина—од Поляколати́нськои. Старá Русь, не дознáвши пáпських мук за віру, обнялась и в Москві и в Хáркові з братáми Новору́сами. От коли́ тільки, не пéрше, доду́мались нáші втекачі и там и ту́теньки до своéи Староруськои побоя́нщини й покобзáрщини. Рóку Бóжого 1819, тоді, як народи́вс на сьвіт мій тезкó Куліш (не здиву́йте за сю спóминку, панове козакомáни, та й и́нші мáни), у Хáркові князь Цéртелев напечатав пéрвий з деся́ток улáмків Иліади й Одиссéи Староруськои, забу́тои вже в простолюдьді, що гордувáли ним козакй-панй, карáбкаючись на Московські високóсти так сáмо, як их нобилитóвані прéдки карáбкались на високóсьті Пóльські. Через шісь рóків Михáйло Максимóвич, перепечá-

*) Ой пъе Сáва и гуляе,
Ляхóм вирубáе.

тавши Цéртелева и де в чому́, я́ко невіглас, попрáвивши, добáвив до ёгó зьбірничка ще зо́ дьві (неапокрифóваних) ду́ми. Малéсенька кринйчинка занéдбаного письмéнними людьми́ нáшими сьпіву Староруського ледь-нéледь задзюркотіла байду́жним проміж письмéнниками бурчáчком; от же він бурчáв собі прорóчо, и прорóчо вразйв сéрце двом таки́м, що на роду́ им було́ напи́сано розворуши́ти й так и сяк гáспуче багатьтс в Староруському рóзумі й серьці. Максимóвичів зьбірник 1827 рóку заговори́в принадьніщ усякого віршувáньня й прóзи до Костомáрова в Хáркові; далéко повніщий Максимóвичів зьбірник 1834 рóку промóвив так сáмо до Кулешá в гóроді Игоря Сьвятослáвича, де пéвно жив и сьпівав про ёгó бессмéртний творéць „Слова о Полку́ Игореві“.

Про факт одушевлéньня Старорушчиною пісеньнёю згáдуе Куліш у свои́х споминкáх про Костомарова („Новь“ 1885 рóку), и на ёго про сю річ оповіданьня подиви́вс, як теля́ на нові двéрі, який ся Слу́чéвський, Сьліпчéвський, чи Глупчéвський,— не памятáю дóбре; як звуть па прізвище придурку́ватого писаки *).

На остáнок Лукашевич Платóн р. Б. 1836, через сімнаць-цять років посьлі князя Цертелева появи́в на сьвіт великои вагй кобзáрську ду́му про Кішку Самійла. Не згадуючи ту́теньки про інших подви́жників нáшои Старорушчини, бъю пéрвий чолóм у зéмлю перед нáшими братáми Новору́сичами, достóйно звáних Вели́кою Ру́сьсю пéред нами, Ру́сьсю Малóю. Бъю чолóм за той захи́ст, що вони́ зроби́ли въ сéбе й у нас нау́ці, та й за саме росповсюдненьне нау́ки по стари́х и по нови́х Руських займищáх. Без них би ми пропáли, як ті Обри, що зроби́лись у нас прислóвъемъ.

40.—П. II, стр. III.

Стойть в Турéцькім каюці.

Перевóзьні човни́ на Босфóрі звуцьця й тепéренькі по турецькій *каюк.* У кобзáрській ду́мі про Кішку Самійла співáють:

*) Читáй охочий у кгазéті „Новое Время“, 1885 рóку в фельетóні рецéнзію Кулешéвих „Воспоминаній“, напечáтаних в журнáлі „Новь“.

Тоді́ коза́ки у каюки́ скака́ли,
Ту́ю кгале́ру за малёвані о́блавки бра́ли,
Та на при́стань сьтяга́ли.

41.—II. II, стр. IX.

Удво́х? до й ба́ба Талала́йка
Од вас обо́х до нас прийшла́,
Що почала́ від Налива́йка
Верзти́ про мі́дного вола́?

Впова́ючи, що Тара́с, грома́дзьким при́судом, седи́ть собі на не́бі, Куліш написа́в до ёго віршо́ваний лист (віршо́ваний: бо про́за та́менькі не в мо́ді) та й напеча́тав у „Дзво́ні", під назвою: „До Тара́са на небеса́".

Про́ти Кулешо́вого насланьня́, прийшла́ відповідь ні́би з небе́с про ба́бу Талала́йку, а спра́вді, як опісьля́ ви́явилось, тілько с того́ сьвіту. Він же, ду́маючи, що Тара́с відгукну́всь до ёго з не́ба, взяв та й пропечатав оби́два ли́сти, сьвій и Тара́сів у Ха́рківському „Южному Кра́і" 1885 ро́ку.

Тара́с у свойму ві́дгуці с того́ сьвіту промо̀вчав, де він обертáецьця: бо пи́сарем у ёго, як тепе́ра зна́емо, був Мико́ла на тому́ сьвіті; сей же й за живота́ свого́ ще звик икгнорува́ти на́віть и такі доку́менти, як Переяславськи па́кта Конецьпо́льського (читáй охо́чий допи́ску до строфи́ XXVII в пісьні I сіе́и поэми); а воні́, сі па́кта, були́ зна́ні Костома́рі ще тоді, як він по́руч працювали в Петербу́рсі в Импера́торській Публичній Библиоте́ці в 1873—1874 ро́ці. Не любив ті́маха призна́ватись у своі́х помилка́х: ду́мав що так и полетить из землі на не́бо до Бо́га пра́вди, аж довело́сь тини́тись понад Сти́ксом у Батька Бре́хень. Це́ркву за Поро́гами збудува́в ище в XVI-му ві́ці, а дорогі́ джере́ла про унію, що надруко́вано в Пари́жі р. Б. 1864 двома́ тома́ми, під на́звою Relacye Nuncyuszów Apostolskich i innych Osób o Polsce od Roku 1548 do roku 1690, икгнорува́в до само́и смерти, дарма́ що Куліш покладáв их перед ним на столі, як він госьтював у ёго в Варша́ві,—та й ви́пустив четве́рте видáньне „Богдана Хмельницького" с тими́ ж бре́хнями, що понадруко́вував и в тре́йтёму.

Як я, Небре́ха, читáю Кулешів стихо́тьвір: „Наро́де бес путя́, беш че́сти и пова́ги", дак и думаю: „Як сёму́ наро́дові здобутись на честь и пова́гу, коли́ мені, Небре́сі, довелось написа́ти, що мій тезко́—

Усе́ друко́ване гульта́йство,
Тара́совство да Костома́рство,
В бешче́сьні бре́хні поверну́в!

Не то в літературьніх бре́хнях, та й в учи́нках своі́х бува́в Костома́ров бешче́стен. Гро́ші, зьбірані по Кулешо́вому почи́ну, через реда́кцію „Осно́ви", перейшли́ по дурно́му ро́зуму громадя́н, у ёго́ ру́ки, и він зроби́в из них, премію свого и́мени, ма́вши в ба́нку власного ка́піталу сто тисяч рублів. А що Куліш ба́чив ёго́ над Сти́ксом из важки́м гамано́м на ши́і, дак се малёвано з нату́ри. Мандрували воні́ вдвох по Іта́ліи и наймали по готелях удво́х оди́н ну́мер. Ура́нці, вмива́ючись, Костома́ров заки́да́е було́ з груде́й на спи́ну гаман из гроши́ма, що з ним на ши́і й спав. Ніко́ли гамана́ сёго́ не здийма́в умива́ючись ни ши́і. Куліш и питáе: Що се за моро́ка в вас на ши́і?—„Се червьі́ньці", відка́зуе. „Дак оце́ ви таку́ ваготу́ во́зите на собі в доро́зі"? Мовчи́ть на се пита́ньне „Мико́ла, коза́цького письме́нства школа"... Аж ось про́сить у Кулеша́: „Пози́чте мені гро́шей".—„А черві́ньці хиба́ не гро́ші".—„Черьвіньців не хочецьця тратити"... Куліш пози́чив и раз и вдруге и у тре́йте, так що Микола завинувативсь ёму́ аж дьвісьті и пядесят карбо́ваньців. Вернувшись у Петербург, не віддáе Костома́ров по́зички. Куліш пи́ше до ёго, що гро́ші сі ёму тя́жко потьрі́бні. Костома́ров відпи́суе: Нехáй вам заплатить за мене Кожáнчиков. Тоді́ вже Куліш накрути́в ёму цідýлу кру́то. Да причéпа наш ви́явив, що в ёго ро́дичів по ба́тьку нема́ присло́вья: „Сло́вом забъе́ш біль, ніж кия́кою", а заміс на́шого присло́въя воні́ говорять: „Брань на вороту́ не виснеть"). Оде́ржав Куліш по́зичку свою не ху́тко, и все таки́ не від Мико́ли са́мо́го, а від книгаря́ Кожа́нчикова.

Кулеше́ве листува́ньпе с Тара́сом, що поса́джено ёго за ко-ацьке гайдамацтво на небеса́х, було́ так любе козакома́пом, як лія блощи́цям... Го́голеве сло́во: „Тілько скажи́: там-то й там киве́ ду́рень,—за́раз хтось ви́скочить“. „Як сьміеш нас ганьбу-а́ти“? Се сло́во справди́лось на моиму́ тезку́. Ви́скочив такий роти ёго з Га́дяча. Сла́вен сей го́род тим, що руйнува́телі коро-івського за́мка Койдака́, Сули́миньці, та королівські бунтовники́, Іавлюківці, си́пали там вам; так са́мо, як за царя́ Петра́ Мазе́-инці, зра́дники Петро́ви, в Ки́еві. Инженірі царські обтина́ють уло́ ву́ші Мазе́пиньцям шпа́гами за их неслу́ханьпе. Так са́мо инили й королівські с Сули́миньцями та с Павлюківцями в Га́-ячі. Оце́ ж, ма́буть, якийся потомок без́ухих розбиша́к возрев-овав про их коза́цьку честь и сла́ву. З Га́дяча въ місяці цьвітьні 1885 ро́ку пу́щено до Кулеша́ безіменний заказний лист, и він, ко історик, хова́е сей лист у свои́х папе́рах. А щоб зна́ли й потомні шанува́телі пра́вди, що й у Кулеша булі́ такі глухі гаспеди́, як у псалми́ста (хто б ним ні був), що затика́ють у́ші, чу́ючи пра́вду, я Небреха Панько́, випрохав ув Оле́льковича Панька́ до́звіл надрукува́ти при моій поэмі пи́саний у Га́дячі гид, що и се друку́ю, копиру́ючи й дику правопись безіменное (sic!) карнаву́шенка.

Гей онуче! Гей, онуче
Баби Талалайкы!
Що, скажи, тебе доводе
До гризьні та лайкы?
Чи тебе убогий розумъ
Та гординя муче?
Чи бунтують давні мріи?
Признавайсь, онуче!
Чи то завысть невгамо́нна
До чужоі славы
Мне твое ехидне серце,
Мов шматокъ халяви?
Чи мора́льне давне пьянство,
Згу́бне та пекуче,
Вже тебе затуманыло?

Схаменись, онуче!
Та дорога, на котору
Ти отъ-се сягаешъ,
Загорожена для тебе,
Се ты до́бре знаешъ.
„Нашымъ-вашимъ—страхъ противне,
Як багно вонюче;
А вже жъ тутъ воно и пахне,
Выбачай, онуче!
Мыслышъ, в тебе муза хытра?
Ні! простоволо́са...
Пѣдкуряй кому ты зъ ней,
Хто не мае́ носа.
Зглянсь на вѣкъ твій, та покайся,
Діло неминуче:
Вже на божій ты доро́зі...
Гріхъ тобі, ону́че!
(Кгазе́та „Южний Край“, № 1421, 1885 ро́ку).

Чув я від Кулеша́, що й ві Льво́ві письмакй-козакома́ни досадували на ёго, чо́м у них не пита́ецьця, як ёму́ про що́ ду́-мати й писа́ти. Пока́зував мені й печа́тані в кгазе́тах стихо́-творі хрипли́вои Львівськои му́зи. Оце́ ж и відка́зуе тим капла-ву́хим віршома́зам Куліш у „Дзво́ні“, стихо́твором під на́звою „С ху́тора“.

Віта́ючи мого́ лю́бого тезка на ху́торі, як перечу́в через лю́де, що верну́вся бідола́ха с того́ сьвіту, роспи́тував я про вся́-чину... Хо́че він сам прописа́ти, що́ він там ба́чив, и неха́й ёму́ Госпо́дь присьвічуе своим ясни́м не́бом! Ато́ хвали́вся мені, що Мартиримъя́н (сьпіва́ю про ёго́ в дру́гій и в тре́йті пісьні у сій же такі моій Небре́шиній поэмі) знайшо́в у чорьтячій книготе́ці кни́жку тако́и на́зви: „П. А. Кулі́шу (а́втор-причепа, заволо́ка з Мордви́, не тя́мив, що по на́ській тре́ба було́ б написа́ти Куле-ше́ві: бо, хочби́ написав и Кулешу́, дак се був би genetivus од слова кулі́ш—стра́ва, не dativus од Кулі́ш—прі́звище). От же сей недорі́ка й написа́в: П. А. Кулішу́ Пи́сапка за Кра́шанку,

та й прислáв на ралéць бáтькові брéхень, запобегáючи в ёго лáски. Річ знáна, що між пекельнíми мýками, опрíч гарячúх сковорíд, казанів ис смоляни́м и сірчáним кипъячéм, é ще й брехлива книготéка; атó б изьвідкіля взяв Пýшкин сьвій вóсклик:

„Но вы, разрозвенные томы
Изъ библіотеки чертей!“

Тíлько ж бо чортя́ча лáска зьвісно якá. Бáтько всіх брéхень, багáтий на некéлне багáтьте, и чим багатий, тим и радий. Ще той Мордóвський заволóка пробуває на сёмý сьвіті, а дýшу ёгó—побáчить охóчий читáючи трéйтю пісьню—припекáе так, що й архипіп Кальви́н не припекáв так у Женéві тих попів, що знáли лýчче ёго, як довóдицьця Бóгові Син Бóжий и Дух Сьвятий.

42.—Пісьня II-ж такú, и строфá IX-ж таки.

„Ге! то живúм, збрехáвши, правди
Сорóмились ми вже сказáти.

Костомáров, критикýючи й гáнючи „Хуторну Поэзію“ чи то „Крáшанку“ Кулешóву (не памятáю дóбре), викидáв áвторові нá очі, що пýблика вже не схóче знáти такóго писáтеля, що спéршу вíрував у свою нéтямню лжý, а пóтім признáвсь у своїму нéтямі й недорóзумі. Вихóдить, що, вбрехáвшись через недóсьвід, мýсимо брехáти до скóну,—бýцім повáга наукóвого прокгрéсу міраецьця не рóзумом и дóброю сóвісьтю, а вíрою пýблики. Тим чáсом нáвіть неписьмéнна громáда остерегáе нас правдолю́бно прислóвъем: „Брехнéю сьвіт прíйдеш, та назáд не вéрнесься“... Костомáров що білш брехáв про козáцтво, то все трудьніщ булó ёмý вернýтись назáд. Мýсив пройдисьвіцтвувати и, радіючи вірі пýблики, знай побілшував той важкий гамáн, що висів у ёго на шúї и в Итáліі и над Сти́ксом. (Читáй охóчий ище й строфи XIV—XVI, п. II).

43.—П. II, ý тій же такú строфі.

Той сóром, брáте, з нами вмер.

„Мертвые срáма не и́мутъ“, мовля́ли нáші Старорýські предки, хрáбрые Рýсичі княженéцькі.

43.—П. II, стр. X.

Тут нам, мерьцям, однá й одрáда.

Як одрáдно мýсить бýти „помéршим дýшам“ вúявити свої таемни́ці и тим поскидáти с серьця важéньні каменю́ки,—про сей дóмисел читáй охóчий ув Америкáньця Готорна (Hauthorn) в ёгó прегáрьній пóвісьті „Червóна Літера“ (Red Letter).

44.—П. II, стр. XII.

Що хочби чáрочку малéньку
Горілки промочúти пéльку!

З вели́ким жалем оповідáв мені, Небрéсі, тезкó мій лю́бий про Тантáлови мýки Тарáсови. Скілько ж бо зміг, рятував ёгó від кишковóи геéнни,—и шáфером ёгó до сéбе закли́кав (на превели́кий жаль рóдичові „молодóи княгúни“, Ви́кторові Забíлі) и в чужí непитýщі, а вдовольня́ючі дýха зéмлі, мости́в ёмý грошúма дорóгу, и нáвіть на остáньці вже віку Тарáсового дарувáв ёмý одномý, без и́нших гостéй, свої працюви́ті вечорі в Петербýрсі, почи́туючи з ним то кобзáрські нáші дýми, то вéлико цінóваного в обóх их Пýшкина, etc, etc... Щó ж білш усёго не давáло Кулешéві рятувáти Шевченка с тіеи геéнни пъяни́цькоі? Перебивáли Кулешéві в ёгó спасéнному силкувáньні ті приятелі Тарáсови, що, мов кажанú проти сьвітла, летіли с тéмрявн своéи проти слáви вели́кого кобзаря́. Вонú потурáли всім ёгó дýрощам, усім ги́дощам(sic) ёгó, и, як шинкарí Жидú спóюють у селí замóжного хліборóба, так вонú спóювали в столúці вели́кого поэта. Про се, як и про и́нше такé багáцько дéчого мóжна б спогадáти, да не годúцьця Небрéсі ворушúти гидóту... „Небесá их одвéргли, щоб не затемнúти красú своéи (сказáв би про ёгó потурáлників Дант), не прийнялó úх и самé пéкло, гордýючи их нікчéмносьтю“.

Cacciarli i Ciel per non esser men belli,
Nè lo profondo inferno gli riceve,
Ch' alcuna gloria i rei avrebbe d'elli.

45.—П. II, стр. XIII.

Що па́хне любо горілка́ми,
Яки́х я й зро́ду не пива́в.

Сі вірші напи́сано на спо́мин, що покі́йничок Тара́с ду́же втіша́вся в ду́мі про Кга́нжу Андибе́ра слова́ми ду́ків-сьрібляників:

Ма́буть сей коза́к ніде́ не бува́в,
Добрих горіло́к не пива́в...

На оста́ньці свого́ ві́ку раз-по́раз про́сить було́ Кулеша́ почи́тувати ёму́ на́ші кобза́рські ду́ми (мов на відхо́ді души́). Слу́хае було́ Тара́с и не наслу́хаецьця соловъі́в старо́го на́шого вре́мени, так як, мо́же, сьпіве́ць Игорів слухав соловъя́ старо́го ві́шчого Боя́на... От же на́рівні з рідним эпосом свого́ вре́мени, ві́шчого Боя́на... розолюби́в Тара́с—неха́й у Бо́га царству́е—тілько Пу́шкина. Розолюби́в Тара́с—неха́й у Бо́га царству́е—тілько Пу́шкина. почи́туе було́ напа́мять грі́вши ду́ха свого́ ду́мами кобза́рськими, почи́туе було́ напа́мять Новору́ського Гоме́ра, Пи́ндара, Софо́кла, не зна́ючя, як и ціну́ ёму́ зложити за ёго́ пи́шне сло́во. Эге́! він бо й сам ви́ріс би таки́м поэтом, колй б дорослй ми, Староруси, до того, щоб тако́го поэта ви́кохати,—тим и розумів досто́инство Пу́шкина глибо́кого поэта ви́кохати,—тим и розумів досто́инство Пушкина гли-бене́ю ду́ха свого́. У цінува́пьню вели́кого Пу́шкина схо́дився Тара́с из мо́им тезко́м Панько́м так са́мо, як и в висо́кому цінува́ньню недо́гибків на́шого Староруського, побоя́новського эпоса... Но, зга́дуючи Тара́са, раз-пораз наткне́сься на ціни́шне по́руч из поэти́чнім. Так и при сій на́годі мушу занотува́ти правди́вому исто́рикові Киевськои Старору́шчини и Моско́вськои Новору́шчини оди́н факт.

Між перла́ми Пу́шкинського стиха́ зга́дував Тарас и промовля́в на па́мять частіш над усі и́нші стихо́тьвір про Мицке́вича, и се тим па́че заслуго́вуе нотаціи по́глядом на Шевче́нка и на риемо́вану вда́чу Новору́ськои пісьни, що сей стихо́тьвір про По́льского ба́рда написа́в Пу́шкин білим стихо́м. Бува́ло, як пема́ в ха́ті пе́чи, Шевче́нко заверши́ть свою Новору́ську декламацію так, як би заверши́в ійи́ в восто́рзі моска́ль-салда́т, моска́ль-ямщи́к, моска́ль-шинкарь—моско́вським во́скликом... Ка́жуть, бу́цім би то ла́ятись по моско́вській вивчивсь наш ме́нший

брат Нову́с у Монго́ла. Чо́м же ми, Старору́си, не вивчились? Хиба того́, що й у Тата́рське лихолі́тьте ма́ли вже позна́не на Кля́зьмі та на Москві „стыдѣніе къ снохам“, як писано лі́топись про те, „откуду пошла есть Руская Земля“?... Як би воно́ там ні було́, тілько вели́кий кобза́рь виявлював свои́ восто́рги над Пу́шкинським стихо́твором про Мицке́вича помоско́вській. Промовить було́ ввесь ёго́ напа́мять та й воскли́кне моско́вщиною: „Е... е... м...! стиха́-то не замѣ́тишь“. От воно́ Пушкинське пророкуваньне, що „Славянскіе ручьи́ сольются въ Русскомъ морѣ“. Кому́ б, як не Та́ра́сові на́мята́ти, що ко́ив из на́ми й Лях и Москаль? От же він, я́ко поэт невмі́ру́щий у дале́кій будущині, промовля́в пи́енею с свого́ тьріно́жника едине́ньне!

46.—П. II, стр. XIV.

„Тобі ще байдуже, Тара́се,
(Озвавсь Мико́ла). Ні! капшу́к
Важкий повісь на се́рце, ла́се
До зо́лота,—от му́ка з му́к!“

Чита́й охо́чий до́писку в п. II до строфи́ IX.

47.—П. II, стр. XVI.

Та й збагати́в двох ни́щих баб.

Про се, по́ки-що, скажу́ ти́лько: „Яки́й пи́шо́в, таку́ й сьтрів“. Бу́де про що поговори́ти исто́рикові талала́йства и літерату́рьнёго й громадя́нського.

48.—П. II, стр. XVIII.

Чотирі пе́рві стихи в строфі XVIII позичив я, Небреха, в того́, хто на тому сьвіті ба́чив ще більше див, ніж мій тезко́. Сьвято́ї па́мяти Котьляре́вський зазирну́в и в рай, не в одно́ пе́кло. Оце́ ж, навпаки́ пе́клові, змалював рай такенькі:

Ні хо́лодно було́, ні ду́шно,
А са́ме так, як в сірака́х,

II вéсело и так нескýшно,
На великóдних мов сьвяткáх.

49.—П. II, стр. XVIII-ж такú.

Та й гáтить в гáспедзьку матьню.

Матьня у нас у штáнях, а в Ляхів се слóво (matnia) знаіть вівковню и тенéта. Не знáю ж, чи Ляхú в нас позúчили раз ями й тенет, чи ми в Ляхів óбраз матьні шаровáрьнёи. гáцько Староруського слóва присвóила польщúзна, так сáмо шляхеччина Пóльська зажéрла багáцько нáшогоноважного и атéчного Староруського люду. Ще ж бо Ляхú вважáли рідну ою мову за „труднý", и писали докýменти й літóпись легкóю то про них латúньню, а ми вже давнó мáли в нетруднiй Рушиі своїй не то докýменти, прáво й літóписї, да й велúкій ос, як убачáемо по ёго „чернéчому недóгризку, так звáному Слову о Полкý Игореві". Нáші велкі князі знáли чужозéмні óвн, и вже дочкá Ярослáва Мýдрого булá Францýзькою королúою; а про те не кúдали ми рідного письмéнства аж пóти, пóки д наших дýків підлестúлась польщúзна двома уніями в 1569-му óці політикóвою, в 1696-му церкóвною. Нáшу прю за нарóдне арпинствó, як с Полякáми, так сáмо и з братáми Новорýсами оссýдить истóрия да літератýра, як обідьві перестáнуть бýти грашкою в політики й у козáщини.

50.—П. II, стр. XIX.

Щоб се козацтво недолýге.

Тýтенькі в слові „недолýге", як и в слóві „матьня" (доиска до строфú XVIII) ми знов стикáемось ис полщúзною. Пояки мовлять про недóумка (абó слабосúлка) niedołęga (у них ołęka, понáшому б то долýка, те ж саме що й тое, siła), тим áсом нáші дівчáта сьпівають:

Свáтав мене, мáтінко, й дрýгий
Та й той дрýгий недолýгий.

51.—П. II, стр. XXII.

На дýрьня дýрень там сідае
И дýрьня дýрнем поганяе".

По нарóдньёму пóгляду нáшему, чорьтяка—дýрень, и ёго чáсто розýмний чоловік обдýрюе. С сёгó вбачáв и мій тезкó сумýючи, що брехуни попадáюцьця чорьтяці в лабéти черес те. що дурніщі за ёго. И самý бо брехню звуть у нас дурнúцею, Самúй синóнім чорта—„куцáк" виявлюе народьню зневáгу до ёго „нечистои сúли". Чúста, се есть прáведна, сила даецьця від Бóга, тим и подýжуе чóрта, як прáвда Бóжа подýжуе чóртову брехню. Тим и жýрицьця мій тезко не того, що ёгó мýчитимуть, а того, що—навіки, мовляв, там пронадý, де на дýрьні дýрень іде, и дýрнем поганяе...

Не в хýторі, дак ув адý!

52.—II. II, стр. XXXIII.

О! лýчче б горілóк я зьрікся,
И рóмом пуншовúм не впúвся.

Не знав Микóла, що мýчитимецьця за брехні вкупі с Тарáсом, та й кепкувáв из ёго, як він сяде було на вéчорі в ёго óсторонь письменників та й попивáе не чай из рóмом, а ром иш чáем. Жартýючи, перерóблюе він булó пісьню про козакá Нечáя на пісьню про козакá Тарáса. Про Нечая сьпівано свого часу:

Козáк Нечáй, козáк Нечáй
На те не вважае,
Та с кумóю Хмелнúцькою
Мед-винó кружляе.

Микóла народирував сі стишки такéньки:

Козáк Тарáс, козáк Тарáс
Ні про що не дбае,
Седúть собі у кутóчку,
Ш чáем ром кружляе.

Від кружля́ньня ро́му перестерега́емо було́ біда́ху тим, що
одаемо́ до ча́ю невели́чку нусу́динку ро́му. Роска́зують и про
иктора Гюкго́, що він, в уте́ках од свого Napoléon le Petit,
вик пи́ти пунш таки́й, що налив язика́ Парижа́нам. Не впи-
а́вся ж стари́й Ви́ктор ніко́ли, а наш Тарас пив „до положеньня
нз“, як мовля́ли попи́ ш ченьця́ми. Отту́т же то во́рог ро́ду
юдзько́го й усіва́в ёму в го́лову ті бре́хні, чи все одно́ дур-
иці, що через них тільки за мали́м Бого́м не попавсь на тому́
ьвіті в лабе́ти брехуно́ві з брехунів, а по народьній нашій экзе-
е́тиці—ду́рневі з ду́рьнів. (Читай охочий дописку до строфі XXII
други́й же такі́ пісьні):

Раз уве́чорі зайшо́в Шевче́нко з мужикува́тим пъяни́цею
Аку́шкиним до Кулеша́. Тоді́ серед столи́чніх народолюбців на́-
них була́ так би сказа́ти мужикома́нська по́шесть, и бага́цько
урбо́ти вони́ терьпіли через не́и. По посло́виці „вбра́вшись між
воро́ни, кра́кай, як и о́ни“, му́сив и Куліш терьпіти сьтілько,
скілько в ёго само́го було́ тоді́ ще на язиці й під перо́м козако-
ма́нськои кри́вди. От и загуля́лись пъяні го́сьті в твере́зого
господарі́ аж геть. Поки́нули вони госпо́ду ёго́ тільки тоді́, як
нічого вже було́ налива́ти в чарки́. Куліш бо догада́всь підста́-
вити им поро́жні пляшки, и сим ро́бом зди́хав невпокійних ре-
презента́нтів брехли́вого всю́ди мужицтва. Засів тоді́ за вечірьню
свою́ переби́ту ёму́ пра́цю; аж опівночі—дзвіно́к, дру́гий, трей-
тій! Відо́мкнуто две́рі на схо́ди. По схо́дах Якушкин, из дво́рни-
ком удво́х; веде́ під руки Тара́са в ёго знанім кожусі й ша́пці
ку́чмі, а той удае́ с се́бе пъяни́цю-ба́бу, и ба́бським го́лосом
сьпіва́е:

> Не веді́ть же ви мене́,
> Я сама́ до до́му йду:
> Погуляла молода́
> На соло́дкому меду́...

Яку́шкин же блага́е Кулеша́ (по на́шому не вмів ніже):
„Ради Бога, дайте ему переночевать у себя! Не довезу до квар-
тиры: валится съ санокъ, ... оретъ во всю
глотку, грозитъ своимъ свячёнимъ . . . . бранитъ . . . на чемъ
свѣтъ стоитъ... Насъ посадятъ въ кутузку обоихъ“. Му́сив Ку-

ліш уступи́ти на́ ніч кабине́т невпокійному Фе́бовому сину́... Иде́ туди вра́ньці,—смо́род страше́нний. Госьтя иже нема́. Дьві поде́нщиці шарують поміст.

Ще гіршу гидо́ту оповідують про гостюва́ньне Тара́сове в Ки́еві у да́внёго това́риша по живо́писі.

53.—П. II, стр. XXXVII.

Сюди́ забра́всь Мартиримъян.

Невира́зне имъя́ Мартирмъя́нове спітка́в я Небре́ха тільки раз на віку́ в оповиданьні людзько́му про той сьвіт и про поме́рші ду́ші. Що̀ воно́ есьть, про се шкода́ в про́стих людей питати: вони́ бо, по́сьлі палюшои все пи́сане и друко́ване, зоста́лись ма́ло не німи́м, бессловесним язико́м на вели́кій пожари́ні. Все ж такі́ ви́дко, що ся традійня сьвята́ персо́на ма́е від Бо́га власьть прощча́ти й Каинський гріх, не так як у тих лютосе́рдих замо́рських архипо́пів (чита́й охо́чий дописку до строфи XLIII в пісьні перьвій), що не созда́вши Бог ище́ й чоловіка, вже наго́товив про ёго пекло. Вбача́емо се з оповіданьня старо́и Дуби́нихи (чита́й охо́чий передьне словце́ до дописо́к), а іи оповіда́ньня про той сьвіт пропеча́тав словесно Куліш у пе́рвому тому́ „Записокъ о Южной Руси“, 306 бічо́к листка́. При тій на́годі, як був Куліш у пе́клі, можна б ёму́ було багацько де про що довідатись у само́го Мартиримъя́на, дак чи там же було́ ёму́ до довідо́к, за чорьтя́чим гу́ком да ле́ментом бреха́к, що ними́ наби́то пе́кло на втіху ба́тькові бре́хень? Тепе́ренькі нсіе́п пра́вди довідаемось хиба́ на ло́ні в Абрага́ма, кого́ Бог приведе́ возьлягти та́меньки, вку́пі с тими́, що поприходять мовля́в од восто́к и за́пад.

54.—П. II, стр. XLIV.

> *Та ба й Москву́ не ве́льми шти́в,*
> *Що Хме́ля на́тто звеличча́ла,*
> *С Куту́зенком ёго́ зьрівняла,*
> *А Хмі̀ль у ша́ні у чорьтів.*

З на́диху Московського підли́зи Юзефо́вича, ... прибічники́, на вічну га́ньбу обо́м Ру́сям, Старій и Новій, написа́ли

зблотом на Хмелевому чéстені в Киеві: „Богдану Хмельницкому благодарная Россія“.

55.—П. II, стр. XLVII.

А ти на щó, ледáщо, вáжив,
Як Соловьівського зневáжив
Своим послáньнем докторця?

Соловъев так бессóромно зробúв своѓо підлúзу, Кáрпова, дóктором, що по Москві розійшóвсь каламбур нáшого земляка Максимóвича в лисьті до 'дного прия́теля: „У вас (речé) на Москвѣ рѣкѣ сладко стрекочущіе соловьи, даютъ докторскія степени карпушкамъ воронамъ“. Сей каламбу́р прописано мені на ху́тір. А про послáньне Кулешева до Кáрпова читáй охóчий дописку в строфі XIV до п. I. Корóтеньке булó послáньне: „Пушкинъ справедливо стыдился имени литератора. Удивля́юсь, что въ теченіе полустолѣтія послѣ Пушкина литературная наша братія не сдѣлала въ нравственности никакихъ успѣховъ“. Прáвда, тут же Куліш викидáе Кáрпові нá очі й лéдарство ѐгó.

56.—П. II, стр. XLVII.

Дармá що Гу́ню конокрáдом
(Ахилла й Гéктора) зробúв.

Соловьевъ так дóбре знав Пóльскую мову, тракту́ючи про Ляхів и Козаків у своій „Історіи Россіи“, що, прочитавши в історúчнёму джерелі про вéлетьня в козакувáньні й боротьбі с королівськими гетьманáми перейшов: „do Moskwy we trzysta koni“, напечáтав, що Гуня втік у Москву́ и „увелъ триста лошадей“.

Куліш, мій тезкó, спізнавсь ис сим велúким истóриком у С. Т. Аксáкова, найліберальнійшого чоловíка в Москві. Бувáв у ѐго, якó ліберал, и Соловьевъ, дармá, що Константинъ Аксаковъ объяви́в тоді ж такú печáтно гірку́ ѐму́ прáвду: „Соловьевъ—не исторія“. Сей неистóрик залюбки ніби слу́хав, як Панько,

мій тезкó, читáв Шевчéнкови твóрі „Кавкáз“ и такé инше:

. . . .

Уплилó пісьля тóго рóків из двáцьцять. Нé-истóрик Соловьевъ, видаючий що-рóку по тóму так звáнои „Исторіи Россіи“, регуля́рно, як машúна, зробився на обезьлюдьді Хомóю-дворнúчом. Побáчивши Кулешá в Главному Архивѣ (Министер.) Иностранныхъ Дѣлъ, благоволúв спитáти: „Чего вы здѣсь ищете“? и на ѐгó словá: „Ищу документовъ, относящихся къ эпохѣ Іова Борéцкаго“, відказáв: „Напрáсно бу́дете искать: я все исчерпалъ“. Однакжо тіеи ж такú зіми Куліш напечатав первий томъ „Матеріаловъ для Исторіи Возсоединенія Руси“ с такúми доку́ментами, що их Соловьевъ або не читав, або читав сьліпуючи. Се даé зрозуміти, як він оцінувáв и зробив конокрáдами героів боротьбú козаків с панáми на Стáрні ріці, тих, що рóбом Бáйди, князя Вишневецького, перейшли з Гу́нею (Ахиллом и Гектором козащини) на слу́жбу царю́ Москóвському. Напечáтавши вже свои Матеріяли, Кулíш пэнайшóв и той велúкои вагú доку́мент про Андрея Борóвського (Борецкаго?) й Петрá Могúлу, що вкрадено в ѐго в Кúеві вку́пі з иншими, остапок же перéслано incognito за політúшню прíрву Драгомáнову. (Читáй охóчий дóписку до XXII строфú в пісьні первій).

57.—II. II, у тій же такú XLVII строфі.

Чи Чернишевській, що Микóлу
Навчúв брехні зробúти шкóлу.

Спізнáлись ми с Костомáровим у Кúеві тоді ще, як він був там усім незнáний. Седів він у Юзефóвича ex officio, прибувши с Харкова, а я—гóстем. Зайшлá розмóва про нáші літóписі. Костомáров щось бóвкнув не до рéчи. Я відказáв ѐму́ тирáдою з якóнсь літóписи. Велúко се здивувáло Хáрківця, що в Кúеві он як пúлно читáють нáші літóписі. Вúйшли ми рáзом од Юзефóвича, и він прóсить мене до сéбе, щоб ищé ближче спізнáтись. Я знакóмлю ѐгó з антикварием и книгомáном Свидзинським, багáтим пáном, що жив собі самітникуючи и не жáлував грóшей на рукóписі й кнúги. Як зáслано Костомарова в Саратов, Свидзинський,

моéю порýкою, посилáе Костомáрову тюк за тюком, дарма що лав ёго козакоманію. И ёмý й Мцхáйлу Кграбóвському честь и лава за те, що Пóльський патриотúзм а ніжé неробúв их жиіми прóти Самарян, и навпакú. Се булú Ляхú ліберáли... От е, за підмóгою такóго ліберáла Свидзúнського (що спорýдив після в Варшáві библиотеку рóдичів своих, кграфів Красінських), йше Костомаров у Сарáтові своѓó „Богдана Хмельницького“ и рисилáе мені в Петербург, прóсючи редакгувати ійú, як сам іáтиму и напечáтати.

Може ж сёгó ніхто не знáе, що в библиотéці в Плетьнёва бвано магистéрську диссертарцію Костомáрова про церкóвну нію, а може и по сей час ховáють синú Плетьнёва. Кнúжку ю, печáтану в Харкові, всю почеркáв Плетнёв, и як настанóвено Кулешá лéктором Руськоі мóви для студéнтів инорóдців у етербýрському университéті, дав ёму про те, щоб ійú почúуючи, наставляти чужозéмців, як не годúцьця вислóвлюватись о рýській. Однó се скáже, як мýсив морóчитись мій тезкó в едакгуваньнем пресловýтого Костóмáровського „Богдана Хмельницького“. Аж ось приходить до ёго Чернишевський и подае идýлку Кулешеві від Костомарова: „Прошу вручить подателю аписки моéи рукóпись мою для напечатанія въ журналѣ“. Більше і слова ні тоді, ні навпóсьлі. Напечáтавши в журнáлі, дав Черниневській, яко мистéць революційного зáдуму, дав ходý козакоáнству Костомáрова, и почáв с того чáсу Микóла верстáти орогу, знáну в нас по девúзу: „Брехнéю сьвіт прійдеш, даназáд не вéрнесься“... Що ж ёгó так стусанувáто пхнýло в козáчі брéхні? Мóже, віп бідкавсь у Сарáтові грошúма? Ні! у ёго й тоді вже лежáло в бáнку сóрок тисяч карбóваньців за прóдаж батьківщини в Ворóніжчині.

Тут мýшу сказати, що Лях Кграбóвський и два Москалí, С. Т. Аксáков и П. А. Плетнёв самú догáдувались про Кулешéву нýжду и запомагали ёго пóзичками на ёго видапьня від 300 до тúсячи карбóванців, а Костóмарову не задовживсь Кулíш нікóли и однúм карбóванцем.

58.—П. II, у тій же таки XLVII строфі.

Ні Пúсарев, що дýрнем звав,
Та ще й ледащом, чоловіка,
Що був красá й шанóба віка
Мов соловéй-Боян сьпівáв.

До чóго довóдить брехлúву вдáчу соціáльний, як и всякій фанатизм, пóруч иш Чéрнишéвськім. Я, Небрéха, сам читáв у журнáлі за підписью Пúсарева, що Пýшкин був и дýрень и падьлюкя. Прáвду мовлúв Шекспúр, що хто стойть на слизькій високóсьті, той хапаецьца за всяку всячину, хоч бú якá вонá булá гидкá... Ну, котóрий же брехýн ледачійший, чи той, що брéше задьля політичнёи химéри, чи той, що вибріхуе червінці?

59.—П. II, стр. L.

Той Соловей розбойник слáвний
Брехýн, сказáти б так, держáвний,
Міністра кóжного тивýн.

У пандáн ясуваньню Константина Аксáкова, що „Соловьев не истóрик“, тезкó мій напечáтав у своймý „Дзвоні“ (бічóк 52) стихóтьвір „Книгогризові на той сьвіт“.

60.—П. II, стр. LVI.

Що дивувáвсь Багрянорóдний,
Як ті недóлюдки голóдьні
Идýть на ляму залюбкú.

Про сей первообраз нáших Запорóзьців, що повтекали од Катерúниного лúму (Оповіданьне Запорóзьця Коржá) читáй охóчий ув Эйперлúнгового Карамзина в томý І, на бочкý 79 и в дóписьці 307.

Оповідуе Запорóжець Корж, ще, як опанувáв Текéля Січ (1775 р.), дак Січовикú випрóшували в ёго дóзьвіл нúті в Тилигýл на лúму (на тягáньне рúби по воді лúмою, чи то бичевою), и сим рóбом багáцько их повтекáло піт Тýрка, по гірькій

нашії иронії: „Ще не велика штука Москаля обдурити. „Читай охочий „Устное Повѣствованіе Запорожца Никиты Коржа“. Видав ёго Екатеринославський архіепископ Гавріилъ, да сьвятицьця память ёго!

61.—П. II, стр. LIX.

Що в Москаля лічити вчився
Галок, що всипали хрести.

Сам Пушкин заприкмѣтив у преславній своїй поэмі, що Москву відзначують, між иншими прикметами,

. . . . . . львы на воротахъ
И стаи галокъ на крестахъ.

Не диво, що й якийся земляк наш, опинившись чогось у Москві, дивувавсь непомалу, як там галки вкривають усі церкви. Дивуєцьця собі, а служивий Москаль зараз и постеріг; що стеновик ловить у городі гави. Справді ж бо зъіхали низько наші земляки, що колись не вельми дивував их и Босфор и ёго Золотий Ріг, ані ввесь блискучий Царь-Город, як и их предка Олега, що прикував свого щита на славлених усюди ворітях... Постерігши менший брат ступанілого старшого, присіпавсь до ёго: „Какъ ты смѣешь считать казенныхъ галокъ? Сколько насчиталъ? признавайся“!—„Та всёго двацьцятеро й пятеро, господа служба“.—„Давай четвертак“! Земляк наш зараз и дав: бо, зьвісно, Москаль не сьвій брат; з Москалем хоч и дружи, да й то каменя за пазухою держи. Дав четвертака та й хвалицьця товаришові: „Ще невелика штука Москаля обдурити. Налічив білш. тьріцьцятёх, а не заплатив и по копійці за галку“.

62.—Пісьня III, строфа II.

И тілько мріє, ніби пляма
На каразії на сукні.

Сукно каразія тим тілько переважувало просту сіру сукнину, що було чорніще, або такий й чорне. Козаки звались у давню давнину сіромою, або, як вовки, сіромахами, тим що носили просте товсте сіре сукно. Король Степан Батура, спорудивши над Сеймом замок Батурин, приналжував до себе козацтво поставами каразін, склад сёго сукна держав про козаків у Львові.

63.—П. III, стр. III.

Все вниз та вниз, на дно катуши.

Катуша—те, що в давнёй Москві засьтінок, місце катуваньня, чи то мук. Узяти зрадника чи злодія *на муки*, чи в катушу все одно—до ката.

64.—П. III, стр. VIII.

В правиці недолимок ссяє.

Келеп и недолим, се чекан. Поважна персона не виходила з двору без недолимка, яко знаку старшинуваньня и готовои оборони в ті гайдамацькі часи, як брало гору право дужчого.

65.—П. III, стр. IX.

Хто ж у козацтво затесався,
У пекло сторчака летів.

Не диво, що так низько стояли колись наши верховоди, козаки. Роспочали вони Велику Руйну не то ще до Хмелинищини, тай до Косинщини—нападом на Межигорського Спаса и тираньнією над игуменом сёго манастиря. Ув Иова Борецького було тьрі дочки, и він их поробив черницями, а синів запровадив геть від козащини, що вже хвалилась при ёму, залякуючи королівського посла: „Перед козаками тремтить сьвіт увесь“, одного сина послав служить до царя московського, а другого—до потужного князя Радивила.

66.—П. III, стр. IX ж такй.

Бо хоч би й рак на дйво свйснув,
А судовйк усюди б тйснув:
Однá у них с казáцтвом путь.

Козаки вворýжились проти королівських alias пáнських урйдників та й заткнýли их своймн кривдами, зробйвши звéрхниками сýду на Вкрайні в полкáх (губерніях) полковників, а в сотьнях (повітах) сотників. Проти сóтника шкодá буле шукáти правди в полкóвника: бо до нас перéказом дойшóв такий Шемякинський присуд полкóвницький. Уподóбав собі пан полкóвник гай сотницький и даé за ёго сто рублів. Сотник не хоче й тйсячи за своюі бáтьківщину. Пан полковник вйрік ёмý резолюціо по минóсовськи: „Абó сто рублів, або сто киів“! и сóтницький гай изробйвся полкóвницьким.

Немá в нас дóказу чиéн-нéбудь крйвди над прислóвъе: „Сьвіт настáв, рак не свистáв“, абó: „Тоді се станецьця, як рак свйсне“... Тим и я, Небрéха, сим прислóвъем покрепйв у моій пóэмі нарóдьний пóгляд Украйинський, унасьлідуваний ш чáсів козакопáнськои боротьбй. Колй хто так, як Самовйдець, нарекáв на козáцтво за Хмелнйщини, дак самó козáцтво ще гірше нарекáло на своих Судовиків за Розумівщини. Вони бо переверн ýли кóлесо Фортýни-Фортунини *) так, що за Хмелнйцького зéмлі й жінкй Шляхéцькі стáли козáцькими, а за Розумовського пе то землі Козацькі, та й Козацьки жінкй робились (аби охóта) Шляхéцькими. Заслужили ж бо сёго Козаки: бо их повй, покорйстувавшись доволі их лýпами за ціле столітьте, яко своих *оброчників* (читай охочий страницї 186—294, або хоч одну страницю 288 в I томі „Матеріялів для Исторін Возсоединенія Руси“), під голоднéчу и всякі злйгодьні 60-х років XVII столітьтя, викидáли козáцтву нá очі в церкóвних словáх—казаньнíх таке: „... по незбóжнихъ папáх взялй (на Вкраіні) звéрхность: бровáрниці, пъяниці, костирóве, кáртниці, злодѣеве и разбойници и свинопасы, а меновите невостлóхи (невѣстюки—бабѣи?), которымъ иж ся такъ повелó, яко óной свиицѣ, межи кóпы влѣзши: же куды свиний хотѣла, туды копá летѣла; и взявши моцъ, не тóлько жидóвъ и панóвъ своихъ забивáли, алé и городóвъ ґвáлтом добувáючи и всюды огнéмъ пáлячи, людéй въ невинности забивáючи и въ невóлю видаючй, цéркве, олтарі Бóжіи пустошачи, сокраменты въ нѣвечъ подъ нóги помѣтáючи, тѣла святыхъ угóдниковъ Бóжихъ обдирáючи, людéй умéрлыхъ зъ гробóвъ выкидáючи, рéчи посвящóнные церковные въ пѣвецъ оборочáючи и пропивáючи, зъ ризъ и съ стихарóв церкóвныхъ саяны і фартухй жóнамъ и доркáмъ своимъ справовáли *), срѣбромъ церкóвнымъ шаблѣ, сагайдакй, шабелтáсы і пожвы собѣ оправовáли; братію свою дрáли, мýчили и забивáли, дѣвóкъ і младенцевъ мѣскихъ Татáромъ закóнѣ, за сагайдакй и шаблѣ продавáли и въ невóлю, въ осóбѣ самóго Христá, въ невинности, выдавáли; прйсяги по колко кратъ лáмлючи, Швéдовъ и Вéнгровъ, Волóхъ и Мултянъ звóдячи, изважáютъ; а на остáтокъ і самóго царй москóвськаго христіянского, яко влáсного отцá, по кóлко кротъ отступуютъ: Ордъ і Ляховъ на Заднѣпре затягáютъ, листáми и прéлестями своими, стáршихъ позвóдили, мыромъ всѣмъ заколотйли, воевóдъ царскихъ повыгоняли, и не толко мѣдяными дéнгами зпехтѣли, алé и срéбныхъ по копѣйци не прийнялй, тóлко по чéху и по осмакý. і яко, хто хóчетъ, óнве оборочáетъ; а въ томъ, незнаючи пéвного стáршого, гéрезій, блудовъ и блюзнéрства между собóю, спрáве яко простýпцы закóну Бóжого, намнóжили, почавши отъ стáршихъ ажъ до найменшихъ. Уважмо ж самй межи собóю, яко карáния отъ Бóга за тóе, не годны есмы“? (З рукописного збóрника, під назвою „Пчела“, котрий стулйв у Борзéнщині, в селі Крупйчполі, якийся Петро

*) У пісьні старосьвіцькій сьпівають:

Ой Фортуно-Фортунино
Фортуно-небого!
Послужи мені немного...

*) Лже-Коніський нашъ, підіймаючи Козацтво вгору такъ, ніби родивсь посьлі Костомара й Шевченка, винуватить Жидівъ сими самими словами (певно й вычитавъ ихъ у Козацького обличителя).

[в]иноградзький „при Церкви Святителя Христова Николая“ въ [1]679 и 1680 році. Р. Б. 1740 ся „Пчела“ була власностю Пар[ф]ена Кудрицького, Писара Новомѣстской Сотні Стародубського [П]олка,—се видко по двом надписям, а по трейтій, без ознаки року, Дмитрію Ивановуму синові, Стародубському Протопопові“. Казаньне під навою: „Слово во время бездождыя и глада і всякоя пагубы і всякоя нужды і злоключенія людей“, напечатано [т]ому пазад років більше трицьцятох, друкував а его властним коштомъ и корректував сам тезко мій, та шкода було ёму заохочувати белбаса до чесной праци. Він був Борзенський Луста *).

67.—П. III, стр. XII.

И я один с тих рідких був,
Що рук в крові не умочили
И шарпанини не чинили.

Про нещасливий 1647 рік Самовидець пише: „Рѣдкій въ той крѣвѣ на тотъ часъ рукъ своихъ не умочилъ и того граб[л]енія тихъ добръ не чинилъ“.

Шарпаниною звецьця в чумаків риба тарань **), и думаю, що назва ся взялась від *шарпаньня, шарпати:* бо в Козацькому Чумакуваньні беш шарпаньня не бувало; як сёго доводять споминки про козаків комишників, що позаписував Куліш від людей старих та сьвідомих (Зап. о Южн. Р. I, 75—76). Ато такий в Хмелнищину слово *шарпанина* вживалось яко синонім грабуваньня и жакуваньня. Самовидець, під роком 1649, пише: „А то усе дѣялося (постаньне Козащини) задля того, же прошлого року збогатилися шарпаниною добръ Шляхецькихъ и Жидовскихъ и иныхъ людей, бываючихъ на преложенствѣ“ (на старшинстві).

68.—П. III, стр. XIV.

Як Папа ще мовчав про Схизму.

До розділеньня Христовоі Церкви на Восточню, чи Східьню, и на Западну, чи на Західьню, Римляне не звали нашоі Греко-

*) Читай дописку 15.

**) Звецьця так у селян и густенька страва с тарані.

руськоі Віри *схизмою* (росколом), а християн, що тяглй до Цареграду и ёго Патріярха, *схизматиками.* Слово *каволический*, по нашому *вселеньський,* мало той же розум, що й *католицький.* Схизму, яко хулу на православіе, на віру *праву,* прийняту не „криво“ від Христа через ёго апостолів, выдумав Римський первосвященник з ёго конклавом, папа, объявивши себе (черес підроблені в IX столітьті Исидоровські Декреталіи) главою церкви, замість вселенського глави, Христа, и вважав тількі своє католицтво правовірним; хто ж не католик, той у Римського папи був—або схизматик (се б то ми, православні, що Римську, Латинську, католицьку, папіжанську віру звали *кривою*), або ж еретик (се есть усі християне новові рьці, чи Лютерови сектанти).

69.—П. III, стр. XX.

За давняшнє попа еднаньнє.

Маемо давняшню пословицю: „Женитись не страшно, страшно Попа еднати“. Ні за які Церковні треби не вимагають наші попи такоі плати, як за вінчаньне.

70.—П. III, стр. XXII.

Сей заслужив страшноі кари
За ті гусьті письмацькі хмарі,
Що по Вкрайині роспустив.
Та добре, що мене послухав,
Моє письмо сяк-так рошчухав:
Ёго ти с пекла слобонив.

Бодяньський напечатав „Историю Руссовъ“ псевдо-Кониського с повною вірою, що ся літопись не фалшована. Тим часом Куліш, изнайшовши в Києві едину правдомовню літопись, прозвав литописьця-пебреху Самовидцем, и послав дорогоцінне письмо ёго приятелеві Бодяньському про напечатаньне в „Чтеніяхъ Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ“, яко редак-

торові сёго журнала и секретареві Обшества *). Но Бодя́ньський так піднево́лив сьвій трудя́щій, та не вельми крила́тий ро́зум брехли́вому (и мушу сказа́ти ви́со́ко тален́то́ваному) Макферсонові нашоі Историографіи, Лже-Коніськóму, що, в допи́сьці своїй до Лѣтописі Самовидця, сим пра́ведним письмóм піднер олжи́ву „Літо́пись Коніського“, як звали „Исто́рію Руссов“... Тим у мéне, в Небрéхи, Мартиримъя́н и ка́же: „Мое письмо́ сяк-та́к рошчу́ха́в“, се есть урозумі́в, хоч и не зо́всім, що воно́ пра́ведне... Хто ж був наш літопи́сний Макферсо́н, ми й досі не зна́ємо, як не зна́ємо й а́втора апокрифо́вих дум Кобза́рських, що попеча́тав Срезневський у „Запорозькій Старині“. Ніко́му не признавсь він и про те, де по́набира́в и тих имéн, и тих ди́ких видумо́к-фактив, котри́ми заго́вкував свое́ брехли́ве тво́риво. А був собі, мовля́ли, подви́жник Науки... Що́ ж воно є́ се подви́жництво, коли́ не та рéвна прихильність до пра́вди, яка́ б ні була пра́вда, чи хвалéбна, чи ганéбна? Ся рéвна прихильність була в Бодянського, дарма́ що так спіткну́вся на „Літо́писі Коніського“; у Срезнéвського ж, як ба́чимо, правди в серьці не було.

Годицьця тут провести́ биографичну черту́ в уда́чі сёго́ подви́жника ще з одного́ бо́ку, Кулі́ш и Срезнéвський послали на певен час своі збірники пісéнь, той ис Киева в Ха́рків, а сей ис Ха́ркова в Київ. Кулі́ш верну́в Срезнéвському ёго́ збірник, а Срезнéвський Кулешéві ні! На ёго листи мовча́в, а як допени́вся Куліш своéі руко́писі через прия́теля (Ви́ктора Білозе́рського), дак Срезнéвський відказа́в, що вона́ десь вали́єцьця на гори́щі, а потім дода́в такі слова́: „Не раяв би я Кулецю нажива́ти собі ворогів“. Да́ не той Куліш чоловік, щоб людзько́і ворожнети у своїй пра́вді лякáтись. Стоя́ти за пра́вду не то против одніе́і леда́чоі люди́ни, та хочь би й протя Кага́лу ледарів, се ёго, мо́жна сказати, культ. Тим я й пишу про нёго в моїй правди́вій Поэмі:

Кулі́ш нічого не боїцьця,
Ба й Чо́рта в Пéкли из гаком!

*) Читай допиеку 55.

Одéржавши таку зьвістку про дорогі записувані ще зма́лку пісьні, він зараз посла́в заказни́й лист Срезневському, а в лисьті написа́в: „Ба́чу тепер, що и професорі бува́ють злодіяками“.

71.—П. III, стр. XXIII.

Що наш вопрос козакопаньський...

Хмелнищина була відка́зом не на По́льсько-Ру́ське и не на като́лико-православне питаньне, а на козáко-пáньске, се есть на питаньне соціяльне, а не полити́чне и релігійне. Хто хоче се зрозуміти, того́ відсила́ю до Кулешéвоі книги: „Отпаденіе Малороссіи отъ Польши“.

72.—П. III, стр. XXIII ж таки.

В нас Материнкою він зва́вся.

Як ви́дав Бодя́ньський у 30-х рóках нáшого столíтьтя, невели́чку книжечку: „На́ськи Украи́ньски Казкы Запоро́зьця Иська́ Матерынкы“. До нас, гимназія́льноі дітвори и Новгородку Сіверському, не дійшо́в тоді ще ні Гула́к-Артемо́вський, ні Квитка-Основ'я́ненко. Втішались ми тількі перелицёваною Енеи́дою Котьляревського. Тим казки́ Иська Матэринки були про нас пéрвим ступнéм наро́дьнёго самопознанья на́шого и самоцьвіту Староруського. Я й досі зна́ю на па́мять не то са́мі казки́ Прилу́цького Земляка́ Иська́ (Иосипа), та й передьне сло́во до казо́к: „Диви́сь, диви́сь! осьо́сь и на́ші з музи́ками! чи се весíльля, чи яка́ Нíмéцька чуда́сія? Запоро́жець ис казка́ми!... Чи не з Нéба ти, пáне бра́те, звали́всь? Мабу́ть, що так... Хто видав, щоб ведьмідь щебета́в? От же щебече, та ще як щебече! все по на́ській, та по наській“, и т. д. Пишу́ се навманя́: бо рідкоі сіеі книжечки ні в кого й ви́прохати.

73.—П. III, стр. XXV.

И смерьть зустьрів натощака́.

Як спізна́вся я с профéсором Бодяньським, на́шим Иськóм Матери́нкою, дак за́раз постеріг, що ма́ю спра́ву ш чепцéм без

волосяниці, а тількі в довгому жупані на кшталтряси и в таких чоботищах, якими вихвалявся перед ляховитим фертиком знакомитий Аөонит, Іоан из-Вишні Вишеньський. Працюнитий день сьвій починав сей праведний подвижник Науки ' рано' враньці прохідкою по Московських бульварах, и самітьне гуляньне заідав шматочком булки, часом и проскурою, розмоченою в теплій водиці бес сахару. Ні чаю, ні кофе, ні вина не вживав, и лице в нёго було бліде, без руминьця, як у Печерського мовчалника, хоч не худорляве и весёле, приязне. Бессребреник був Иськó Материнка, не стяжатель; а тількі тративсь на книги, да й ті скупóвував білш по товкучих ринках. Боявсь він прогнівити—не то ділом и словом, та й самим помишленьнем свою господиню, Марөу Нікітішну, щиру Московку, душу предóбру, прерозумну, та разом с тим и престрóгу. Вона любила ёгó, як мати й сестра; вона тількі про нёго й жила, дарма що нічогісінько не розуміла в науці. Не бачив я навіт, що б вона що-небудь читала. Була ж вона пані, мало тогó, що над самим Бодяньським, великим учёним, знакомитим славистом и археографом, та й над ёго значними в науці гостьми. Чи з гикгіени, чи з якоі иншоі вваги, не пив нап Иськó Материнка чаю (а де ж ёго й пити б, як не в Москві?) Марөа ж Нікітішна любила чай, мов Китаіня, и пила мало не введеннички. Як приходив який гість до іі затвóрника (а він любив одвідини людей поважних), вона дивилась кріз щілину в дверях, який він, той гість. Кулеша ж вона любила, а й натто ще ёго пані, що пóтім уславилася, яко Ганна Барвінок, оповіданьнями з нарóдьніх уст, и вдостóювала чаёпитьтя з нéю самóю не то их обóх у парі, та й самóго ёгó, так що, не перебиваючи бéсіди земляків, приносила сама гóстеві чай. Як жо прийде бувало хтó инший, Мароа Нікітішну подивиццця в щілину,—„Нѣтъ, не ндравицца"! скривиццця и не пішле гóстеві чаю. Хто ж був ій по смаку, тому зараз посилае; а чай у нёі— мушу сказати—був препахущий. Раз Куліш седів у Бодянського с Костомаровим. Чаю не пóдано: Костомара Марөі Нікітішні не пондравивсь; а через приятеля й сам Куліш не вдостóівсь тоді від нéі чести. Всевладница господи Бодянського клала пéвний контрóль и на ёго книголюбство. Не раз Иськó Материнка,

дарма що звався Запорóзцем, шукав у мéне від неі протéкціі, навідавши в букиниста смашні ёму та ще хиба тількі мишам книги. Перéіздом через Москву, я дьнював и почував у нёго. Оце ж було напташимо собі всякого, мовляла та баба „безділья" *) та й веземó до дому сьміливо: свою прóвину Запорóжець Иськó звертáе на гóстя, а гісьть ёму помагае тихцем розмістити контрабанду по шафах. Ляклнвость Иськова перед господинею вражáе моé сéрце ще більше тим, що я знаю, як міцно, як мужно, з яким хорóбрим духом стояв сей крóткий Анахорéт против Аксаковського не-истóрика Соловьева з ёго Можновладнёю кликою, як про се буде мова при другій нагоді.

74.—П. III, стр. XXIX.

Під мéне, по своему звичаю,
За Флéччера він підкопавсь...

Вельми вжиточні про эпоху Ивана IV Грозного меморіяли Флéччера (Gilo Fletcher) надруковано в Лондоні 1591 року, під назвою: Of the Russe common Wealth or maner of gouvernement by the Russe Emperor [comonly cold the Emperor of Moscovia] with the maners and fashions of the peaple of that counstrey. За пропечатаньне перекладу сіеі книги в „Чтеніяхъ Исторін и Древностей Россійскихъ", відставлено Бодянського від секретарні учёного Товариства и перекинуто ёгó з Московськоі профессури в Казанську. Бодяньський у Казань не поіхав. Поки ёгó, бачивши ёгó праву, помилувано, мусив би він цілісінький рік жити, положивши зуби на полицю. Но знайшлись такі добрі и грошовиті люде (нехай сьвятиццця память их!), що саме під сю лиху годину припала им охóта до Славянщини, котру Бодяньський знав широко и глибоко; дак вони пóти слухали в нёго дóма университéцькі лéкціі, аж пóки ёму вéрнено насушний хліб. Госпо-

---

*) Оснівочку пропила,
Нехай тéе не лéжить;
А вток на похмільле,
У скрині безьділье.

[...]ння ж ёго й недогáдувалась, що над ії широковчéною дитйною [...]к поглумйлись учéні вороги, подвйжники Науки: бо Запоро[...]ець Иськó Матерйнка цілий рік виходив ніби в університéт, [...]а й конáвсь у мйшачому добрі по товкучкáх; а грóшей подавав [...]і що-місяця стількі, скількі вонá звйкла трáтити на сéбе и на [...]е господáрство. А трáтила вонá на сéбе не мáло: комóди ійй [...]ещáли від шовкóвого шýплатьтя. Пáні Кулешйха спитáла раз [...]: „Марео Нікітішно! про щó ви нашиваете сóбі стілько шов[...]вний“?—„А вотъ на што (відказáла Москóвка): какъ памру, [...]ак чтопъ знали племянніци, што у них тьотка былá“. Чáсом [...]риятілка с Старóі Руси (их мóжна звáти приятілками) показу[...]ала Мáреі Нікітішні новý мóду, да та приймáла не всяку и [...]ідкáзувала: „Ви—Маадам (sic), вам и падабает анó. Кагда пъ я [...]илá Мадам, и я бы так аделась; но ведь я—Мамзель.

Ще словцé про ії слухняну дитйну.—Бодяньський наш був [...]акйй вірний слóву и ділу чоловъяга, що й мені, Небресі кохáн[...]еві, можна сказати, господйні ёгó, не дав примірника вже на[...]рукóваного Флетчера, а дозволив тількі переписати. Дякуючи [...]му й за се, не раз я покорйстувавсь мемориялами сучáсника [...]Івáна Грóзного; оригиналу ж не густо знайдéш и в столйцях. Так [...]о Руська историокгрáфия, дякуючи, мовляв Исько, „подвижни[...]ові Науки“, корйстуецьця и досі прáцею бесплáтного трудо[...]юбця *), що проредакчував и прокорректував единним оком своим [...]на другé не бачив) цілу сотьнягу томів знакомйтих ёгó имъям [...]„Чтеній въ Императорскомъ Обществѣ Исторіи и Древностей [...]оссійскихъ“.

В останьне бачив я ёго вже пенсіонером. Дано ёмý пенсіи [...]ількі 1.500 рублей річно; а „подвйжник наýки“ брав яко Про[...]фессор и член грошонóсних комиссій, 12.000 р. Се вилічив мені [...]рукóваній жидóк Гаццук (попáвсь був и я в ёго Шейлоковські [...]абети). Жидкй ж на такйх речáх знаюцьця ex professo що [...]ш [...]часів Финікиянки Дидóни.

*) За Секретарство не дае се Общество нінкоі плати.

75.—II. III, стр. XXXI.

И бороду мені знов гóлять,
До моди Ляцькоі невóлять.

Хміль Хмелнйцький, в документі про „Козáцькі крйвди“, пйше, що Козакам Пáньські креатýри виривали бóроди. Знáемо й по сучáсному портрéту Петра Сагайдáшного и по йнших памяткáх, що нáше Козàцтво поважáло бóроду так сáмо, як и славéтне мещàнство. Носив бóроду й той, що „держáв Козацтво в міцних руках“, и що пісьля ёго смерти настав (се чули розумні серьця) Koniec Polski, вкýпі съ козацьким бунтом. От же верховоди козáщини, шляхéтні банітп да инфамиси, стратеньці (stracieńce) культýрнеі громáди, голéньне бороди зробили так сáмо мóдою в Запорóзькому Вíйську, як прибічники Владислава IV—між повáжною старопольскою шляхтóю.

76.—II. III, стр. XXXII.

Так сьміх из нас, людéй статéчних
Собі диявол учинйв!

Самовйдець, під рóком 1649 пйше: „Наветъ где въ городахъ были и права Майдебурскіе, и (там) присягліе бурмистрове и райцы свои уряды покидали, и бороди голили, до того войска ишли: бо тіе себѣ зневагу держали (приймали), который бы зъ бородою неголеною у войску былъ. Такъ дияволъ учинилъ себѣ смѣхъ зъ людей статечныхъ“!

77.—II. III, стр. XXXVII.

Се не Татаре й не Комлйки.

Козаки кликали до себе на підпомогу не то Татарську, та й Калмицьку Орду. Калмиків звуть у нас *Комлйками.*

78.—II, III, стр. XXXVII ж таки.

Идуть на нашу мертву Русь.

Дýмаю, що мій Мартиримъяни тількі ту Русь уважáв живóю не мертвою, де Старорýська мóва не вмéрла перше під нáда-

юм схоластики та полщизни, а потім під надавом московщини. з нашим людом, що ввійшов ув область Новоруськоі живучости, його не сталось,—опріч хиба тих частин Староруськоі Киевщини, е кублилась Ляхва з Римською схоластикою своею. Де ж не уло довго шкил ніяких, опріч трёх бурс, Киевськоі, Черніговькоі та Переяславськоі, що псували народній словесний смак, ам цілою зісталась народьня праведно Руська, можна сказати рхи-Руська, мова, захована в зневаженних бурсоманіею письнях московманіею розмовах. Там тілько й була могота, проявитись акйм репрезентантам Староруцчиний, як трохи попсований Полькою и Московською письманщиною Котьляревскій, як менш го попсований Гулак Артемовський, як зовсім не попсований вітка з его блискучим спутником, Гребінкою, и як великий тароруський промовник Шевченко. Знаймо се, та й не забуаймо, що Шевченко, сей воскреситель рідного слова, роспочав вое велике діло, з віршуваньня Новоруського, с того віршуаньня, що вже визволилось ис-під схоластико-семинарського ертвячого смаку,—не то що роспочав, та й опісьля ёму привічував кгеній Пушкина в его невмирущій промові.

79.—П. III, стр. XL.

А ти, Панюто, придивись.

Панька Кулеша звав Мартиримъян *Панютою* так само, к у своім письмі, що знаемо під назвою, „Літопись Самовидця", вав свого сучасника Василя Золотаренка *Васютою*.

80.—П. III, стр. XLI.

Покрав, та й прав. Бо бес поваги,
Беш чести, бес путя нетяги
Жидами ледарі живуть.

Про таких, що не читали Кулешевоі „Хутірноі Поэзіи" *), одиться передруковати при сій нагоді оду его до Рідного На-

*) Этотъ сборникъ П. А. Кулиша напечатанъ нами во 2-мъ томѣ, потому перепечатку оды здѣсь мы считаемъ лишней.—*Ред.*

роду, що написав, подаючи ёму сьвій Староруський переклад Шекспірових Творив.

Назвав Куліш тут *розумним* добродіем Новоруса, Великоруса, Москаля („як хоч мене зови, на все я позволяю", скаже и він тепер, як той Мальеваний Запорожець). Справді був розумен той, хто вирвав сьвяченого ножа з рук у гайдамацтва, и добродій був той, хто не дав козацтву злипнутись из Ляхами, с Татарами, Турками, Шведами, а далій вирятував Козаків од іх старшини військовоі, од іх доморослоі шляхти, що краяла им серце без ножа, и жерла на достатки ще прожорливіщ, ніж стародавня Польска шляхта жерла стародавні солтиства, чи то як можновладство жерло своих підпанків, а панські підлизи—так звану нижчу шляхту та за одним заходом и здобичню конню вишчоі й нижшоі шляхти, козаків... Чував я від Кулеша докір его ученим, та не доученим (се есть неукам), або й переученим, чи навіки заученим, можна сказати в школах замученим (се есть титулованим недоумкам) землякам, и в мене в памяті застряв ис того докору ось який урйвок:

. . . .

У Правди вид поломъяний, огнистий;
Жахаецьця іий дух тьми нечистий.

II.

Понурившись у землю, мов бики,
Ви ревете на ревищі письменства.
Так по своих притонах козаки
Ревли против Москви й іі главенства,
И доревлись, що их у крепаки
Повернено, подвижників рівенства.
Хто ж повернув? Зрадливі их брати.
Хто покорав лихих катів? Каті.

III.

Так ваша кров лиха тепер бунтуе
Бес совісти, беш чести, без ума...

Письме́нницьке багно, мов Кіш, юртуе,
Силкуецьця згасить сьвіт Пра́вди Тьма.
Ні! як Москва над зьлюками пануе,
Що бре́хні знай плетуть без сорома́,
Так праведьні письні мое́і Музи
Накла́дують на ва́шу кривду узи.

Вертаюсь до Кулешевоі оди. Сьпівае Рідному Народові в тій оді:

Шука́еш думками десь іншоі Вкраіни,
И з Материною хова́есься, мов злодій...

Сьпіва́в колись и Великий Кобзарь:

Нема́ на Сьвіті Украіни,
Нема́е другого Дьніпра...,

сьпівавав, та й не знав, що доведе́цьця правдолюбцям хова́тись по таких *инших* (мовляв Куліш) Украінах, де, як и дома, частенько приходить на думку пісня:

Та вже ж тиі ворогі
Кругом хату обляглі,
Кругом ха́ту, ще й сіни
Воріженьки обсіли.

Тезко́ мій узяв но́ти, ще не́брані на рідьній бандурі, кобзі чи лірі—но́ти Руського Возсоединеньня (котре́ и в науко́вих творах проповідуе, поки ще марно, глухонімим и сьліпоро́жденим)... От же й ёму зась по-своёму, по-Староруській на Рідьній Украіні, на Рідному Дніпрі-Славутиці сьпіва́ти! и не через кого іншого зась, як через ёго́ недоучених, переучених и в науці замучених мудрагенів. Се він виявив у своіму стихо́творі, що я прослухавши від нёго разів зо́ два въ розмо́вах, перейняв усе́ від сло́ва до сло́ва. Оце ж вам и воно *).

*) См. въ настоящемъ томѣ стр. 50.—*Ред.*

81.—П. III, стр. XLI.

. . . .

82.—П. III, стр. XLII.

. . . .

83.—П. III, стр. XLIII.

. . . .

84.—П. III, стр. XLI.

. . . .

85.—П. III, стр. LXV.

. . . .

86.—П. III, стр. XLVI.

. . . .

87.—П. III, стр. XLVII.

. . . .

88.—П. III, стр. LXII.

Не Ариману він, Ормузду
Даре́мно па́нщину робів.

Арима́н (по-Зе́ндській Anhro-Mainius)—се злий дух (чи по на́ській нечиста сила), у науці Зороа́стровій—почи́нок зла, глава́ пеке́льних богів, кгеній те́мряви й руіни, що знай бо́рецьця з Ормуздом (по-Зе́ндській Ahura-Marda, се есьть Високому́дрий Володарь), у Зороа́стра—Божество Добра́. Зе́нди вірують, що ся боротьба́ скінчи́цьця колись, и тоді Ормузд росповсю́дить по землі царюва́ньне добра́ на вічні віки.

Кіне́ць дописка́м до по́еми „Куліш у Пеклі".

Дописки до поэми „Грицько Сковорода“.

1.—II. I, стр. III.

Любішчий вам, ніж Лях той ський.

Преславне Запорозьке Військо, знакомите по Сьвітах наше Козацтво, було продуктом Шляхецького bezrządu Польского, продуктом знапоі нам з Volumina Legum, перш ніж из Літóписей, Swawoli Ukrainnej. Слово *Козак* довго не зъявлялось на страницях Польського Права. Турбовала правоправящу під Королем Шляхту все тілько іі Кресóва чи Украінна братия, що нею гетьманили, потурали й помагали ій навіть особисто вельможні Королівські Старóсти. Сановники сі згорда титуловались Королівськими Руками (brachia regalia), та й дуванили дуваний з дикими комишниками, з усякими злодіяками, з душогубцями, відсудженими чести й самоі жизьни банітами-стратéньцями й инфамисами, втекачами, роблячи им (як докоряв погрожуючи Король Степан Батура) усякі adminicula. Навіть и тоді, як уже Козаки Низовці виступили на боёву й хижацьку арену Паньськими местниками. Первий исторично знаний супротивник правоправящого Шляхецького Народу був Писар Запорозького Війська Гренкович (по прізвищу Шляхтич, а по кріваввому хижацтву в Межигорському Манастирі Сьвятого Спаса недовірок), а сьлідóм за ним другий, противокоролівський Гетьман Запорозький, Косіньський, що имъя свое на Руських пактах с Князьми Острозькими підписав один с козацтва по Польскій, и що всі титулували ёго Паном. Гетьманячи й отамануючи Низовцями, изверги Польскоруськоі Шляхти, дичали серед Запорозького Війська и зробили з нёго таку Орду, що мусила брататись из Ордою Татарськòю—мало того, що сёго вимагало іі хижацьке й розбишацьке, чужоядне ремество, та й задьля самóі цілости своеі, як се явила нам згубна й Польщі и нашій Древній Русі Хмелницщина. Оце ж, читаючи Козакоманські демонстраціі, здвигаеш тількі плечима, що Козацькі Патриоти цураюцьця своих предків Ляхів усякоі віри и вихваляють их кодло в незнаних Геральдиці паліях та коліях. Колиб же вони дошукувались правди, дак знали б, як Правитель Катеринноі Малороссіі Румянцев писав до Цариці, що не було ні одного такого зъізду Дворян, щоб один одного не докоряв самозваним Шляхецтвом. „Уличаемо было (писав Румянцев), что и по нѣсколько раз свои имена нѣкоторые по необходимостям и обстоятельствам мѣняли; нерѣдко смертное убійство и другіе пороки примѣшивались“ (Соловьевъ, Ист. Росс., XXVII, 47).

2.—II. I, стр. IV.

Вертаймось до того лицáрства,
Що городило городи.

Вихваляють наші Кобзарі „славу-лицáрство Козацьке“ за руйнуваньне городів. Се була слава противокультурьна. Могли б так само вихваляти, та певно й вихваляли, Кобзарі Монголотатарські Батиёве Козацтво, ту Золоту Орду, що поруйнувала Староруські, Владимеровські, Ярославовські и так далій городи, та й закочувала собі по-над Волгою, беручи з розгородженоі нашоі землі ясак. Пісьля сёго першого Лихолітьтя свого, піднялась наша Древня Русь из упадку за приводом колонізаторів наших пустинь, хто б ні були сі conquerrados Монгольскоі займанщини, котроі пильнували баскаки, що б вано до Віку вічнёго була дикою прóстороньню між Европою й Азіею. Постали знов осади й городи по-над Дніпром, Богом, Дністром и Черним Морем, и сю ж тó достойну вічного спóмину Колонізацію знівечило наше Козацтво, прикликавши на підмогу нащáдок Золотоі Орди с Таврики, с по-над Руського (Чорного) Моря, с по-над Моря Сýрозького, прозваного Азовським, и з забутоі вже Мстиславовськоі під-Кавказькоі Тмуторокані. Сліпуючий Историк наш Костомара, та пъяний Кобзарь, Шевченко, підхопили Кобзарську хвалу Хмелницщини, хвалу половленого Лихолітьтя Батиівського, и вкупі с темною плеядою Козацьких Патриотів, напустили густого туманý в той период нашоі Старорущини, що не прославив, а сплямував наше Руське имя перед Культурнім Сьвітом. Оце ж

покиньмо довбатись у видумках, що ведуть нас до Атавизму, зневажмо крівавих, паліїв, и вертаймось поэзійними споминками до того лицарства, що не руйнувало, а городило городи, починаючи с предка всіх Руських городів, Киева, и до того, що рятувало нас під саму Хмелпищину братерським хлібом від голоднечи, як дорекав самому Хмелю Царський посел Унковський, а письля Козако-татарськоі Руіни знов „городило городи“ рябом Староруських Владимерів та Ярославів,

3.—II. I, стр. VI.

А ті, що Хмеля прокляли.

Мазепу прокляв Царь Петро устами Духовенства Общеруського, и неписьменна Муза Народьня прийняла за благо сей проклін. Вона сьпівала ще й нашого часу:

Ой як крикне проклятий Мазепа
На своі Рейтари:
„Ой возьміте Палія Семена
Забийте в кайдани.

. . . .

Ой обізвеця Палій Семен
С темноі темниці:
Бреше, бреше пес Мазепа
В Царя на столиці.

Або ще вираэьнішч:

Ой вигорів ввесь Батурин,
Зісталася хата...
Та вже ж твоя, псе Мазепо,
И душа проклята.

Хмеля не важилось проклинати Киевське Духовенство, дарма що рушило було навтеки с Киева вкупі с Попами-Унитами

й Католиками, як він йшов с Ордою с-під Корсуня до Білоі Церкви. Не годилось и Московському Синклитові церковному проклинати ёго навіт и тоді, як прочув про ёго тайну присягу Турецькому Султанові послі явноі—Цареві. Духовенство ж Киьовське нашого часу нехтувало честенем Хмелницькому, и скілько змогло робило перекір Юзефовичовій клиці; та вона перемогла. Дак за те ж у тому Суботові, де кривоприсяжний паливода вимурував собі на успальницю церківку, а про свою Козацьку здобич—склепи в своій оселі, я сам Р. Б. 1843 записав из народніх уст проклін Козацькому Батькові, такий:

Ой богдай Хмеля Хмелницького
Перва куля не минула,
Що велів (Орді) брати парубкй й дівкй
И молодні молодиці.
Парубкй йдуть сьпіваючи,
А дівчата—ридаючи,
А молодні молодиці—
Старого Хмеля проклинаючи:
„Ой богдай Хмеля Хмелницького
Перва куля не минула!

. . . .

И. П. Буціньський, у книзі своій „О Богданѣ Хмельницкомъ“ припечатав варіянт сёго проклъону, такий:

Ой богдай Хмеля Хмелницького
Перва куля не минула,
А другая устрелила,
У серденько уцелила!

4.—II. I, стр. IX.

Колись давно, як ще не знали
У нас нічого про Москву.

Киів город обгородивсь и знавсь ис Царьградом ще в восьмому, коли не раніше, століті, а про Москву найстарший наш

Літописець почипае чути, яко про городок ище незначній, тілько під 1147 роком. Було над річкою Москвою село заможного Боярина Кучка. Вподобав позицію Кучкового села Георгій Владимерович, князюючи в Суздальскому Владимері, та й загородив там городок, котрий довго звався Кучковим. Такий був починок Москви.

5.— П. I, стр. X

И струни славу рокотали.

Золотими звуцьця в нас у пісьнях и струни й труби, на ознаку их принадности. Навіть колодязьні ключі здаюцьця иноді й инкому золотими, ті ключі, що бъють ис під землі, а може й ті, що на них витягальниці чепляють відра *). Тим и Малёваний Запорожець надписав над собою:

Струни мої, струни золотиі!
Заграйте мені стиха!

Що ж до Бояна, дак ёго сучасник, сьпівéць Поэми, котру певно якийся чернець уписав між літописні й инші поважні речі під назвою „Слово о Полку Игореві", так само, як колись через недорозум драмовану хвалу чесному весільлю, „Пісьню Пісéнь", вписано в кодекс Божественних Книг, яко твір Царя Соломона,— що, кажу, до самого Бояна, дак незнаний сучасник ёго так про нёго згадуе в своім речитативнім рапсоді: „Не лѣпо ли на бяшеть, братие, начати старыми словесы трудних повѣстий о Полку Игоревѣ, Игоря Святославлича? Начати же ся той пѣсни по былинамъ сего времени, а не по замышленію Бояню. Боянъ бо вѣщий, аще кому хотяше пѣснь творити, то растѣкашеться

*) Ой глибокий колодязю,
Золотиі ключі!
Та вже ж мені докучило
В сьвіті горюючи.

Тут е повязь між тугою, що виливаецьця сьлізми и тими ключами води, що сповнюють колодязь. Е повязь між такими слізми и тими ключами, що ними достають з глибині воду.

мыслию по древу, сѣрым волком по земли, шизымъ орломъ подъ облакы. Помняшеть бо пѣснѣ первыхъ временъ усобицѣ, тогда пущашеть десять соколовъ на стадо лебодей; который дотечаше, та преди пѣснѣ пояше: старому Ярославу, храброму Мстиславу, иже зарѣза Редедю пред полкы Касожскими, красному Романови Святославличю. Боянъ же, братие, не десять соколовъ на стадо лебедей пущаше, но своя вѣщия персты на живыя струны воскладаше, они же сами князем славу рокотаху" *).

6.—П. I, стр. XI.

Плачý достойну и сьміхý.

Пушкин: „О родъ людской, достойный слезъ и смѣха!"

7.—П. I, стр. XI ж таки.

И за Порогами вже били
Нас Печеніги, и зробили
Собі с Князької голови
Знак величаньня пировий.

Як вертавсь Князь Святослав Игорович из Болгарщини, Печеніги обступили Дніпрови Пороги и перепяли ёму дорогу в

*) *Переклад.* Чи не гаразд було б нам, братьте, почати старими словами сумних переказів співати про військо Игореве, Игоря Сьвятославовича? Почати́ся ж тій пісьні по бувальщинам сёго часу, а не по вигадкам Бояновим. Боян бо віщий, як схоче було кого висьпівати, дак ростекаецьци мислю по древу, сірим вовком, по землі, сизим орлом під облаками.

Спогадае ж було первочасні усобиці, та й пускае десять соколів на стадо лебедів: котрий долетить, той перш и висьпівуе: старому Ярославові, хороброму Местиславові, що зарізав Редедю перед потугами Касозькими, вродливому Романові Сьвятославичові. Та Боян братьте, не десять соколів на стадо лебедів напускав напустом: ні! свої віщі персти воскладав на живні струни, вони ж самі Князям славу рокотали.

Киівщину. Святослав поліг буйною головою, и Печенізький Князь Куря зробив собі з ёго черепа пирову чашу. Глумували так не одні Запорозькі козаки тогочасьни. Болгарський Царь Крум, убивши Грецького Императора Никифора 811 року, опра вив череп ёго въ срібло, и Славянські Князі пили с сієі мертвоі голови, мов с кубка.

8.—П. I, стр. XI ж таки.

Під самоправництва имлу
Нас дикарі повоювали.

Перву жорстоку науку держатись укупі дали Русі Татари Батиьови, а другу ще жорстокшу—Татари Ислам-Гиреьови. Самовладники Князі, не слухаючи Гетьмана своеі Федераціі, Великого Князя, напустили в Руські голови такоі мли, такого туману, як той що висьпівують у пісьні:

Напускаеш туман густий,
Хочеш мене з ума звести.

Так сталось и з насьлідниками наших древніх самовладників, Польскоруськими Макгнатами, що не корились ні Президентові своеі Республики, ні іі правоправнёму Вічу, се есть обом Палатам Парламенту свого, Палаті Перів (Сенаторьській Избі) и Палаті Депутатів (Посельській Избі). Москва ж довго пасла задьню в Культурності, и навіт ублюдкам Польского Можловладтва, Козакам, здавалась варваром, кожушником, лапотником, просторікою Мужиком; та, покоряючись Цареві з іого Думою и шануючи Церкву з іі Ієрархами, випередила обідьві химерні Республики, Шляхецьку й Козацьку, на всіх поприщах Розумовоі, Політичнёі и Соціяльнёі Культури. Бо кожному, хто вказував ій на верьбі такі груші, як Польська Równość, Wolność і Niepodległość, говорила—не словами, а ділом самим:

Напускаеш туман густий,
Хочеш мене з ума звести.

А николи, вневнившись у царському самодержавстві, що воно-то й випратувало нову Русь из пагуби, энтузіазмували москвитяне и такими словами перед Ляхами; „Ви хвалитесь вольностю вашою, а ми—неволею нашою". Се знайде охочий и в Костомарова, що написав ув одурі (природьня хиба ёго) пісенитницю, під главизною книжнёю: „О началѣ самодержавія въ Россіи".

9.—П. I, стр. XII.

Мов хижим духом воплотився
В нас Азіяцький Пан-Сусід...
. . . .
Вселивсь тоді в наш Руський дух
Хижацтва й каверзи недуг.

Хижацтво, чужоядтво, кочове наіздництво було и Татар, наших Азіяцьких Сусід и пашийників, основою жизьни, як и в нашого Козацтва. Каверза ж сама собою виникае с такого побуту, въ котрім Культурня организація—річ неможня. Недуг хижацтва й каверзи привів Золоту Орду до занепаду, розділив іі на супротивні Орди, и вона сама себе звоювала. Москва тим часом, умудрена досьвідом, насіла на неі хирну здоровим организаційним розумом своим, та й зробила своих Азіяцьких Сусід, зажерливих Панів своих, своими слугами. Той же самий недуг, вселившись у Козацтво, погубив Козацьку Республіку—Гетьманщину так само, як и Царства Казанське, Астраханське, Кримське. Ще в Мазепиньскі часи хтось віршував про Козаків:

През незгоду всі пропали,
Самі себе звоювали

10.—П. I, стр. XIV.

А там готове вже й зерно
Про засів новини було.

Москва своею господарностю брала гору й Ордою, и над так званою Литвою, не то над Украіною. Десятками тисяч уте-

ви з Литви селяне за Московську границю в Царьске піддан-
ио. Якже „землю, що текла молоком и медом“ (так величали
шу Русь-Украину Поляки), Козацтво зробило голодною пусти-
ю; як самі побратими Козацькі, Татаре, покидали своих сою-
ків у великій біді через те, що не знаходили на Вкраїні на-
ь мясива и мусили харчитись власними кіньми,—тоді двинуло
ліч голодного люду, вкупі з лейстровими Козаками, у Царь-
у Землю. Такого бідолашного натовпу звикли ще й до Хмел-
щини визирати граничні Воіводи Царські, и в безлюдних
ях будовали заздалегідь хатй про втекачів. Оце ж прибега-
ь ворохібники Хмелничане, аж по тих оселях уже им наготов-
о й Царського зерна про засів новини польової... От яким ро-
м боролась Новоруська, Московська культура з нашою Старо-
ською, що з Варягоруського Дружинництва да ратництва зъі-
ла на Татаркувату Козащину и переймала в ненавидноі Ляхви
rząd а не господарство.

11.—П. I. стр. XVI.

У дорогому врявку з забутоі нашоі Одисеі, читаемо:

А Козак седить у корчмі та мед-вино кружае, Корчму сохваляе:
„Гей корчмо, корчмо-княгине!
Чом-то в тобі козацького добра багато гипе?
И сама еси неошатно ходиш,
И нас, Козаків-нетяг, під случай бес свиток водиш“.

12.—П. I, стр. XVII.

Оце ж, куди Козак прийшов,
Там Пана знов Ляха знайшов.
Козацтво клина знов загнало
Між панувиту й просту Русь.
. . . .

У строфі XIV сказано, що Козак росколював клином Русь.
Справді мов суцілне дерево роскололи Козаки нашу по-Мон-

гольску Русь. Панувита половина ii відпала до Панів Католиків та Новові́рьців, а половина простацька, за приводом Шляхетно-врожденних зрадників и предателів Папських, пристала и мусила приставати до Козаків. Мусили приставати до них и статечні люде Купці й Мещане с-під Магдебурського Права, покидаючи свои Бурмистерські, Раецькі, Лавницькі „преложенства“, чи старшинства, „задля позбутьтя насьміввска и нестерпимих бід в побоях и кормах незвичайних“ (пише під 1648 роком примусовий Козак-Самовидець). Як же Козаки, письля Збарашчини та Зборовщини, заплатили Татарві за підмогу ясиром семидесяти Руських городів, опріч ясируваньня самовольного, тоді вся Шляхта възоружилась на Татарську й на доморослу Орду, и за Берестешчину хвалила Господа единими устами с Католиками й Новірьцями... Тут уже Староруські Князі й Папи навіки відчахнулись від рідного Народу. Слова *Лях* и *Пан* зробились синонімами и вживались однозначно аж поти, покіль під Московською державою с Казацькоі Старшини вродилась нова Шляхта, що вже не можна було будникам, винникам, броварникам, гультяям бунтоватись против неі, яко проти власти чужовірьної. Так росколовши знов Русь на двое, Козак під Москалем знайшов знов Пана Ляха,—тілько що тут Пани справді вже заідали Козацтво так, як брехали бунтовники до Хмелнищини и в саму Хмелнищину, піддуруючи поспілство якоюсь чудацькою, неможливою волею.

13.—П. I, стр. XVI.

Що покидав уже й жупан.

Мода всюди поставала с пихи. Щоб не здаватись рівнею людям нижчоі статечности, чи значности, видумувано таке, що було не по кешені вбогому, чи то не личило Панові, геть меншому 'д магната. Мещанам же й ремесникам само Шляхецьке право, jus polonicum, jus ducale, забороняло носити кармазин и таке инше. Була навить свого часу и *кармазинна*, и *личакова* Шляхта. Оце ж, скинувши с себе маску козакуваньня, зрадники давнеі Шляхти нехтували Польскими жупанами, и хапались за чужоземне модництво Московського Барства.

14.—П. I, стр. XXI.

Під Москалем крівцю з нас ссало
Те ж саме, що и під Ляхом.

Москалем, Ляхом, Турком розуміючи не націю, а главу Націи, али Козаки Царя Московского, Короля Польского, Султана Туцького. До назви Турка добавляли ще *Великий*, а вéлич, або лу Москаля виявлювали словом *Москалюга*, аж покиль запорізьці з-не-хочу почали сьпівати до царици Катерини: „Великий віт наша мати". Короля ж не звали зá очі ні Великим Ляхом, і як більше; звали тілько Королем, мов би тобі чули близький нець и самого королюваньня; а білш того, що королята в Речі осполитоі більше важили ніж король.

15.—П. I, стр. XXII.

Чернігове! ти дру́гим градом
В Багрянородного стоїш
По Києві . . . .

У договорі Київского Князя Олега з Византійським Импетором, Константином Багрянородним (906 р.) читаемо: „Греки ють по 12 гривень на чоловіка, а натто й уклади на городи ьов, Чернігов, Переяславль, Полтеск, Ростов, Любеч и инші, панують Князі, Олегови підданi".

16.—П. I, стр. XXIII ж таки.

В тобі, мій Батьку, Лях Ляхóвич,
Преславний Лазар Баранович...

Автор зве Чернігов своім Батьком через те, що родивсь у рнігoвській Глуховщині, а вчивсь у Черніговському Новгороді , по ёго рідній Сіверні, прозвано Сіверським. Барановича зве хом Ляховичем, яко твориво Полщизни, яко Польского Пінту Руському Владицтві. Историк Польскоі Літератури, Бартошев, говóрить правду, пишучи: Ruś spolszczyła się zupelnie przed

Dnieprem i za Dniprem (розуміе він таких репрезентантів Руси, як Могила, Кальнофойський, Сакович, Баранович і tutti quanti). Żyje tam wciąż i rusza się panegiryk długio jeszcze lata językiem, trescią; literatura to czysto polska. Najsilniejszym tam reprezentantem literatury paniegirycznéj jest *Lazar Baranowicz*, arcybiskup czerniechowski.... Moc wierszy napisał teologicznych i filozoficznych, wydał 1 „Lutnię Apollinową".... Za Baranowiczem wlecze się szereg nieznanych nam poetów, chyba z imienia tylko, gdy o jednym i drugim zasłyszeliśmy, az do *Michała Kozaczyńskiego*, który, w połowie panowania Augusta III, będąc archimandrytą pieczarskim, składał wiersze polskie. Taki byl silny wtedy wplyw cywilizacji polskiej, że rusini kijowscy miewali nawet kazania po polsku.

А в Галичині попи проповідували з амбону польщизною ще й нашого часу, дома ж, у семъі, чи й тепер ще подекуди розмовляють.

17.—П. I, стр. XXIII ж таки.

Зьняв, мов личман старезний, ш шиі.

Починаючи с такоі нашоі давнини Староруськоі, як Новгородський Добриня, було в звичаі в Князів и сановитих людей носити на шиі личман, що звався *золота гривня*. Другий по Київі город, Чернігов, був личманом бесцінним на шиі в Московського Царя и в самоі России, и сим городом величавсь пе помалу Король Владислав IV, як одняв ёго в наших Руських властителів р. 1634, як по Поляновському договору, оддано ёму Князтвá Смоленське, Сіверське и Черніговське. Оце ж тілько с того року стали ми, Чернігівці й Сіверці, як и Смоляне, зватись Польскими підданими, а через двацьцять літ, р. 1654, знов присягнули на підданство Московське в Переяславі. Так, de jure ми прожили з Ляхом два десятки год, а de facto, як збунтовало Козацтво обидва береги Дніпра року 1647, ми вже й тоді з Ляхом не жили, и сим робом скинули с сéбе чужонародню власть, пробувши під нею тількі *тринацьцять* год. Оттим же то Чернігов, зробившись другим по Київі „садом Полщизни", за приводом таких споляченних Письмаків, як Лазар Баранович, соро-

мів нашого Руського духа, ще більш од Кніова: той бо не поминав на ектеніях православного верхбвенства більш трох сотень літ, а наш Батько Чернігів поминав по Церквах на переносі тілько тринаццять, а найбілш двацьцять год Католика Владислава Жигимонтовича. Правду пише Юліян Бартошевич про страшенний вплив Польськоі цивилізації на нашу Старорушчину. *) Колиб не переважила Польщизни Новоруська Культура, медували б ми, Старорусн, и досі робом таких передовиків Письменників, як Петро Могила, Кальнофойській, Баранович, Козачинській и таке инше.

18.—II. I, стр. XXIV.

В „Дажбожих Внуків" погибало
Насьліддє древнє по Князях.

В „Слові о Полку Игоревѣ" читаемо: „... погибашеть жизнь Даждьбожа внука, в Княжихъ крамолах вѣци человѣкомъ съкратишась" (VI, 13—14), и далій: „Въстала обида въ силах Дажьбожа внука: вьступив дѣвою на вемлю Трояню, въсплескала лебединымн крылы на синемъ морѣ" (VIII, 2—4). Не коментують коментаторі древнеі Поэми, щó воно є́ *Дажбожий Внукъ*, а Польській коментатор, Красіньськнй, додумавсь до сёго слова. Він пише: Nad Rusią, krainą Dadź-Boga, białym łabędziem unosi się dziewica złej doli, do której podobieństwo znajdujemy w morowej dziewicy u autora Grážyny (Мицкевича). И я думаю, що „Слово о Полку Игоревѣ" зве Даждьбожим Внуком Роса, чи Руса, Русака, Русина, се є́ всю, Русь вважаючи на те, що вона (як зве іі тепер ще Новорус) „Сьвята Русь", Богові найближча, найриднійша з Народів, робом Жидівського народу, избраного въ Бога, обіщаго над усі народи. В одьній Коляцьці присьпівують:

Ой *дай, Боже*, дай,
Боже помогай.

У Дажбога, як унук у діда, випрошуе Народ помочи. Може поменшене слово Дідько мае сьвій розум у Славяньській Миео-

*) Читай дописку 16.

логіи: се, може зниженний аж до Пекла Бог Ариман. Годиццця тут спогадати присьпівъе: Богові молись, а чорта не гніви.

19.—II. I, стр. XXIV ж таки.

Живиі струни в кабаках.

Німці подали нам слово *шинк*, а Новоруси—*кабак*. У старосвіцких думах зиходимо й „*кабак*", и „шинкарку Насьтю кабашну". Слово *kabak* увійшло и в Старопольську Письменність: Panowie, dla powiększenia intrat, żydow wprowadzili, i *kabaki* założyli (Paprocki). Po *kabakach* lada szewluch dris' się musztruje ze sweti. (Twardowski). Nieczyste szkła na naczynie do *kabaków* obrócic trzeba (Torzewski).

20.—II. I, стр. XXVI.

Тоді Котьляр ще не сміявсь.

Прізвище *Котляревський* є и в Борзенщині; та селяне звуть Пана Котьляревського *Котляром*. Так, певно, и Костомарова звали б у сéбе дома Костомарою. Так и сполячене имъя *Хмелницький* було им не по смаку: вони Хмелницького звали Хмелем: „Виспавсь Хміль пз міха, наробив Ляхам лиха"; иноді Старйм Хмелем, відміняючи від Хмелниченка, иноді ж Хмелем Хмелницьким:

Богдай Хмеля Хмелницького
Перва куля не минула!

21.—II. I, стр. XXVII.

Постали в нас козацькі Дуки.

Давні Козацькі Дуки були деріі Шляхтичі, що випрошували собі в Коронного Гетьмана, яко в зверхника Запорозького Війська, полковникуваньне, осавульство, сотництво, отаманство, и всяке преложенство над Реестровиками. Були бо вони Панськими прихилниками, чи підлизами, и невпо дерли Козацтво: бо всі бунти свои обпірало воно на недоплаті Королівського жолду та на заіданьні Козацького добра. Герой Козацькоі боротьби з Дуками-

бляниками, Кганжа Андибер, ремствуе на заіданьне Козацького ра и дума про ёго помсту знайшла собі спочутьте в серці того зацьтва, що відбуло Хмелнищину. Зникли вже ненавидні Барбаші, и в думі фигурирують уже не правобережні, не Черкські, Чигиринські, Корсунські, а лівобережні Дуки: Довгопонко Переяславський, Войтенко Ніженьський, Золотаренко Чернівський. На театрі Козащини перемінились діёві особи, та асьлідуване з давніх давéн здирство не перемінилось: бо Кози, даючи Дукам прочухана „в три березини", приговорювали:

Эй дуки, ви, дуки!
За вами всі луги й луки,
Нігде нашому брату, Козаку-нетязі, стати
И коня попасти.

Те ж эхо відгукнулось и в уривку забутоі вже пісьні:

Та все Пани, та все Дуки...
Позаідали наші поля, луги й луки.

Як старина Козацька під Московською властю переродилась впройдисьвітьню Шляхту та в Дук-Срібляників, и як вона заала рідне ій, по боротьбі с Панами Ляхами, та зневажене Коцтво, про се вопиють Архиви в Києви, Чернігові, Полтаві, Харові, Москві,—вопиють не глухо вже, мов с-під землі придавлені рці, а голосом живих людей й монографистів Козащини, потомів доморослоі Шляхти.

22.—П. І, стр, ХХХ.

Що вуса пес ёму лизав.

Патриярхалний нóбут наш сягае того давнёго часу, що про ього нагадуе Евангелист: „.... и псп ядять отъ крупицъ падащичъ отъ трапезы господéй своихъ" (Матѳ. XV, 27). В Гацицько-Руському „Букварі" 1790 року, пропечатана в нім „Поітика свѣцкая" велить: „Кости и ости з рыбы и скорки фруков на краю талѣрки складай, а не на обрусѣ, и подъ столъ не кидай, абыся отъ них пси не покусали".

23.—П. І, стр. ХХХ ж таки.

Так вічной памяти було.

Котьляревський у своій перелицьованій Енеіді згадуе:

Так вічной памяти бувало
У нас в Гетманщині колись.

Та ще тоді не знали Козацьких брéхень, кривд и лжи, або не вважали на них. Тепер же ми—коли не с Критико-Историчнёі Науки, дак из Небрешиноі Поэми знаемо, до чого вони довели Хмелницького й Хмелничан в усіма хвалниками их. Усе „те в Пекло загуло". Пересторога й брехунам-письменникам.

24.—П. І, стр. ХХХІІІ.

Як видмикуфлі спорожняли
Пивниці Паньські в давнину.

Пани Ляхи не даремно пропили Полщу с своими гостьми та з власними своими нешчисленними pocztami: Мова их збагатилась виразними словами: wydmikufel, wydmidzban, moczywąs, moczymorda, dzbanarz. Про одного видмикуфля пише Тшипштицький (Trzyprzycki), що він за свою працю upominał się jurgieltu. („Co nowego, abo Dwor", книжка давня: бо друкована ще Кготицьким друком).

25.—П. І, стр. ХХХІІІ ж таки.

Що доблесне колись було.

Нам, дякуючи Народові Вéлико-Руському, можна величатись давніми доблестьми перед Панами Ляхами: хоч и скаменіло було наше серце в мертвеньній Полщизьні, та й ожило: живемо тепер, як и брати наші Новоруси, потужно, живемо царственно.

26.—П. I, стр. XXXIII ж таки.

И що Макгнати виробляли
З грянишниками на Сеймах.

Грянишники Макгнацькі були Пани, що з ними вони грянинчились, и часом бували такі ж потужні Макгнати, як и противна сторона. А боролись Магнати кріваво за грянниці своих маетностей, чи тільки заміряних Панською своеволею займанщин, пкоп, поти було Полщи. Судячися ж верховним судом на Сеймах, водили за собою тисяч по пяти видмикуфлів и, як сказано ще в Вислицькому Статуті за Казіміра Великого, „силою одвбдили право". Коли ж бачили, що Сейм не вволить их волі, дак готові бували вломитись у свое Національне Соборище, та й рубати направо й наліво, не дивлячись ні на кого, *хочби то був и Король...* Се дике слово промовляли вони перед своею дикою дружиною, перед своим потужним и завзятим почтом згорда, и ніхто не ставив им опісля такого пгрозу в сором, навіть и такий гуляка, гайдамака и лихоімець, як Владислав IV.

27.—П. I, стр. XXXIII ж таки.

Пройняв и кунтуш и кожух.

Кожушниками взивали Пани Ляхи Москву й Татарву, а Козаки, бачивши их нестатечність, проложили пословицю: „По неволі Пан у жупані: бо кожуха чортма". До великого вбозтва доживались гонорувиті Пани часто, и найчастіщ—через Паньску пиху. Як же в міру давнеї пихи починав их дотинати сором, годі вони приставали в Козаки, проковтнувши Шляхецький *ський.* (Читай дописку 1).

28.—П. I, стр. XXXIV.

Бо первий чоловіка вбив.

Варвари переймають більш пороків у людей культурних, ледачого більш, ніж доброго. Атависти ж беруть гору над самими

варварами в их варварстві. Тим и наша Шляхта, вернувши с Козащини, переважувала свою статечню братию в дикій писі видуманим родом своим. Коли статечний Пан силкувавсь вивести рід сьвій від Ноя, дак Дука Козацький сягав аж до Адама и ёго Каіна.... Один Пан великого коліна, що йшло від Гетьмана Ханенка, хваливсь мені листовно, що в ёго родича Солонини є Універсал Понтийського Пилата Сотнику Солонині, „присутствовавшему при распятіи Спасителя". Так подужали Козаки в писі „душманів" своих, Панів; подужали ж и в тих ліпощах, котрими Вельможни Дуки занапастили Річ Постолиту, зьвіряючись рукодийним Слугам-Шляхтичам, рострâвлюючи в них охоту до хижацтва, а потім перевідуючись у полі с хижаками, що повтекавши за Пороги, приводили на их маетки дике потомство Торків та Берендіів, Чорних Клобуків. Панський Пророк, Езуит Скарга, даремно було викидае можновладним лекгам на очі, що вони змушують Хлопа (колиб же тільки Хлопа!) усячину на ихъ робити. Не достае, мовляв, одного вам: щоб Хлоп за вас и в костелі молився!... От же Козак, добившись идеалу свого, вимовленого пословицею: „колиб хліб та одежа, дак ів би Козак лежа", зробивсь таким лекгою, що переважив и своих „душманів" Ляхів. Ті (мовляв Литвин Михалоп) ще в бебехах гукають: „вина вина"! а сей, зробившись Дукою Срібляником, гукав: „Хлопче, перехристи мене"! О Скарго! не знав еси, хто заткне за пояс Езуита з ёго спасенною Наукою....

29.—П. I, стр. XXXV.

Не раз що-року та й не два.

Татаре були таким непозбутнім лихом на Вкраіні, що й досі чоловік бідолаха виявлюе свою недбалість у роботі трагичнёю пословицею: „Абй не седячого Татаре взяли."

30.—П. I, стр. XXXV ж таки.

Позбувся жиру коло жорен.

Культура в Татар була ще нижча від нашоі Украінськоі. У нас були млини: вешняки й вітряки, а Татарва не йшла дальше

корен. „Повелителним Листом“ останнёго Хана Шагин Гирея 1780 р. визначено всі доходи Кримського Ханства. С тих доходів митницю Козлевську й Кефийську вкупі с соляними озерами зарандував Мавроені с товариством за 250.000 рублів, пропинацію—Купець Хохлов наймав за 16.500 р., рибалство на Дьніпрі—якийся Запорожець за 1.000 р. Плату з рогатизни й овець зарандовано за 30.000 р. Ще зарандовано пасікй та земляне мило киль), а білш нічого.

31.—II. I, стр. XXXVIII.

Як „душманів“ душить завзявсь.

Прокламація Запорозького Гетьмана Павлюка (був се Шляхтич Руський, Павло Михнович Бут) виразно писана против „душманів“, що душять Козацтво й Поспілство; Хмелнищина ж виявила, що душманами в Козака були *преложені* („на преложенстві буваючні“) люде, а з ними посьпіль и всі люде заможні. Випорошки Хмелничан, Залізняковп Колії, дали себе нам разпознати в Черкасах на Мещанині Дридзі, запаливши ёму на спині сірки, поти дерли скребом, покй жінка внесла горщичокъ ш червінцями, що заробив у Шлёнському на волах. (Зап. о Южв. Р. I, 246—248).

32.—II. I, стр. XXXVIII ж таки.

Або кияки стережись.

Знаний каверзами против Староруського Письменства нашого, та й осббисто против мене самого, згадував, за доброго ладу зо мною, про свого дида-Сотника такий факт. Вподобав Пан Полковник Сотницький гай. „Продай мені, Пане Сотнику: він мені в межу.“—„Се ж моя Предківщина, Пане Полковнику“!—„А ти таки мені продай. Дам тобі за нёго сто рублів“.—Та я й тысячи не схочу, Пане Полковнику“! Тоді доморослий Магнат перемінив ноту: „Або сто рублів, або сто кнів“! грімнув Дука Сьріблйник тим Хмелевським голосом, що від нёго „дріжали шкурі“ на Королівських послах,—и Сотник, певно такий же ца-

пун, як и ёго зверхник, прійняв смиренно сто рублів. Оповідував мені се Юзефович ище, кажу, за доброго ладу; а був сей лад такий, що „Чорну Раду“ почитував я в нёго на літературніх вечорах. Правда, зопсували мій лад з новим дукою наші Козакомани, зробивши собі Новий Завіт из брехень Щевченка да Костомари; однак ніде правди діти, що слухателі моеі „Чорноі Ради“, не маючи твердоі науковоі підстави, яко дилетанти Національности, поробились усі навпосьлі перекинчиками. Се були знаний Галаган, знаний Ригелман и такі инші.

33.—II. I, стр. XXXIX.

Потоцький, зеркало Панів!
До розуму тебе Крим не давів.

Втерявщи перевагу над Хмелем черес Паньську пиху свою, Миколай Потоцькій не покаявсь и вернувшісь пс Татарськоі неволі. Мусив Король иноді мирити ёго с Каліповським штучним способом, або держати при своім боці, що б не псував боевоі справи людям тямущим. А він, мов пещчена дитина, кидав у Військових Радах булаву на землю и погрожував прибічникам ножем прииоясником, немов другий Александр Македонський.

34.—II. I, стр. XL.

Між Письмаками Каконко.

Так прозвали ми, тросьвяцькі в Малому Вороніжі школярі, Нищуна, що проказував нам заданий „стих“ (урок), Каконко, се скорочене како + он = ко. А самого Дяка, „Сьліпого Якима“ (був сьліпорожденний, та памятаньем богослуженьня оправджував слово сьпівця Давида: „Господь умудряетъ слѣпцы“; сёго премудрого дяка прозвали ми Твердонто (твердо + он = то).

35,—II. I, стр. XLI.

И на Низу в Дейнеках жить.

Козаки Дейнеки почали так зватись од свого ватажка Дейнеки (були й Козаки Семени, Вовчурі й такі инші), а не від

неможного слова *денеякий*, по Костомариному домислу. Був ище й за моеі памяти в Малому Короніжі Козак на прізвище Дейнека. Е й пісьня:

Ти, Козаче Запорозький, Дейнеко,
Не заводь дівчини від матусі далеко.

36.—П. I, стр. XLII.

В Цариці Грамоти просили.

Як покликала Цариця Катерина з Малоі Россіи вповажнених людей в Комисію Нового Уложенія, дак доморосла наша Шляхта просила в неі Грамоти на Дворянство, рівне з Дворянством Великоруським. Тоді виявилось, що дворян старезних в Малій Россіи не було, хиба тількі в нашій Сіверщині. Тим и Сенат не дозволив приймати Малоросіян у Кадецький дворяньський Корпус, объявивши, що „въ Малой Россіи нѣтъ дворянъ“... Право ж свое на Дворяньсько достоинство грунтували наші Пани на заіданьню чужих маетностей: бо Румянцев доносив Цариці, що більш 300 сіл и городів с-підсамоі Казни (опріч заідених у сусід) перейшло каверзами в руки претендентів на Дворянство. (Читай охочий розумну монографію про се Ив. В. Теличенка в Кіевской Стар. 1890 р. та ще там же в 1891 році № 2, „Дѣла по исторіи крестьянства въ лѣвобережной Малороссіи“, В. А. Мякотина).

37.—П. I, стр. XLIV.

Вас много Церкву підперае
Стовпів нетес . . . . .

У „Житіи Сковороды“, що написав вихованець ёго и друг, Ковалінський, написано про се так:

„Многіе изъ учениковъ его бывшихъ, изъ знакомыхъ, изъ родственниковъ, будучи тогда монахами въ Печерской Лаврѣ, напали на него неотступно, говоря: Полно кругомъ бродить по свѣту! пора пристать къ гавани. Намъ извѣстны твои таланты: Святая Лавра приметъ тя, аки свое чадо; ты будешь столб Церкви и украшеніе обители.—Ахъ, преподобные! возразилъ онъ въ горячности: я столботвореніи умножать собою не хочу; довольно и васъ, столбовъ неотесанныхъ, во храмѣ Божіемъ.—За симъ привѣтствіемъ старцы замолчали, а Сковорода, смотря на нихъ, продолжалъ: Риза, риза! коль немногихъ ты опреподобила! коль многихъ окаянствовала! Міръ ловитъ людей разными сѣтями, накрывая оныя богатствами, честьми, славою, друзьями, знакомствами, покровительствомъ, выгодами, утѣхами и святынею; но всѣхъ несчастнѣе есть послѣдняя. Блаженъ, кто святость сердца, т. е. счастіе свое, не сокрылъ въ ризѣ, но въ волѣ Господней!... Монахи перемѣнились въ лицѣ, слушая сіе; но звонъ позвалъ ихъ, и они поспѣшили на молитву“.

38.—П. I, стр. XLV.

Те встихотворене здо, тло.

Склади в Церковній Грамáцьці кінчались так: *здо, тло, тлю, тля*, а школярі від сéбе добавляли: „Попове теля, побігло в ліс, узяв ёго біс“, и takenькі звеселяли свое неволництво, свою нудьгу, усолоджували знану ще за Петра Могили „гірку школьну чашу“.

39.—П. I, стр. LVI.

Та вуса замолоду зьрікся.

Зьрікся він вуса ще бувши в бурьсі бакаляром. Бакалярами ж звались у нас домові учителі. Козацький вус не личив учителеві, яко вивіска завзятости, або й бурлацтва. Як у татарських статечних людей *козак*-Татарин знаменував те, що розумілось у Москвичів у Самозванщину слово *воръ* (синоним разбишаки й хижака *козака*), так и в нас „диявол зробив собі сьміх из людей статечних“ у таких оказачених примусом людей яким був певно й сам автор сучаних зáписок, що я прозвав „Лѣтописью Самовидца“. Сковорода почав учителювати по Паньских домах рано. Та й по Школах учителі, не духовен-

во, що носило бороду; вуса зрекались. Певно, самі Префекти магали того, щоб Запорозці не надили молодіжи до козакуньня.

40.—П. I, стр. LIX.

Tirones-Бурсаки бріли.

Tiro, tironis—новобранець. Так звав Запорозьку молодіж в Борецький у листі до свого протектора, Князя Радивила ерунéнка, також на имъя Криштофа, як звавсь и Радивил ерун.

41.—П, I, стр. LX.

Сéгодьні дерли кажанки.

Кажанком у Козаків звавсь куценький кожушок. Старий д оповідував мені, як один Гайдамака в Коліівщину так завто колов Ляхів, що, „аж кров по ратищу с-під кажанка текла“.

42.—П. I, стр. LX ж таки.

Журивсь, що статки продавав.

Статками звалась рухóма худоба, *маéтками*—нерухóма. Неволницькому плачі сьпівають:

Нехай отець-матуся статки и маетки збувають
Головоньку Козацьку с тяжкоі неволі визволяють.

43.—П. I, стр. LIII.

Щоб хто з Ляхом не накладав.

Такъ мовляли про короля Жикгмонта III, що мавши в своих уках більш 20.000 Дингнітарств, надив Панів Русь до накладаньня своею клерикалною партиею.

44.—П. I, стр. LIV.

Остерегав од Лжи Оцьця.

Преподобний Іов Почаевський родивсь 1551-го, а скінчивсь 651 року. Подвизавсь вéлико против Езуіцькоі песчеиици, Церковноі Униі. Сава Туптало, отець Св. Дмитрия Ростовського, родившись 1599 року, скінчився, черес сто и три годи, року 1703. Проживши на Сьвіти більш півсотні літ, мусив року 1650 записатись лейстровим Козаком у Макаровську сотьню. Киевського пóвку, певно робом тих статечних людей, про котрих, під роком 1648, пише Самовидець, що „диявол изробив собі сьміх из людей статечнихъ“. Видно, тим же поглядом дививсь и Туптало на Козащину: бо сина-одиньця зробив Ченцем на 17 році живота ёго, а трох дочок також поддавав у Манастир. Так и Іов Борецький, опасуючись певно, щоб ёго два сини не поробились tiron'ами Запорозькими, одного послав на службу до Князя Радивила Перунéнка, а другого—до Московського Царя Михайла Ѳедоровича.

45.—П. I, стр. LXIV.

Та переважив Козака.

Хочуть наші Козакомани и Мужикомани Костомарівці, щоб Козацтво пійшлó з Мужицтва; да не тáк воно діялось. *Козаки* перш усёго проявились у Татар, и були се в Хана такі неслухняві люде, як у короля ті кресóві чи то вкраінни Старóсти, що робили Низовцям усякі, мовляв, adminicula. Низовців же не Мужику було заводити; не з Мужицькими достатками, не з Мужицькою сьвідóмостю речи було засікатись у січ перед очима в того чудища, мовляв Гералдик Папроцький, що тілько Руські Геркулеси (славлені в ёго пани-руснаки) сміливо всовували ёму руку в роздзявлену пельку.

46.—П. I, стр. LXVII.

Що мае поміщниць сім сот.

Е старосьвіцька пісьня:

Гей з устя Дніпра та й до вершини
Сім сот річок и чотирі
Та й усі ж вони у Дніпро впали,
В Дніпро прáвий не сказанний.

И Кгаижа Андибер, у думі:

На бистрні ріки поглядае
Кличе, добре покликае:
„Ой ріки, каже, ви, ріки Низовні
Помошниці Дніпровні!...

47.—П. I, стр LXIX.

Ні на безьлюдьді Дворянином,
Ні на безрибьі рачим сином
Не був Сковорода Грицько,
Ні Твердонто, ні Каконко.

Пословиця: „На безрибьі и рак—риба; на безлюдьді и ма—Дворянин". Про *Твердонто* и *Каконко* читай дописку 34.

48.—П. I, стр. LXXII.

Пісьня про зруйнуваньне Січи мае в собі сі дивні слова:

Великий Сьвіт, наша Мати
Напуст напустила:
Славне Військо Запорозьке
Та й занапастила.

49.—П. I, стр. LXXII.

Та гарно брешучи в Судах.

Багацько так званих рукодайних Паньских слуг-Шляхчів повписувано за злодійство в давні судові акти. Прокравсь у Вельможного Пана Добродія, такі пройдисьвіти втекали ичайно за Пороги, або, під бунт, у Козацькі Купи. Насьлідки давнього пануваньня, Козацькі Дуки, позаводили в себе тай же придворний штат мочиморд и дармоідів; та вже недовго оляли им настіж Низові курені и зімовники. Тілько й зісталось нським підлизам поживи, що крива присяга. Що й тепер é дéкуди на Вкраіні Панки-сутяги, що держать у себе недолух лекг про кривоприсяжне сьвідкуваньне на Суді.

50.—П. I, стр. LXXIII.

Що Баба зьнівечить нам Січ.

Старі діди памятали ще Запорозьке пророкуваньне, що Січ пропаде через Бабу. По их перéказу, таке пророкуваньне йшло ще з давніх давен. Не була се мова про Царицю Катерину а posteriori. Та про неі не зосталось нічогісінько такого в переказах, або в пісьнях, як блягузкав Шевченко, взиваючи іі лютим ворогом Украіни, голодною вовчицею и т. д. Се був у Шевченка надих Польский, а не Руський-Украінський. Між иншими, практикуе кривоприсяжництво синок змалёваного в мене в „Украинскихъ Незабудкахъ" з натури дворянина Злóдія.

51.—П. I, стр LXXIII.

Зробила віщуна-пророка
Давно ще с Князя Василя.

Князь Константин Константинович Острозький широко знаний по Сьвітах під назвою Князя Василя, в листі до зятя Князя Радивила Перуна писав про якусь відóму обом истóму, звучи іі *Баба з Востока*, що клепучи (кого й зá що, не споминае) пророкувала все більші та білші злигодьні Панам, як Руським, так и Литовським, се есть Польским. Тоді ще тілько наклюнулась Наливайщина, и Князь Василь боявсь, що з Наливайком доведецьця так торгуватись, як ис Косінським.

52.—П. I, стр. LXXVI.

Ба й на Босфорі зацьвіли
Були руінницькі надіі.

Ще за Короля Степана Батури, Козаки підпірали тих самозваньців, що надились господарити в Волощині; а як минули руіньні літá Самозванщини Московської, и Земля Восточного Царя почала вбиватись у давню потугу, вони вхопились обіруч за видуманого в Польській орді Лисовського да в Езуіцькій Тосканщині Турецького Царевича Александра Ахию Оттомануса, и

вже були готові вести ёго па Босфор; но Станіслав Конецьпольський побив Гетьмана их, Жмайла, в Ведмежих Лозах, над Куруковим, чи Круковим Озером, Р. Б. 1625, а Москва розгледіла втеклого в Путивель Турецького Царя, як величали Ахию Козаки, и постерегли, що се Католицька з одного боку, а Козацька з другого кáверза та й випроводила ошуста тихцём за свою найдальшу Архангельську границю.

53.—П. I, стр. LXXVI ж таки.

Не вміли й хати збудовать.

У думі про Козацький побут сьпівають:

Знати, знати Козацьку хату
Кріз десяту.
Вона соломою не покрита,
Приспою не осипана,
Коло двора нечиста ма и кола,
На дрівітьні дров ні поліна;
Седить в ній Козацька жінка, околіла!
Знати, знати Козацьку жінку,
Що всю зіму боса ходить,
Горшком воду носить,
Половником діти напувае!

54.—П. I, стр. LXXVIII.

Що грали ролю сучаків.

Слово *сучаки* вийняли ми з уст останнёго Козацького Батька, Максима Залізьняка, що не вславив ёго й сам Шевченко ад якогось Поэта-саморідка.

Ось як той сучасник висьпівав ёго:

Максим Козак Залізьняк
С славного Запорожа
Процьвітае на Вкраїні,
Як в городі рожа.

Роспустив військо Козацьке
В славнім місті Жаботині,—
Гей, розлилась Козацька слава
По всій Україні!
Гей Максиме Полковнику,
Ти Батьку Козацький!
Гей, не втече ж Жаботина
Навіть и дух Ляцький...

Оце ж, окритий Гайдамацькими лаврами, процьвитаючи славою, як у городі рожа, іхав останьній Козацький Батько в Черкаси про нові подвиги вже не над Ляхами, а робом Царя Наливая в Могилеві, Луцькому etc. etc, над одновірними мещанами,*), Р. Б. 1768, а черес сімдесят и пять год старий Цехмистер Черкаський оповидував мени про нёго сице:

„На другий день у Петрівку рознеслась по Черкасам чутка, що йде якесь військо, а ми тогді були ще хлопцями. То люде бояцьци, а нам байдуже: сказано діти. Побіжимó, щó там за військо!“ Побігли за Білáзерьську цáрину, аж справді йде військо. Попереду іде Отáман. Шапка на ёму сива, чоботи сапъянці, пóяс шалéвий; за поясом писталет; при боку шабля. Ото ж був сам Максим Залізьняк. Не старий ище чоловік літ, може, сорока, а може й більш; на виду повний, кругловистий, урóдою хороший, на взрост невеликий, та плечистий; усú русяві невеличкі; за ухом оселедець. А за ним усе по два, все по два з ратищáми, и упереді ніх пар, може у трёх, ратищá с короговками двойчатими, так що оце половина буде біла, а половина красна, а знову половина жовта, а половина чорна, або сиия. А посамому заду йде чоловік в десяток пішо, без ратищ и без усёго, а тількі колкú позасмалюнали та й идуть. Тó вже випники тó-що, що поприставали в Гайдамаки. От ми й стали коло шляху, по праву руку, и шапки познімали. А він, порівнявшись из нами, та й каже: „Здорові, сучаки“! А ми кажемо: „Здоров, Пане“!— „А щó ви? не оретé“?—„Ні, Пане“.—„А ми ж оце почали орати“. Та й поіхав у город... (Читай охочий Зап. о Южн. Р. т. І-й).

*) Читай дописку 31.

55.—П. I, стр. LXXIX.

Що жартом им здававсь Псалтир.

Псалтир люблять у нас из давніх давéн, яко пісню словне, ɔ и в перéкладі на прозу, зрушуе серце своею гармоніею, и не ҁин Псалтирний стих обернувсь у нас у пословнцю. За те ж ɔде, котрим навязли вже в зуби чужомовні словеса, обертають ɪоді в жарти десятострунъні гусьли Сьпівця Пророка. Від жартиɪвого Дяка, чи й Дякона, чуеш иноді таку хвалу шевцеві: Ік удере чоботи, дак уже именно—крѣпость моя и пѣніе мое": ро двох же приятелів, знаних охотників до чарки, Дяка й Дя-ɪна, чув я, що вони й бъюцьця жартуючи святúми словами. ідив раз Дякон Дяка, сіпаючи за патли и говорячи: „Аз уснух ɪспах, возстах"! Той, схопившись, дав Дяконові по-бурсацькій ɪща: „Мы же возстахом и исправихомся"!—„Во утріе избію вся ɪѣшныя землі"! одважив ёму, як у бурсі колись, Дякон.—„Зубы ɪѣшникомъ сокрушу"! відказав словом и ділом Дяк.

56.—П. I, стр. CI.

Стратеньців-Шляхтичів swawola.

Шляхту, що ходила робом Косіньского, чи Наливайка, відɪджувано чести, маетку й жизьні, се есть оглашано банітами. ɪких баніт вільно було кожному стратить (stracić): тим и звали ɪ стратéнцями.

57.—П. I, стр. CI ж таки.

И по пустинях, де Зборовський
Самійло з голоду вмірав....

Геральдик XVI. Віку, Папроцький оповідуе про Самійла ɪоровського, як він, банітóваний за те, що вбив Цана Ваповсьɪго, можна сказати, перед очима в Короля, поплив з дружиною ɪуг-Шляхтичів за Пороги, як, погетьманивши якийся час Низцями, вертавсь манівцем из Низу, в рідний сьвій Самбор, и

як годувавсь у пустинях (тепер багатих на всяке збіжьже) жолудьцем та вовчими недоідками, копитками степових сугаків. (Охочий читай про се в І-му томі моеі „Історіи Возсоединенія Руси").

58.—П. I, стр. CI ж таки.

Ратай на волики гукав.

Идеал упокою надихáв уже й Сьпівця Поэми, названоі „Словом о Полку Игоревѣ". „Тогда по Руской Земли рѣдко ратáеве кыкахутъ (гейкали), но часто врани граяхуть (крáкали), трупія себѣ дѣлячи, а галици свою рѣчь говоряхуть, хотять полетѣти на уѣдіе". Порівняй розумний культурний идеал Сьпівця XII Віку з идеалом Шевченка, читаючи ёго викликаньне с Того Сьвіту Низових кочовників:

Вернітеся... дивітеся,
Житá похилились,
Де паслися ваші коні,
Де тирса шуміла,
Де кров Ляха, Татарина
Морем червоніла....

Чи не марно наша стара Русь звікувала пять сотень років, коли гусьлярі XII віку стояли в ній так вúсоко над кобзарями XIX-го!

59.—П. I, стр. CII.

Ти ж у Цариці лик Минерви
Вбачав еси . . . .

Сковорода висловив своему другу, авторові „Житія" ёго, свій символ віри так: „ . . . . Кому подобенъ истинный человѣкъ, Господь сый во плоти?.... Раскрой сердце свое для припятія вѣры и для обнятія того человѣка, который Отцу своему небесному вмѣсто силы его и вмѣсто десницы его есть во вѣки вѣков.... О сѣмя благословенное, человѣкъ истинный, Божій! Вся

видимость есть подножіе его. Самъ онъ въ себѣ носитъ царство, онебеся всякаго просвѣщаемаго имъ и исполняя своимъ всеисполненіемъ, возсѣдъ на мѣсто десницы (одесную) Отца небеснаго во вѣки".

Симъ извѣстнымъ не многимъ правиломъ водясь (повѣствуетъ „Житіе), располагалъ Сковорода упражненія свои и забавы, перемѣнялъ нечаяно мѣстопребыванія, дѣлалъ знакомства, вступалъ въ пріязни, принималъ въ дружбу свою и не прежде рѣшался дѣлать что-либо зависящее отъ единственнаго выбора воли его, какъ посовѣтуя со внутреннимъ духомъ, котораго онъ называлъ иногда Минервою. Ибо, какъ Минерва, по баснословію, рождена изъ мозга Юпиторова, такъ духъ нашъ происходитъ отъ Бога.—Какъ Богъ даетъ дарованія не въ одну мѣру, но различно, по различію отраслей всецѣлаго, то людей, вступающихъ въ состояніе жизни не по врожденной способности, называлъ Сковорода *людьми безъ Минервы*. Такъ, часто, видя робкаго военачальника, грабителя судью, хвастуна богослова, роскошнаго монаха и проч., съ досадою говорилъ: „Вотъ люди безъ Минервы"! Взглянувъ на изображеніе царствующей въ вѣкѣ его Екатерины, находившееся у друга его въ гостинномъ покоѣ, сказалъ онъ съ движеніемъ: „Вотъ голова съ Минервою"!

60.—П. I, стр. CII ж таки.

Кого Петро, Великий Первий,
Великою пророкував.

Цінуючи Петра Великого над усі Потентати, творці Царств, я піддаюсь поэтичнёму мистицізмові, и любов Петра до своеі Цариці Катерини Первоі вважаю за прозираньне в будущину з надією на жіночий розум, що сягае часом вище й глибше чоловічого, як се бувало часто в Екатерини Второі Великоі.

61.—П. I, стр. CII ж таки.

Таке, як „Мати Січ" Козацька.

Козаки величали свою Січ Матірьрю, а свій Великий Луг—Батьком. Ей пісьня:

Ой Січ-Мати, ой Січ-Мати,
А Великий Луг—Батько:
Ой щó в Лýзі добре заробити,
Те й у Січі пропити.

62.—П. II, стр. VI.

Прапрабабами, пращурками.

Се есть перéказами: бо в кожній бабі живе с своими перéказами пращурка.

63.—П. II, стр. VIII.

Татарокозака-туму:

Козакъ-тума зведе з ума.

Тумою, властиво кажучи, звавсь козак, що народивсь від Татарина и бранки.

64.—П. II, стр. X.

И трусим женщину, як грушу.

Люби як душу, а труси як грушу.
Пословиця.

65.—П. II, стр. XVIII.

Що два кріваві милиони.

Сей лік признае й Герберт Спенсер, вважаючи Наполеона за величезного душогубця.

66.—П. II, стр. XX.

Князь, як ми звали Голичин,
Що пес Мазепа підкупив.

Иди, иди, Голичине,
Тою стороною,
А я пійду из Москвою
Слідом за тобою.
. . . .

Ой вигорів ввесь Батурин,
Зісталася хата,
Та вже ж твоя, пес Мазепо,
И душа проклята.

Старосвіцька пісня.

67.—П. II, стр. XXI.

И тількі рукавцем майнула.

Ой я тую чорну хмару
Рукавцем розмаю:
Перебула поговори,
Перебуду й славу.

Пісня.

68.—П. II. стр. XXII.

Vorago sanguinis, мовляли,
Чи rei publicae...

Vorago sanguinis nostri—пропасть, пьющая нашу кров. Так Михайло Литвин у XVI-му віці звав Крим з ёго неволниць-ми базарами. Vorago rei publicae—погибель.

69.—П. II, стр. XXII.

Хан правом жизні величавсь.

Татарське слово *гарач* по нашому буде *право жизни*, до-ти жити.

70.—П. II, стр. XXII.

Урвалась нитка й тій Swawoli.

Ще, як про Козаків и их бунти ніхто не знав у Польщі і а добре знана в Польскому Статути (Volumina Legum) Swa-а Ukrainna. Гетьманами Swawoli бували Старости, котрих но назвать Маркграфами Польскими, та украінні Можно-дники и Латинськоі и Грецькоі віри.

71.—П. II, стр. XXIII ж таки.

Як людожерницю вовчицю.

Чи я ж знала, ще сповита
Що тая цариця—
Лютий ворог Украіні
Господня вовчиця?

Шевченко.

Великий Кобзарь наш був продуктом лібералізма польского, що до погляду на антипольскі и на антикозацькі порядки Россіи.

72.—П. II, стр. XXV.

Опперла царство об Херсон.

Сьліди Херсона (або Корсуня), чи то городища сёго древнёго города, видко й тепер під Севастополем.

73.—П. II, стр. XXV ж таки.

Переступила Рубикон.

Річка Рубикон одділяла древню Италію від Кгальліі. Цезарь, переступивши з Кгальліі в Италію, почав нові подвиги свої. С того пішла пословиця „переступити Рубикон".

74.—П. II, стр. LV.

Що він—посьлід Карамзина.

Посьлід у житі не йде в мливо, а відметають ёго від перевіяной купи жита, а й натто від іі *чола* про драбину та про свині.

75.—П. II, стр. LVII.

Як рицарь щастя, на мечах.

Украина не була . . . . .

76.—П. II, стр. LVII ж таки:

Грицька перекотиполя.

Перекотиполе, степове зілле вітром котить далеко.

77.—П. II, стр. LXXVI.

Избранних ради з нас одних.

Матѳ. XXIV, 22.

78.—П. II, стр. LXXXVIII.

Про час, котрий на думці мав.

Іоанна II, 4.

79.—П. II, стр. LXXXVIII ж таки:

Підпора и Громад и Царств.

Theori of Moral Sentiments; Wealth of Nations.

80.—П. II, стр. XCIX:

Як з уст младенчеських и ссущих. *)

81.—П. III, стр. II.

Рятунок наш у Давнині.

Туман поле покривае,
Козак полем проїжджае.
Ой вніхав на могилу,
На могилу верховину:
Ти могило верховина
Чом ти рано не горіла?...

Пісня.

82.—П. III, стр. IX.

Що нам дубровами шумлять.

Ой не шуми луже
Дубровою дуже.

Пісня.

*) Псаломъ VIII, 3.—*Ред.*

83.—П. III, стр. IX ж таки:

И квилимо до Старини.

На Чорному морі
На білому камені,
Там седить сокіл білозерець
Квилить-проквиляе
Смутно себе мае...

Дума.

84.—П. III, стр. IX ж таки:

Хоч гостем ти до нас вернись

Наздогнала молодиці
В калиновім мості;
Вернітеся молодиці,
Вҗ до мене в гості.

Пісня.

85.—П. III, стр. X.

Христос тебе від схизми спас.

Інсусъ же рече им: внемлите и блюдитеся отъ *кваса фарисейска и саддукейска* (Матѳ. XVI, 6).

И прещаше имъ, глаголя: зрите, блюдитеся отъ кваса *фарисейска* и отъ кваса Иродова (Марка VIII, 15).

86.—П. III, стр. XXIV.

И повиводив ис тюрми.

Изведи изъ темницы душу мою, исповѣдатися имени Твоему. (Пс. CXLI, 8).

87.—П. III, стр. XXV.

Задьля живущих покидать

. . . .

88.—П. III, стр. XXVI.

Таіть Небесна Бездна глас.

Бездна бездну призываетъ. *)

89.—П. III, стр XXVI ж таки.

У стародавніх тих пісьнях.

Камо Туръ поскочяше, своимъ златымъ шеломомъ посвѣчи- тамо лежать поганыя головы половецкыя, поскепаны саб- ли калеными шеломы оварскыя отъ тебе, Яръ-Туре Всеволоде. ово о Полку Игоревѣ, V, 19).

90.—П. III, стр. XXVII.

Та гейкающих ратаів.

Тогда по руской землѣ рѣдко ратаеве кыкахуть. (Сл. о П. V, 15).

91.—П. III, стр. XXXI.

Того широкого Подільля.

Стародавнє *Подільлє* обіймало низи Дністра, Бога и Дніпра.

*) Псаломъ XLI, 8.—*Ред.*

Примѣчанія Редактора.

Примѣчанія Редактора.

Дзвін.

Сборникъ стихотвореній П. А. Кулиша подъ этимъ заглавіемъ вышелъ въ свѣтъ заграницей, въ 1893 году, объемомъ въ 240 стр. и размѣромъ въ 16-ю долю листа, имѣя такой выходной листъ: „*Кулиш Олелькович Панько:*—Староруські думи и съпіви.—Женева.—H. Georg, Libraire-editeur.—1893".—На второмъ выходномъ листкѣ имя издателя замѣнено названіемъ типографіи: „Українська друкарня", а „Imprimerie Ukrainienne, Geneve, ch. Dancet, 15", обозначено на оборотной сторонѣ задней обложки сборника.

Въ своихъ примѣчаніяхъ ко II-му тому „Сочиненій и Писемъ П. А. Кулиша" мы имѣли уже случай дважды упомянуть о сборникѣ „Дзвін", говоря о „Хуторнихъ Недогаркахъ" и о „Переспівах з великоруських співів"; Указавъ на тѣ части „Недогарковъ", которыя были напечатаны покойнымъ г. Кулишемъ въ газетѣ „Днѣпръ", мы перечислили и стихотворенія, перепечатанныя имъ оттуда же въ „Дзвін". Касаясь „Переспівов з великоруських співів", мы отмѣтили, что авторъ предполагалъ первоначально помѣстить ихъ въ „Дзвоні", потомъ переложилъ въ „Позичену кобзу"; при печатаніи же этихъ двухъ сборниковъ онъ не внесъ ни въ одинъ, ни въ другой.

Что намѣреніе автора помѣстить „Переспіви" въ „Дзвоні" имѣло серьезное основаніе, показываетъ найденное нами въ одной изъ редакцій „Дзвона" и написанное рукой самаго П. А. Кулиша нижеслѣдующее его объясненіе къ „Переспівам з Великоруських Співів".

„Печатаемо сі „Переспіви“ въ „Дзвоні“ съ тіеі причины, задля ниxъ авторъ узявся до своеі бандуры, може, геть на-о занедбаноі. Доброі и заслуженоі памяти М. О. Вольфъ мавъ бувъ напечатати своі „Родные Отголоски“ украінськимъ секомъ, и прохавъ автора проспівати по-своему выбрані для ь зъ Великоруськихъ кобзарівъ співы. Вподобавъ нашъ ав- думку головатого ныводця, и заразъ настроівъ своі, якъ (у) у поэзіи мовицця, „золотні струни“; а переспівуючи Велико-чину, набравъ охоты и до щиро-украінського співання, съ рого її вышовъ оцей „Дзвін“.

Таково происхожденіе сборника. Но въ свое „щиро-украін- співанне“ П. А. Кулишъ вложилъ тѣ думы и чувства, кото- въ то время волновали его мозгъ и сердце. По своему ха-еру и содержанію къ „Дзвону“ уже не подходили „Переспі- Великоруськихъ Співів“, и они, какъ мы видѣли выше, выдѣлены. Вмѣсто нихъ, въ „Дзвін“ вставлено было нѣс-ко стихотвореній изъ „Хуторной поэзіи“, именно: 1) „До оі баби“; 2) „До Рідного народу, подаючи ему переклад спірових творів“; 3) „Слово правды“, и 4) „Компромис Ля-“. Изъ этихъ стихотвореній три первыя мы опустили, такъ они повторены авторомъ въ „Дзвоні“ лишь съ одними сти-ическими поправками, которыя будутъ отмѣчены въ сборникѣ антовъ; въ четвертомъ же стихотвореніи: „Компромис Ляхам“ и стилистическими поправками измѣняется и характеръ про-денія, подходящій болѣе къ характеру „Дзвона“, и потому промис Ляхам“ мы помѣстили и въ настоящемъ томѣ, не ря на нахожденіе его уже во второмъ.

Также опущены нами еще три стихотворенія: 1) „Останьобзаревi козацькому“ („Не поляже кажешь слава?“). Это творѣніе составляетъ первую половину того, которое уже напечатано нами въ 1-мъ томѣ (стр. 314 и 315) подъ віемъ „Слава“. Эта половина была помѣщена самимъ авто- при жизни подъ заглавіемъ: „Кобзареві“, но съ эпигра- не изъ кобзарской думы, а изъ Шевченка:

. . . .
—Не поляже, а роскаже
Що діялось в світі,

Чия правда, чия кривда
И чиі ми діти“.

помѣщена, повторяемъ, была въ харьковской газетѣ „Южный Край“ (если мы не ошибаемся) въ № 1384, съ подписью автора. Вторично эта же первая половина „Славы“ перепечатана, но безъ указанія мѣста заимствованія, проф. Н. И. Петровымъ въ его „Очеркахъ исторіи украинской литературы XIX столѣтія“ (Кіевъ. 1884 г., стр. 293—295).

2) „Татарамъ про Поэму Маруся Богуславка“; это стихотвореніе опущено нами потому, что оно составляетъ „Эпилокг“ къ поэмѣ и напечатано въ концѣ ея, во 2-мъ томѣ (стр. 385).

3) „Шукальне-викликанне“ опущено также вслѣдствіе напечатанія его въ 1-мъ томѣ подъ саглавіемъ: „Сонетъ“ (стр. 243).

Какъ мы уже упомянули въ примѣчаніяхъ къ „Переспівам з великоруських співів“, сборникъ „Дзвін“ дошелъ до насъ въ трехъ полныхъ болѣе или менѣе редакціяхъ и въ нѣсколькихъ варіантахъ отдѣльныхъ стихотвореній, входящихъ въ него. Первая редакція „Дзвона“ написана была правописаніемъ 1876 года и представлена авторомъ Кіевскому отдѣльному цензору для разрѣшеніе къ печатанію; на первомъ листкѣ имѣется помѣта цензора, скрѣпленная его печатью; „Поступила 17 января 1884 года отъ г. П. А. Кулиша“; затѣмъ имѣется постраничное цензорское разрѣшеніе: „Дозволено“ и т. д. Но, какъ мы уже выше сказали, „Дзвін“ вышелъ въ свѣтъ не въ Россіи, а заграницей.

Въ первой редакціи сборника и расположеніе стихотвореній и заглавія нѣкоторыхъ изъ нихъ отличаются отъ таковыхъ послѣдующихъ редакцій. Чтобы дать понятіе о первообразѣ этой редакціи, приведемъ ея *„Реестрикъ:“*

Тараса за річку Ахеронъ
зацькимъ Панекгирникамъ
староі баби
Мазепы
іпченкові
иня та цуцикъ
тарамъ
режній"
доумкамъ
редо Гоголевымъ Бюстомъ
ставникъ
Спідленихъ
Шекспіра
рідного Народу
братими
е намъ діло до того?
енший братъ"
зацький Жаль
ука и Жизнь
мляцтво
ово Правды
Підгірря
ародный Домъ"
имерный Сонъ
цьке Добродійство
мпромисъ Ляхамъ
видимый ключъ
мезида
ма про Курку съ курчатами
Дунаі
двідины
Кобзы та до Музы
бзарська Эпитафия
чужій чужині
аведпе Панування
этові

Сумъ и Розвага
Муза
Трі поэты
Серце мое тихе
Квитки съ слезами
Лилія
Трое схотинокъ
Заворожена Криниця
Анахоретъ
Пионеръ
Абадонна
Молитва

Переспіви з Великоруськихъ Співівъ.

Передне словце до Великорусинівъ
Степъ
Степъ о Півдні
Вечіръ у Степу
Нічъ у Степу
Степова жизнь (Весна и Літо въ Степу)
Степова Сіножать
Степова Могила
Украіна
Чумаки-ночліжане
Дніпрова Повідь
Привітапне зъ Домомъ
Паланка
Соловъина Левада
На Греблі
Гаданне-Віщуванне
Коло Колодезя
Пасіка

Таковъ былъ первоначальный составъ „Дзвона". Изъ уцѣлѣв-
ихъ отдѣльныхъ листковъ со стихотвореніями изъ этого сбор-
ка можна заключить, что существовала еще одна редакція,
ть можетъ самая ранняя, въ которой расположеніе стихотворе-
еще болѣе разнилось; напр., послѣ „Заспіва" слѣдовалъ „Пи-
ер"; но возстановить порядокъ въ этой редакціи оказалось невоз-
жнымъ. Въ уцѣлѣвшихъ изъ состава 1-й редакціи листкахъ
гдѣ не оказалось стихотворенія „Ренекгаты", и мы лишены

возможности сказать: это ли стихотвореніе до насъ не дошло, или же мы его имѣемъ напечатаннымъ, но подъ другимъ неизвѣстнымъ уже теперь заглавіемъ, которыя авторъ часто мѣнялъ, какъ мы увидимъ ниже.

Вторая редакція сборника писана кулишовкой и по расположенію своихъ стиховъ приближается къ печатному экземпляру и 3-й редакціи. Этой послѣдней редакціи держался авторъ, печатая „Дзвін" въ Женевѣ; ея же держались и мы, помѣщая этотъ сборникъ въ настоящемъ томѣ и возстановляя пропущенныя строфы (напр. 5-я строфа въ стих. „Петро да Катерина") или нарушенную ороографію подлинника.

Изъ сравненія первоначальной редакціи съ послѣдней, и 2-й, мы видимъ, что заглавія нѣкоторыхъ стихотвореній измѣнены авторомъ; перечисляемъ поэтому далѣе всѣ эти измѣненія:

Во 2-й редакціи: „Московська Наука-Розлука"; въ 3-й—„Німецька Наука-Розлука".

Въ 1-й редакціи: „З Небесъ; въ 3-й—„С Того Сьвіту".

Въ 1-й редакціи: „Письменнымъ Гайдамакамъ; въ 3-й—„Пісьмакам Гайдамакам".

Во 2-й редакціи: „Книгогризові, Новому Соловьеві-Розбойнику (исправлено изъ „Новому потомкові Соловъя-Розбойника") на той сьвіт;" въ 3-й—„Книгогризові на той сьвіт."

Въ 1-й редакціи: „Недоумкамъ"; въ 3-й—„Гавкунам".

Въ 1-й редакціи „Перед Гоголовым бюстом"; въ 3-й „Перед Гоголевим честенем".

Въ 1-й редакціи: „Наука и Жизнь; въ 3-й—„Яка Пані, таки й сані".

Въ 1-й редакціи: „Пролокг"; въ 3-й—„Побоянщина".

Въ 1-й редакціи: „Химерный Сонъ"; въ 3-й—„Прокід від Сну".

Въ 1-й редакціи: „Добродіям-Ляхам" (поправлено изъ „Ляцьке добродійство"); въ 3-й—„Папам Добродіям".

Въ 1-й редакціи: „На Дунаі"; въ 3-й—„Козацька хата".

Въ 1-й редакціи: „Невидимый Ключъ"; въ 3-й—„Чарований ключ".

Въ 1-й редакціи: „Немизида"; въ 3-й—„Сестри Немизиди".

Во 2-й редакціи: „Давнина", передѣланное изъ „Гласъ Вопиющаго"; въ 3-й—„Дума Пересторога".

Во 2-й редакціи: „Додумокъ до чотирох дум" (т. е. до 4-хъ редшествующихъ думъ); въ 3-й—„Дума про найвишчий Дар".

Въ 1-й и 2-й редакціи: „Рай"; въ 3-й—это стихотвореніе, ачинающееся словами: „Вітаю глуш твою, Куточку мій затиш-ий", оставлено безъ заглавія и отмѣчено лишь тремя звѣздочками.

Въ 1-й редакціи: „Любому другу единому, Козарьлюзі М. Ф. ободі, посилаючи ёму „Байду"; въ 3-й—три первыя слова и иціалы имени и отчества г. Лободы вычеркнуты. Это стихотво-еніе было написано на оборотѣ заглавнаго листа экземпляра, осланнаго авторомъ М. Ѳ. Лободовскому.

Въ 1-й редакціи: „Козацкий Заповидъ", передѣланное по-мъ въ „Кобзарська эпитафия"; въ 3-й—„Покобзарщина".

Въ 1-й редакціи: „Украиноманамъ"; въ 3-й—„Каверзникам".

На отдѣльныхъ листкахъ нѣкоторыя стихотворенія также мѣютъ или измѣненныя заглавія или пояснительныя добавочныя иписки; напр.:

„Насьлѣдьде по Бояновѣ" измѣнено въ „Побоянщина".

Это стихотвореніе, какъ мы видѣли выше, озаглавливалось Пролокгом". Объясненіе причины этого заглавія мы нашли на дѣльномъ клочкѣ бумаги между отдѣльными листками автора; одномъ изъ такихъ листковъ онъ пишетъ кому-то (можетъ ть, въ типографію):

„Кажется, послалъ я Вамъ „Засьпів до Чотирох Дум", да знаю, чи є тамъ строфа VI? Ось вона:

„Палай же, невгасимий духу", и т. д. См. въ настоящемъ мѣ стр. 53. Слѣдовательно, „Побоянщина" служила прежде „За-івом", или „Пролокгомъ", къ 4-мъ думамъ.

Въ концѣ этой строфы приписано красными чернилами рукой А. Кулиша

„Закріпило й Балашенкові так, як Дорошенкові и всім евдо-патріотам: бо всі вбрехались по шию, дак моя правда им коле очі".

„Украинскій Патріотизмъ" измѣнено сначала въ „Нашимъ евельможним и вельможним, а потомъ въ „Вельможній поко-щині".

„Дума про Найвишчий Даръ" была переписана въ отдѣльную тетрадку и озаглавлена просто: „Найвышчий Даръ". Подъ заглавіемъ—эпиграфъ:

„Ты рождена воспламенять
Воображеніе поэтовъ.

Пушкинъ.

Рядомъ съ эпиграфомъ приписано посвященіе красными чернилами: „Присвячено Ганнѣ Барвѣнокъ".

Все стихотвореніе написано старымъ малорусскимъ право-писаніемъ („Летѣло дьвѣ душѣ на крылахъ упованьня" и т. д.). Наконецъ, подъ послѣдней строкой означено время написанія этого стихотворенія: „1890, листопада 5".

Къ рукописямъ сборника „Дзвін" приложена, въ особой тетради, „Дума про Курку", переписанная чьимъ-то неизвѣстнымъ намъ почеркомъ. Текстъ Думы испещренъ собственноручными поправками П. А. Кулиша почти на половину; поправки, какъ всегда, дѣлались авторомъ красными чернилами. Вторая половина Думы оставлена безъ поправокъ, что и объяснилъ П. А. Кулишъ въ припискѣ на 1-й страницѣ тетради:

„Се переробивъ мою Думу якийся недотепа, не маючи ні доброго смаку, ні этнографичнѣі науки. Хотівъ-бувъ я перенравити, та се египецька праця. Лучче пришлю Вамъ свій власный скриптъ, а его мазанину пертаю не домазавши. П. К." (съ обычнымъ расчеркомъ).

На послѣдней страницѣ этой тетради П. А. Кулишъ приписавъ карандашемъ:

„Не говоря уже о стихѣ, крайне изуродованномъ непрошенными поправками, самое изображеніе мѣстности, сдѣлавшей извѣстное впечатлѣніе на автора, переиначено. Краски, взятыя съ натуры, загрязнены, и обстоятельства, изображенные біографически, замѣнены несвойственными автору, Словомъ, порча отъ начала до конца" (далѣе обычный авторскій расчеркъ, но безъ инициаловъ).

На первомъ заглавномъ листкѣ тетради 3-й редакціи „Дзвона" рукой автора карандашемъ на поляхъ съ лѣвой стороны написано: „Поправки 1892 г., ноябрь", а въ нижней части страницы имѣется и другая приписка: „Найпоправнійша редакція помішалась из усякою покидьдю. 1894, янв. 12".

Додатки до „Дзвона“.

Хотя они и помѣщены нами въ концѣ настоящаго тома (стр. 413—424), но въ виду ихъ связи со сборникомъ этого названія, мы находимъ умѣстнымъ говорить о нихъ именно здѣсь, вслѣдъ за сказаннымъ нами выше о самомъ сборникѣ. Тетрадь на оберточномъ листкѣ отмѣчена такъ: „Додатки до „Дзвона“ роспочались 1892, листоп. 23“, т. е. вслѣдъ за тѣмъ, какъ рукопись 3-й редакціи была сдана въ типографію.

Тетрадь заключаетъ въ себѣ: 1) „Думу про чотирі власті“ (но первыя два слова зачеркнуты авторомъ); 2) „Про шо він?“; 3) „Відрадощи жизні“ (жизни—зачеркнуто); это стихотвореніе является „Засьпівом до думы про Курку съ Курчатами“ и напечатано въ настоящемъ томѣ на стр. 79; 4) „Вішчий дух“, начинающійся словами: „Забули ми козацьку колотнечу“ и т. д.; это стихотвореніе вошло въ 3-ю редакцію „Дзвона“ и напечатано въ настоящемъ томѣ подъ заглавіемъ: „Забули ми“, на стр. 17; 5) „Славлені Тьрі дьні“—напечатано во 2-мъ томѣ на стр. 423, съ объясненіемъ въ примѣчаніяхъ причины напечатанія тамъ этого стихотворенія, и, наконецъ, 6) „Під вінцем“. Такимъ образомъ, въ „Додаткахъ“ неизвѣстными являются только три (1-е, 2-е и 6-е) стихотворенія; но къ нимъ мы присоединяемъ взамѣнъ тѣ, которыя изъ 1-й редакціи „Дзвона“ не попали въ послѣдующія, равно какъ и тѣ, каторыя, повидимому, не пріурочены ни къ какой редакціи и находятся на отдѣльныхъ листкахъ. Это именно стихотворенія: „Наставникъ“, „Недотепамъ“, „Прокгресъ про царство мертвых душ“ „Гостинець ис чоломом“, „Корчемня Кобза“, „Левада гай и старосьвѣцкій садъ“ и „Оженився чепурний“. Три первыя: „Наставникъ“, „Недотепамъ“ и „Прокгрес“, заимствованны изъ первой редакціи „Дзвона“.

„Гостинець ис чоломомъ“ мы имѣемъ на отдѣльныхъ листкахъ въ двухъ редакціяхъ, со слѣдующимъ заголовкомъ и приписками: на первой: „Гостинець и Чоломъ пану Володареві Степановичу Александрову, Украинскому Превосходительству, за надосланем ему „Байды“; карандашемъ приписано: „Давно колись писано“; въ другомъ мѣстѣ: „Се превосходство оскубло Курку и зрядило в вороняче пірье“.

На другомъ листкѣ, во 2-й редакціи этого стихотворенія, мы читаемъ: „Гостинець ис Чоломом Украинському Превосходительству, Оленченкові Степановічові Володареві за падосланьнемъ ему „Дзвона“. Текстъ стихотворенія въ этой редакціи остался почти безъ измѣненія; сверху, въ налалѣ листка, прописано карандашемъ: „Колись напечатати“. Въ концѣ стихотворенія, на оборотѣ листка: „Кінець Дзвонові“; но слова эти были потомъ зачеркнуты и далѣе приписано: „Такъ я поважавъ Александрова до ёго интриги зъ думою про Курку съ Курчатами“; далѣе расчеркъ автора, но безъ инициаловъ имени и фамиліи.

„Корчемня Кобза“ — передѣлка стихотворенія „Народный Домъ“; первая половина значительно измѣнена; вторая же совершенно новая; поэтому мы и напечатали это стихотвореніе цѣликомъ.

„Левада, гай и старосвѣцькій сад“—на отдѣльномъ листкѣ, неизвѣстно куда относящемся; стихотвореніе, повидимому, неоконченное; но на обратной сторонѣ страницы нѣтъ его окончанія.

Подъ стихотвореніемъ: „Оженився чепурний“ приписано карандашемъ: „Про Миколу Білозерського“, о которомъ у насъ будетъ рѣчь впереди. Это стихотвореніе имѣетъ значеніе для біографіи автора.

Кромѣ напечатанныхъ произведеній П. А. Кулиша, есть еще три его стихотворенія; мы не помѣстили ихъ рядомъ съ другими въ виду ихъ невысокихъ художественныхъ качествъ; но не рѣшились и совершенно отложить эти, такъ сказать, пробы пера, опять-таки вслѣдствіе ихъ біографическаго значенія.

Первое озаглавлено: „*Ганьні Борьвінокъ—до іи совершенства*“.

Ой у мене чоловік добрий,—
Пошли, Боже, ёму вік довгий!
Я, молода, пью та гуляю,
Я, весела, гадки не маю.
Ой пійду я куды захочу,

Нічям себе на заклопочу,
Ані мужем, ні дитиною,
Ані свекром, ні свекрухою...
Бо й у мене чоловік добрий,—
Пошли, Боже ёму вік довгий!

На поляхъ съ правой стороны приписано: „Р. Б. 1894, місяця Паздерника, дьня одинацьцятаго, в Хуторі Ганниний Пустині“.

Этимъ же почеркомъ и этими же чернилами, на оборотѣ этого же листка находится другое стихотвореніе: *Ода до Фортуны.*

Ой Фортуно, Фортунино, Фортуно небого!
Послужи мені немного.
Служила въ козацтві, служила въ чумацтві
Послужи в нещасті.
Ой Фортуно, Фортунино, Фортуно небого!
Послужи мені немного,
Покіль осідлаю коня вороного
Та під себе, молодого,
Осідлаю та й поіду,
Та й поіду по всім сьвіту.
Ой, світе мій ясний,
Сьвіте мій прекрасний,
Який мій талан нещасний!

Наконецъ, 3-е стихотвореніе, на отдѣльномъ клочкѣ бумаги, въ 1/32 долю листа, исписанномъ съ обѣхъ сторонъ, безъ заглавія.

О бѣдная Дора!
Зачѣмъ отъ запора
Скончался ты?
Ужели мечты
Не сбудутся наши?
Не сядешь ты каши
Покушать за столъ?
И я бы пришелъ
Къ тебѣ на трапезу!
Теперь же чуть лѣзу
Я ночью чрезъ дворъ—
О лютый запоръ!

Сохранились еще наброски стихотвореній П. А. Кулиша карандашемъ, писанныхъ имъ въ послѣдніе мѣсяцы и дни жизни; но прочесть цѣликомъ эти наброски оказалось рѣшительно невозможно. Печатать же отдѣльныя слова, по крайней мѣрѣ въ настоящемъ изданіи, мы не считаемъ необходимымъ.

Куліш у Пеклі.

Заканчивая печатаніе „Дзвона“, П. А. Кулишъ, на оборотѣ задней обложки этого сборника объявлялъ читателямъ: „Печатаецьця и незабаром увійде в сьвіт Поэма Панька Небрехи: *Куліш у Пеклі*“. Таково было намѣреніе автора въ 1893 г., когда сборникъ готовился къ выпуску изъ типографіи. Но ни въ этотъ, ни въ слѣдующіе годы поэма не вышла въ свѣтъ. Она началась печатаніемъ, вѣроятно, лишь въ половинѣ декабря 1896 г., незадолго до смерти П. А. Кулиша († 2 февраля 1897 г.). Объ этомъ мы узнаемъ изъ его письма „Въ Украинскую Типографію“, гдѣ печатался „Дзьвін“. П. А. Кулишъ писалъ:

„Въ 1893 году напечатана въ этой типографіи книга моя, подъ заглавіемъ: *„Дзьвін“*.

Посылаю при этомъ первые листки другой книги моей, подъ заглавіемъ: *„Куліш у Пеклі“*, съ предложеніемъ напечатать ея *сто* экземпляровъ такого же формата, такимъ же шрифтомъ, на такой же бумагѣ (съ брошюровкою), какъ и „Дзьвін“. Объемомъ эта книжка будетъ въ три раза меньше Дзвона; но за нею послѣдуютъ и другіе заказы мои.

Благоволите увѣдомить безотлагательно, въ какіе сроки присылать плату типографіи, *соотвѣтственно платѣ за „Дзьвін“*.—П. Кулишъ.—1896 г., ноября русскаго 30.

Адресъ: „Россія, Черниговской губерніи, городъ Борзна. Пантелеймону Александровичу Кулишу“.

Изъ этого письма становится яснымъ, что печатаніе названной выше поэмы, принимая во вниманіе время на пересылку оригинала въ типографію, не могло начаться ранѣе половины декабря 1896 г. Смерть П. А. Кулеша прервала печатаніе. Но что печатаніе было начато, въ этомъ увѣряетъ насъ одинъ нашъ знакомый, свѣдущій въ дѣлѣ человѣкъ, обѣщавшій даже показать намъ экземпляръ напечатанной части поэмы, если таковой отыщется между его мелкими брошюрами. Но намъ такъ и не удалось видѣть отпечатанный экземпляръ первыхъ листовъ поэмы; тѣмъ не менѣе мы не имѣемъ ни малѣйшаго основанія сомнѣваться въ томъ, что часть поэмы была, дѣйствительно, напечатана при жизни автора. Въ этомъ убѣждаютъ насъ уцѣлѣвшія редакціи поэмы „Куліш у Пеклі“, къ разсмотрѣнію которыхъ мы и приступаемъ теперь.

Поэма „Кулiш у Пеклi“ задумана и написана авторомъ очень вно, еще въ 1890 году, но послѣ этого неоднократно исправляiсь и дополнялась. Въ настоящее время мы располагаемъ шестью дакціями этой поэмы и двумя редакціями „Дописокъ“ до нея. ервыя редакціи не имѣютъ ни „засьпiва“, ни „дописок“, а лишь слѣднія редакціи. Различія одной редакціи отъ другой заклюются то въ ороографіи, (кулишевка замѣняется то ореографіей 76 г., то первоначальной малорусской), то въ стилистичеихъ поправкахъ.

Поэма „Кулiш у Пеклi“ написана авторомъ какъ мы сказали ше, еще въ 1890 г., что видно изъ приписки его на одной изъ рвыхъ редакцій: „Роспочав я сю поэму Р. Б. 1890, мiсяца отого на 14 день“. Къ этой старѣйшей редакціи имъ приготовнъ былъ такой выходной листъ: „Кулiш у пеклi—староруська ома—Небрешина Панькова—друковав же Небреха поэму свою—i Львовi — за доглядомъ Павлика Михайла Иваненка—Р. Б. 70“ (Sic! Конечно, описка автора). Но „Небреха“—это уже мѣненный псевдонимъ автора; первоначальный же былъ „Ломусъ“. ри этомъ въ первыхъ редакціяхъ прибавлялось подъ заглавіемъ: Спивана на голосъ: „*Еней бувъ парубокъ моторный*“. Въ реакціяхъ 1891 и 1896 гг. мы находимъ уже новую редакцію выоднаго листа: „Небрешина поэма Панькова—Кулiш у Пеклi—друковавъ iйи Небреха—въ Женевi—въ Украинськiй друарнi—Р. Б. 1897—за доглядом самиx друкарiв“.

Точно также въ болѣе раннихъ редакціяхъ поэмы и эпиафъ ея былъ иной—слова Лютера: „Jeder sagt's in seinen prache, warum nicht ich in der meinen“ (Слова Лютерови). Grün, 99, ulturgeschichte des XVI Jahrhundert. Въ позднѣйшихъ редакіяхъ слова Лютера были замѣнены авторомъ Байроновскимъ тихомъ.

Посвященіе поэмы поэту Глѣбову имѣется только на одной едакціи поэмы; въ позднѣйшія же редакціи оно уже не вносиось, быть можетъ, вслѣдствіе приписки автора, вызванной неввѣстными намъ причинами: „послано та не довезено“.

Окончательный видъ поэма принимаетъ въ концѣ 1896 г., огда рукопись ея приготовлялась къ отправкѣ въ Женев-

скую украинскую типографію для набора, объ условіяхъ котораго П. А. Кулишъ пишетъ на начальныхъ листкахъ рукописи:

„Посланные для образца почерка и набору листки прошу отложить къ моимъ автографамъ, которые во всѣхъ видахъ своихъ принадлежатъ одному пріятелю; набирать же благоволите по сему экземпляру, тѣмъ болѣе, что „Засьпiв до поэми“ мною передѣланъ, и потому посланный Вамъ годится только для собирателя моихъ автографовъ, и черновыхъ и писанныхъ начисто.

Я печатаю *сто* экземпляровъ съ тою, между прочимъ, цѣлью, чтобы замѣченныя въ этомъ изданіи опечатки поправить для второго изданія, которое будетъ печататься въ значительномъ числѣ экземпляровъ. Поэтому, покорнѣйше прошу Васъ изучить особенности моего почерка и правописанія; если же и изучивши сдѣлаете кой-какія погрѣшности, то будете отвѣчать не предо мною, а передъ публикою, такъ какъ въ заглавномъ листкѣ сказано: „за доглядом самиx друкарiв“.

Мнѣ было бы пріятно поставить здѣсь Ваше имя; если противъ этого ничего не имѣете, то сообщите его мнѣ въ такомъ видѣ: Өедорович, Петрович и т. п. Я бы напечатал: за доглядом Өедоренка, Петренка (что-ли), Ляховецького Ивана (что-ли), подобно тому какъ на „Дзвонi“ напечатано имя Кулеша по-старинному. Деньги Вы будете получать немедленно послѣ увѣдомленія, что напечатано столько-то листовъ, — слѣдуетъ получить столько-то (чтобы я не просрочилъ безъ умысла). Благоволите только увѣдомить, за сколько печатныхъ страницъ каждый разъ Вамъ уплачивать. „Вiнка“ на Вольфову могилу пришлите по моему адресу въ Борзну только два экземпляра, а потомъ получите другой адресъ. Посылаю Вамъ на сей разъ . . . .

P. S. Я намѣревался печатать поэму сначала безъ примѣчаній, но теперь вознамѣрился и въ первомъ уже изданіи оной напечатать съ автобіографическими примѣчаніями, которыя займутъ вдвое больше страницъ, нежели сама поэма“.

„Засьпiв“, о которомъ упоминается въ настоящемъ письмѣ автора въ типографію, имѣлъ три редакціи. Когда мы приступали къ печатанію поэмы въ нашемъ распоряженіи были 1-я и 2-я редакція его. Къ первой не подходили совершенно ссылки „Дописок“; ко 2-й они подходили не вполнѣ. Ясно, что существовала 3-я редакція, которая, наконецъ, послѣ долгихъ розысковъ, и найдена А. М. Кулишъ. Но самъ авторъ, повидимому, 1-й редакціи

совсѣмъ не принималъ во вниманіе и посланную имъ въ типографію 2-ю редакцію называлъ первой, такъ какъ для типографіи она, дѣйствительна, была первой. Третья редакція была для нея второй, почему она такъ названа и П. А. Кулишемъ въ припискѣ на поляхъ, помѣщенной нами въ подстрочномъ примѣчаніи на стр. 517. Такимъ образомъ, эта послѣдняя редакція отличается отъ предшествующей ей второй бо́льшимъ количествомъ строфъ да стилистическими поправками; разница же между 2-й и 1-й редакціями заключается, главнымъ образомъ, въ замѣнѣ первой и части второй строфъ совершенно новой передѣлкой. Въ первоначальной редакціи, помѣченной „1896, ноября 22“, „Засьпів“ именуется то „Прологом“, то „Приступом до поэми“. Вотъ эта редакція первой и начала второй строфъ:

I.

Богй постали від Героів,
Герої ж—потім від Богів,
Преславних душегубством Воів,
Що й Дідько б іх не подолів;
Однак, хто спати вічно вклався,
Миносу в лапи доставався,
Тому чудовіщу—Судьді,
Що як хвостом себе обкрутить,
Дак и Юпитер не роскрутить
Погибного кручка тогді.

II.

Де ж сей Судьдя судив?... У Пеклі...
В тій темряві що хоч роби:
Бо там уже всі души мертьві...
Чого ж бажати ще тобі?...
Гомер, Виргилій, Котьляревський
Співали про той Мір Мертвецький,
А Дант—мов на Дону там був. и т. д.

Въ другихъ дальнѣйшихъ строфахъ есть также измѣненія въ выраженіяхъ и словахъ, но то уже умѣстно будетъ отмѣтить среди варіантовъ.

Различіе между 2-й и 3-й редакціей „Засьпіва“ читатель можетъ видѣть, сравнивъ ихъ напечатанными въ настоящемъ томѣ на стр. 147—150 и въ „Доповненнях“ на стр. 517—520.

„Дописки до поэми“, судьба которыхъ опредѣлена самимъ авторомъ въ его письмѣ въ типографію, имѣются въ двухъ редакціяхъ; первая—краткая и вторая—подробная; но и въ этой подробной редакціи П. А. Кулишъ не рѣшился выразить всего, что было у него въ мысляхъ, и многія примѣчанія замѣнилъ точками. Что разумѣлось подъ этими точками, остается такимъ образомъ неизвѣстнымъ. Быть можетъ, впослѣдствіи и отыщутся оригиналы полныхъ дописокъ; но въ настоящее время они оказались не найденными. Конечно, возможно, что эти сокровенныя мысли автора и никогда не выкладывались имъ на бумагу.

Первыя редакціи самой поэмы были написаны стариннымъ малорусскимъ правописаніемъ, и потому П. А. Кулишъ прилагаетъ слѣдующее *„Примѣчаніе для присоединенія къ рукописи: „Кулѣшъ у Пеклѣ, поэма Ломуса“*.

> *„Для незнакомыхъ съ языкомъ Малорусскимъ, такъ называемымъ Украинскимъ“*.
>
> „Послѣ согласныхъ, буквы *и*, *і*, *ы* произносятся нѣсколько мягче великорусскаго *ы*; буква *е*—какъ оборотное *э*; буквы *ê*, *û*, *î*, *ô*—какъ *и* и *і*; буква *ѣ* и послѣ согласныхъ и послѣ гласныхъ, и въ началѣ слова, произносится, какъ *и* и *і*; буква же *є*—какъ общерусское *ѣ* или *е*.
>
> Въ 1834 году М. А. Максимовичъ напечаталъ въ Москвѣ „Украинскія народныя думы и пѣсни“ съ тѣми значками, которые приняты въ рукописи Кулиша для указанія, какъ произносятся нѣкоторыя гласныя буквы въ малорусскомъ говорѣ“.

Этимъ позднѣйшимъ примѣчаніемъ авторъ замѣнилъ первоначальное, которое, въ виду его краткости, приводимъ ниже цѣликомъ:

> *„Для незнакомыхъ съ языкомъ Малорусскимъ, такъ называемымъ Украинскимъ, собственно Старорусскимъ*
>
> „Ieder sagt's in seiner Sprache varum nicht ich in der meinen“?
>
> *Lüther.*
>
> „Вопреки правописанію, излюбленному грамотными представителями *Украины* (слово неопредѣленное),—вопреки

тому правописанію, которое въ Червонной Руси, называющей себя Галичиною, наименовано Кулішівкою (правильнѣе *Кулешівкою*), я, ниже подписавшійся, дерзаю принять правописаніе Котляревскаго, при всей его иррегулярности, можно сказать козацкой.

Кулешівка была нужна въ свое время и, при тогдашнемъ развитіи старорусской письменности, сослужила свою службу.

Но она, эта излюбленная Украиноманами и Козакоманами *Кулешівка*, противорѣчитъ національной традиціи русской: она рветъ нашу связь съ первою Русскою Лѣтописью, съ Евангеліемъ Остромира, съ Русскою Правдою Ярослава и съ остаткомъ утраченнаго въ татаро-монгольское и потомъ въ козако-татарское Лихолѣтье эпоса старорусскаго.

Хотя „суетная славица" и должна льстить уху того, чье имя соединено съ прозвищемъ *Кулешівка*; но я бы совѣтовалъ и ему самому, вернувшись, какъ слышу, благополучно изъ своего странствованія по Тому Свѣту, продолжать заграничное изданіе своего старорусскаго перевода Шекспира, не *Кулешівкою*, какъ напечатаны три первыя драмы, а правописаніемъ Котляревскаго, съ которымъ, безъ сомнѣнія, онъ бесѣдовалъ или въ Пеклѣ или въ Раю.

До меня дошелъ даже слухъ, что непричастный украиноманіи и козакоманіи Котляревскій совѣтовалъ принять изобрѣтенный львовскими Старорусcами и усвоенный М. А. Максимовичемъ еще въ 1834 году способъ указывать на грамматическое словопроизведеніе посредствомъ паёрка (^) надъ гласными, обращенными безразлично въ мягкое (нынѣ великорусское) и. Такъ мнѣ гласила стоустая молва, возникшая неизвѣстно изъ какого источника. Но Кулишъ, какъ говорятъ,—въ отвѣтъ на этотъ разумный и благой совѣтъ, пожалъ только плечами. Что̀ значило это пожатіе со стороны столь молчаливаго человѣка, мы узнаемъ развѣ тогда, когда, безъ словъ, онъ выскажется дѣломъ, именно—когда появится за границею для галицкихъ Русиновъ, для Нѣмцевъ и для старорусскихъ да нѣмецкихъ мышей полный старорусскій переводъ Шекспира, за которымъ, безъ сомнѣнія, послѣдуетъ такой же переводъ Байроновыхъ „Чайльдъ-Гарольда" и „Донъ-Жуана", исполненный Кулишемъ (эхо стоустой молвы)—единственно изъ уваженія къ этимъ величайшимъ поэмамъ новаго времени, дѣлающимъ незаслуженную честь новому человѣчеству и ждущимъ себѣ оцѣнки отъ неродившихся еще критиковъ.

Ломусъ.

1890, октября 15.
Гинина Пустынь.

Позичена Кобза.

Полное заглавіе сборника слѣдующее:—„Позичена Кобза—пересьпіви чужомовних сьпівів.—Переспівував же іх—Куліш Олелькович Панько—виступцем первим нє кобзою—печатано в Женеві—в Украинській друкарні—Р. Б. 1897"—Сборникъ печатался уже послѣ смерти автора, который успѣлъ только приготовить его къ набору. На рукописи есть помѣтки, что онъ приводилъ ее въ окончательный видъ въ октябрѣ и ноябрѣ 1896 года; но мысль о составленіи сборника родилась у автора еще въ 1892 году, когда онъ и приступилъ къ ея осуществленію, послѣ перевода „Римскихъ Элегій" Гете, о чемъ мы сказали уже въ примѣчаніяхъ ко 2-му тому. Свою поэму „Позичена Кобза" авторъ предполагалъ сначала печатать во Львовѣ. Сохранился даже между листками этого сборника и заглавный листокъ, помѣченный: „1896, октября 26. Послѣ обычнаго заглавія внизу пояснено „Печатано вві Львові—Р. Б. 1897—за доглядом Михайла Павлика".

Приведемъ здѣсь кстати, по поводу печатанія этого сборника, письмо-„телеграму" П. А. Кулиша къ неизвѣстному, нигдѣ не названному въ рукописи, лицу:

„Телеграма, 1896, декабря руського 19".

„Мені зостаецьця жити „дьві чисниці" (Вираз народьній. Ще як ув Оленовці, Олжиному городку, а пашему одноверстовому сусідству, стояли Олгини сані, що їздила ними велика княгиня и велика молодиця, дак с тих часів переказом дойшла од кгреків идея парок, чи бабів, що прядуть—на толоку; мовляв, уже пряде, як от и я—що прядуть, кажу, наш вік чи житте на сьвіті, а пряжу наши баби личать чисницями). От сих же то чисниць мені зосталося прожити зо дьві. Тим я и хочу, щоб Абрагамъ не дав мені від Коша́, як допхаюсь проміж праведниками до ёго лоня... А черезъ що він дасть мені від Коша́? Через те, що поспитає: Скажи мені, с ким ти дружив, дак и знатиму, хто ти? Брехати ж на тому сьвіті вже шкода́: серце наше вже не прикриецьця тілом од очей Божого праведника, ні лукавуваньнем. От и відказуватиму: „друзям моим имъя лекгион".—Ну, скаже, ніколі мені ввесь его переслуховувати, а и знаю, що ти

пробував уві Львові. Чи дружив еси с тим и с тим? „Дружив", скажу про того, чи то—як се годицьця родичу Котляревського, виршуваньнем:

Гай, гай, да ніде правди діти;
Брехня ж наробить лиха білш.

Чи такъ, чи сякъ, а колиб и мені не було так, як тим „писарчукамъ ледачих вірш". Ну, вже я був у Пеклі, а хто знае, чи визволить мене с Пекла Мартиримъян у друге? Дак от боюсь и правди перед улюбленим праведником Божим, боюсь и брехні.

Та що ж оце я? Сам знаю, що житьтя мого на сьвіті хиба зо́ дьві чиснпці, а листуюсь из Вами так, що не доживу до конця мого листу. Писатиму на по́хапки.

Вбачаючи, що вбравшись між ворон, кракай як и воні́, чи то по Московській: „съ волками жить, по волчьи выть", не мушу опепяти, кого б ні було, ні від нашого краканьня, ні від Московського скигленьня. Подержите, благаю Васъ, „Позичену Кобзу" въ себе тайкома, так щоб ні сич, ні сова не знала; я ж Вас исповіщу, куди іійи послати, чи кому передати. Тепереньки ж ясую Вам, що „Небрешнна поэма Куліш у Пеклі" пробувае в Женеві. Зробіте ж мені ласку — дайте адресу Украінськоі друкарні. Там друкуватиму все, чого друковати боятиметесь чи за себе, чи за того, кому жити на сьвіті зо дьві чиснпці и хто собі на умі: Après moi la déluge. Ні словечка, ні іоти не викину и не переміню, хоч би ваши народовики и Німці з Ляхами поробились левами з роздзявленою на мене пелькою.

Ис 35 руб. прошу Вас положити́ зараз у́ калиточку Вашій неньці від мене, яко від родича іійи по великій княгині Кіевскій Ольві, десять московських рубликів. Не зарікаюсь н ще колись надіслати. 20 же и 5 рубликів ховайте, покі не скажу, де іх дітн. Амінь.

P. S. До телеграми: Чи можна мені вмовитись, щоб Женевська друкарня сама здержала корректуру по моій виразній рукописи. Коли ж се річ не можна, дак самі поідемо в Женеву, тай напечатаемо все до іоти".

Поперекъ страницы письма написано: „Послано коротеньку телеграму", но кому—опять не сказано.

Письмо писано сначала карандашемъ, потомъ черными чернилами, а между строками, писанными карандашемъ, и постъ-скриптумъ—красными.

Изъ письма мы видимъ, какъ П. А Кулишъ предчувствовалъ близость своей кончины, наступившей 2-го февраля 1897 г. На одномъ листкѣ рукописи „Позиченоі Кобзи" онъ приписываетъ карандашемъ: „Понумеровано, відкладуючи переписане. Шкода́, що не всюди поправки писав переписувавши, да певно вдруге переписувати не доведецьця". Будучи всегда точнымъ и датируя свои произведенія, П. А. Кулишъ, въ послѣдпія „дьві часниці свого життя", отмѣчаетъ числомъ и мѣсяцемъ работу каждаго дня; эти отмѣтки мы вездѣ удержали при печатаніи послѣднихъ стихотвореній. Январь мѣсяцъ 1897 г. П. А. Кулишъ провелъ надъ стихотворнымъ переводомъ библейскихъ книгъ, что́ мы подробно и укажемъ при печатаніи стихотворнаго перевода Библіи. Числовыя помѣтки доходятъ до „Ледепя 31, в Понеділок", т. е. за два дня до смерти. Но болѣзнь наступила раньше, уже 26-го января, въ среду, П. А. Кулишъ приписываетъ подъ переводомъ Книги Бытія: „Під нездужаньне де що позагублювалось між покидьками. Мушу нове писати". Эти слова написаны карандашемъ и рядомъ съ ними приписка чернилами: „Ні бо! Знайшлося".

На недоконченной тетради „Устихотвореноі Библіи" дрожащей рукой автора начертаны послѣдніе слова: „Инфлюенца зупинила. (Кріз сон я промовляв щось віршоване). [Так перервалась устихотв. Библ.]"; и высокодаровитый поэтъ тихо въ Бозѣ почилъ съ мыслью о Немъ и съ полнымъ сознаніемъ конца своей многотрудной, неутомимой дѣятельности, въ которой онъ полагалъ все содержаніе и цѣль своей жизни.

Многія стихотворенія изъ „Позиченоі Кобзи" П. А. Кулишъ раздавалъ нѣкоторымъ лицамъ для напечатанія въ ихъ изданіяхъ. Такъ, напр., на одной тетрадкѣ съ извлеченіями изъ „Кобзи" находится на оборотѣ послѣдняго листка черновикъ письма автора:

„Згідно з Вашими земляцкими покликами про запомогу, посилаю Вам, Панове братьтя Буковіньці, такі стихотворі під назвою „Позичена Кобза". Обійме вона аркушів друку немало. Даю Вам право на перве типованьне сих

стихотворів, скількіб ні схотіли Ви примірників надруковати, до роспродажи их па користь Вашей газетки; а в самій газетці також, поки що, печатайте, скількі схочете. Як побачу, що моя запомога пійшла в лад, посилатиму и далій, що маю. В нас на Вкраїні тим паче надились би куповати сі загранічні книжечкі, бо ще й досі не відмінено указу 1876 року, хоч я й писав про се петицію министрові внутрешніх діл, яко доказ моеі щироі дяки за випрошену мені в цари милость, се есть за даруваньне мені знов високоцінного підданства россійського (В редакціі „Зорі" лежить без ужитку початок „Позиченоі Кобзи". Тепер вона буде инакше вформована; дак возьміте, коли хочете, до себе й ту (невелику) рукопись; тількі мушу проредактувати іі, бо де що поправляв дома. Тим часом, як вона лежала вві Львові, чи в Станиславові) *). Коли схочете печатати з усіма моими ороографичними значками, та ще й *без усякоі хиби,* се мені буде едина Ваша дяка".

Многія другія стихотворенія П. А. Кулиша, вошедшія въ „Позичену Кобзу" имѣютъ авторскую помѣтку: „послано Кобринськой" (извѣстной галицко-русской писательницѣ). Ей же, повидимому, предназначалось и нижеслѣдующее письмо, хотя, неизвѣстно, посланное-ли:

„Високоповажна Добродійко! Озвались до мене такі люде . . . . **) нялись печатати всі мої твори . . . . . . ди власним коштом на вжиток тру . . . . . . щимся и обремененнимъ. Грошенята . . . . . и по тім боці політичнеі прірви зробились тепер зайвами: гульденів 70, чи що там по рахунку М. Ив. Павлика, та 50 рублів у М. П. Драгоманова. И ті й сі гроші просимо Вас обое з Ганною приняти до свого распорядку на Ваші видання. Посилаю дьві цідулочки про сю справу. Посилаю й кількі виписок из моеі „Позиченоі Кобзи". Може знадобяцьця до жиноцькоі Бібліотеки: Коли пійдуть у лад, прошу підписувати кожну так: Кулиш Олелькович Панько (виимки с „Позиченоі Кобзи"). Де тепер Драгоманов, не знаю, а писав я до нього по такій адресі: Paris, 29 avenue Le Wagram. Mr. Dr. Holstein.

Витаемо Вас обое прихильним серцем. П. Куліш (съ расчеркомъ) Р. Б. 1894, назд. 17 руського. Ганнина Пустинь під Борзною.

---

*) Эти слова, взятыя въ скобки, зачеркнуты авторомъ въ черновомъ оригиналѣ.—*Ред.*

**) Здѣсь и дальше точками обозначены слова, написанныя въ верхнемъ правомъ углу листка, который оказывается оторваннымъ.—*Ред.*

Въ „Позичену Кобзу" П. А. Кулишъ внесъ было и первую пѣсню изъ поэмы: „Childe Hareld's Pilgrimage" Байрона, вышедшей въ 1905, во Львовѣ, въ полномъ переводѣ подъ заглавіемъ „Чайльд-Гарольдова мандрівка". На рукописи первой пѣсни автором помѣчено: „Повна поэма подарована сестрі Ганниній Надежді *) на спомін, що колись вона зачитувалась Байроном". Посвященъ же переводъ этой Байроновой поэмы В. М. Бѣлозерскому, и посвятительное стихотвореніе П. А. Кулиша напечатано въ вышеупомянутомъ изданіи перевода поэмы, по галицкой ореографіей. Какъ оригинальное произведеніе автора, мы печатаемъ его въ нашихъ дополненіяхъ и при томъ той ореографіей, какой написанъ оригиналъ, сохранившійся въ бумагахъ П. А. Кулиша, и какой онъ желалъ напечатать всю поэму.

Додатки до „Позиченоі Кобзи".

Мы уже говорили выше, что рукопись этого сборника представляетъ собою разорванную на отдѣльные листки большую тетрадь; между стихотвореніями на такихъ листкахъ, вошедшими въ печатный сборникъ, оказалось много ненапечатанныхъ, предназначавшихся, по-видимому, П. А. Кулишемъ для второго выпуска „Кобзи". Понятно, поэтому, почему на обложкѣ печатнаго сборника авторъ говоритъ о своемъ появленіи въ свѣтъ „виступцем первим ис Кобзою"; несомнѣнно, онъ готовился появиться и „виступцем другим". Второй выпускъ Кобзы былъ бы, какъ мы видимъ изъ додатковъ, гораздо больше перваго, а по содержанію и значенію „пересьпівів чужомовніх сьпівів" и важнѣе его... Надъ нѣкоторыми „пересьпівами" авторъ особенно старательно работалъ, напр. надъ „Артистами" Шиллера. Свой взглядъ на „Артистовъ" П. А. Кулишъ выразилъ въ замѣткѣ, написанной на одной изъ редакцій рукописи поэмы „Маруся Богуславка", на оберточномъ листкѣ, карандашемъ и крайне неразборчиво. Приводимъ далѣе

---

*) Это—Надежда Михайловна Забѣла, портретъ которой помѣщенъ во 2-мъ томѣ настоящаго изданія.

то, что удалось намъ все-таки прочесть (точками обозначены неразобранныя мѣста):

„Поз. Кобза: Знаменита литература, що пишаецьця Корнелями, Расинами, Гюгами, не спромоглась досі. . . . . переспівати . . . . на . . . . переклад Шиллеровыхъ Артистовъ. Жук . . . . Лит. руська дала . . . . разні и дивні пересьпіви знакомитого твору, ще въ сороковыхъ (чи 50?) годахъ. Идучи тим же сьлідомъ, и ми . . . . сили й краси рідного слова на Артистахъ, яко на такой субъектъ пьеси, що послужила самому Шиллерові до високихъ объективніхъ творів".

Въ концѣ рукописи перевода „Артистовъ" П. А. Кулишъ указываетъ время окончанія первой его редакціи: 22 октября 1894 г.; но въ бумагахъ покойнаго другой редакціи мы не нашли. Подъ датой приписано: „Читай: Scherr, „Schiller und seine Zeit, II, 130, pessim; II, 157.

Заглавіе „Артистовъ" авторъ передѣлывалъ нѣсколько разъ: „Артисти", „Кунштовники" и, наконецъ, „Кунштарі". Два первыя заглавія зачеркнуты и оставлено третье, подъ которымъ и мы напечатали „переспів" переводчика.

Измѣнялись заглавія и другихъ стихотвореній въ „Позиченой Кобзі". Напр.:

Заглавіе стихотворенія: „До Тирци" (въ другомъ варіантѣ: „До Тирці") измѣнено „До тогосьвітнеї".

Первое, въ первомъ выпускѣ, стихотвореніе „Позиченоі Кобзі": „Словце до староруських народовиків", много разъ озаглавливалось разно: Вотъ его варіаціи: 1) „До Підкарпатників"; 2) Словце до Львівців"; 3) „Словце до Псевдо-Народовиків"; 4) „Словце до Червоноруських Народовиків", и наконецъ то, которое напечатано въ сборникѣ.

Грицько Сковорода.

Эта поэма, если основываться на 36-й „дописке" къ ней П. А. Кулиша, въ которой есть ссылка на журн. „Кіевскую Старину" 1891 г., могла быть написана лишь послѣ этого года. Но заключеніе это можетъ относиться только ко 2-й редакціи, исправленной и снабженной дописками. Первая же редакція, безъ „дописок" и со многими поправками, конечно, должна была писаться ранѣе 1891 г. Относительно орѳографіи первой редакціи поэмы самъ авторъ говоритъ слѣдующее въ надписи карандашемъ на первомъ заглавномъ листкѣ: „Написано правописею свято-юрскою до приподобанья к правописьній цензурі (бо па правописи вона в мене й зависла). Як же побачив, що вони й такоі правописи не прийняли, вернувсь до моеі Кулешівки". И вторая редакція, дѣйствительно, написана „Кулешівкой"; но и тутъ авторъ поясняетъ особенности своего правописанія: „Хто переписуватиме сей манускриптъ и не вподобае щедроі на прописьні літері ортографіи, нехай пише по власній уподобі. Я ж державсь рукописів XVI и XVII віку. Там и таки слова, що на них опинялась думка писацька, красуюцьця прописніми літерами, тай англичане (читай Байрона) любили се в письменстві своему" (авторскій расчеркъ безъ иниціаловъ). Свою поэму „Грицько Сковорода", авторъ имѣлъ намѣреніе посвятить д-ру О. Огоновскому и въ первой редакціи весь второй листокъ тетради занятъ такимъ посвященіемъ: „Переважниковѣ въ розумѣньпю Слова о Полку Игоревѣ, Профессоровѣ Львовского Университета, Докторовѣ филологіи и философіи Омеляновѣ Огоновському, просвячуе шанобникъ ёго высокозаслуженного имени Панько Олельковичъ Кулѣшъ". Во второй редакціи поэмы этого посвященія мы не находимъ.

Доповнення.

Мы относимъ сюда сохранившіяся части, очень незначительныя, какъ видитъ читатель, переведенныхъ П. А. Кулишемъ Иліады и Одиссеи. Мы не имѣли повода вносить ихъ въ „Позичену Кобзу", такъ какъ, во 1-хъ, эти переводы были сдѣланы авторомъ задолго до составленія имъ этого сборника и, во 2-хъ, изъ рукописи „Кобзи" нигдѣ не видно намѣренія П. А. Кулиша ввести въ ея составъ и эти отрывки. Переводъ части Иліады не сохранился въ оригиналѣ, а лишь въ копіи, сдѣланной А. М. Кулишъ, на тетради почтовой бумаги; одинъ край этой тетради оторванъ и недостающія выраженія и слова пришлось замѣнить при печатаніи точками.

Переводъ Одиссеи ясно помѣченъ 1889 г., а относительно Иліады мы позволяемъ себѣ высказать предположеніе, что она, быть можетъ, переводилась въ началѣ 80-хъ годовъ, когда начался также переводъ Шекспира и когда написано было авторомъ стихотвореніе „Гомер и Шекспір“, вошедшее въ настоящій томъ (см. стр. 35).

Позднѣйшая послѣдняя редакція „Засьпіва до поэми „Куліш у Пеклі“ внесена нами также въ „Доповнення“, такъ какъ рукопись ея получена была нами отъ А. М. Кулишъ уже въ то время, когда настоящій томъ заканчивался печатаніемъ и нами была въ своемъ мѣстѣ помѣщена 2-я редакція „Засьпіва“, передѣланная и дополненная потомъ авторомъ наканунѣ печатанія поэмы въ Женевѣ.

Ще доповнення.

Сюда мы рѣшились отнести такія произведенія П. А. Кулиша, которыя не предназначались ни для какого сборника—какъ посвященіе перевода Чайльдъ-Гарольда и Донъ-Жуана Байрона Василію Михайловичу Бѣлозерскому, о чемъ мы сказали уже выще, или которыя хотя и умѣстны были въ „Додаткахъ до „Позиченої Кобзи“ („Идейали“ Шиллера и „Ти взявъ свою плату, чогож гаеш час“? Гейне), но не могли быть туда внесены вслѣдствіе того, что представляютъ собою очень нечеткіе черновики автора и безъ стилистической отдѣлки; многія слова въ этихъ стихотвореніяхъ были прочтены съ большимъ трудомъ; сомнительное чтеніе другихъ отмѣчено вопросительными знаками, а третьи, по причинѣ полной неясности ихъ написанія, замѣнены точками и предоставлены читателю уже самому для возстановленія ихъ по собственной догадкѣ. Желательно было напечатать все, что хотя сколько-нибудь можно было разобрать.

И. К.

Оглавленіе 3-го тома.

Стихотворенія.

(1893—1897)

[П]редисловія, примѣчанія и послѣсловія П. А. Кулиша къ своимъ стихотвореніямъ.

Примѣчанія Редактора.

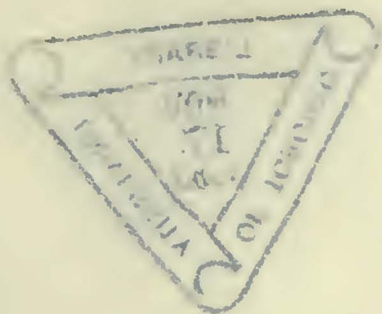

Замѣченныя опечатки.

Стрн.	Строка (сверху)	Напечатано:	Должно быть:
2	4	хота.	хати
—	28	закрепостили	закрепостили [1])
5	9	гетьману	гетьману [1])
—	13	похвалявся.	похвалявся [2])
—	20	отару	отару [3])
8	8	писати	писати [1])
—	10	слову	слову [2])
12	17	кателиків	кателиків [1])
—	22	„пані„	„пані“ [2])
14	13	вовчиці“	вовчиці“ [1])
—	17	владики	владики [2])
15	28	витязями	витязями [3])
17	8	точити	точити [1])
117	10	сьвят, сьвят“!	сьвят, сьвят“! [1])
120	22	испасти	испасти [1])
144	22	порождають	порождають [1])
149	4	заломлють	заломлюють
151	10	почваляв	почвалав
—	строфа VI		V
242	12	мині	мені
296	26	горóди	городи́

LIBRARY
NOV
17
1983
UNIVERSITY
OF TORONTO